

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Rigorózní práce

Soudnictví v českých zemích v letech 1848-1938

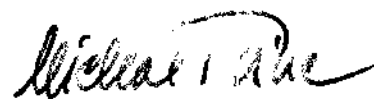
Konzultant : Doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

Zpracovatel : Mgr. Michal Princ

Praha, prosinec 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým

Michal Princ

Sdělení o vazbě práce

Knihář rozdělil vazbu do dvou svazků

První svazek (díl A) obsahuje :

úvodní poznámky a části I. až IV.

Druhý svazek (díl B) obsahuje :

části V. až IX. a seznam literatury

Obsah

Úvodní poznámky

I. PŘEHLED VÝVOJE PRÁVNÍ ÚPRAVY

I.1	Od roku 1848 do nástupu neoabsolutismu	1-5
I.2	Období neoabsolutismu	6-10
I.3	Od obnovení ústavnosti do roku 1918	10-16
I.4	Období let 1918 – 1938	17-22

II. SOUSTAVA A PŘÍSLUŠNOST ŘÁDNÝCH SOUDŮ

II.1	Úvodní poznámky	22-23
II.2	Soustava řádných soudů v letech 1850 – 1855	24
II.3	Příslušnost řádných soudů ve věcech civilních a trestních v letech 1850-1855	25-28
II.4	Soustava řádných soudů po roce 1855	29-31
II.5	Příslušnost řádných soudů ve věcech civilních v letech 1855 – 1897	32-35
II.6	Příslušnost řádných soudů ve věcech trestních v letech 1855 – 1873	36-37
II.7	Příslušnost řádných soudů ve věcech trestních od roku 1874	38-43
II.8	Změny v soustavě řádných soudů od roku 1898	44-45
II.9	Příslušnost řádných soudů ve věcech civilních od roku 1898	46-51
II.10	Soustava a příslušnost řádných soudů v letech 1918-1938	
II.10.1	Soustava řádných soudů v letech 1918 – 1938	52-55
II.10.2	Změny v příslušnosti a v obsazení senátů řádných soudů v civilních věcech	55-56
II.10.3	Změny v obsazení senátů řádných soudů v trestních věcech	56

III. MIMOŘÁDNÉ SOUDY, ROZHODČÍ SOUDY, SOUDY VEŘEJNÉHO PRÁVA

III.1	<i>Mimořádné soudy ve věcech trestních</i>	
III.1.1	Stanné a výjimečné soudy	57
III.1.2	Důchodkové soudy	57-58
III.1.3	Vojenské soudy	58-60
III.1.4	Státní soud	60
III.1.5	Kmetské soudy	61
III.1.6	Soudy lichevní	61
III.1.7	Soudy mládeže	61-62
III.2	<i>Mimořádné soudy ve věcech civilních</i>	
III.2.1	Soud nejvyššího dvorního maršálka	62
III.2.2	Soudy konsulární	63
III.2.3	Živnostenské soudy	63-64
III.2.4	Pracovní soudy	65-66
III.2.5	Labské plavební soudy	66-67

III.3	<i>Rozhodčí soudy</i>	
III.3.1	Bursovni rozhodčí soudy	68
III.3.2	Rozhodčí soudy horních a bratrských pokladen	68
III.3.3	Rozhodčí soudy nemocenských pokladen (pojišťoven)	69
III.3.4	Rozhodčí soudy dělnických úrazoven	70
III.3.5	Rozhodčí soudy hornické	70
III.4	<i>Soudy veřejného práva</i>	
III.4.1	Říšský soud	71
III.4.2	Správní dvůr soudní	72
III.4.3	Státní dvůr soudní	72
III.4.4	Patentní soud do roku 1918	72
III.4.5	Ústavní soud	73-74
III.4.6	Nejvyšší správní soud	74
III.4.7	Patentní soud v letech 1918-1938	75
III.4.8	Volební soud	75
IV.	SOUDNÍ OSOBY	
IV.1	<i>SOUDCI</i>	
IV.1.1	Kategorie a tituly „soudcovských úředníků“	76-79
IV.1.2	Zařazení soudcovských úředníků do hodnostních tříd	79-81
IV.1.3	Předpoklady pro výkon funkce soudce, jmenování soudců, zánik funkce soudce	82-87
IV.1.4	Ústavní vymezení postavení soudní moci a práv a povinností soudců	87-89
IV.1.5	Zákonné vymezení povinností soudců	90
IV.1.6	Disciplinární odpovědnost soudců	91-95
IV.1.7	Odborní soudci (přisedící) laikové	96
IV.2	<i>KANCELÁŘSTÍ ÚŘEDNÍCI</i>	
IV.2.1	Předpoklady pro funkci kancelářského úředníka	97
IV.2.2	Zařazení kancelářských úředníků do hodnostních tříd, úřední tituly	98-99
IV.2.3	Povinnosti kancelářských úředníků	99-103
IV.2.4	Disciplinární odpovědnost kancelářských úředníků	103-104
IV.3	<i>ÚŘEDNÍCI VYŠŠÍ POMOCNÉ SOUDNÍ SLUŽBY</i>	105-106
IV.4	<i>Kancelářští pomocníci</i>	107-109
IV.5	<i>Soudní sluhové (zřízení)</i>	110-112
IV.6	<i>Výpomocní sluhové (pomocní zřízení) a doruční poslové</i>	113-114
V.	VNITŘNÍ USPOŘÁDÁNÍ SOUDU,	
V.1	<i>Organisace práce u soudů v letech 1850-1855</i>	115
V.2	<i>Organisace práce u soudů v letech 1855-1897</i>	
V.2.1	Podací protokol	116-117
V.2.2	Rozdělení prací mezi soudcovské úředníky	117-118
V.2.3	Zpracování soudních spisů	118
V.2.4	Rozhodování v senátech	118-120

V.2.5	Soudní jednání	120-121
V.2.6	Vyhotovování soudních rozhodnutí a jiných písemností	121-122
V.2.7	Registratura	122-123
V.3	<i>Organisace práce u soudů v letech 1898-1938</i>	
	Úvodní poznámky	124
V.3.1	Rozvrh práce soudu	125-126
V.3.2	Soudní a kancelářská oddělení	126-127
V.3.3	Úřední doba, soudní prázdniny, soudní dny	127-129
V.3.4	Podatelna	129-130
V.3.5	Roky, jednání, lhůty	130-132
V.3.6	Rozhodování v senátech	132-133
V.3.7	Náležitosti soudních písemností	133-134
V.3.8	Rejstříky	135-136
V.3.9	Spisy	136-137
V.3.10	Spisovna	137-140
V.3.11	Soudní kancelář	140-144

VI. SOUDNÍ SPRÁVA A DOHLED

VI.1	<i>Soudní správa a dohled v letech 1850-1855</i>	145
VI.2.	<i>Soudní správa a dohled v letech 1855-1897</i>	146-147
VI.3	<i>Soudní správa a dohled v letech 1898-1938</i>	
VI.3.1	Formy služebního dohledu	147-148
VI.3.2	Oprávnění přednostů a presidentů soudů	148-150
VI.3.3	Další úřední úkony přednostů a presidentů soudů	150-151

VII. NĚKTERÉ DALŠÍ OTÁZKY

VII.1	<i>Některé otázky spojené s činností okresních soudů</i>	
VII.1.1	Náplň činnosti okresních soudců a podmínky jejich jmenování	152-154
VII.1.2	Malé okresní soudy a malé soudní okresy	154-155
VII.2	<i>Některé otázky spojené s činností nejvyšších soudů</i>	
VII.2.1	Kritika právní úpravy postavení Nejvyššího správního soudu ČSR	156-157
VII.2.2	Postavení a činnost Nejvyššího soudu ČSR	157-158
VII.2.3	Rivalita mezi Nejvyšším soudem a Nejvyšším správním soudem	159
VII.2.4	Nejvyšší soud ČSR a dohled (dozor) nad nižšími soudy	160
VII.3	<i>Realisace některých principů výkonu soudní moci</i>	
VII.3.1	Laický prvek v trestním soudnictví – poroty	161-163
VII.3.2	Přísežné soudy – další forma účasti laického prvku v trestním soudnictví	163-164
VII.3.3	Laický prvek v civilním soudnictví	164-166
VII.4	Kolegiální a monokratický princip v soudním rozhodování	
VII.4.1	Obecné poznámky	167
VII.4.2	Nárůst samosoudcovského rozhodování a snižování počtu soudců v senátech	168-170

VIII. REFLEXE DOBOVÝCH PROBLEMŮ SOUDNICTVÍ V SOUDCOVSKÉM STAVU

VIII.1	Počty soudců a počty projednávaných věcí	171-172
VIII.2	Ženy – soudkyně	173-174
VIII.3	Veřejná kritika soudnictví v ČSR a její reflexe v soudcovském stavu	175-178
VIII.4	Hierarchické uspořádání soudcovského stavu a jeho vnější projevy (služební stejnokroje, úřední roucha, tituly)	179-182
VIII.5	Omezení některých záruk soudcovské nezávislosti v období republiky	183-186
VIII.6	Návrhy na reformu soudnictví v období republiky	186-189

IX. SOUDNICTVÍ VE SVĚTLE DOBOVÝCH NÁROKŮ NA VÝKON SOUDNÍ MOCI

IX.1	Mezníky vývoje soudní soustavy	190-191
IX.2	Změny věcné příslušnosti soudů a oslabování senátního principu rozhodování	191-193
IX.3	Limity efektivního výkonu soudní moci	193-194
IX.4	Soudci nebo úředníci ?	195-196
IX.5	O vztahu moci výkonné a moci soudní	196-197

Literatura

Úvodní poznámky

Obsah pojmu soudnictví kolísá, dle kontextu, v němž je použit, mezi dvěma významovými rovinami. Vymezení uvedeného pojmu je sice v zásadě jen dvojí, lze se však setkat i s „definicemi“ kombinujícími prvky obou základních pojetí. První vymezení je možné nazvat *funkční*, akcentující dynamický prvek - v tomto případě je zdůrazněna činnost. Druhý přístup lze označit jako *předmětný*, zohledňující statický prvek - zde vystupuje do popředí to, kým je činnost vykonávána.

Ve funkčním chápání pojmu soudnictví se zpravidla hovoří o výkonu soudní moci, případně o výkonu soudní pravomoci ¹⁾. V předmětném pojetí je pozornost upřena na nositele rozhodovacích oprávnění v institucionalisované podobě, soudnictvím se tedy rozumí soustava státních orgánů (soudů) ²⁾

V dobové literatuře lze nalézt velmi výstižné vymezení (pokoušející se o postižení obou výše zmíněných významových rovin) v práci předního procesualisty E.Otta, který soudnictví chápe jako činnost (funkci státní moci), kterou vykonává stát úřady zřízenými k tomu, aby upravovaly poměry života a obchodu podle právních pravidel. ³⁾

Tuto úvodní poznámku je možno shrnout v konstatování, že pojem soudnictví někdy vyjadřuje synonymum pro pojem „výkon soudní moci“, jindy je pod pojmem soudnictví chápána „forma organizace soudní moci“, t.j. soudní soustava. V následujícím textu bude pojem soudnictví používán v obou významových rovinách, když právě z kontextu, v němž bude použit, vyplyne jeho konkrétní obsah.

Je-li období, jež je předmětem této práce, časově ohraničeno roky 1848 a 1938, je třeba poznamenat, že rok 1848 sice představuje pro vývoj organizace soudní moci v českých zemích významný mezník, nelze však mít za to, že tento rok je ve vývoji soudnictví jakýmsi rokem nula, v němž to "staré" definitivně končí a "nové" bez jakékoliv návaznosti začíná. Výrazné prvky kontinuity s obdobím, které tomuto mezníku předchází, jsou patrné jak v soudní soustavě samotné, tak v pravidlech její činnosti upravujících. Především je třeba připomenout, že až do poloviny roku 1850, tedy do "aktivace" nové soudní soustavy, byla soudní moc vykonávána stávajícími soudními orgány, tedy soudy "předbřeznovými". I po té, kdy soustava nových soudních orgánů začala působit, tedy po 1.červenci 1850, vykonávaly významný díl soudní moci některé soudy z předchozího období (např. soudy důchodkové).

¹⁾ Příkladem tohoto vymezení pojmu soudnictví je definice obsažená ve Slovníku českého práva : „Soudnictví je obecně pojímáno jako výkon pravomoci soudů. Pravomocí soudu potom rozumíme rozsah činnosti, kterou jsou soudy oprávněny i povinny vykonávat“. Madar, Z. a kol. : Slovník českého práva, díl II., Praha 1995, s. 1043

²⁾ Pojem soudnictví jako synonymum pro soustavu soudů vymezuje slovník českého jazyka :

„Soudnictví - soudní zřízení, soustava.“ Slovník spisovného jazyka českého, díl V., Praha 1989, s. 444

³⁾ Ott uvádí, že „Soudnictví je funkcí státní moci“ a na jiném místě : „Stát vyhláší právní pravidla (zákonodárstvím) a ...upravuje poměry života a obchodu podle pravidel těchto k tomu zřízenými úřady (soudnictvím)“. Viz Ott, E : Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, díl I., Praha 1897, věta "Soudnictví je funkcí státní moci" na s. 42, vymezení pojmu soudnictví na s. 1

Rozumná snaha o respektování tradice je patrná též ve způsobu, jakým byly po roce 1848 utvářeny soudní okresy, když při jejich konstituování bylo přihlíženo ke stávajícím územním obvodům vrchnostenských soudů. Výrazný prvek kontinuity představuje i to, že základní právní norma, která upravovala sporné řízení ve věcech civilních (t.j. občanskoprávních), pocházející z období josefinských reforem, byla novým civilním řádem soudním nahrazena až od 1. ledna 1898. Není-li rok 1848 absolutním mezníkem ve vývoji soudnictví v českých zemích, tím méně je jím rok 1938. Jak po tomto roce, tak po roce 1939 byly zachovány základy stávající soudní soustavy, nicméně zásahy do soudnictví, k nimž po roce 1938 a zejména po roce 1939 došlo, byly natolik významné, že pokus o jejich postižení se rozsahu této práce vymyká.

Předmětem této práce je soudnictví jako forma organizace soudní moci, proto bude významný prostor věnován výkladu o soudní soustavě. Ve sledovaném období byla soudní moc vykonávána jednak soustavou obecných soudů (v dobové terminologii byly nazývány soudy „řádnými“) jednak dalšími soudními orgány (soudy veřejného práva, mimořádnými civilními soudy, mimořádnými trestními soudy a soudy rozhodčími). V centru pozornosti práce bude soustava soudů obecných, výklad o soudech veřejného práva a o soudech mimořádných a rozhodčích do větších detailů nepůjde, nicméně informace o jejich vzniku, náplni činnosti a o jejich obsazení bude podána.

První část práce obsahuje přehled pramenů právní úpravy soudnictví (jako formy organizace soudní moci). Jejím cílem je podat nejen pouhý přehled základních právních norem upravujících soudní soustavu, věcnou (resp. „předmětnou“) příslušnost soudů ^{IV)}, postavení soudních osob a organizaci práce u soudů, ale též nastínit vývoj právní úpravy v sociálně-politickém kontextu.

Druhá část je věnována výkladu o soustavě obecných soudů, jenž je spojen s výkladem o věcné příslušnosti jednotlivých článků soudní soustavy. Náplň druhé části tak tvoří problematika, jež bývala zahrnována do dobového pojmu „soudní organizace vnější“ ^{V)}. O soudech veřejného práva, o soudech mimořádných a o soudech rozhodčích bude pojednáno v části třetí. Čtvrtá část obsahuje výklad o soudních osobách, když největší pozornost náleží soudcům (nebo-li, dobovou terminologií řečeno, soudcovským úředníkům). Pátá část je věnována vnitřnímu uspořádání obecných soudů a postihuje tak problematiku, jež z části tvořila náplň dobového pojmu „soudní organizace vnitřní“ ^{VI)}.

^{IV)} V současné procesní teorii obvyklý pojem „věcná příslušnost“ nebyl v období, jež je předmětem této práce, používán, obdobný obsah měl pojem „příslušnost předmětná“. E. Ott vymezoval předmětnou příslušnost takto : „Působnost soudu vyměřenou co do druhu záležitostí jemu přikázaných čili co do odvětví agendy anebo co do oboru činnosti nazýváme předmětnou příslušností (sachliche Zuständigkeit).“ Ott, E., cit. dílo, s.65

^{V)} Die F.Pantůčka *vnější (zevnější) organizaci soudní* (Gerichtsorganisierung) jsou „...zásady, které k četnosti soudů ve státě se nesou, jejich hranice co do místa, obsahu i předmětu určují, jakož i jejich vzájemný poměr stanoví.“ Pantůček, F. : O organizaci a příslušnosti soudů dle nových zákonů procesních, Praha 1897, s.5

^{VI)} F. Pantůček definuje *vnitřní organizaci soudní* (Gerichtsverfassung) jako „...předpisy, jež na útvar jednotlivých soudů a soudních orgánů se vztahují a právní postavení soudních osob a jejich služební poměr upravují“. Pantůček, F. : tamtéž

Z uvedeného vymezení je patrné, že zahrnuje i problematiku, která tvoří předmět čtvrté části této práce.

Část šestá podává informaci o výkonu správy soudů (čili o „správě spravedlnosti“^{VII)} a o tzv. služebním dohledu (či dozoru).

V sedmé části jsou podrobněji vyloženy některé otázky spojené s činností okresních a nejvyšších soudů a dále je v ní pojednáno o konkrétních podobách realizace takových principů výkonu soudní moci, jako je účast laického prvku v rozhodování soudů či samosoudcovské a senátní rozhodování soudů. Reflexe dobových problémů soudnictví v soudcovském stavu je předmětem osmé části. Devátá, závěrečná část jednak představuje pokus o postižení mezníků vývoje soudní soustavy a změn ve věcné příslušnosti soudů, jednak obsahuje úvahu o limitech efektivního výkonu soudní moci ve sledovaném období, o postavení soudců a o vzájemném vztahu výkonné a soudní moci.

^{VII)} Jako příklad dobového vymezení tohoto pojmu lze uvést vymezení Pražákovo : „...správa spravedlnosti (Justizverwaltung) : Tato vykonává v oboru soudnictví moc nařizovací a organizační, pečuje o potřebné místnosti a jinaké věcné aspekty ku konání spravedlnosti, o obsazování míst soudcovských a řídí orgány a ústavy s konáním spravedlnosti, najmě trestní, souvisící (státní zastupitelstva, trestnice).Správa spravedlnosti nemá žádného vlivu na obsah nálezů soudcovských.“

Pražák, J. : Rakouské právo ústavní, III., Praha 1902, s.295

část I. PŘEHLED VÝVOJE PRÁVNÍ ÚPRAVY

I.1 Od roku 1848 do nástupu neoabsolutismu

Chápeme-li pojem soudnictví v mezích naznačených v úvodu této práce¹⁾ je třeba podotknout, že jeden z jeho definičních znaků neplatil pro soudnictví před rokem 1848. Tímto znakem, jenž neplatil obecně, je definiční znak první, totiž, že soudnictví je funkcí státu. Charakteristickým rysem "předbřeznového" soudnictví je totiž významný podíl nestátního, zejm. patrimoniálního (vrchnostenského) soudnictví.²⁾

Jedním z politických požadavků revolučních, či jen politicky aktivních, sil na jaře roku 1848 bylo odstranění patrimoniálního soudnictví. Nebyl to požadavek jediný. Např. petice přijatá na shromáždění v pražských Svatováclavských lázních dne 11.března 1848 obsahovala v článku pátém požadavek "uspořádání soudnictví zrušením privilegovaných soudů, zavedení neodvislých okresních úřadů a veřejného ústního jednání"³⁾

Na petice z 15. a 29. března 1848 reagoval rakouský císař a český král Ferdinand V. kabinetním listem z 8.dubna 1848. V něm přislíbil (mimo jiné) "zrušení soudů privilegovaných a vrchnostenských a uvedení neodvislých soudů okresních i veřejného a ústního jednání"⁴⁾ Brzy následovalo vydání „Pillersdorfovy“ ústavy (25.4.1848), která měla život velmi krátký.⁵⁾ Složitý politický vývoj v dalších měsících roku 1848 vedl k tomu, že ústavu rakouského císařství nepřijal zákonodárný sbor, ale, po rozeznání kroměřížského sněmu, byla ústava vydána z moci panovníkovy až v roce 1849. Tato "březnová" (též Stadionova) ústava přinesla, ve vztahu k moci soudní, úpravu některých základních zásad, jež nepochybně odrážely výše zmiňované požadavky politicky aktivních společenských sil, jež byly v průběhu roku 1848 více či méně důrazně artikulovány.

Základy nové organizace soudnictví však byly pokládány již v průběhu roku 1848. Po vydání císařského "konstitučního patentu" z 15.března 1848 (č.29/1848 sb.pol.z.) vznikla ještě v březnu ministerská rada (výnosem č.30/1848 sb.pol.z. ze 17.března), jedním z pěti ministerstev bylo i ministerstvo práv (spravedlnosti), dalšími byly ministerstvo zahraničních věcí a císařského domu, vnitra, financí a války.⁶⁾ Další reformní předpisy rychle následovaly.

¹⁾ T.j., v tomto kontextu, v tzv. funkčním pojetí, kdy se pod pojmem „soudnictví“ rozumí výkon státní moci. "Soudnictví je funkcí státní moci" Ott,E. : cit.dílo, str.42

²⁾ Soudní moc vykonávaly též pozemkové vrchnosti a magistráty. V roce 1785 byla nařízena tzv. regulace magistrátů měst oprávněných k samostatné jurisdikci. Soudnictví se tak věnoval profesionál-zkoušený, placený syndík. V r. 1788 bylo regulováno i soudnictví patrimoniální, takže vrchnosti buď měly platit zkoušeného justiciáře, nebo delegovat výkon soudní moci regulovaným magistrátům. Vrchnostenským hospodářským úřadům i v tomto případě zůstaly některé případy nesporné agendy. K výrazným státním zásahům do sféry soudnictví (t.j., v tomto významu pojmu „soudnictví“, do soustavy soudních orgánů) však došlo již v letech 1782-1785, některé „přežilé“ soudy byly tehdy zrušeny (zejm. soudy biskupské, universitní a židovské).

Rieger, B. : Říšské dějiny Rakouské (dějiny státního vývoje a veřejného práva), Praha 1912 , s.294 - 295

³⁾ Polišínský, J. : Minulost našeho státu v dokumentech, Praha 1971, s. 200

⁴⁾ Polišínský, J. , tamtéž, s. 203

⁵⁾ Již v květnu, v důsledku lidových bouří ve Vídni, byla zrušena

Viz Kadlec, K. : Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, Praha 1928, s.404

⁶⁾ Kapras, J. : Přehled právních dějin zemí české koruny, Praha 1935, s.241

V květnu r.1848 to byl výnos ministerstva spravedlnosti z 15. a 25.5. 1848 nazvaný : *prozatímní předpis o působnosti ministerstva spravedlnosti a jeho poměru k soudům*, který byl částečně pozmeněn výnosem z 21.8. č.1176/1848. Touto normou bylo stanoveno, že ministerstvo vykonává administrativní vedení soudnictví (tuto kompetenci dříve měl Nejvyšší justiční úřad). Ministerstvu byl svěřen vrchní dozor nad všemi soudy a měla na něm spočívat příprava soudní reformy. Nejvyšší justiční úřad měl nadále působit jako nejvyšší soudní (nikoliv správní) orgán - t.j. jako Nejvyšší soud (Oberste Gerichtshof) ⁷⁾. Další významnou zásadou, jež byla v této normě obsažena, byla zásada nezávislého výkonu soudní moci. ⁸⁾

V září 1848 vyhlásilo ministerstvo "*Zásady nového uspořádání soudnictví*" a na dobu přechodnou bylo stanoveno, že do vybudování nové soudní a politické organizace bude výkon soudnictví a politické správy prováděn dosavadními patrimoniálními a komunálními úřady. ⁹⁾

Základní vymezení postavení soudní moci bylo provedeno v roce 1849 a bylo obsaženo v "**březnové**" (Stadionově) **ústavě** (ze 4.3.1849, zákon č.149 ř.z.), konkrétně v XXII. hlavě ústavy, jež nesla název : **O moci soudcovské**. Dle ust. § 99 soudní moc měla být vykonávána samostatně soudy. V ust. §100 bylo uvedeno, že „... všeliká moc soudní vychází z říše, na časy budoucí nemá býti žádných soudů patrimoniálních“. Ust. §101 stanovilo, že „...žádný od státu zřízený soudce nesmí být po konečném zřízení svém, vyjímajíc soudní výrok, od úřadu odstraněn nebo propuštěn, aniž také, když by toho sám nežádal, na jiné místo přikazován byl.“ V dalších ustanoveních byla zakotvena zásada oddělení soudnictví od správy (§102), zásada veřejnosti a ústnosti soudního jednání (§103), uplatnění obžalovací zásady v trestních věcech a rozhodování porotních soudů o těžkých zločinech a ve věcech politických a tiskových. ¹⁰⁾

Březnová ústava tedy zakotvila takové "novodobé" zásady soudnictví, jako je zásada rovnosti všech občanů před zákonem, zásada nezávislosti soudní moci, zásada veřejnosti a ústnosti soudního řízení, zásada obžaloby v trestních věcech a zásada účasti lidu při rozhodování o trestních věcech. Z textu ústavy vyplývá též princip jednotné organizace soudnictví a princip státního soudnictví (na rozdíl od doby minulé, kdy podstatnou část soudní agendy vykonávaly soudy patrimoniální). ¹¹⁾

⁷⁾ Do roku 1749 byla nejvyšším správním i soudním úřadem dvorská kancelář česká a rakouská, od 1.5.1749 byla oddělena justice od správy a bylo zřízeno Directorium in publicis et cameralibus a Nejvyšší soudní úřad (dosl. Nejvyšší justiční místo - Oberste Justizstelle), který působil jako nejvyšší soudní i správní orgán (t.j.jednak jako nejvyšší soud, jednak jako ministerstvo) pro justici českých a rakouských zemí. Vyjma krátké přestávky v letech 1797 - 1802, kdy justiční věci vyřizovala českorakouská dvorská kancelář, vykonával Nejvyšší soudní úřad soudní i správní působnost až do r.1848.

Rieger, B. : *Říšské dějiny Rakouské (dějiny státního vývoje a veřejného práva)*, Praha, 1912,s.279 a 283

⁸⁾ Kapras, J. : cit. dílo, s.244, podrobněji Šolle, V. : *Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích I*, Sborník archivních prací roč.XVIII, Praha 1968 (dále jen *Počátky I*), s.99

⁹⁾ Kapras, J. : tamtéž, s.244, podrobněji Šolle, tamtéž, s.102

¹⁰⁾ in *Minulost našeho státu v dokumentech*, s.261

¹¹⁾ Kapras, J. : tamtéž, s.244

Shora uvedené ústavní zásady byly konkretisovány v "**Základech nového soudního zřízení**" schválených rozhodnutím císaře ze dne 14. června 1849 (č. 278 ř.z.). Zásady především zaváděly jednotnou soustavu soudů, jimiž měly být soudy okresní (§ 5-9), okresní soudy sborové (§10-11), soudy zemské, vrchní soudy zemské a nejvyšší soud.

Vedle uvedených soudů měly nadále působit (již roku 1835 zřízené) trestní soudy ve věcech důchodkových (okresní, vrchní a nejvyšší důchodkové soudy).

Civilní pravomoc měly vykonávat okresní soudy samosoudcovsky, zemské (krajinské) soudy a vrchní zemské soudy měly působit jako sborové soudy. Ve věcech přestupků měly vykonávat trestní pravomoc v první stolici okresní soudy (samosoudy), ve věcech přečinů pak okresní soudy sborové, v trestních případech vyhrazených porotám soudy zemské, vrchní soudy zemské působily jen jako obžalovací komory, Nejvyšší soud (vzhledem k pouze dvojinstančnímu soudnímu řízení v trestních věcech) měl působit jako soud kasační.¹²⁾

Obecná úprava soudní organizace byla stanovena v "Základech" - z.č.278/1849, speciální úprava byla obsažena v normách kompetenčních, dále v předpisech o vnitřním uspořádání soudů a konečně v předpisech o územním organizování soudů a o jejich aktivování .

Ustanovení o působnosti a příslušnosti soudů ve věcech civilních byly obsaženy v *jurisdikční normě - cí.s.pat.č.237/1850 ř.z.*, jež nahradila staré jurisdikční normy jednotlivých provincií (zemí) pocházející z doby josefinské.¹³⁾

Úprava působnosti a příslušnosti soudů ve věcech trestních byla obsažena v hlava druhé ("o soudech") a v hlavě čtvrté ("o příslušnosti soudů trestních") prozatímního *trestního řádu ze 17.ledna 1850 (cí.s.pat.č.25/1850 ř.z.)*¹⁴⁾

Dalším pilířem nové právní úpravy se stal "*prozatímní zákon organický pro soudy*" (organický zákon) uvozený patentem z 28.června 1850, č.258 ř.z. - tato právní úprava nahradila úpravu předchozí, zejména I.díl všeobecné soudní instrukce z 9.9.1785 (č.486 sb.j.z.). Organický zákon se skládal ze tří částí. O předmětu, jež jednotlivé části upravovaly, vypovídají jejich názvy, název první části zněl „O soudech, jejich obsazování, řízení a o moci disciplinární“ (§§ 1-118)¹⁵⁾, druhá část měla název „O vnitřním jednacím řádě“ (§§119-193) a

¹²⁾ Šolle, V. : Počátky I, s.105

¹³⁾ Šolle, V. : Počátky I, s.113

¹⁴⁾ Storch, F. : Řízení trestní rakouské, Praha 1887, s. 95

¹⁵⁾ Zákon rozlišoval (ve své první části) samostatné soudcovské úředníky (selbständige richterliche Beamte) od nesamostatných, t.j. pomocných (richterliche Hilfsbeamte). Šolle, cit. práce, s.127

Právní úprava postavení nesoudcovských úředníků byla rozříštěna do řady předpisů a částečně sjednocena byla až tzv. služební pragmatikou - z.č.15/1914.ř.z.

Soudní správu vykonávali presidenti a přednostové soudů, vrchní zemské soudy a ministr spravedlnosti, který vykonával nejvyšší dozor a vrchní vedení všech soudů.

Podrobněji o soudních osobách a správě soudů bude pojednáno ve IV. a VI. část této práce.

název třetí části byl „O zevnitřním jednacím řádě“ (§§ 194-275).

Zákon obsahoval ustanovení o soudních osobách ¹⁶⁾ a úpravu výkonu státní správy soudů, v první části zákona byly též upraveny základy disciplinární odpovědnosti soudců i vedlejších soudních osob. Rozlišení mezi tzv. vnitřním a vnějším jednacím řádem (části II.a III. organického zákona) mělo svůj původ patrně ve snaze odlišit úpravu pracovního postupu během tzv. referentského zpracování věci od úpravy postupů při manipulaci se spisem před tímto zpracováním a po něm. Druhá část zákona tedy obsahuje ustanovení o zpracování věci a jejich vyřizování (např. způsob usnášení, náležitosti pořizovaného protokolu) a o jednání se stranami, ve třetí části jsou pak obsažena ustanovení o podacím protokolu (exhibitu), o expeditu a o registratuře. ¹⁷⁾

Dalším velmi významným právním přepisem z tohoto období byl císařský patent ze dne 30. listopadu 1850, jímž byl *zřízen nejvyšší a zrušovací soud ve Vídni* (č. 325/1850 ř.z.) ¹⁸⁾

Stanovení hranic soudních obvodů

K tomu, aby mohla být nová soudní organizace uvedena „do života“, byly výše uvedené předpisy jen jedním z nutných předpokladů. Předpokladem základním však bylo vytvoření soudních obvodů. Ke stanovení těchto obvodů byly zřízeny tzv. zemské soudní uvozovací komise.

Při stanovení hranic soudních obvodů komise vycházely z následujících zásad : pojmout pokud možno do jednoho okresu celý obvodu někdejší vrchnostenské pravomoci, ponechat v celku obvody katastrálních obcí, přihlížet k významu, obydlivosti, terenním podmínkám a komunikačním možnostem zamýšlených okresů, dle možnosti vzít zřetel i na jazykové hranice jako hranice soudních obvodů a konečně - za sídla soudů vybrat především místa s dřívějšími regulovanými magistráty, resp. místa, v nichž se nacházely patrimoniální soudy, nebo konečně místa, jež pro svou polohu, zabydlenost a uspokojivé komunikační podmínky byla považována za nejvhodnější. ¹⁹⁾

¹⁶⁾ Dobová terminologie rozlišovala tzv. *hlavní osoby*, tedy presidenty sborových soudů, přednosty okresních samosoudů soudů (tehdy byli přednostové okresních soudů označováni jako „okresní soudci“), předsedy, rady a votanty senátů sborových soudů od tzv. *vedlejší osob I. třídy*, tedy pomocných soudcovských úředníků, jimiž byli auskultanti, tajemníci (radní tajemníci, vrchní tajemníci, podtajemníci) a adjunkti.

Tzv. *vedlejšími osobami II. třídy* byli nižší soudní úředníci a jim k občasné výpomoci přidělení diurnisté, úředníci v pozemkových knihách a *poslužný personál* (Dienstpersonale), tj. soudní vykonavatelé (Gerichtsvollzieher), sluhové (Gerichtsdienner), zprvu též žalárnici, později převedení mezi úředníky 12. hodnostní třídy, vězenští dozorcí, úřední a výpomocní sluhové.

V návaznosti na zákonné rozlišení jednotlivých soudních osob *výnos ministra spravedlnosti ze 4.5.1850 (č. 188 ř.z.)* určil pro soudce i vedlejší soudní osoby *hodnostní třídy - konkrétně IV. až XII. hodnostní třídu.*

Šolle, V. : Počátky I, s.127-129

¹⁷⁾ Šolle, tamtéž, s.131

¹⁸⁾ text normy in Bělský, s.44-45

¹⁹⁾ Šolle, tamtéž, s.135-136

Výsledkem prací zemských soudních uvozovacích komisí pro území dnešních Čech, Moravy a Slezska bylo vytvoření dvou obvodů vrchních zemských soudů, 13 zemských (krajinských) soudů v okruhu Vrchního zemského soudu v Praze, 8 zemských (krajinských) soudů na Moravě a ve Slezsku v okruhu Vrchního zemského soudu v Brně, 210 okresních soudů v Čechách a 100 okresních soudů na Moravě a ve Slezsku .²⁰⁾

Z 210 okresních soudů v Čechách působilo 30 okresních soudů zároveň jako tzv. okresní sborové soudy trestní, na Moravě takto působilo 19 ze 78 okresních soudů a ve Slezsku 3 z 22 okresních soudů. Jako okresní sborové soudy trestní působily jednak výše zmíněné okresní soudy (tzv. okresní soudy první třídy), jednak soudy zemské (krajinské).

Okresní soudy byly rozděleny do tří tříd, toto rozdělení vycházelo z jejich polohy, velikosti a z počtu obyvatel v obvodu konkrétního soudu. Okresní soudy 1.třídy byly, jako okresní soudy sborové ve věcech trestních, příslušné pro 3 až 5 dalších okresů, jejich obvody činily cca 20 až 30 míl čtverečních se 70 000 až 120 000 obyvateli. Většina okresních soudů byla zařazena do druhé třídy, ve třetí třídě byly pouze dva (Okresní soud Hora sv.Šebestiana a Okresní soud Hora sv. Kateřiny). Na rozsah pravomocí v civilních věcech nemělo toto rozdělení žádný vliv, na rozsah pravomocí ve věcech v trestních pak jen potud, že okresní soudy první třídy působily též jako okresní soudy sborové. Obvody okresních soudů sborových jakožto soudů trestních byly tvořeny užšími obvody všech soudů zemských a širšími obvody všech okresních soudů prvé třídy.

*Shora popsaná organisace nabyla účinnosti od 1.7.1850.*²¹⁾

²⁰⁾ Zemské (krajinské) soudy v okruhu Vrchního zemského soudu v Praze působily v následujících městech: Česká Lípa, České Budějovice, Hradec Králové, Cheb, Jičín, Kutná Hora, Liberec, Most, Písek, Plzeň, Praha, Tábor, Vysoké Mýto

Zemské (krajinské) soudy na Moravě a ve Slezsku v okruhu Vrchního zemského soudu v Brně působily v následujících městech :Brno, Jihlava, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Těšín, Uherské Hradiště a Znojmo, Viz Šolle, Počátky I, s.139-140

²¹⁾ Šolle, tamtéž, s. 137.

Šolle zároveň podotýká, že svých podstatných rysech územní organizace okresních soudů, tak jak byla vytvořena v letech 1848 až 1850, platila téměř sto let.

B.Rieger poukazoval na to, že soudní a politické kraje a okresy se lišily. K „aktivaci“ nové soudní soustavy a ke vztahu územní organizace soudních a správních obvodů uvádí : „ V roce 1849 bylo zapotřebí nově upravit organizaci soudů dle základních pravidel ze 14. a 16. června 1849, jakož i zřízení politických úřadů na základě nejvyššího rozhodnutí z 26.června. V Čechách bylo zařízeno 210 soudů okresních a 13 soudů zemských, na Moravě a ve Slezsku 100 okresních a 8 zemských. Od.1.1.1850 přestalo v Čechách platit rozdělení na 16 krajů, vzniklo jen 7 politických krajů (s počtem obyvatel od 541 do 696 tisíc, z toho 2 byly německé) , v jejich čele stály krajské vlády, jež vedl krajský president v hodnosti min.rady, podřízených okresních hejtmanství bylo 79. Na Moravě vznikly jen 2 kraje a 25 okresních hejtmanství, soudní a politická územní organizace se tedy nekryla.“

Rieger, B. : Náš ústavní vývoj od r. 1848, díl I. Praha, 1898, s.122

I.2 Období neoabsolutismu

Další významné změny v právní úpravě organizace soudnictví jsou spojeny s dalším ústavním vývojem rakouského císařství. Snaha oslabit dopady revolučního období našla v ústavně-právní rovině svůj výraz zrušením březnové ústavy tzv. *silvestrovskými patenty z 31. prosince 1851 (č.2 a 3/1852 ř.z.)*.²²⁾ Tímto krokem byl signalisován příchod období "neoabsolutismu", nicméně i v patentu č.2/1852 ř.z. byly potvrzeny některé základní rysy nového státoprávního uspořádání - zejména zrušení poddanství a rovnost občanů před zákonem, jakož i jednotné, všeobecné a státní soudnictví.²³⁾

Změny, které nové politické poměry přinesly do oblasti soudnictví, jsou dobře patrné z obsahu přílohy kabinetního listu č.4/1852 ř.z., jejíž název zněl : **Pravidla základní v příčině zřízení zákonodárství organického v korunních zemích císařství Rakouského.**

V čl.17 byla zakotvena zásada výkonu soudnictví nejen soudy, ale i úřady, jež byla posléze uskutečněna včleněním samosoudů prvních stolic do utvářených okresních úřadů. Samostatnost soudcovských úředníků byla sice zajištěna, ale jen při výkonu soudcovského úřadu, jinak se na úpravu jejich služebního postavení vztahovaly předpisy pro státní úředníky (čl.18). Byly ustaveny prvoinstanční sborové soudy s pravomocí v záležitostech zločinů a některých přečinů a ve všech civilních věcech, překračujících meze působnosti okresních úřadů jako soudů (čl.22). V trestním soudnictví byly nově zavedeny tři instance (vrchní zemské soudy měly být výlučně druhou a Nejvyšší soud výlučně třetí instancí - čl.23,24). K výrazným změnám mělo dle formulace "Pravidel" dojít i v trestním procesu. Bylo obnoveno zjednodušené inkviziční řízení pro přestupky a ty přečiny, jež byly v působnosti okresních úřadů jako soudů (čl.25), zásada ústnosti byla omezena na hlavní přelíčení (čl.26), u sborových soudů druhé a třetí instance bylo zavedeno písemné řízení (čl.31). Další podstatnou změnou bylo zrušení porotních soudů (čl.29).²⁴⁾

V návaznosti na shora uvedená "Pravidla" s účinností od 1.září 1852 platil nový *zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z 27.května 1852 - č 117 ř.z.*²⁵⁾

Další změny postupně prováděné „bachovské“ soudní reformy byly vyjádřeny v nových **kompetenčních předpisech**. Kompetenční ustanovení týkající se funkční a věcné příslušnosti soudů v trestních věcech byla obsažena ve 2., 3.a 5. hlavě *trestního soudního řádu (patent z 29.července 1853, č.151 ř.z.)*. Označení druhé hlavy znělo „o soudech ve věcech trestních a o

²²⁾ K tomu B.Rieger : „Vydáním dvou patentů silvestrovských 31.12.1851, a současným vydáním "Zásad pro organická zařízení v korunních zemích císařství rakouského" téhož dne, byla fakticky uvedena absolutní monarchie v celé říši bez rozdílu.“ Rieger, B. : Náš ústavní vývoj od r. 1848, díl I. Praha, 1898, s.124

²³⁾ Velmi odmitavě hodnotí nástup „Bachova absolutismu“ Kapras – viz Kapras, J., cit. dílo s.219-220, obdobně též Kadlec, K., cit. dílo s.411-412

²⁴⁾ Šolle, cit.dílo, s.96-97

²⁵⁾ Šolle, tamtéž, s. 97

působnosti jejich vůbec“ (její normativní text byl obsažen v ustanoveních §§ 7-28), hlava pátá se nazývala „o příslušnosti soudů trestních“ (§§ 38-51)²⁶⁾

Zatímco kompetenční ustanovení ve věcech trestních byly obsaženy v trestním řádu soudním, kompetenční ustanovení ve věcech civilních byla vtělena do tzv. *Jurisdikční normy civilní* (č.251/1852 ř.z.)²⁷⁾

Text jurisdikční normy byl obsažen jednak ve třinácti obecných člancích uvozujícího císařského patentu z 20.listopadu 1852²⁸⁾, jednak v 93 paragrafech zákona o působnosti a příslušnosti soudů v právních věcech občanských.²⁹⁾

Další základní normou, jež v souladu s textem uvozujícího patentu navazovala na" pravidla správy soudní v patentě od 31.12.1851 ustanovená " a upravovala "zřízení vnitřní a řád jednací veškerých úřadů soudních" byla tzv. **Soudní instrukce (č.81/1853 ř.z.)**³⁰⁾

Normativní text byl tvořen jednak uvozujícím císařským patentem ze dne 3.května 1853, jenž se skládal z osmi článků, jednak zákonem o zřízení vnitřním a jednacím řádu úřadů soudních o 255 paragrafech. Soudní instrukce měla povahu normy obecné, která se vztahovala i na soudnictví trestní, pokud zvláštní zákony nestanovily jinak (čl.III. uvozujícího patentu) Dalším významným článkem uvozujícího patentu byl článek I., jenž rušil organický zákon (č.258/1850 ř.z.) a článek IV, jenž stanovil, že se zákon vztahuje na řízení před Nejvyšším soudem.

Předmět právní úpravy provedené tímto zákonem lze na tomto místě přehledně přiblížit

²⁶⁾ Storch, cit.dílo, s. 96

²⁷⁾ Šolle, V. : Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích II, roč. XXI, Praha 1971, s. 101 (dále jen Počátky II)

²⁸⁾ *Obsah uvozujícího patentu* byl následující : Čl. I. stanovil, že norma vejde v každé korunní zemi v platnost tou dobou, "kdy vejdou ve skutek úřadové okresní a ostatní soudové, jež se tam znova zřídí". V čl.II byla řešena otázka vyřizování věcí, které "již zašly u soudů předešlých", t.j. nerozhodnutých věcí, které již "napadly" ke stávajícím soudům, čl.III a IV se netýkaly Čech, Moravy či Slezska, čl.V. zachovával pravomoc Nejvyššího maršálství dvorského nad "údy domu císařského" a nad dalšími osobami (požívajícími práva exeterritoriality, případně osobami, pro něž byla působnost stanovena jednotlivými císařskými nařízeními či jinými předpisy). V čl.VII bylo stanoveno, že uvedený zákon nahrazuje a ruší předchozí normu jurisdikční (č.237/1850 ř.z.), čl.VIII, IX, X obsahovaly další derogační ustanovení, čl.XI obecně stanovil, že moc soudní v zahraničí vykonávají "císařští konsulátové podle zvláštních předpisů". Čl.XII stanovil, že zákon nic nemění na mezinárodních smlouvách, jež se již na moc soudní vztahují, čl. XIII ukládal "ministrowi práv, aby patent tento ve skutek uvedl". Text normy in Bělský, s.103-111

²⁹⁾ *Vlastní text zákona o působnosti a příslušnosti soudů v právních věcech občanských* se skládal ze čtyř hlav, jejichž názvy zněly : I. O moci soudní vůbec (§ 1-12), II. O moci soudní ve věcech sporných (§ 13 - 76) ,III. O moci soudní v záležitostech mimosporných (§77-92), IV. O příslušnosti úřadů soudních v druhé a třetí instanci (§93).

Systematika zákona vychází z dobové klasifikace působnosti a příslušnosti, což je zřejmé zejména ze členění části I. hlavy II, jež nese název řízení rozeznávací (nověji tedy řízení nalézací) a dále se dělí na kapitoly, jejichž označení zní : O soudu osobním, O soudu realném, O soudní moci obchodní a námořské a O soudní moci horní. Text zákona in Bělský, s.103-160

Podrobněji bude o právní úpravě obsažené v Jurisdikční normě pojednáno v následující části této práce.

³⁰⁾ Text soudní instrukce in Bělský, s.167-293

popisem systematiky zákona ³¹⁾, o obsahu nejdůležitějších ustanoveních bude pojednáno dále (zejména v části druhé, čtvrté, páté a šesté této práce).

Jak již bylo uvedeno, měla Soudní instrukce povahu obecné normy i pro trestní řízení soudní. Kompetenční otázky řádných soudů ve věcech trestních řešil samostatně, jak již bylo zmíněno výše, trestní soudní řád (patent z 29.července 1853, č.151 ř.z., zejm. hlava druhá „o soudech ve věcech trestních a o působnosti jejich vůbec“ a hlava pátá „o příslušnosti soudů trestních“), ³²⁾ ale tzv. *trestní instrukce* (č.165/1854 ř.z.), tj. „instrukce o vnitřním úřadování a jednacím řádu ve věcech trestních“, jež byla vydána ministerským nařízením ze dne 16.června 1854 ³³⁾, byla k Soudní instrukci ve vztahu speciality. ^{33a)}

V roce 1854 byla provedena nová právní úprava nesporného řízení a to *zákonem o soudním řízení ve věcech nesporných*, jenž byl uvozen patentem z 9.srpna 1854 (č.208/1854 ř.z.) Tato norma nahradila právní úpravu dosud obsaženou v druhém oddílu soudní instrukce z roku 1785, resp. též v nesporném patentu z roku 1850 (z 28.6.1850, č.255 ř.z.).Pro civilní soudnictví sporné zůstával v platnosti (až do roku 1897), jako základní předpis upravující soudní řízení sporné, *josefínský všeobecný soudní (a navazující konkursní) řád z roku 1781 (č.13 a 14 sb.j.z)*.

K právě uvedenému výčtu základních přepisů upravujících novou organizaci soudnictví je třeba doplnit předpisy o organizaci a uspořádání řádných soudů. Byly jimi

Nejvyšší rozhodnutí ze 14.zář 1852, vyhlášené ministerským nařízením z 19.ledna 1853, č.10/1853 ř.z., jež se skládalo z pěti nejvyšších ustanovení vyhlášených v přílohách A - E. *Příloha A* upravovala uspořádání okresních úřadů, jako nejnižších úřadů správních a soudních. *Příloha B* vytvořila předpoklady pro případné zřízení samostatných okresních politických, soudních a finančních úřadů. *Příloha C* se týkala oprávnění krajských úřadů zasahovat do soudní agendy vedené okresními úřady jako soudy (t.j.konkrétně vrchního dozoru krajských úřadů nad vedením pozemkových knih). *Příloha D* upravovala organizaci a vnitřní uspořádání sborových soudů první a druhé stolice.Tento předpis měl 23 paragrafů, jež nebyly dále členěny. Schema hodnostních tříd a platů úředníků a sluhů politických a soudních úřadů v korunních zemích, *tvořilo přílohu E.* ³⁴⁾

³¹⁾ *I.díl „Soudní instrukce“*, jenž byl nazván „O obsazování a řízení úřadů soudních a přihlížení k nim“, se skládal z osmi hlav. Hlava 1.nesla název „O vlastnostech potřebných k ustanovení za úředníka neb služebníka u soudu“ (§ 1-6). Názvy dalších hlav byly tyto : hlava 2. : „O obsazování míst služebních u úřadů soudních“ (§7-44), hlava 3.: „O úředních povinnostech osob soudních“ (§45-59), hlava 4. : „O pracích úředních osob soudních“ (§60-68), hlava 5. : „O dávání dovolené“ (§69-72), hlava 6. : „O dočasném zastávání prázdných míst služebních a nepřítomných osob soudních“ (§ 73-74), hlava 7. : „O vykonávání moci disciplinární nad úředníky a služebníky soudními“ (§75-89), hlava 8. : „O podřízenosti úřadů soudních a o přihlížení, jak práce u nich jdou předse“ (§90-107). *II. díl „Soudní instrukce“* nesl název : „O řádu jednacím u soudů“ a tvořily jej dvě hlavy. Hlava 1. byla nazvána : „O řádu jednacím u dvorů soudních“ (§108 - 243), hlava 2. pak : „Jak se mají vyřizovati práce u soudů okresních“ (§ 244-255). Hlava 1. se skládala z částek první až šesté, jejichž označení bylo (po řadě) : O protokolu podavacím, O pojmenování referenta, O vypracování a vyřizování kusů jednacích, O stáních a protokolech v příčině stání zdělaných, O vyhotovování o dodávání nařízení soudních a O schovávání spisů. Text in Bělský, s.167-293

³²⁾ Storch, cit.dílo, s.96

³³⁾ Šolle,Počátky II,s.103, ^{33a)} T.j. pokud neobsahovala speciální úpravu,platila úprava obsažená v soud.instrukci

³⁴⁾ text normy in Bělský, s.55-56

V této souvislosti je vhodné zdůraznit, že nejdelší "život" měla příloha D, která byla zrušena až zákonem č.66/1952 Sb., o organizaci soudů. Zůstávala tedy, přes několik novelizací a částečných derogací, po dobu téměř sta let jednou ze základních norem upravujících vnitřní uspořádání sborových soudů.^{34a)}

Vzhledem k tomu, že soudní pravomoc v první instanci měly vykonávat smíšené okresní úřady jako soudy a mělo tak opětně dojít ke spojení výkonu soudnictví a správy (byť právě jen v podobě smíšených okresních úřadů), byla vydána *Úřední instrukce pro smíšené a politické okresní úřady (nař.min.vnitřní a sprav.ze 17.března 1855, č.52 ř.z.)*, která stanovila, že až na ojedinělou výjimku některých personálních věcí, řídí se okresní úřady jako soudy všeobecnou soudní instrukcí, resp.trestní instrukcí³⁵⁾

Všechny výše uvedené zákony byly součástí "bachovské" *soudní reformy, jež byla uvedena v život v Čechách 26.května 1855 a na Moravě a ve Slezsku již 28.dubna téhož roku*. Tyto dny byly stanoveny jako dny zahájení úřední činnosti nových politických a smíšených okresních úřadů (nař.min.vn.a sprav.46 a 57 ř.z.) a všech ryze soudních úřadů prvé i druhé stolice (nař.min.sprav.54 a 63 ř.z.). *V uvedené dny vstoupila v účinnost soustava všech zákonů, které byly v souvislosti s přípravou reformy vydány v letech 1852-1854 (t.j. jurisdikční norma, všeobecná soudní instrukce, trestní soudní řád, trestní instrukce, instrukce pro státní zastupitelství a nesporný patent).*³⁶⁾

Výše uvedenými právními předpisy byla pozměněna **soudní soustava**, vytvořená v letech 1849-1850, kterou nyní tvořily :

1. *smíšené okresní úřady jako soudy* a *samostatné okresní soudy* (samostatných okresních soudů bylo jen šest) a *městsky delegované okresní soudy*, jež rozhodovaly samosoudcovsky, jako soudy první stolice
2. *sborové soudy první stolice* (krajské, resp., v hlavních městech zemí, zemské soudy), které rozhodovaly kolegiálně (ve sboru), rovněž jako soudy první stolice
3. *sborové soudy druhé stolice* (vrchní zemské soudy),
4. *Nejvyšší soud* (jako soud třetí stolice)

Územní organizace soudů v průběhu přípravy "bachovských" reform doznala určitých změn oproti územní organizaci zaváděné v průběhu roku 1850. Základním požadavkem, jenž měl být (nově) respektován, bylo přizpůsobení soudních obvodů soudů všech stupňů obvodům a sídlům politických úřadů. Větší okruhy stávajících krajských vlád byly nahrazeny početnějšími a tudíž méně rozsáhlými obvody krajských úřadů, jež byly zpravidla totožné se soudními kraji.³⁷⁾ K provedení této nové (nebo přesněji řečeno modifikované) organizace obvodů okresních a krajských úřadů a soudů prvních stolic byly zřízeny "organizační komise".

^{34a)} Tato příloha D obsahovala základní úpravu obsazení sborových soudů první a druhé stolice a některých dalších organizačních otázek těchto soudů se týkajících. Podrobněji o obsahu této normy viz poznámku č.91.

³⁵⁾ Šolle, Počátky II, s.143-144

³⁶⁾ Šolle, tamtéž, s. 109

³⁷⁾ Tato politická územní organizace (a jí přizpůsobená soudní organizace) v podstatě vycházela z krajského zřízení z let 1751-1848, když počet krajů se snížil o tři. Šolle, tamtéž, s.160

Jejich činnost, spočívající ve stanovení počtů a hranic krajů, stanovení obvodů sborových soudů prvních stolic a obvodů okresů, jakož i ve stanovení sídel a ve zřízení krajských úřadů, sborových soudů prvních stolic a okresních úřadů, našla svůj výraz v příslušných ministerských vyhláškách.³⁸⁾

Výsledkem byla tato soudní organizace, přizpůsobená politickým správním obvodům :

- a) dva vrchní zemské soudy (v Praze pro Čechy, v Brně pro Moravu a Slezsko)
- b) 23 sborových soudů první stolice (v Praze, Brně a Opavě se nazývaly "zemské", v ostatních sídlech "krajské")

V Čechách byly tedy jeden zemský soud se sídlem v Praze a 14 krajských soudů se sídly v těchto městech : České Budějovice, Česká Lípa, Hradec Králové, Cheb, Chrudim, Jičín, Kutná Hora, Liberec, Litoměřice, Mladá Boleslav, Most, Písek, Plzeň a Tábor.

Na Moravě a ve Slezsku působily dva zemské soudy (v Brně a v Opavě) a 6 krajských soudů, jejichž sídly byla tato města : Jihlava, Nový Jičín, Olomouc, Těšín, Uherské Hradiště a Znojmo.³⁹⁾

- c) 309 orgánů vykonávajících okresní soudní pravomoc (277 okresních úřadů jako soudů, 26 městsky delegovaných okresních soudů a 6 samostatných okresních soudů).^{40) 40a)}

³⁸⁾ Vyhlášky ministerstev vnitra, spravedlnosti a financí, upravující politické a soudní členění Moravy a Slezska byly vyhlášeny dne 21.4.1854 (vyhl.č.103 a 104 ř.z.), obdobná vyhláška pro Čechy byla vyhlášena dne 9.10.1854 (vyhl.č.274 ř.z.)

³⁹⁾ Viz Šolle, Počátky II, s.162

⁴⁰⁾ Pro ilustraci je možno uvést

a) *výčet 14 okresů Krajského soudu v Kutné Hoře* : Čáslav, Dolní Kralovice, Kutná Hora (městsky delegovaný soud), Ledec n.Sázavou, Uhlířské Janovice, Kouřim, Kolín, Německý (Havlíčkův) Brod, Poděbrady, Habry, Humpolec, Chotěboř, Příbrav a Polná

b) *výčet okresů v obvodu Zemského soudu v Praze* : šlo jednak o 3 okresy pro spojená města pražská (I-V) a Vyšehrad (VI) – a to : 1.Praha I,II,V a Vyšehrad (městsky delegovaný soud civilní), 2.Praha III a IV (městsky delegovaný soud civilní), 3. Praha-město a Vyšehrad (městsky delegovaný soud trestní), a dále o 20 okresů Pražského kraje : Karlín, Smíchov, Říčany, Zbraslav, Beroun, Český Brod, Jílové, Kostelec n.Č.l., Mělník, Brandýs n.L., Velvary, Příbram, Dobříš, Hořovice, Zbiroh, Rakovník, Křivoklát, Nové Strašecí, Slaný a Unhošť. Viz Šolle, tamtéž, s.164

Počet soudních okresů postupně vzrůstal (v závislosti na nárůstu počtu obyvatel). V roce 1918 tak v Čechách působilo 232 okresních soudů, na Moravě 82 a ve Slezsku 25, celkem tedy v českých zemích bylo 339 okresních soudů. Schelleová, I., Schelle, K. a kol. : Soudnictví (historie, současnost, perspektivy) Praha, 2004 s.93

^{40a)} Samostatné okresní soudy byly tyto : Okresní soud Jindřichův Hradec, Okresní soud Rychnov n. Kněžnou, Okresní soud Litomyšl, Okresní soud Vysoké Mýto, Okresní soud Klatovy a Okresní soud Karlín. Schelleová, Schelle a kol., cit.dílo, s.72

I.3 Od obnovení ústavnosti do r.1918

V souvislosti s nepříznivou mezinárodní situací, v níž se císařství rakouské ocitlo po neúspěšné válce s Francií a Sardinii (ztráta Lombardie v roce 1859), jakož i v souvislosti emancipačními snahami Maďarů, došlo ke změně státoprávního uspořádání. Nejprve došlo k rozšíření říšské rady o členy mimořádné (patent z 5.dubna 1860, č.56 ř.z.), následně, 20. října 1860, byl vydán císařský manifest k národům (č.225 ř.z.) spolu s tzv. **Říjnovým diplomem** pro uspořádání vnitřních státoprávních poměrů mocnářství (č.226 ř.z.). Tato, v pořadí třetí oktrojovaná rakouská ústava zaváděla dvojí zákonodárné sbory, jednak jednokomorovou říšskou radu, jednak zemské sněmy. Říjnový diplom obsahoval jen základní zásady státoprávního uspořádání, jež byly částečně rozvedeny a částečně změněny Schmerlingovým tzv. **únorovým patentem z 26.2.1861 (č.20 ř.z.)** ⁴¹⁾ Třebaže tyto ústavní změny měly zejména uklidnit politickou aktivitu maďarské politické reprezentace, tento záměr nenaplnily. Patentem z 20.zář 1865 byla říjnová a únorová ústava "zastavena" a stupňující se emancipační maďarské úsilí vyvrcholilo v roce 1867 tzv. rakousko-uherským vyrovnáním. ⁴²⁾

Důsledkem právě popsaných zásadních změn bylo vydání ústavy pro země neuherské (tj. pro království a země na říšské radě zastoupené). Tzv. **ústava prosincová** z 21.12.1867 se skládala z několika základních zákonů státních. Byly to základní zákon státní o říšském zastupitelstvu (č.141 ř.z.), zákon o všeobecných právech státních občanů (č.142 ř.z.), zákon o zřízení říšského soudu (č.143 ř.z.), zákon o moci soudcovské (č.144 ř.z.) a zákon o moci vládní a výkonné (č.145 ř.z.) ⁴³⁾

Základní zákon státní o moci soudcovské (č.144/1867 ř.z.) obsahoval 15 článků.

V článku 1. bylo stanoveno, že "všechna moc soudní ve státě vykonává se jménem císařovým, rozsudky a nálezy vydávají se jménem císařovým". Čl. 2,3,4 stanovily, že organizace a kompetence soudů, vyměření moci soudů vojenských a "přestoupení trestních zákonů policejních a důchodkových uspořádá se zvláštními zákony" ⁴⁴⁾ V článku 5. bylo uvedeno, že soudci jsou jmenováni císařem definitivně a na doživotí, v článku 6. se pravilo, že soudci jsou při vykonávání soudcovského úřadu samostatní a nezávislí, přeložení nebo dání na odpočinek proti jejich vůli je možné jen v případech zákonem stanovených při dodržení formy předepsané. Čl.7 zakazoval soudcům posuzovat platnost zákonů náležitě vyhlášených, ale naopak uváděl, že "náleží na ně (t.j.náleží soudcům), pořadem instancí dle zákona vyměřeným rozhodovati, zda-li nařízení jsou platná", čl.8 se týkal služební přísahy soudců, čl.9 odpovědnosti soudců za porušení práva při vykonávání úřadu, čl.10 stanovil, že „pře líčení před soudem rozeznávacím“ (soudobou terminologií řečeno – hlavní líčení či ústní jednání

⁴¹⁾ Kadlec, s.213-214, Kapras s.222-224

⁴²⁾ Šlo o vyrovnání státoprávní, finanční a národohospodářské, upravené v zákonech : o společných věcech rakousko-uherských, o kvotě, státních dlužích a celním i obchodním spolku (č.146/1867, č.2,3 a 4/1868 ř.z.) viz Kadlec, s.422, též Kapras, s.226-227

⁴³⁾ Kapras, s.227, podrobněji Kadlec, s.424-425

⁴⁴⁾ text normy citován dle jejího znění otištěného in Bělský, s. I

před soudem nalézacím) je ústní a veřejné ve věcech práva civilního i trestního a že výjimky stanoví zákon.⁴⁵⁾ Opětovné zavedení porot pro rozhodování o vině v případech těžkých zločinů, zločinů a přečinů politických nebo spisem tištěným spáchaných obsahoval čl.11. Skutečnost, že pro království a země v říšské radě zastoupené (tj. pro tzv. Předlitavsko) jest soud nejvyšší a kasační ve Vídni, byla konstatována v článku 12. Následující, 13.článek, se týkal císařských milostí. Čl.14 stanovil, že "správa soudní bude od administrace ve všech instancích oddělena. V článku posledním, 15., bylo zakotveno právo na soudní přezkum nařízení úřadů správních. Zvláštní zákon měl stanovit uspořádání správního soudu.

Jak vyplývá ze shora reprodukováného obsahu ústavního zákona, bylo k provedení některých článků zapotřebí nové právní úpravy.

Velmi rychle byla realizována zásada úplného oddělení soudnictví od správy. Stalo se tak *zákonem ze 13.června 1868 o organizaci soudů okresních (č.59 ř.z.)*. Zákon stanovil, že soudnictví v místech, kde je nyní vykonáváno smíšeným úřadem okresním, bude vykonáváno samostatnými okresními soudy a to ve stávajících soudních okresech.⁴⁶⁾

Pokud jde o úpravu postavení soudů sborových první instance, ve snaze umožnit reakci na případné změny v územní a jiné organizaci soudů okresních (dle čl.2 zákona č.59/1868) byl vydán *zákon o tom, jak se má předsejítí při změnách v okršlcích soudů sborových první instance (č.62/1873 ř.z.)*, který v pouhých třech velmi stručných paragrafech stanovil, že změna v rozsahu územního obvodu sborového soudu první instance, spojení stávající soudů, nebo zřízení nového, jakož i změna sídla soudu sborového je možná jen formou nařízení. Je přitom třeba vyžádat dobré zdání zemského sněmu, případně může dobré zdání podat sněm z vlastní iniciativy.⁴⁷⁾

Dalším ze základních zákonů státních, z nichž se skládala prosincová ústava, byl *zákon ze dne 21. prosince 1867 o zřízení soudu říšského (č. 143)*. Zákon měl šest článků, v čl. 1 bylo

⁴⁵⁾ text normy in Bělský, s.2. Toto ustanovení předpokládalo vydání nového procesního trestního předpisu, tehdy platný soudní řád trestní byl založen na zásadě písemnosti. Bělský, komentář k zákonu, s.2-3

⁴⁶⁾ Zákon obsahoval jen 10 poměrně velmi stručných článků. Zásada uvedená shora byl obsažena v článku 1. V čl.2 bylo upraveno oprávnění ministra spravedlnosti podle okolností místních či obchodních spojit nebo rozdělit stávající soudní okresy, nebo změnit sídlo soudu - po předchozím dobrém zdání příslušného zemského sněmu. V dalších člancích bylo uvedeno, že u každého okresního soudu bude ustanoven okresní soudce s potřebným počtem úředníků pomocných a osob kancelářských a služebních (čl.3), že platy jsou upraveny v příloze (čl.4), že okresní soudce a adjunkty bude jmenovat ministr práv (spravedlnosti) a obsazování ostatních služebních míst u okresních soudů náleží vrchním soudům zemským, že vnitřní zřízení a jednací řád soudů okresních řídí se zákonem č.81/1853 ř.z. (čl.5) a konečně, že řízení a dohled nad prací soudů okresních budou vykonávat sborové soudy první instance (čl.6). Čl.7 se týkal materiálního zabezpečení činnosti soudů, čl.8 stanovil, že organizace městsky delegovaných soudů okresních se tento zákon netýká, čl.9 a 10 obsahovaly zmocňovací ustanovení. Text normy reprodukován dle jejího znění otištěného in Bělský, s. 61-62

⁴⁷⁾ text normy in Bělský, s.60-61

uvedeno, že "k rozhodování sporů o kompetenci a sporných věcí veřejného práva zřídí se královstvím a zemím v říšské radě zastoupeným soud říšský". Dle čl.2 měl říšský soud s konečnou platností rozhodovat spory o kompetenci mezi úřady soudními a správními, zda se má věc vyřídit pořadem práva nebo způsobem správním, spory o kompetenci mezi některým zastupitelstvem zemským a nejvyššími úřady vládními a spory o kompetenci mezi autonomními orgány zemskými jednotlivých zemí. Dle čl.3. měl říšský soud řešit nároky mezi jednotlivými zeměmi či královstvími v říšské radě zastoupenými, resp. nároky obcí, korporací nebo některých osob vůči zemím či královstvím v říšské radě zastoupeným, pokud tyto nároky nemohou být vyřízeny řádným pořadem práva, konečně měl vyřizovat stížnosti občanů pro porušení politických práv, když věc byla vyřízena administrativním způsobem. V čl.4 byla upravena zásada, že rozhodnutí říšského soudu o tom, že konkrétní věc je příslušný rozhodnout konkrétní soud či správní úřad, je konečné.⁴⁸⁾

Nářizením ze dne 26.října 1869 (č.163) byl vyhlášen jednacím řád soudu říšského (čítající pouhých třicet devět paragrafů).

K provedení patnáctého článku základního zákona státního č.144 ř.z. byl dne 22.října 1875 vydán zákon o zřízení správního soudu (č.36/1876 ř.z.). Zákon byl rovněž poměrně stručný (měl padesát paragrafů). Věcná příslušnost správního soudu byla upravena v §§ 2 až 4. Podle těchto ustanovení měl správní soud (se sídlem ve Vídni) rozhodovat v každém případě, kdy je tvrzeno, že byla dotčena práva protizákonným rozhodnutím nebo opatřením úřadu správního, přičemž správním úřadem se rozuměly jak orgány státní správy, tak orgány správy zemské, okresní a obecní (§2) Taxativní výčet věcí, které soudu správnímu nepřísluší, obsahoval § 3. (Byly to : záležitosti náležející "řádným soudům", věci náležející do kompetence říšského soudu, věci společné pro obě poloviny říše dle základního zákona státního č.146/1867 ř.z., záležitosti náležející výlučně správním úřadům, stížnosti ne jmenování někoho k nějakému veřejnému úřadu nebo veřejné službě, záležitosti disciplinární, stížnosti na rozhodnutí nejvyššího soudu v poslední instanci a stížnosti na rozhodnutí a opatření komisí ke vkládání pozemků do výměr tarifových). Obecná pravidla o soudní moci správního soudu byla obsažena v §§ 5 až 9, ustanovení §§ 10 až 14 upravovala složení správního soudu, §§14 až 44 upravovaly řízení před správním soudem⁴⁹⁾ (odmítání stížností, přípravného řízení, ústního přelíčení a vydávání nálezů), obecná, přechodná

⁴⁸⁾ Čl. 5 stanovil, že *říšský soud se skládá* z presidenta, jeho náměstka jmenovaných císařem bez návrhu a z 12 soudců a 4 náhradníků, jmenovaných císařem na návrh poslanecké a panské sněmovny. Každá ze sněmoven navrhovala 6 členů a 2 náhradníky- na každé místo, jež mělo být obsazeno, měli být navrženi 3 kandidáti. Čl. 6 stanovil, že organizace soudu a řízení před ním bude upraveno zvláštním zákonem. Text normy in Bělský, s. 4-6

K provedení čl.6 výše zmíněného zákona byl dne 18.dubna 1869 vydán *zákon o organizaci soudu říšského*, řízení před ním a o vykonávání jeho nálezů (č.44).Názvy jednotlivých částí zákona byly : I.O organizaci soudu říšského (§§ 1- 10), II. O řízení před soudem říšským (§§ 11-37), III. O vykonávání nálezů soudu říšského (§§ 38-41). Text normy in Bělský, s.6-15

⁴⁹⁾ Tak např. : lhůta k podání stížnosti byla 60 dnů od "dodání" rozhodnutí v poslední instanci učiněného, stížnost neměla odkladný účinek a musela být podána advokátem. Text normy in Bělský, s. 21-30

a vykonávací ustanovení byla obsažena v ustanoveních §§ 45-50.⁵⁰⁾

Částečnou novelisací zákona č.143/1867, jež reagovala na zřízení správního soudu, byl zákon z 22. října 1875 o tom, "kdo má rozhodovati v příčině sporů, vzešlých o kompetenci mezi správním soudem a řádnými soudy a mezi správním soudem a soudem říšským"(č.37/1876 ř.z.). Zákon měl jen pět článků, dle prvního článku měl spory o kompetenci mezi správním soudem a řádnými soudy rozhodovat říšský soud, druhý článek stanovil, že spory o kompetenci mezi správním soudem a říšským soudem má rozhodovat senát složený ze čtyř členů říšského soudu a ze čtyř členů správního soudu pod předsednictvím presidenta nejvyššího soudu nebo jeho náměstka.⁵¹⁾

Dalším významným právním předpisem z tohoto období je zákon ze dne 14.května 1869 o zřizování soudů živnostenských (č.63 ř.z.), jenž je možno chápat jako další projev dobové snahy zapojit laickou veřejnost do výkonu soudní moci.⁵²⁾

Trestní právo procesní bylo s účinností od 1.1.1874 upraveno novými právními předpisy. 23. května 1873 byl vydán řád trestní (č.119 ř.z.). Vzhledem k zásadám, na nichž je založen, a též s ohledem na doslovnou shodu některých ustanovení, je tento právní předpis (jehož hlavním autorem byl prof.Glaser) návratem k trestnímu řádu z r.1850 (jehož autorem byl rada vrchního zemského soudu Dr.Wurth). Tento "návrat" (znamenající mimo jiné úplnou realizaci zásady obžalovací, zásady jednání ústního a veřejného, zásady volného hodnocení důkazů a zánovuzavedení porotních soudů) byl dobovou právní teorií kladně hodnocen.⁵³⁾

Spolu s trestním řádem byly vydány (dne 23.května 1873) zákon č.120/1873 ř.z. o dočasném zastavení porot (podle něho mohla být za určitých podmínek v určitém obvodu až

⁵⁰⁾ Další předpisy, týkající se činnosti správního soudu : nařízení ze dne 5.srpna 1876, jímž byl vyhlášen jednací řád c.k.správního soudu (č.94/1876 ř.z.), nařízení z téhož dne o vnitřním zařízení správního soudu a o osobách při něm zřízených (č.85/1876 ř.z.) a nařízení ze dne 28.října 1882 o tom, že ohledně členů správního dvora soudního lze použít zákona č.46/1868 o disciplinárním řízení proti úředníkům soudním. Bělský, s. 31- 43

⁵¹⁾ text normy in Bělský, s.20

⁵²⁾ Zákon o živnostenských soudech sestával z 81 paragrafů, §§1 až 6 nebyly nadepsány, obsahovaly ustanovení zřizovací, zmocňovací a kompetenční. Další paragrafy byly označeny nadpisy, jež zněly : O organizaci soudu živnostenského (§§ 7-27), O působnosti soudu živnostenského a o řízení před ním (§§29-66), Které opravné prostředky místo mají (§§ 67-73), Jaké opatření může se prozatím učinit (§ 74), Jak se rozsudky vykonávají (§ 75), Jak má býti zřízena kniha narovnání a rozsudků (§76 - 77), Jak se obsílky a rozsudky mají dodávat (§ 78), Jaké kolky a jiné poplatky se mají zapravovati (§ 79) a konečně Komu přísluší dohled k soudům živnostenským (§§ 80 a 81), text normy in Bělský, s. 83-103

⁵³⁾ F.Storch hovoří v této souvislosti o navázání právního vývoje "... tam, kde jej proud reakční padesátých let násilně byl přerval ..." (s.99) F.Storch vysoce hodnotí trestní řád z r.1850 a poukazuje na inspiraci jeho autora reformovanými řády trestními v zemích německých, jež se inspirovaly francouzskou právní úpravou. Trestní řád z roku 1850 byl založen na zásadě obžalovací, zásadě volného hodnocení důkazů, zásadě veřejnosti, ústnosti, existenci státních zastupitelství a porotních soudů .

Trestní řád z r. 1853 hodnotí Štorch naopak jako zákon, který obsahoval jen některé formy řízení moderního (ústní jednání jen při závěrečném přelíčení, silně omezená zásada veřejnosti), těžiště trestního řízení však spočívalo v tajném a písemném řízení vyšetřovacím, rovněž řízení ve druhé a třetí instanci bylo tajné a písemné. Porotní soudy byly zrušeny již cís.nař. z 11.ledna 1852. Storch, cit.dílo, s.95-99

na jeden rok činnost porot zastavena) a *zákon č.121/1873 ř.z.o zdělávání seznamů porotčích* (zákon upravoval způsob obsazování porotních soudů)

K provedení trestního řádu bylo vydáno *nařízení výkonné z 19.listopadu 1873 (č.152)*, vedle tohoto nařízení zůstalo v platnosti nař.min.práv ze 16.června 1854 (č.165 ř.z.), tj. instrukce o vnitřní působnosti úřední a řádu jednacím úřadů soudních ve věcech trestních, jakož i nař.ze 3.srpna 1854 (č.201 ř.z.) o vnitřním zařízení a jednacím řádu zastupitelstva státního. Tato nařízení zůstala v platnosti, pokud nebyla v rozporu s úpravou obsaženou v novém trestním řádu a v prováděcím nařízení č.152/1873 ř.z.⁵⁴⁾

Měla-li pro úpravu trestního řízení zásadní význam právní úprava přijatá na počátku sedmdesátých let, pak pro civilní řízení byla obdobně zásadní soustava nových právních předpisů přijatých v polovině let devadesátých. Nová úprava trestní z let sedmdesátých a civilní z let devadesátých mají společně to, že obě přetrvaly až do poloviny dvacátého století.

Nové právní předpisy z let devadesátých byly následující : 1.zákon ze dne 1.srpna 1895 o výkonu pravomoci a příslušnosti řádných soudů v záležitostech občanských (*jurisdikční norma - č.111 ř.z.*), 2. *úvodní zákon* k jurisdikční normě z téhož dne (*č.110 ř.z.*), 3. zákon též z 1.srpna 1895 o soudním řízení v záležitostech sporných (*řád procesu civilního, č.113 ř.z.*), 4. *úvodní zákon* k němu (*č.112 ř.z.*), 5.zákon ze dne 27.května 1896 o řízení exekucím a zjišťovacím (*řád exekucí - č.79 ř.z.*), 6. *úvodní zákon* k němu z téhož dne (*č.78 ř.z.*) a konečně 7.zákon ze dne 27.listopadu 1896, jímž se vydávají předpisy o obsazení, vnitřním zřízení a jednacím řádu soudů (*zákon o soudní organizaci - č.217 ř.z.*) Nařízením ministerstva spravedlnosti ze dne 5.května 1897 byl vydán nový jednacím řád pro soudy první a druhé stolice (*č.112 ř.z.*).⁵⁵⁾

Zákon o soudní organizaci upravoval obecné otázky společné pro řízení civilní i trestní. Skládal se z šesti oddílů, do nichž bylo rozděleno celkem 99 paragrafů zákona. První oddíl pod názvem „O soudních osobách“ (§§ 1 až 23) vyjmenovával jednotlivé soudcovské úředníky, upravoval předpoklady výkonu funkce soudce, pojednával o soudcovské přípravné službě a o soudcovské zkoušce, o služebním poměru soudních osob, o odborných soudcích laicích a konečně též upravoval jmenování kancelářských zaměstnanců a zřízenců. Oddíl nesl název „Soudy“ (§§ 24 až 62) a obsahoval ustanovení o obsazování soudů jednotlivých stupňů, o soudcovských pomocných úřednících, o zastupování a výpomocích, o soudní kanceláři a o soudních zřízencích. Název třetího oddílu zněl „O kárné moci nad nesoudcovskými úředníky a zřízenci“ (§§ 63 až 72), většina ustanovení tohoto oddílu byla posléze nahrazena zákonem o služebním poměru státních úředníků a státního zřízenceva č.15/1914 (tzv. služební pragmatika). Čtvrtý oddíl, jenž byl pojmenován „O správě soudnictví a dozorčím právu“ (§§ 73 až 78), vymezoval pojem služebního dohledu, definoval orgány dohledu a způsob jeho provádění a upravoval též vyřizování stížností. Pátý oddíl nesl název „Jak se

⁵⁴⁾ Storch, cit. dílo, s.99

⁵⁵⁾ Pantůček, cit. dílo, s.5

vyřizují práce u soudu“ (§§ 79 až 90) a obsahoval ustanovení o soudních spisech, rejstřících a záznamech, pracovních výkazech a doručování, šestý oddíl obsahoval přechodná a závěrečná ustanovení (§§91 až 99).^{55a)}

Služební poměry nesoudcovských úředníků a zřizenců upravoval již zmíněný zákon ze dne 25.ledna 1914 o služebním poměru státních úředníků a státního zřízení (služební pragmatika - č.15 ř.z.).

Až do vydání zákona upravujícího komplexně služební poměr soudců (k němuž nedošlo ani v období republiky), mělo být na poměr soudců užito některých ustanovení tohoto zákona, konkrétně šlo o ustanovení týkající se pravidelné kvalifikace, kvalifikačních hledisek, kvalifikačních komisí a celkového posudku (ust. §§ 14 až 20), vojenské služby a pobytu (§§ 30 a 31), služebního pořadí (§ 37), dovolené (§§ 42 až 45), platu (§ 47, 48, 50, 51, 53 až 55), výslužného o zaopatřovacích platů (§§ 57-66), náhrady za přestěhování (§ 68), služby při ústředních úřadech (§ 69), postavení mimo službu (§§ 71,72), přeložení na dočasný či trvalý odpočinek (§§ 75, 77 až 79, 81), prohlášení o vystoupení ze služebního poměru (§ 84, 85), náhrady za škodu způsobené ve služebním poměru (§ 89 odst.2), příspěvku na výživu po odsouzení k propuštění ze služebního poměru (§ 98) a některá další speciální ustanovení (§§ 121, 131, 142 až 146).^{55b)}

Závěrem tohoto přehledu právní úpravy soudnictví v letech 1848-1918 je třeba ještě učinit poznámku o úředních sbírkách, v nichž byly zákony a nařízení publikovány.^{55c)} Pro zdůraznění skutečnosti, že územní působnost soudní organizace se odlišovala od územní organizace politických úřadů, je na místě též stručná poznámka o vývoji organizace politické správy.^{55d)}

^{55 a)} text normy in Hartmann, Předpisy, s.117 -143

^{55 b)} text normy in Hartmann, Předpisy, s.343 - 489

^{55c)} Úřední sbírky zákonů a nařízení

První úřední sbírky zákonů a nařízení se objevují v době vlády Josefa II. Od roku 1780 byla vydávána celostátní Sbirka zákonů a nařízení justičních (Justizgestzsammlung), upravující činnost soudů a právní vztahy tvořící předmět jejich rozhodovací činnosti, od roku 1790 byla vydávána celostátní Sbirka zákonů a nařízení politických (Politische Gesetzsammlung), upravující činnost správních orgánů a právní vztahy tvořící předmět jejich rozhodovací činnosti. Od roku 1819 vycházely sbírky zákonů pro jednotlivé země (Provincialgesetzsammlung). Malý, K., Sivák, F. : Dějiny státu a práva v Československu do roku 1918, s.326

Výše uvedené celostátní sbírky byly v roce 1849 nahrazeny říšským zákoníkem (cís.patent ze 4. března 1849, č.153, posléze zákon z 10.června 1869), který vydávalo ministerstvo vnitra. Říšský zákoník (ř.z.) byl určen k uveřejňování zákonů, státních smluv a nařízení vydaných na základě zákonů. Úřední název říšského zákoníku od roku 1869 zněl : říšský zákoník pro království a země na říšské radě zastoupené (Reichsgesetzblatt für die im Reichsrate vertretenen Königsreiche und Länder), byl vydáván ministerstvem vnitra ve všech zemských jazycích, za původní (autentické) znění bylo považováno znění německé. Dnem vydání a rozeslání německého čísla říšského zákoníku, v němž byl právní předpis uveřejněn, se stal platným, jeho účinnost nastala dnem, která byla v příslušném právním předpisu stanovena, nebyla-li stanovena, nastala čtyřicátý pátý den od uplynutí dne uveřejnění. Státním úřadům, zemským výborům a městům s vlastním statutem byl rozeslán zadarmo, obce jej byly povinny odebírat úplatně, jinak byl volně prodejný. Ottův slovník naučný, díl XXI., Praha 1904, s.825

Vedle říšského zákoníku byly nadále vydávány zemské zákoníky, v nichž byly až do roku 1859 přetiskovány i normy uveřejněné v říšském zákoníku, pokud v dané zemi platily, od r.1860 byly v zemských zákonících otiskovány již jen zemské zákony a nařízení zemských úřadů. Jejich názvy se od šedesátých let ustálily takto :

Zákoník zemský království Českého, Zákony a nařízení zemská pro markrabství Moravské a Zákony a nařízení pro vojvodství Horní a Dolní Slezsko. Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš, J.: Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, Praha 2005, s.268

^{55d)} **Politická správa a její územní organizace v letech 1848 – 1918 (1938)**

Nová organizace politické správy účinná od 1.1.1850 (do té doby vykonávaly veřejnou správu na státní útraty patrimoniální úřady), vycházející z cíl.nař. z 26.června 1849, byla tvořena základními jednotkami - politickými okresy a vyššími jednotkami - jimiž byly kraje a země. V Čechách bylo 79 politických okresů, 7 krajů (mimo kraje stála Praha) a nad nimi místodržitelství, na Moravě bylo 25 politických okresů, 2 kraje a místodržitelství, Slezsko se sestávalo ze sedmi politických okresů tvořících jeden kraj, přičemž krajský prezident v Opavě byl současně místodržitelem. V čele okresu stál okresní hejtmán, v čele kraje krajská vláda vedená krajským prezidentem.

Od května 1855, kdy zahájily činnost smíšené okresní úřady (jako správní i soudní orgány), působilo v Čechách 76 okresních hejtmanství a 208 smíšených okresních úřadů, přičemž smíšený okresní úřad byl zřízen v sídle každého okresního soudu pro příslušný soudní okres. Na Moravě vzniklo 76 a ve Slezsku 22 smíšených okresních úřadů, současně se zvýšil počet krajů, v Čechách ze 7 na 13, na Moravě ze 2 na 6, Slezsko nebylo na kraje rozděleno.

Nová organizace politické správy (která v zásadě přetrvala i v období republiky) byla zavedena zákonem z 19.května 1868, č.44 ř.z. V čele zemí stáli místodržitelé (v Čechách a na Moravě, ve Slezsku to byl zemský prezident), kteří jednak reprezentovali panovníka, jednak řídili zemská místodržitelství (resp. ve Slezsku zemskou vládu), která se zároveň stala orgánem státní správy druhého stupně, protože politické kraje byly jako nadbytečné zrušeny. Za základ územního členění na okresní úrovni byly vzata organizace z let 1850-1855, některé velké okresy však byly rozděleny, takže v Čechách vzniklo 89 politických okresů (výkon státní správy v okrese náležel okresnímu hejtmanství), na Moravě 30 a ve Slezsku 7. Počet okresů se v průběhu doby zvýšil (šlo o reakci na zvyšující se počet obyvatel), takže v roce 1908 bylo v Čechách 98 politických okresů, na Moravě 34 a ve Slezsku 9. Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš, J.: Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, Praha 2005, s 273-277

Výše popsaná organizace zůstala v českých zemích zachována po vzniku ČSR, na Slovensku však bylo částečně zavedeno župní zřízení a v Podkarpatské Rusi zůstalo staré zřízení maďarské. Ke sjednocení organizace politické správy v celé republice došlo zákonem o organizaci politické správy č.125/1927 Sb. z. a n.. S účinností (v českých zemích) od 1.12.1928 působily v zemi České a v zemi Moravskoslezské zemské úřady v čele se zemskými presidenty, v první instanci působily okresní úřady v čele s okresními hejtmany. V Čechách bylo 103 politických okresů a na Moravě 45. Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš, J.: Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, Praha 2005, s.351-352

Z uvedeného přehledu vyplývá že soudní a politická organizace se územně nekryla (s výjimkou dočasného zavedení smíšených okresních úřadů), soudní okresy byly výrazně menší, než okresy politické, neboť v průměru připadaly na jeden politický okres více tři až pět soudních okresů. Na krajské úrovni vždy působily sborové soudy první stolice, obvod působnosti sborového soudu první stolice se sice zpravidla kryl s obvodem politického kraje, nicméně politické kraje byly již v roce 1868 zrušeny.

L4 Období let 1918 - 1938

Nové ústavní zakotvení postavení soudní moci v Československé republice přinesla **Ústavní listina (zákon ze dne 29.února 1920, č.121 Sb. z. a n.)**, v hlavě čtvrté, která nesla název : „Moc soudcovská“ a skládala se z ustanovení §§ 94 -105.

V ustanovení § 94 ústavy bylo uvedeno, že soudnictví vykonává se státními soudy, zákon stanoví jejich organizaci, příslušnost věcnou i místní, jakož i řízení před nimi. Dále obsahoval zásadu, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, ohledně soudů výjimečných bylo stanoveno, že mohou být zavedeny jen v řízení trestním, a to pouze v případech zákonem předem stanovených a na dobu omezenou.

Dle ustanovení § 95 soudní moc v civilních věcech vykonávají soudy řádné ⁵⁵⁾, mimořádné a rozhodčí ⁵⁶⁾, soudní moc ve věcech trestních přísluší občanským soudům trestním, pokud není zvláštním zákonem přikázána trestním soudům vojenským, nebo pokud tyto věci nemají být podle všeobecných předpisů projednávány v trestním řízení policejním nebo finančním ⁵⁷⁾. Ohledně pravomoci vojenských soudů bylo stanoveno, že může být na obyvatelstvo civilní rozšířena jen v době války a to jen pro činy spáchané v této době.

§96 stanovil, že soudnictví je ve všech stolicích odděleno od správy, řešení sporů o příslušnost mezi soudy a úřady správními upravuje zákon.

Dle ustanovení § 97 zákon stanoví podmínky k dosažení úřadu soudce z povolání, služební poměry soudců upraví zvláštní zákon.

Zásada nezávislého výkonu soudcovského úřadu a vázanosti soudců jen zákonem byla upravena v ust. § 98. ⁵⁸⁾

⁵⁵⁾ Tedy okresní soudy, (též okresní soudy civilní, okresní soudy trestní, okresní soudy pro obchodní věci a okresní soudy exekuční, krajské (resp., do účinnosti zákona č.201/1928 Sb. z. a n., též zemské) soudy, krajský obchodní soud, vrchní soudy a nejvyšší soud. Podrobněji viz oddíl II.10 této práce

⁵⁶⁾ podrobněji viz oddíl III.3 část této práce

⁵⁷⁾ podrobněji viz oddíly III.1 a III.2 této práce

⁵⁸⁾ Další paragrafy měly následující obsah : § 99 stanovil, že soudcové z povolání jsou ustanovováni na svá místa vždy trvale, proti své vůli mohou být přeloženi, sesazeni nebo dáni do výslužby jen v případech nové organizace soudní po dobu zákonem stanovenou nebo na základě pravoplatného disciplinárního nálezu, do výslužby mohou být dáni na základě pravoplatného nálezu též tehdy, když dosáhnou stáří zákonem stanoveného. Dále bylo v tomto ustanovení uvedeno, že senáty u sborových soudů první a druhé stolice jsou po celý rok stálé, výjimky stanoví zákon. Dle § 100 soudcové z povolání nesmějí zastávat žádné funkce placené, stálé ani dočasné, pokud výjimku nestanoví zákon. V § 101 bylo upraveno, že rozsudky se vyhlašují jménem republiky, líčení před soudy je ústní a veřejné, rozsudky ve věcech trestních se vyhlašují vždy veřejně, veřejnost při přelíčení smí být vyloučena jen v případech zákonem stanovených .

V dalších ustanoveních bylo obsaženo : právo soudců zkoumat platnost nařízení, u zákona je možno zkoumat jen, byl-li řádně vyhlášen (§ 102), oprávnění presidenta republiky udělit amnestii, promíjet nebo zmírňovat tresty a právo nařizovat, aby trestní řízení nebylo zahajováno nebo aby se v něm nepokračovalo (§ 103), ustanovení o tom, že odpovědnost státu a soudců za porušení práva při konání soudcovského úřadu stanoví zákon (§104) a konečně ustanovení o tom, že ve všech případech, ve kterých úřad správní rozhoduje o nárocích soukromoprávních, může dotčená strana po vyčerpání opravných prostředků dovolávat se nápravy pořáden práva s tím, že podrobnosti stanoví zákon (§105) : Hartmann, předpisy, s.11- 39

Československá republika recipovala (zákonem č.11/1918 Sb.z a n., o zřízení samostatného státu československého)^{58a)} stávající právní řád, v platnosti tudíž zůstaly i všechny výše zmíněné právní předpisy upravující organizaci soudů a řízení před nimi. Výjimku představovala nová právní úprava postavení některých soudních orgánů, jež reflektovala zánik rakousko-uherského soustátí.

Právní úprava postavení nejvyššího soudu byla obsažena v *zákoně z 2.listopadu 1918 (č.5 Sb.z. a n.) o nejvyšším soudě a v zákoně ze 16.dubna 1919 o nejvyšším soudě (č.216 Sb. z. a n.)* První ze jmenovaných zákonů bezprostředně řešil situaci, nastalou v důsledku vzniku samostatného státu, když soudní soustava byla završena soudem se sídlem ve Vídni, druhý z uvedených zákonů upravoval sídlo, složení, působnost a některé další otázky.⁵⁹⁾

Stejná situace jako v případě nejvyššího soudu - totiž, že sídlo soudu se nacházelo nyní již v cizím státě - nastala v případě správního soudu. Proto byl přijat *zákon ze dne 2.listopadu 1918 o nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů (č.3 Sb.z. a n.)*, zákon byl stručný, tvořilo jej sedm paragrafů. Podstatný obsah zákona byl vyjádřen v ustanovení §2, kde bylo zejména stanoveno, že pro příslušnost a složení nejvyššího správního soudu, jakož i pro řízení před ním, platí stávající předpisy (t.j. zák. č.36/1876 ř.z. ve znění novely zák.č.149/1905 ř.z. a jednací řád - min.nař. č.209/1907 ř.z.) s doplňky a odchylkami obsaženými ve stručných šesti bodech ust. § 2.⁶⁰⁾

Zánik starého a vznik nového státního útvaru vyvolal i potřebu nové právní úpravy týkající se soudu, jenž zaujal místo soudu říšského - totiž soudu ústavního. Tato právní úprava byla obsažena v *zákoně z 9.března 1920 o ústavním soudě (č.162 Sb.z. a n.)* a v jednacím řádu ústavního soudu č.255/1922 Sb. z. a n.

^{58a)} Článek 2 tohoto zákona zněl : „Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti“. Jistou zajímavostí je, že tento zákon, tedy zákon o zřízení samostatného státu československého, byl publikován až pod číslem 11 (Zákonem publikovaným pod číslem 1/1918 byl zákon o zřízení Sbírký zákonů a nařízení)

⁵⁹⁾ V § 1 zákona č.216/1919 (který novelizoval znění zákona č.5/1918) bylo uvedeno, že pro celý obvod československého státu zřizuje se nejvyšší soud v Brně (dle zákona č.5/1918 bylo sídlo nejvyššího soudu v Praze). § 2 upravoval složení nejvyššího soudu (skládal se z prvního a druhého presidenta, 4 senátních presidentů a 25 radů nejvyššího soudu). Působnost nejvyššího soudu byla upravena v §§ 3 - 7, řízení nejvyššího soudu v §§ 8 a 9, složení senátů v § 10 a 11, zmocnění pro vydání jednacího řádu obsahoval §12, dozorové oprávnění nad nižšími soudy bylo zakotveno v § 13, o zřízení generální prokuratury při nejvyšším soudě pojednával §14. Text normy in Hartmann, předpisy, s. 745-763

O tom, že v prvním z výše uvedených zákonů (č.5/1918) bylo Nejvyššímu soudu svěřeno právo služebního dohledu nad činností ostatních soudů a o tom, že druhým z uvedených zákonů (č.216/1919) bylo toto právo Nejvyššímu soudu opět odebráno, podrobněji v oddílech II.10.1 a VII.2.4. O postavení a činnosti Nejvyššího soudu viz oddíl VII.2.2

⁶⁰⁾ V § 1 bylo uvedeno, že se zřizuje nejvyšší správní soud se sídlem v Praze, jenž se skládá z prvního a druhého presidenta, 4 senátních presidentů, 20 radů a z potřebného počtu tajemníků, sil kancelářských, pomocných a sluhovských. Ustanovení o řešení kompetenčních konfliktů bylo obsaženo v §§ 3 až 6. K rozhodování kompetenčních konfliktů mezi řádnými soudy a správními úřady a mezi nejvyšším správním soudem a řádným soudem byl povolán zvláštní senát složený ze tří členů nejvyššího a ze tří členů nejvyššího správního soudu. Předsedu tohoto senátu na dobu tří let jmenuje vláda. Hartmann, předpisy, s.1219

O kritice právní úpravy postavení Nejvyššího správního soudu viz oddíl VII.2.1, o rivalitě mezi Nejvyšším soudem a Nejvyšším správním soudem viz oddíl VII.2.3

Významným novým právním předpisem, upravujícím správní soudnictví, byl zákon ze dne 9.března 1920 *o správním soudnictví u úřadů okresních a župních* (č.158 Sb. z. a n.) Zákon zejména stanovil, že správní soudnictví vykonávají u okresních úřadů okresní senáty a u župních úřadů župní senáty, upravoval složení a příslušnost okresních a župních senátů (§§ 1 až 39), obsahoval ustanovení o zahájení činnosti správního soudnictví (§§ 40 až 45).⁶¹⁾ Fakticky však tento zákon realizován nebyl.⁶²⁾

Jak již bylo uvedeno výše, základní předpisy (upravující soudní organizaci a řízení před soudy), jež byly součástí právního řádu zaniklého císařství, zůstaly v platnosti i v Československé republice.⁶³⁾

Nová právní úprava, přijatá v letech 1918 až 1938 v **oblasti soudní organizace**, spočívala zejména v řadě dílčích novelisací zákona č.217/1896 ř.z. o organizaci soudní. Novela provedená zákonem č.216/1920 Sb.z. a n. se týkala ustanovování soudců a přípravné služby soudcovské a usnadňovala doplnění stavu soudců.

Významnější změnu představoval *zákon ze dne 9.listopadu 1928 o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví* (č.201 Sb. z. a n.)

Ustanovení §§ 1 a 2 se týkala změn v označení řádných soudů civilních a řádných soudů trestních (bylo následující : okresní soud, krajský soud, šlo-li o sborový soud první stolice, vrchní soud, šlo-li o sborový soud druhé stolice a nejvyšší soud. Okresní soud nebo sborový soud, pokud vykonával výhradně pravomoc buď jen ve věcech civilních, nebo exekučních, trestních či obchodních, označoval se dodatkem vyjadřujícím tuto specialisaci), §§ 3 - 8 se týkaly nových úředních titulů soudců, §§ 9 - 12 se týkaly nových úředních titulů státních zástupců, konceptních úředníků a pracovníků sekretariátů nejvyšších soudů, §§ 13 - 16 se týkaly souvislosti stávající právní úpravy a úpravy nové, pokud se týče nových úředních titulů.⁶⁴⁾

⁶¹⁾ text normy in Hartmann, s.1454-1462

⁶²⁾ O tom, že samostatná soustava správního soudnictví nevznikla a uvedený zákon byl mrtvou normou (byť byl zrušen až v roce 1952) viz oddíl III.4.6

⁶³⁾ **Základními předpisy, upravujícími organizaci řádných soudů tak zůstávaly :**

Nejvyšší rozhodnutí ze 14.září 1852 (č.10/1853 ř.z.), příloha D (úprava sborových soudů první a druhé stolice), zákon o organizaci okresních soudů z 11.června 1868 (č.59 ř.z.), zákon z 27.listopadu 1896, jímž se vydávají předpisy o obsazení, vnitřním zřízení a jednacím řádu soudů - zákon o soudní organizaci č.217 ř.z.).

Pro řízení ve věcech civilních zůstávaly v platnosti : 1.zákon ze dne 1.srpna 1895 o výkonu pravomoci a příslušnosti řádných soudů v záležitostech občanských (*jurisdikční norma - č.111 ř.z.*), 2. úvodní zákon k *jurisdikční normě z téhož dne (č.110 ř.z.)*, 3. zákon též z 1.srpna 1895 o soudním řízení v záležitostech sporných (*Řád procesu civilního- č.113 ř.z.*), 4. úvodní zákon k němu (*č.112 ř.z.*), 5.zákon ze dne 27.května 1896 o řízení exekučním a zjišťovacím (*Řád exekuční - č.79 ř.z.*), 6. úvodní zákon k němu z téhož dne (*č.78 ř.z.*)

Základními předpisy, jež upravovaly řízení ve věcech trestních, nadále zůstávaly :

zákon z 23. května 1873 - Řád trestní (č.119 ř.z.) a prováděcí nařízení výkonné č.152/1873 (ř.z.), vedle tohoto nařízení zůstalo v platnosti nař.min.práv ze 16.června 1854 (č.165 ř.z.) - instrukce o vnitřní působnosti úřední a řádu jednacím úřadů soudních ve věcech trestních, jakož i nař.ze 3.srpna 1854 (č.201 ř.z.) o vnitřním zřízení a jednacím řádu zastupitelstva státního. Tato nařízení zůstala v platnosti, pokud nebyla v rozporu s úpravou obsaženou v novém trestním řádu a výkonném nařízení č.152/1873 ř.z.

⁶⁴⁾ text normy in Hartmann, s.52 -63

Významné změny v právní úpravě nesporného řízení přinesl zákon č.100/1931 Sb.z. a n., zákonem č.161/1936 Sb.z. a n. se měnila a doplňovala některá ustanovení zákonů o soudní příslušnosti, o občanském řízení soudním a o soudní organizaci.

Změny se uskutečnily i v úpravě *mimořádných soudů ve věcech civilních*. Především v roce 1931 zanikly živnostenské soudy a na jejich místo nastoupily soudy pracovní.⁶⁵⁾ Změny nastaly i v právní úpravě týkající se labských plavebních soudů,⁶⁶⁾ řada nových právních norem se týkala *soudů rozhodčích*.⁶⁷⁾

V úpravě trestního řízení je třeba z nových předpisů zmínit zejména *zákon č.451/1919 Sb. z. a n., jímž se zřizují trestní sborové soudy první stolice*,^{67a)} a dále *zákony o mimořádných soudech ve věcech trestních*.⁶⁸⁾

⁶⁵⁾ Právní úprava týkající se *pracovních soudů* byla obsažena v těchto normách :

z.č.131/1931 o soudnictví ve sporech z poměru pracovního, služebního a učebního (o pracovních soudech) a vlád. nař. 180/1931, kterým se zřizují pracovní soudy a oddělení okresních soudů pro pracovní spory. S pracovními soudy byla spojena poměrně rozáhlá právní úprava týkající se : jmenování přísedících pracovních soudů (vl.nař. 181/1931), stanovení počtů přísedících u jednotlivých pracovních soudů (výnos min.sprav. 9/1932 m.v.), náhrady hotových výdajů a ušlého výdělku přísedících (vl.nař.217/1931), byl vydán též speciální jednací řád pro pracovní soudy (vl.nař.216/1931), byly upraveny vzorce tiskopisů (výnos min.sprav 26/1931), resp. byly upraveny výkazy o činnosti pracovních soudů (výnos min.sprav.28/1931)

⁶⁶⁾ *Labských plavebních soudů* se týkaly tyto nové právní předpisy : Labská plavební akta z 22.února 1922 (z.č.222 Sb. z. a n.), zákon z 25.dubna 1924 o labských plavebních soudech (č.92 Sb. z. a n.) a vlád. nař. ze dne 3. května 1924 o labských plavebních soudech (č.93 Sb. z. a n.) Hartmann, s.809-905

⁶⁷⁾ *Rozhodčí soudy hornické* byly upraveny těmito právními předpisy : zákonem z 10.dubna 1919, kterým se mění zákony o úrazovém pojištění dělníků (č.207 Sb. z. a n.) a zákonem ze 3.července 1924 o hornických soudech rozhodčích (č.170 Sb. z. a n.).

Rozhodčích soudů nemocenských pojišťoven se týkaly následující normy : zákon z 9.října 1924 o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (č.221 Sb. z. n.) a vl.nař.z 28. prosince 1928, kterým se vydávají podrobné předpisy o službě u rozhodčích soudů nemocenských pojišťoven, soudů pojišťovacích a vrchního pojišťovacího soudu a upravuje se jejich jednací řád (č.213 Sb.z. a n.), vl.nař. z 27.února 1930, kterým se vydává řád volební do nemocenských pojišťoven a rozhodčích soudů zřízených podle zákona o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (č.24 Sb. z. a n.).

Právní úprava dalších rozhodčích soudů byla obsažena v zákoně ze dne 10. června 1925 o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří (č.148 Sb. z. a n.), v zákoně ze dne 15.října 1925 o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců (č.221 Sb. z. a n.) a v zákoně ze dne 21.února 1929 o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách (č.26 Sb. z. a n.) Hartmann, s.1054-1218

^{67a)} Tento zákon umožňoval zřít tyto soudy jako soudy samostatné -následně byl takový soud zřízen v Praze

⁶⁸⁾ *Mimořádné soudy ve věcech trestních* byly upraveny následujícími předpisy : zákon z 19.března 1923 na ochranu republiky (č.50 Sb. z. a n.) a navazující zákon z téhož dne o státním soudě (č.51 Sb. z. a n.), prováděcí vl.nař. k tomuto zákonu ze dne 26.dubna 1923 (č.91 Sb. z. a n.) a jednací řád státního soudu v Brně, schválený výnosem min.sprav. z 27.dubna 1924 č.17.606/1924. Dále je třeba uvést

předpisy o soudnictví nad mládeží : zákon z 11.března 1931 o trestním soudnictví nad mládeží (č.48 Sb. z. a n.), vlád.nař. ze dne 11.prosince 1931, kterým se provádí trestní soudnictví nad mládeží (č.195 Sb. z. a n.) a výnos min.sprav. z 1.července 1931 o umístění soudu mládeže a

předpisy o kmetických soudech : zákon z 30.května 1924 o změně příslušnosti trestních soudů o odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti (č.124 Sb. z. a n.) a prováděcí vládní nařízení k tomuto zákonu ze dne 16.června 1924 (č.125 Sb. z. a n.) a *předpisy o trestním řízení podle zákona o přímých daních* : zákon z 15. června 1927 o přímých daních (č.76 Sb. z. a n.) a prováděcí vlád. nař. z 20.prosince 1927 (č.175 Sb.z. a n.) Hartmann, s.906-1000 a 1463-1520

část II. SOUSTAVA ŘÁDNÝCH SOUDŮ

Úvodní poznámky (soudy řádné a soudy mimořádné)

Již v předchozí části této práce byly stručně nastíněny základní prameny právní úpravy soudní organizace. Z tohoto přehledu vyplynulo, že nová soustava obecných (řádnych) soudů, vykonávajících soudnictví civilní i trestní, ustavená po roce 1848 a skutečně působící od 1.7.1850, byla tvořena soudy okresními (samosoudcovskými) a soudy sborovými. Sborovými soudy byly (odhlédneme-li nyní od okresních soudů sborových, které krátce působily v počátečním období nové soudní organizace) sborové soudy první a druhé stolice a nejvyšší soud. Sborové soudy první stolice byly v počátečním období nazývány soudy zemskými či krajinskými, posléze soudy krajskými (resp.zemskými), sborové soudy druhé stolice byly nazývány vrchními zemskými soudy.

Uvedené soudy byly soudy obecnými, protože vykonávaly soudní moc ve věcech civilních i trestních vždy, nebyla-li některá její dílčí část svěřena orgánům jiným. Dobová terminologie označovala tyto obecné soudy jako *soudy řádné* a v tomto označení panovala naprostá shoda.⁶⁹⁾ Shoda panovala i v označení některých dalších soudů jako soudů mimořádných, E.Ott, F.Pantůček a později V.Hora shodně označují jako *mimořádné civilní soudy* soudy živnostenské, E.Ott a F.Pantůček, jejichž práce vznikly v době, kdy tento soud ještě existoval, označují jako soud mimořádný též soud nejvyššího maršálka. Ohledně zařazení soudů konsulárních se však rozcházejí, F.Pantůček je počítá k soudům mimořádným, E.Ott je označuje jako soudy řádné, zřízené mimo území rakousko-uherského soustátí. Zatímco pro E.Otta se výčet soudů mimořádných uvedenými dvěma soudy vyčerpal, F. Pantůček vypočítává řadu dalších soudů mimořádných, jež označuje též jako soudy zvláštní. Mezi těmito soudy uvádí (v tomto pořadí a s tímto označením) tyto soudy : rozhodčí soud bursovní, rozhodčí soudy pokladen horních a bratrských, rozhodčí soud úrazoven dělnických, rozhodčí soudy dle honebního zákona, další rozhodčí soudy ustavené zvláštními zákony či stanovami ústavů a spolků (např.smírčí soud veřejných skladišť).⁷⁰⁾

F.Storch vymezuje obecné trestní soudy shodně jako výše zmínění civilní procesualisté a *mimořádné soudy trestní* dělí na dvě skupiny. Do první skupiny řadí soudy, jejichž mimořádnost spočívá v tom, že se na ně nevztahuje působnost trestního řádu, tedy Státní dvůr soudní a všechny soudy vojenské, do druhé skupiny řadí soudy, jejichž mimořádnost spočívá v tom, že v mimořádné soudy změně ze soudů řádných, nastane-li určitá specifická situace. Tak se vyhlášením stanného práva stane sborový soud první instance soudem stanným a dočasným zastavením porot se tentýž soud stane soudem výjimečným.⁷¹⁾

Výše popsaných zásad dělení soudů se přidržel A.Hartmann, který ve své sbírce soudních předpisů dělí soudy (působící ve třicátých letech dvacátého století) na soudy řádné (obecné) a mimořádné (pracovní soudy, labské plavební soudy, kmetské soudy, státní soud a soudy mládeže) Do zvláštní skupiny řadil *soudy rozhodčí* : bursovní rozhodčí soudy, rozhodčí soud dělnické úrazové pojišťovny, rozhodčí soudy nemocenských pojišťoven

⁶⁹⁾ viz. např.Pantůček, F., cit. dílo s.6-7, Storch, F., cit.dílo s.163

⁷⁰⁾ Ott, E: cit.dílo s.86 a s.109-113, Pantůček, F. : tamtéž, s.6-15, Hora, V.: cit.dílo s.130 a 208

⁷¹⁾ Storch, F., tamtéž, s.176-178

spolu s pojišťovacími soudy a spolu s vrchním pojišťovacím soudem, soudy podle zákona o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, rozhodčí soud podle zákona o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců a soudy o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Poslední skupinu soudů představovaly soudy veřejného práva, mezi něž A.Hartmann řadil : Ústavní soud, Nejvyšší správní soud, patentní soud, volební soud a důchodkové soudy.⁷²⁾

Dělení soudů na řádné, mimořádné a rozhodčí našlo posléze svůj výraz též v rovině ústavněprávní, což je zřejmé ze znění ustanovení § 95 ústavy ČSR z roku 1920. Ústava však přijala toto dělení soudů jen pro soudy vykonávající soudní moc ve věcech civilních, ohledně výkonu soudní moci ve věcech trestních ústava říkala, že ji vykonávají „občanské soudy trestní“, pokud nejde o věci, které jsou zvláštním zákonem přikázány „trestním soudům vojenským“ nebo které mají být podle všeobecných předpisů projednávány v trestním řízení policejním nebo finančním.

V následující části bude podán přehled vývoje nejpodstatnějších prvků "soudní organizace vnější"⁷³⁾, tj. zejména přehled vývoje soudní soustavy, přičemž hlavní pozornost bude věnována soudům obecným (řádným). Ve snaze docílit pokud možno přehledného chronologického výkladu změn v soudní soustavě společně s podáním informace o tom, jak tyto změny souvisely se změnami v kompetencích jednotlivých soudů, byl výklad přehledu vývoje soudní soustavy a výklad změn soudní příslušnosti spojen do jedné části. Toto řešení však přineslo obtíže v periodisaci celého období, neboť mezníky vývoje soudní soustavy a "kompetenčních norem" nejsou vždy stejné, navíc, pokud jde o normy upravující příslušnost soudů, jsou ony mezníky zpravidla jiné v oblasti práva trestního a jiné v oblasti práva občanského (civilního). Proto, počínaje květnem r.1855 (tedy od počátku účinnosti "bachovské" reformy soudnictví), je podáván výklad vývoje civilního a trestního soudnictví vykonávaného obecnými (řádnými) soudy odděleně. Pokud jde o výklad o příslušnosti soudů, byl, s ohledem na meze této práce, zúžen pouze na příslušnost věcnou⁷⁴⁾, neboť právě tento druh soudní příslušnosti umožňuje názorné přiblížení kompetencí jednotlivých stupňů soudní soustavy.⁷⁵⁾

Vzhledem k tomu, že v centru pozornosti nejen této části, ale i částí dalších, je obecné soudnictví v letech 1848-1938, je ohledně mimořádných a rozhodčích soudů a soudů veřejného práva předkládán (v části třetí) pouze stručný nástin doby jejich působení, kompetencí a složení.

⁷²⁾ Hartmann, Předpisy, s.2-7

⁷³⁾ Obvyklý dobový pojem : "... vnější (zevnější) organizací soudní (Gerichtsorganisation) jsou "zásady, které k četnosti soudů ve státě se nesou, jejich hranice co do místa, obsahu i předmětu určují, jakož i jejich vzájemný poměr stanoví." Naproti tomu např. otázka personálního vybavení či obsazení soudů, byla zahrnována do pojmu "vnitřní organizace soudní". Pantůček, cit dílo, s.5.

⁷⁴⁾ V současné procesní teorii obvyklý pojem „věcná příslušnost“ nebyl používán, obdobný obsah měl pojem „příslušnost předmětná“. E. Ott vymezuje věcnou (předmětnou) příslušnost takto : "Působnost soudu vyměřenou co do druhu záležitosti jemu přikázaných čili co do odvětví agendy anebo co do oboru činnosti nazýváme předmětnou příslušností (sachliche Zuständigkeit)." Ott, E., cit dílo, s.65

⁷⁵⁾ Od výkladu právní úpravy místní příslušnosti bylo, s ohledem na rozsah a zaměření této práce, upuštěno

II. 2 Soustava řádných soudů v letech 1850-1855

Již v předchozí části bylo konstatováno, že v průběhu let 1848 až 1850 vznikala soustava obecných soudů, která v základních rysech přetrvala po celé období, jež je předmětem této práce. Toto konstatování však nic nemění na tom, že změny právní úpravy následující po vydání tzv. silvestrovských patentů, výrazně modifikovaly podobu soudní organizace ustavené od 1.7.1850. Nová právní úprava soudní organizace, reflektující dobové politické trendy typické pro nastupující neoabsolutismus, se rodila již v letech 1852 - 1853. Je-li tedy pro stanovení časového ohraničení následujícího výkladu zvolen rok 1855, je tomu tak proto, že v dubnu (na Moravě a ve Slezsku) a květnu (v Čechách) tohoto roku byla „bachovská“ reforma soudní organizace uvedena v život.

Do „aktivace“ nové soudní soustavy (tedy do 30.6.1850) byly výkonem soudnictví pověřeny stávající soudní orgány (tedy i soudy vrchnostenské). Soustava obecných soudů ^{75a)}, vykonávajících soudnictví ve věcech civilních a trestních, ustavená s účinností od 1.7.1850 (a působící do 27.4.1855 na Moravě a ve Slezsku a do 25.5.1855 v Čechách) právní úpravou obsaženou v z.č. 278/1849 ř.z., byla tato :

1. soudy okresní a okresní soudy sborové
2. soudy zemské, někdy zvané krajské (označení „krajské soudy“, což bylo jejich běžné označení v Čechách, vystihovalo jejich územní působnost, jež byla krajská a nikoliv zemská)
3. vrchní soudy zemské (v Praze a v Brně)
4. Nejvyšší a kasační soud ve Vídni

Obsazení soudů soudci a dalšími soudními osobami ⁷⁶⁾

Okresní soudy působily jako samosoudcovské soudy, obsazovány tedy byly zásadně jedním okresním soudcem (přednostou soudu) a několika pomocnými soudcovskými úředníky (jedním nebo několika adjunkty, jedním nebo několika auskultanty), úředníky pozemkových knih a personálem pomocným (kancelisté, soudní sluhové)

Zemské soudy byly obsazovány presidentem, jedním nebo několika senátními presidenty, přiměřeným počtem radů a přísedících (v obchodních a horních senátech zasedali vedle profesionálních soudců též odborní soudci – laikové), auskultanty, vyššími úředníky, nižšími kancelisty a pomocnými silami.

Vrchní zemské soudy se skládaly z presidenta, senátního prezidenta, 40 (v Praze), resp. 24 (v Brně) radů, podle potřeby i z auskultantů, vyšších i nižších úředníků a pomocného personálu (radní a kancelářští sluhové).

Nejvyšší a kasační soud se skládal z prvního a druhého presidenta, 5 senátních presidentů, 48 radů a přiměřeného počtu sil kancelářských a pomocných. ⁷⁷⁾

^{75a)} Vedle těchto řádných soudů působily (již od r. 1835) trestní soudy ve věcech důchodkových (okresní, vrchní a nejvyšší) Šolle, Počátky I, str.105

⁷⁶⁾ Jde jen o stručný informativní přehled, který si nečiní nároky na úplnost výčtu úředních osob u jednotlivých soudů uvedený. Podrobný výklad kategorií „soudcovských úředníků“ kancelářských úředníků a sluhů je předmětem čtvrté části této práce

⁷⁷⁾ Šolle, tamtéž, s.123-126

II.3 Příslušnost řádných soudů ve věcech civilních a trestních v letech 1850 -1855

Obecná úprava soudní organizace byla stanovena v "Základech nového soudního zřízení" (zák.č.278/1849,ř.z.), speciální úprava příslušnosti jednotlivých soudů byla obsažena v normách kompetenčních, jimiž byly

1. pro řízení civilní kompetenční norma civilní - čís.pat.č.237/1950 ř.z.(tzv. jurisdikční norma), která nahradila staré jurisdikční normy jednotlivých korunních zemí,
2. pro řízení trestní - hlava čtvrtá prozatímního trestního řádu (číš-pat.č.25/1950ř.z.)

Základní jednotkou soudní soustavy byly **okresní soudy** (Bezirksgerichte). Záměrem zákonodárce bylo svěřit jim věci menší hodnoty nebo místního významu, které by tyto soudy, co nejbližše účastníkům řízení, velmi rychle rozhodly. *V civilních věcech sporných* okresní soudy projednávaly *a) spory vymezené hodnotou předmětu řízení* (tedy spory, v nichž hodnota předmětu řízení nebyla vyšší než 500 zl.k.m.)⁷⁸⁾, pokud nebyla dána příslušnost soudu kausálního,

b) spory vymezené povahou věci : o nájem a pacht, o rušení držby, ze smluv služebních a námezdních, mezi hostinskými a dopravci a těmi, kdo použili jejich služeb, lékařů, učitelů a vychovatelů o odměny za jejich služby, o náhradu škod na pozemcích, o zrušení manželského společenství, žádosti za prozatímní opatření : uvězněním dlužníka, obstavením, dodáním sporné věci k soudu, dáním jistoty

V nesporných věcech projednávaly věci pozůstalostní, poručenské, opatrovnické, dobrovolné rozvody a oznámení o opětném spojení manželů, prohlášení za mrtvého, dobrovolná vyrovnání, vedly pozemkové knihy o nemovitostech ležících v jejich obvodech

Ve věcech trestních jednaly rovněž samosoudcovsky a :

- úplně projednávaly (tedy vyšetřovaly i rozhodovaly) věci přestupkové, pokud nebyly přikázány obecní policii
- spolupracovaly s okresními soudy sborovými při vyšetřování zločinů a přečinů⁷⁹⁾

Okresní soudy sborové (Collegialbezirksgerichte)

Nešlo o samostatný prvek soudní soustavy, ale o označení vyjadřující specifické kompetence, jež byly svěřeny některým soudům okresním a všem soudům zemským (krajinským). Jako tzv. okresní soudy sborové působily v trestních (nikoliv civilních) věcech jednak tzv. okresní soudy první třídy, jednak soudy zemské (krajinské). Okresní soudy první třídy tedy působily jako běžné okresní soudy s kompetencemi v civilních věcech, jež se nelišily od kompetencí jiných okresních soudů. V trestních věcech však měly okresní soudy první třídy kompetence širší, než ostatní okresní soudy. Měly totiž dvojí funkci, působily jednak jako okresní samosoudy s běžnou civilní a trestní náplní, jednak jako trestní okresní soudy sborové.

⁷⁸⁾ 500 zlatých konvenční měny, tj. měny zavedené v roce 1753 a zrušené k 31.10. 1850. O vývoji rakouské měny viz poznámku č.123 na str. 46 této práce.

⁷⁹⁾ Šolle, Počátky I, s.116

⁸⁰⁾ Šolle, tamtéž, s. 117

Okresním soudům první třídy jako *okresním sborovým soudům ve věcech trestních* (stejně jako zemským soudům jako *okresním soudům sborovým ve věcech trestních*) náleželo :

a) *přípravné vyšetřování zločinů a tiskových přečinů* (do srpna 1852), *resp. těžkých zločinů* (od září 1852 dle čl.II/1-20 cis.nař. 118/1852). V těchto věcech prováděly okresní soudy první třídy právě jen přípravné vyšetřování, rozhodování o těchto činech bylo přikázáno do výlučné pravomoci soudů zemských (které rozhodovaly jako soudy porotní, po zrušení porot od 14.1.1852 rozhodovaly v šestičlenných senátech), b) *vyšetřování i rozhodování v případech ostatních zločinů a přečinů* ⁸⁰⁾

Zemské (krajinské) soudy (Landesgerichte)

Obvod těchto soudů byl tvořen obvody 5 až 24 soudních okresů . V tomto širším obvodu vykonávaly pravomoc civilní a trestní, v užším obvodu působily výlučně jako trestní okresní soudy sborové .

A) *ve věcech civilních působily:*

1. jako soudy první instance

- ve sporných věcech, které nebyly přikázány výslovně do pravomoci soudů okresních
- ve věcech nesporných (prohlášení za mrtvého, opatrovnictví pro marnotratnost nebo pro duševní chorobu, adopce, legitimace nezletilých dětí, umořování cenných papírů)
- ve sporné i nesporné agendě vyřizovaly věci týkající se fideikomisů ^{80a)}, dále působily ve věcech knihovních (tam, kde pozemkové knihy vedl okresní soud v sídle soudu zemského), ve věcech konkursu a vyrovnání (mimo dobrovolného vyrovnání na návrh žadatele vedeného u okresního soudu)

2. jako soudy druhé instance ve věcech, v nichž v první instanci rozhodovaly okresní soudy (ale jen do 29.2.1952 , po tomto datu působily jako soudy druhé instance ve všech civilních věcech výlučně vrchní zemské soudy) ⁸¹⁾

B) *ve věcech obchodních a horních :* ⁸²⁾

- rozhodovaly ve specializovaných obchodních senátech (při zemských soudech v Praze a v Brně) ve věcech státních papírů, dlužních úpisů, losů, jednání bankéřských, směnářských, jednatelských, komisionářských, pojišťovacích a směnečných, dále ve věcech jednání bank a spořitelen a věcech jednání mezi obchodníky bez vzájemného obchodního poměru
- rozhodovaly ve specializovaných horních senátech (jež byly zřízeny při zemských soudech v Mostě, v Plzni, v Kutné Hoře a v Olomouci)

C) *ve věcech trestních*

1. v užším obvodu (v místě sídla a v přilehlém okrese) působily jako okresní soudy sborové
2. v celém soudním obvodu rozhodovaly jako soudy 1. stolice od 1.9.1852 o těžkých

⁸⁰⁾ Šolle, cit. dílo, s. 117

^{80a)} tj. rodinných svěřenství - § 618-648 ABGB, fideikomis vznikl nařízením, jímž se jisté jmění prohlášovalo za nezcizitelný majetek rodiny

⁸¹⁾ K této změně (tj. k přenesení kompetencí druhé stolice na vrchní zem. soudy) došlo nařízením k okamžité úpravě pořadí práva v civilních věcech ze dne 31.1.1852 (č.36 ř.z.) Šolle, Počátky I, s. 119

⁸²⁾ Obchodní a směnečné soudy při magistrátech v Praze, Brně a Opavě však existovaly již od r.1786.

Šolle, V.: Civilní soudnictví předbreznové, s. 137-139

zločinech, tuto pravomoc vykonávaly jako soudy porotní (do 14.1.1852 byl porotní soud složen jednak z 5 soudců z povolání, jednak z lavice 12 porotců), od 14.1.1852, po zrušení porot, v rozšířených šestičlenných senátech.

3. v celém soudním obvodu rozhodovaly jako soudy druhé a poslední stolice :

o stížnostech proti nálezům okresních soudů ve věcech přestupkových a trestních soudů sborových ve věcech přečinů a zločinů nepřikázaných porotám, resp. rozšířeným senátům zemských soudů

Zemské soudy rozhodovaly v civilních věcech v senátech zásadně pětičlenných, (pokud rozhodovaly v první instanci – tříčlenných), v kausálním soudnictví (ve věcech obchodních a horních) byly senáty čtyřčlenné, když čtvrtým členem byl odborný přísedící. V trestních věcech v prvním stupni byly senáty tříčlenné, po zrušení porot (t.j. od 15.1.1852) šestičlenné, pro rozhodování ve druhém stupni pětičlenné.⁸³⁾

Vrchní zemské soudy (Oberlandesgerichte)

Obvody vrchních zemských soudů se v zásadě kryly s hranicemi jednotlivých korunních zemí. Byly příslušné k rozhodování v následujících věcech :

1. v občanskoprávních věcech byly druhou stolicí nebo třetí stolicí jen do února 1852. Od 1.3.1852 se staly zemské (krajinské) soudy výhradně prvními stolicemi, v důsledku toho Vrchní zemské soudy od tohoto data působily jako odvolací soudy proti prvostupňovým rozhodnutím soudů okresních nebo proti prvostupňovým rozhodnutím soudů zemských (krajinských). Třetí stolicí byl nejvyšší soud.

2. trestní řízení bylo pouze dvouinstanční do r.1855 (do účinnosti trestního řádu z r.1853) , do r. 1855 tudíž vrchní soudy rozhodovaly jako tzv. obžalovací komory

a) o návrzích na „vydání obviněného v obžalovanost“ ve věcech patřících do r. 1852 před poroty a poté před zvláštní senáty zemských soudů

b) o stížnostech na rozhodnutí okresních soudů soudů sborových o nedostatku legitimace k soudnímu stíhání a o stížnostech na rozhodnutí okresních soud sborových i soudů zemských o přípustnosti obnovy řízení

3. rozhodovaly ve věcech disciplinárních a měly významnou roli na úseku správy soudů

Vrchní zemské soudy jednaly a rozhodovaly nejčastěji v pětičlenných senátech.⁸⁴⁾

Nejvyšší a kasační soud (Der Oberste und Kassations Gerichtshof)

statut soudu byl vydán patentem ze 7.srpna 1850 (č.325 ř.z.)⁸⁵⁾, jeho sídlem byla Vídeň.

Věcná příslušnost *v civilních věcech* byla upravena obecně (v §3) jako příslušnost soudu třetí a poslední instance ve všech sporných a nesporných věcech, v nichž ve druhé stolici rozhodovaly vrchní zemské soudy, pokud proti nim byl opravný prostředek.

V trestních věcech rozhodoval jako soud výlučně kasační (nesměl napadená rozhodnutí změnit, mohl je pouze potvrdit nebo zrušit). Konkrétně rozhodoval (dle ust. §§ 4 a 5) o tzv. zmatečných stížnostech do nálezů vrchních soudů jako obžalovacích komor

⁸³⁾ Šolle, Počátky I, s. 123

⁸⁴⁾ Šolle, tamtéž, s. 124

⁸⁵⁾ Text poznámky je uveden na následující straně

a též o tzv. zrušovacích stížnostech do konečných rozsudků zemských soudů.

Dále Nejvyšší a kasační soud *rozhodoval* o žádostech o delegaci věci z obvodu jednoho vrchního soudu do obvodu jiného vrchního soudu a o kompetenčních konfliktech mezi soudy z různých obvodů vrchních zemských soudů (§6), řešil spory o příslušnost mezi soudy a správními orgány (§7), rozhodoval o syndikátních žalobách proti soudcům Nejvyššího soudu a vrchních zemských soudů a o opravných prostředcích proti rozhodnutím vrchních soudů v těchto věcech, týkajících se soudů nižších (§8). Nejvyšší soud působil též jako soud disciplinární ve věcech soudců nejvyššího soudu, presidentů, senátních presidentů a radních vrchních soudů a presidentů a senátních presidentů krajských a zemských soudů (§9).

Vedle rozhodovací činnosti Nejvyšší soud podával (na žádost ministerstva spravedlnosti nebo z vlastní iniciativy) návrhy zákonů a stanoviska („dobrá zdání“) v různých odborných otázkách (§10)

Nejvyšší soud zasedal v *plném shromáždění všech radních* (pokud president soudu uznal za vhodné, aby soud rozhodl ve sboru všech svých členů) nebo v tzv. *plném senátu (patnáctičlenném)* o obsazování služebních míst pomocných a kancelářských osob (vyjma osoby presidiálního tajemníka, jehož jmenoval první president) a o návrzích na jmenování soudců, které jmenoval císař, dále o všech ostatních osobních věcech soudních úředníků a sluhů, pokud nebyly vyhrazeny prvnímu nebo druhému presidentovi, a ministrem vyžádaných dobrých zdáních ve věcech zákonodárných (týkajících se celého císařství, resp. posléze jen jeho rakouské části) jakož i o zákonodárných iniciativách nejvyššího soudu samotného (§§ 15 a 16) V *jedenáctičlenném senátu* rozhodoval ve věcech zákonodárných (které se vztahovaly jen k jednotlivým korunním zemím), o zrušení civilního rozsudku soudu druhé stolice, jímž byl potvrzen rozsudek prvního stupně, o prohlášení manželství za neplatné a o prohlášení někoho za mrtvého za účelem opětovného uzavření manželství. (§§ 17) Ve všech ostatních věcech rozhodoval v *sedmičlenném senátu* (§18).⁸⁶⁾

⁸⁵⁾ Císařský patent ze 7.srpna 1850, č.325 ř.z., jímž se ustanovuje zřízení Nejvyššího a zrušovacího soudu ve Vídni, zůstal pramenem úpravy organizace Nejvyššího soudu i v dalších etapách vývoje soudní organizace, s modifikacemi kompetencí, jež byly obsaženy v dalších, postupně vydávaných, kompetenčních normách. (např. v letech 1853-1873 byla v trestních věcech jeho kasační pravomoc dočasně rozšířena na pravomoc revisní, proto v tomto období přívlastek „kasační“ v označení nejvyššího soudu nebyl užíván.)

Cís.pat. č.325/1850 ř.z. stanovil působnost nejvyššího soudu pro celé císařství Rakouské, po roce 1867 byla jeho působnost omezena jen na Předlitavsko (tj. pouze na království a země v Říšské radě zastoupené).

⁸⁶⁾ Ohledně *složení Nejvyššího a zrušovacího soudu* bylo stanoveno, že se má skládat z prvního a druhého presidenta, pěti senátních presidentů, čtyřiceti osmi radů a potřebného počtu pomocných a kancelářských osob. *Řízení soudu* náleželo prvnímu presidentovi, pokud by byl nepřítomen nebo zaneprázdněn druhému presidentovi, pokud by ani on nemohl soud řídit, byl by pověřen (prvním nebo druhým presidentem po dohodě s ministrem spravedlnosti) jeden ze senátních presidentů. Řídící oprávnění zahrnovala zejména právo přidělovat práci radním, jmenovat v důležitých případech spolureferenta, stanovit místo, čas a počet zasedání, sestavovat senáty, jmenovat presidiálního tajemníka. Presidentovi soudu byly rovněž předkládány protokoly o zasedání všech senátů. V § 14 bylo stanoveno, že *první president Nejvyššího a zrušovacího soudu je, co do důstojenství, roven ministrům*. Text zákona in Bělský, Předpisy, s.44-55

Působnost Nejvyššího a zrušovacího soudu ve věcech soudního dohledu byla upravena v ust. § 92 soudní instrukce č.81/1853), šlo o dohledové oprávnění, v jehož rámci bylo právem i povinností Nejvyššího soudu bylo“ kárati nedostatky, které přišly k jeho vědomostem“ v rámci jeho rozhodovací činnosti.

I.4 Soustava řádných soudů po roce 1855

Období neoabsolutismu přineslo změny, jež jsou v obecných rysech popsány v první části této práce. Jedna z nejpodstatnějších změn spočívala v tom, že soudnictví na okresní úrovni vykonávaly zásadně smíšené okresní úřady (okresní úřady jako soudy), jen v několika případech zůstaly zachovány samostatné okresní soudy, okresní soudy sborové zanikly zcela. Vedle spojení výkonu soudnictví a veřejné správy na okresní úrovni došlo ke změnám v kompetencích soudů jednotlivých stupňů. Vrchní zemské soudy se staly jedinými soudy druhé stolice (krajským, resp. zemským soudům byla odňata působnost soudů druhé stolice ve vztahu k rozhodnutím okresních soudů). Podstatnou změnou bylo zavedení tří instancí i v trestním řízení (jež bylo dosud dvouinstanční), zároveň došlo k omezení trestní pravomoci okresních soudů pouze na přestupky a některé přečiny. K výrazným změnám došlo v trestním procesu. Bylo zavedeno zjednodušené inkviziční řízení pro přestupky a přečiny vyřizované okresními úřady, ve věcech projednávaných sborovými soudy byla zachována zásada obžalovací, zásada ústnosti byla omezena jen na hlavní přelíčení, řízení se stalo ve větší části neveřejným, byly zrušeny porotní soudy a u sborových soudů druhé a třetí stolice bylo zavedeno výlučně písemné řízení.⁸⁷⁾

Nepřehlédnutelným znakem rozdělení pravomoci soudů první stolice mezi okresní soudy a sborové soudy první stolice byla poměrná jednoduchost tohoto rozdělení v trestních věcech (zde byla rozhodující povaha deliktu- t.j. zda šlo o přestupek nebo zda šlo o přečin či zločin), naproti tomu poměrná složitost ve věcech civilních.⁸⁸⁾ Obecná zásada pro dělbu kompetencí v civilních věcech mezi soudy okresními a sborovými soudy první stolice spočívala v tom, že okresní soudy vykonávaly veškerou pravomoc soudů první instance, pokud nebyla kompetenční normou výslovně svěřena soudům sborovým. Na rozdíl od předchozí úpravy (a od úpravy účinné od 1.1.1898) přestala být (s výjimkou u městsky delegovaných okresních soudů) kritériem dělby kompetencí mezi okresními a krajskými (zemskými) soudy hodnota sporu. Nejširší pravomoc v první instanci získaly okresní soudy venkovské, tzv. městsky delegované okresní soudy ji měly jen ve svých venkovských okresech, v příměstských a městských okresech však jejich pravomoc byla omezena (výčtem přikázaných věcí a zejména omezením hodnoty předmětu řízení do výše 500 zl.). Tato úprava vycházela z úvahy, že v městech, v nichž sídlily krajské soudy, není nutno zřizovat okresní soudy se samostatně

⁸⁷⁾ Storch, cit dílo, s. 95-99. K řadě změn v kompetencích řádných soudů ve věcech trestních došlo již před rokem 1855, tyto změny byly zmíněny v předchozím oddíle

⁸⁸⁾ V dobové právní teorii tak byly řádné civilní soudy prvních stolic rozdělovány na

- a) všeobecné s neomezenou pravomocí (byly to okresní soudy "venkovské" okresní úřady jako soudy a městsky delegované okresní soudy ve svých "venkovských" okresech
- b) všeobecné s vymezenou pravomocí (byly to sborové soudy prvních stolic ve svých užších městských obvodech a spolu s nimi městsky delegované okresní soudy, které se s nimi v těchto obvodech na jejich pravomoci podílely
- c) zvláštní (privilegované) s výlučnou pravomocí (byly to samostatné soudy obchodní a soud nejvyššího dvorského maršálství ve Vídni
- d) zvláštní (privilegované) s nevýlučnou pravomocí (byly to sborové soudy 1.stolice ve svých širších - krajských-obvodech, zemské soudy v některých věcech dokonce v celozemských obvodech . Šolle, Počátky II, s.111,112

systemisovaným personálním obsazením, neboť tzv. městscky delegované okresní soudy byly obsazovány ze soudcovských úředníků a kancelářských a pomocných úředníků toho kterého krajského (zemského) soudu.

Krajské a zemské soudy (tedy soudy sborové první stolice) měly, nehledě na odlišné označení, okruh působnosti v zásadě stejný, s výjimkami (zpravidla podmíněnými historicky) stanovenými pro zemské soudy jak v civilních, tak v trestních věcech v příslušných kompetenčních normách. Rozdílné označení sborových soudů první stolice bylo upraveno v ustanovení § 5 přílohy D všeobecné soudní instrukce (nař.10/1853 ř.z.), podle něhož se sborové soudy první stolice se sídlem v hlavních městech korunních zemí (nebo tam, kde byla jejich činnost zvlášť rozsáhlá či významná) měly nazývat c.k.zemskými soudy.⁸⁹⁾

Soudní soustava řádných soudů od dubna a května r.1855 v trestních i civilních věcech byla následující :

a) jako soudy samosoudcovské působily

1. smíšené okresní úřady jako soudy (Gemischte Bezirksämter als Gerichte)
(působily ale jen do r.1868, poté byly opět obnoveny samostatné okresní soudy)
2. samostatné okresní soudy (bylo jich jen šest)
3. městscky delegované okresní soudy (Städtischdelegierte Bezirksgerichte)

(V Čechách jich bylo 17, na Moravě 6 a ve Slezsku 2, existovaly jen do konce roku 1897, novými předpisy účinnými od 1.1.1898 byly zrušeny)

b) jako soudy sborové soudy působily

1. sborové soudy první stolice, tj. krajské, resp.zemské zemské soudy (jejich počet v Čechách se zvýšil o dva, bylo jich nyní patnáct – jeden zemský, v Praze, a čtrnáct krajských, na Moravě a ve Slezsku bylo šest krajských a dva zemské soudy – v Brně a v Opavě)
2. sborové soudy druhé stolice, tj. vrchní zemské soudy v Praze a v Brně
3. Nejvyšší soud (Oberster Gerichtshof)⁹⁰⁾

Obsazení řádných soudů soudci a dalšími soudními osobami ^{90a)}

Okresní úřad jako soud – šlo o částečně organizačně oddělenou součást smíšeného okresního úřadu, jenž byl tvořen představeným, jedním či dvěma adjunkty (z nichž jeden se

⁸⁹⁾ text normy in Bělský, s. 56. K příloze D Nejvyššího rozhodnutí ze dne 14. září 1852 (vyhlášeného min.nař. č.10/1853 ř.z.) viz též poznámku č.91

⁹⁰⁾ Po dobu platnosti trestního řádu z roku 1853 (tj. v letech 1853-1873) přestal být Nejvyšší soud v trestních věcech (dočasně, jen do 31.12.1873) soudem pouze kasačním (a stal se, tak jako ve věcech civilních, soudem revisním), proto byl v tomto období přivlastek „kasační“ z jeho označení vynecháván.

Vedle soustavy řádných soudů existovaly soudy mimořádné a rozhodčí, jejichž počet se zvýšil v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let. **Soudy mimořádné byly** : soud dvorního maršálka, soudy živnostenské (od r.1869) a soudy konsulární. **Soudy rozhodčí byly** : rozhodčí soudy pokladen horních a bratrských (od r.1890), rozhodčí soudy nemocenských pokladen (od r.1888), rozhodčí soud úrazoven dělnických (od r.1888), rozhodčí soudy dle zákona honebního (od r.1866), rozhodčí soud veřejných skladišť (od r.1889), rozhodčí výbory dle živn.zákona (od r.1883), rozhodčí gremia dle živn.zákona (od r.1885) Pantůček, cit dílo, s. 7-15
Podrobnější výklad o těchto soudech bude podán samostatně.

^{90a)} Jde jen o stručný informativní přehled, který si nečiní nároky na úplnost výčtu úředních osob u jednotlivých soudů uvedený. Podrobný výklad kategorií „soudcovských úředníků“ kancelářských úředníků a sluhů je předmětem čtvrté části této práce.

soudcovskou kvalifikací vedl soudní úsek úřadu), několika aktuáry, vedoucím pozemkových knih, sluhy a pomocnými silami.

Okresní soud (samostatný) utvářeli okresní soudce (a přednosta soudu v jedné osobě), přiměřený počet adjunktů, aktuárů, vedoucí pozemkových knih, několik kancelistů a několik sluhů a pomocných sil.

Městsky delegovaný okresní soud neměl vlastní personální obsazení, jeho úkoly vykonávali soudci, úředníci a sluhové delegovaní sborovým soudem první stolice, v jehož sídle byl městsky delegovaný soud zřízen.

Sborové soudy první stolice

a) *zemské soudy* (tj. krajské soudy v hlavních městech zemí) byly složeny z presidenta, vicepresidenta a radů zemského soudu

b) *krajské soudy* byly složeny z předsedy a radů krajského soudu

Zemské a krajské soudy byly dále obsazeny pomocnými soudcovskými úředníky (tedy potřebným počtem radních tajemníků a adjunktů), kancelářskými úředníky (zejm. řediteli či představenými pomocných úřadů, např. pozemkových knih, oficiály a akcesisty, žalárníkem) a přiměřeným počtem sluhů a dozorců vězňů.

Samostatný obchodní soud v Praze se skládal z presidenta (byl jím jeden ze dvou vicepresidentů Zemského soudu v Praze), radů zemského soudu, několika radních tajemníků a soudních adjunktů, ředitele pomocných úřadů a jeho adjunktů, přiměřeného počtu oficiálů, akcesistů, úředních a pomocných sluhů.

Vrchní zemské soudy (v Praze a v Brně) tvořili prezident, vicepresident, radové vrchního zemského soudu, pomocní soudcovští úředníci (radní tajemníci, adjunkti-tajemníci, auskultanti) přednostové jednotlivých pomocných úřadů (exhibitu, expeditu, registratury), potřebný počet oficiálů, akcesistů, úředních a pomocných sluhů.⁹¹⁾

⁹¹⁾ Příloha D nejvyššího rozhodnutí ze dne 14. září 1852 (vyhlášeného min. nař. č. 10/1853 ř.z.) byla zachována v platnosti i po přijetí zákona o soudní organizaci z roku 1896 (č. 217 ř.z., účinného od 1.1.1898) a zrušena byla až zákonem č. 66/1952 o organizaci soudů. Tato příloha D ve svých 23 paragrafech obsahovala základní úpravu obsazení sborových soudů první a druhé stolice a některých dalších organizačních otázek těchto soudů se týkajících. Pravidla pro obsazení sborových soudů první a druhé stolice soudci (soudcovskými úředníky), kancelářskými úředníky a pomocnými silami byla obsažena v ust. §§ 1 a 2, 11, 14, 16 a 17. Kromě toho, co je o obsazení sborových soudů uvedeno shora, obsahovalo ust. § 2 úpravu postavení presidentů sborových soudů, kteří byli ve stejné hodnosti s rady vrchních zemských soudů, kteří však (přes svou hodnost radů vrchního soudu) neměli být započítáváni do stanovených počtů radů vrchního zemského soudu. Dle § 3 vykonávaly sborové soudy druhé stolice správu a dohled nad okresními soudy a sborovými soudy první stolice. V § 4 bylo stanoveno, že při zřizování sborových soudů první stolice má být respektována zásada, že v každém politickém kraji má být zpravidla jeden sborový soud první stolice (výjimka z této zásady byla možná v obou směrech, tj. bylo-li by to odůvodněno poměrem velikostí politického kraje a počtu obyvatel, mohly být v jednom politickém kraji zřízeny dva sborové soudy první stolice, nebo mohl být zřízen jeden sborový soud první stolice pro dva i více politických krajů). V § 6 bylo stanoveno, že působnost sborových soudů první stolice zahrnuje též působnost okresního soudu v místě sídla sborového soudu (a případně v dalším příkázaném soudním okrese)-šlo o tzv. městsky delegované okresní soudy, k 31.12.1897 zrušené. Bylo-li sídlo sborového soudu ve významném a lidnatém městě, mohl tam být zřízen jeden či několik okresních soudů, které však byly obsazeny soudci a dalším personálem ze stavu sborového soudu. Dle § 8 pro výkon obchodního soudnictví mohly být zřízeny samostatné sborové soudy první stolice. Text normy in Bělský, s. 55-61, Hartmann, Předpisy, s. 43-49

II. 5 Příslušnost řádných soudů ve věcech civilních v letech 1855 - 1897

Základní právní úprava pravomoci a příslušnosti byla obsažena v *Jurisdikční normě civilní* (zák.č.251/1852) Systematika zákona je z dnešního pohledu nezvyklá a částečně též nepřehledná. Obecná ustanovení jsou obsažena v Hlavě první (O moci soudní vůbec, §§ 1-12), pravomoc a příslušnost soudů rozhodujících v prvním stupni je rozdělena do dvou hlav, hlava druhá se týká soudního řízení ve věcech sporných, hlava třetí upravuje pravomoc a příslušnost ve věcech nesporných. Hlava druhá se dělí na tři části : část I. řízení rozeznávací (nověji tedy nalézací), část II. se týká řízení vykonávacího, část III. řízení konkursního. Část I. se dále dělí na oddíl 1.O soudu osobním, oddíl 2. O soudu reálném, oddíl 3. O soudní moci obchodní a námořské a oddíl 4.O soudní moci horní.

Základní zásada, od níž se odvíjí dělba pravomoci mezi soudy okresní (v textu zákona "úřady okresní ") a sborové soudy první stolice (v textu zákona "dvorové soudní první instance") je upravena v §12.⁹²⁾ Zásada dělby pravomoci v tomto ustanovení upravená tedy znamenala, že okresní soudy vykonávají veškerou pravomoc soudů první instance, vyjma té, jež je výslovně svěřena soudům sborovým první instance.

Okresní soudy⁹³⁾

tedy *1.ve sporných věcech* ve svých širších obvodech vykonávaly v zásadě úplnou pravomoc aniž by byly omezeny hodnotou sporu, dále rozhodovaly, jako soudy výlučné, zejména :

- rozepré z rušené držby věcí movitých i nemovitých (§ 55 j.n.)
- rozepré o dědictví, dědické podíly apod.vzniklé během řízení probíhajícího u téhož soudu jako soudu pozůstalostního (§37 j.n.),
- od 1.10.1873 rozepré projednávané ve zkráceném řízení bagatelním a upomínacím (dle zák.č.67/1873 ř.z.⁹⁴⁾
- okresním soudům v Děčíně, Mělníku, Lovosicích, Roudnici n.L. a Ústí n.Labem náležely rozepré z provozování lodní dopravy na Labi. Tzv. "*Labské plavební soudy*" dosud působily na základě Labské plavební akty z 23.6.1821 (č.29 sb.pol.z.) doplněné dekretem dvorské komory ze dne 2.12.1845. Výnosem min.sprav. z 9.8.1868 č.9132 byly zřízeny při každém

⁹²⁾ Text ust. § 12 zněl : " Veškerou moc soudní v instanci první vykonávají dvorové soudní a úřadové okresní jakožto soudové okresní. Dvorové soudní první instance mají ve svém širším obvodu, t.j.v celém okresu jim přikázaném vykonávatí moc soudní toliko v případech přivedených výslovně v § 14 a v jiných paragrafech zákona tohoto, jmenovitě v §§ 32, 49a, 50a, 60, 65, 66, 70, 73, 75, 76, 78, 84 a 88, kdežto jim v užším obvodu, t.j.stanovišti jich v městech a v okršku k nim přikázaném přísluší veškerá moc právní, vyjímajíc záležitosti právní, ježto jsou zůstaveny zřízeným tam soudům okresním. Jaká působnost zůstavena jest soudům okresním, v sídle dvorů soudních první instance zřízeným ustanovuje se v §§ 15,37,46,55,66,77,83 a 92 a soudové tito budou se pro rozdíl od soudů okresních vůbec jmenovati delegovaní okresní soudové městští." Citováno dle textu normy otištěného in Bělský, cit.dílo, s.119

⁹³⁾ odkazy na příslušná ustanovená Jurisdikční normy (j.n.) v textu vycházejí z textu normy otištěného in Bělský, cit.dílo, s.103 - 159

⁹⁴⁾ V souvislosti se zavedením *zjednodušeného řízení bagatelního* od 1.10.1873 (zákonem č.66/1873), v němž byly projednávány sporné záležitosti o peněžní obnosy do 25 zl. (od 1.6.1876 do 50 zl., dohodou stran mohlo jít i o spory až do 500 zl.) byl od 1.10.1873 zřízen pro obvody pražských městsky delegovaných soudů civilních **Bagatelní soud ve věcech obchodních v Praze.** Šolle, Počátky II, s.129

labském celním úřadě s pravomocí soudů mimořádných ⁹⁴⁾

Jako soudy dané na výběr okresní soudy rozhodovaly zejména :

- žádosti za prozatímní opatření ve sporech o rozvod nebo rozluky manželství
- rozepře obchodní (vyjma směnečných) v místech, kde nebyl sborový soud první instance vybavený touto pravomocí (§59 j.n.)
- 2. v *nesporných věcech* např. projednávaly pozůstalost po osobách bydlících naposledy v jejich obvodu, povolovaly dobrovolný rozvod od stolu a lože, ověřovaly podpisy a opisy posledních pořízení (§§ 77, 87 a 92 j.n.)
- 3. v *věcech exekučních* vykonávaly vlastní rozhodnutí a působily jako soudy dožádané
- 4. *působily jako soudy konkursní* (do vydání konkursního řádu, t.j. do 31.3.1869)

Městsky delegované okresní soudy vykonávaly ve svých městských a předměstských obvodech výslovně přikázanou část všeobecné pravomoci okresních soudů (např. § 15 j.n.), zejm. např. rozhodovaly rozepře do hodnoty sporu nepřevyšující 500 zl. (k příslušenství se nepřihlíželo), rozepře z nájmu a pachtu věcí movitých nebo bytů, rozepře ze smluv služebních a námezdních mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, mezi soukromými učiteli, čeledíny a jejich službodárci a jiné, upravené ve shora citovaných ustanoveních.

Sborové soudy první instance (stolice) - krajské a zemské soudy ⁹⁵⁾

a) *ve svém užším obvodu* např. projednávaly pozůstalosti jejichž součástí byly nemovitosti privilegované (t.j. zapsané ve veřejných knihách vedených soudy zemskými) v obvodu jejich sídel b) *ve svém širším obvodu* např.

1. projednávaly věci týkající se nedobrovolného rozvodu manželství a prohlášení jeho neplatnosti, rozepře lenní, sporné i nesporné věci fideikomisní, projednávaly pozůstalosti po držitelích statků zapsaných v zemských deskách, pokud byly tyto statky vedeny v knihách u soudu sborového I. stolice (§14, 78 j.n.)
  2. jako konkursní soudy projednávaly (do 31.3.1869) obecné (t.j. nekupecké) konkursy, prohlášené na držitele nemovitostí zapsaných v zemských deskách, na žádost dlužníka nebo přikázáním (delegací) Vrchním soudem projednávaly též významné konkursy, které by jinak patřily soudům okresním (§ 73 j.n.)
  3. v nesporném řízení vyřizovaly umořování některých listin (státních dlužních úpisů - §32 j.n.)
  4. projednávaly spory, v nichž by jinak byl příslušný okresní soud, ale jednalo se o spor, v němž byl účastníkem řízení soudce okresního soudu (§ 43 j.n.)
  5. vykonávaly kausální pravomoc obchodní ⁹⁶⁾
- projednávaly tedy spory :
- z obchodů směnečných, se státními papíry, akciemi, z obchodů bankéřských, směnářských, makléřských, komisionářských a bankovních (§ 57 j.n.)

⁹⁴⁾ Šolle, Počátky II, s. 140

⁹⁵⁾ odkazy na příslušná ustanovená Jurisdikční normy (j.n.) v textu vycházejí z textu normy otištěného in Bělský, cit.dílo, s.103 - 159

⁹⁶⁾ Text poznámky je uveden na následující straně

- spory obchodníků a továrníků se zasílateli, dovozci a pojišťovacími podniky (§57 j.n.)
- spory mezi obchodníky, mezi obchodníky a továrníky i mezi továrníky ze vzájemných obchodních poměrů, spory mezi akciovými společnostmi a akcionáři (§57 j.n.)⁹⁷⁾
- vyřizovaly nesporné obchodní věci :
  - *v době od 25.9.1857 do 30.6.1863 vedení obchodního protokolu
  - *v době od 1.7.1863 vedení obchodního rejstříku (jenž nahradil obchodní protokol)
  - *v době od 17.5.1873 též vedení společenstevního rejstříku
  - *umořování směnek a bankovních poukázek

6. vykonávaly kausální pravomoc horní (specialisovanými horními senáty, v nichž zasedali přísedící znalí hornictví). Tato pravomoc obnášela :

- rozhodování sporů např.o věcná práva k důlním dílům, o používání těchto děl, o výtěžky z dolů, o poplatky a dávky ze šachet a štol, ze škod na důlních a hutních dílech v důsledku zanedbání horních předpisů, o společenské smlouvy ohledně provozování, užívání nebo výtěžování společných hor a hutí, o správu a vedení účtů ohledně provozování díla nebo jeho příslušenství, aj. (§65 j.n.)
- vedení horních knih

Krajské a zemské soudy rozhodovaly ve věcech občanskoprávních v některých věcech v pětičlenných senátech (např. o rozvodu či rozluce manželství, o prohlášení neplatnosti manželství), v ostatních věcech civilních rozhodovaly v senátech tříčlenných. Obchodní a horní senáty byly čtyřčlenné, tři členové byli soudci z povolání, čtvrtým členem byl odborný přísedící).

Sborové soudy druhé instance (stolice) - Vrchní zemské soudy

Tyto soudy výjimečně rozhodovaly jako soudy první instance ve věcech tzv. syndikátních stížností, rep. žalob (tj.ve sporech o náhradu škody způsobenou soudci porušením práva při výkonu soudcovského úřadu)

1.zásadně však rozhodovaly (v pětičlenných senátech) jako soudy druhé instance ve věcech sporných i nesporných o :

- odvoláních do rozsudků
- zmatečných stížnostech do rozsudků

⁹⁶⁾ Tuto pravomoc mohly vykonávat buď specialisované soudy obchodní (jež mohly být zřízeny tam, kde tato potřeba vznikla) nebo specialisované obchodní senáty sborových soudů první instance (v nichž zasedal přísedící ze stavu obchodního) Specialisovaným soudem obchodním byl v užším obvodu (t.j.městském a předměstském) a v širším obvodu (t.j.krajském) **samostatný obchodní soud v Praze** (od 28.prosince 1857), jenž byl zřízen nejvyšším rozhodnutím z 3.srpna 1857. V českých zemích jiný samostatný sborový obchodní soud zřízen nebyl.

⁹⁷⁾ Všeobecný zákon obchodní ze dne 27.12.1862 (č.1/1863 ř.z.) nahradil ust. §57 jurisdikční normy a zavedl jinou klasifikaci sporů, vycházející z dělení na obchody absolutní a obchody relativní, do kausální pravomoci sborových soudů 1.stolice tedy patřily obsahově obdobné věci, vymezené však nově v §§ 38 - 40 obch. zák. Šolle, Počátky II, s.129,130

- o rekursech proti ostatním rozhodnutím všech soudů rozhodujících v první instanci (t.j. rozhodnutím okresních úřadů-soudů i sborových soudů první stolice)
- 2. vykonávaly další agendu, zejména působily na úseku správy soudů ^{97a)}

Zásadně rozhodovaly v pětičlenných senátech, avšak ve věcech neplatnosti a rozluky manželství, prohlášení za mrtvého rozhodovaly v devítičlenných senátech. Ve věcech administrativních (jmenování, překládání, disciplinární trestání aj.) rozhodovaly rovněž v devítičlenných senátech nebo v plných radních shromážděních. ⁹⁸⁾

Nejvyšší (a zrušovací) soud

rozhodoval výjimečně jako soud druhé instance (ve sporech o náhradu škody způsobené soudcovskými úředníky, t.j. soudci, porušením práva při výkonu soudcovského úřadu), zpravidla rozhodoval jako *soud třetí instance* (tam, kde to bylo procesními předpisy připuštěno) *o revisích* (t.j. o stížnostech proti rozsudkům soudů druhé stolice), *o rekursech* (t.j. o stížnostech proti ostatním rozhodnutím soudů druhé stolice) a *o zmatečných stížnostech* (které jediné měly, na rozdíl od revisí a rekursů, odkladný účinek). ⁹⁹⁾

Vykonával však i *další rozhodovací činnost* týkající se : delegací, sporů o příslušnost, kompetenčních konfliktů mezi soudy a správními úřady, disciplinárních řízení .

Pravidla o složení senátů Nejvyššího soudu zůstala beze změny. ^{99a)}

^{97a)} *Vrchní zemské soudy rozhodovaly o delegacích sporů na jiný podřízený soud téhož stupně a řešily kompetenční spory mezi podřízenými soudy.*

Významné bylo jejich **postavení v oblasti soudní správy**, neboť vykonávaly řídicí a dohledovou činnost ve vztahu ke všem soudům ve svém obvodu. V jejím rámci vykonávaly soustavou kontrolu činnosti podřízených soudů pravidelnými tzv. dohlídkami, pokud zjistily nějaké nedostatky, činily opatření, "aby vyskytlé nepořádky, nesprávnosti průtahy atd. v konání soudnictví byly odstraněny "V této souvislosti vyřizovaly tzv. stížnosti dohlédací (Aufsichtsbeschwerde).

Do jejich působnosti náležel též dozor na advokáty a notáře v obvodech podřízených soudů. Vedle této činnosti měly významný podíl na obsazování míst soudců a soudcovských úředníků a organizovaly a prováděly soudcovské, advokátní a notářské zkoušky. Šolle, Počátky II, s.139-140

O působení vrchních zemských soudů v oblasti disciplinární odpovědnosti soudců, kancelářských úředníků a sluhů viz oddíly IV.1.6 a IV.2.4 této práce.

⁹⁸⁾ Šolle, tamtéž

⁹⁹⁾ *Terminologická poznámka o opravných prostředcích v občansko-právním (tj. civilním) soudním řízení :*

Podle všeobecného soudního řádu z roku 1781 (č.13 sb.j.z.), který platil až do 31.12.1897 (od 1.1.1898 jej nahradil civilní řád soudní) byly všechny opravné prostředky označovány souhrnným pojmem „stížnosti“ (Beschwerde).

Stížnost proti rozsudkům soudů prvního stupně (ať již okresních nebo sborových) se nazývala „odvolání“ (Appellation), stížnost proti rozsudkům sborových soudů druhého stupně (druhé stolice) měla označení „revis“ (Revision), stížnost proti všem ostatním rozhodnutím soudů obou stupňů (tj. proti usnesením, nařízením a opatřením) se nazývala „rekurs“. Speciální označení „zmateční stížnost“ bylo vyhrazeno pro stížnost, již byly vytýkány takové vady rozsudku, které mohly mít za následek jen jeho zrušení (pouhá změna rozsudku nebyla možná). Šolle, Počátky II, s. 169

^{99a)} Ohledně dalších kompetencí Nejvyššího soudu a složení jeho senátů platí výčet obsažený na straně 28 této práce.

II.6 Příslušnost řádných soudů ve věcech trestních v letech 1855 - 1873

Kompetenční normou pro trestní soudnictví byl v tomto období **trestní řád z 29.července 1853 (pat.č.151 ř.z.)**, konkrétně hlava druhá, jejíž název zněl : O soudech ve věcech trestních a o působnosti jejich vůbec (§§ 7-28) a hlava pátá : O příslušnosti soudů trestních (§§ 38-51) Pro dělbu pravomoci mezi jednotlivými soudy byla vždy rozhodná povaha deliktu, u přečinů a zločinů pak bylo mezi soudy různých stupňů rozděleno řízení vyšetřovací a řízení nalézací.

V první instanci působily jednotlivé řádné trestní soudy takto :

1. okresní úřady (soudy) prováděly vyšetřování, rozhodování i výkon ve věcech přestupků jim přikázaných (§ 9 tr.ř.)
2. sborové soudy 1.stolice (zemské a krajské) v širším okruhu několika okresů a některé okresní úřady (soudy) prováděly vyšetřování přečinů a těch zločinů, které nebyly vyhrazeny výlučně soudům zemským
3. sborové soudy 1. stolice (zemské a krajské) působily jako soudy nalézací ve věcech přečinů a těch zločinů, které nebyly vyhrazeny výlučně soudům zemským
4. pouze zemské soudy působily jako vyšetřovací a nalézací soudy ve věcech, jež jim byly výlučně vyhrazeny v §§ 58-66 tr.z. ¹⁰⁰⁾

Okresní úřady jako soudy, samostatné okresní soudy a městsky delegované okresní soudy tedy rozhodovaly ve věcech přestupků, nikoliv ale všech, ale těch, které jim byly přikázány (a jež byly vymezeny jednak v trestním zákoně, jednak v některých zákonech speciálních), kromě těchto přestupků "přikázaných" soudům, byla řada přestupků, o nichž rozhodovaly okresní úřady policejní (a v dalších instancích zemský politický úřad a konečně ministerstvo vnitra) Počet přestupků, přikázaných politickým úřadům (tedy v první instanci okresním policejním úřadům) se v období neoabsolutismu zvyšoval. ¹⁰¹⁾

V řízení o přečinech a o zločinech byla odlišná pravomoc vyšetřovací a pravomoc nalézací

Pravomoc vyšetřovací vykonávaly soudy vyšetřovací, jimiž dle ust. §10 tr.ř. byly

a) v případě vyhrazených zločinů (velezrady, urážky Veličenstva a rušení veřejného pokoje) *zemské soudy* v celém okruhu zemském

b) v případě ostatních zločinů a přečinů *zemské a krajské soudy a některé okresní soudy (úřady)*

Ostatní okresní úřady prováděly v rámci dožádání jen jednotlivé vyšetřovací úkony. Vyšetřování prováděli jednotliví, zpravidla specialisovaní, soudci.

Pravomoc nalézací vykonávaly u výlučně vyhrazených zločinů (viz shora) pouze zemské soudy, ve všech ostatních případech soudy zemské i krajské.

¹⁰⁰⁾ Šolle, Počátky II, s.133-134

¹⁰¹⁾ Šolle, tamtéž, s. 135

Rozhodováno bylo v senátech tříčlenných, ve věcech, kde byla trestní sazba nad pět let žaláře a ve věcech výlučně vyhrazeným zemským soudům v senátech pětičlenných

Příslušnost ve věcech přestupků, přečinů a zločinů byla určována místem spáchání činu, místem dopadení, event. místem bydliště (byl-li čin spáchán v cizině).¹⁰²⁾

Sborové soudy druhé instance (stolice) - Vrchní zemské soudy

Vrchní zemské soudy rozhodovaly jako soudy druhé instance

- o odvoláních do rozsudků (co do jejich obsahu, nebo pro podstatné vady řízení)
- o stížnostech do jiných soudních rozhodnutí

Vrchní zemské soudy v trestních věcech rozhodovaly zpravidla v senátech pětičlenných, v případech odvolání do rozsudků ukládajících trest smrti a v případech zločinů uvedených v §§ 58 - 66 tr.ř. pak v senátech devítičlenných.

Nejvyšší soud

rozhodoval v trestních věcech jako soud třetí instance o odvoláních nebo stížnostech ve věcech zločinů, přečinů a některých přestupků (t.j. přestupků uvedených v ust. §19 tr.ř.), v nichž rozhodovaly jako soudy první instance soudy zemské nebo krajské.

Nejvyšší soud rozhodoval v trestních věcech zpravidla v senátech sedmičlenných, v případech rozsudků ukládajících trest smrti a v případech zločinů uvedených v §§ 58 - 66 tr.ř. v senátech jedenáctičlenných^{103) 103a)}

¹⁰²⁾ Šolle, Počátky II, s. 135-137

¹⁰³⁾ Šolle, tamtéž, s. 140-142

^{103a)} *Terminologická poznámka o opravných prostředcích v trestním řízení :*

V období platnosti trestního řádu z roku 1850 bylo trestní řízení pouze dvouinstanční. Opravným prostředkem proti „nálezu-rozsudku“ (Erkenntnis-Urtheil) soudu prvního stupně (stolice) byla „stížnost“ (Beschwerde) k soudu odvolacímu a „zmateční stížnost“ (Nichtigkeitsbeschwerde) k soudu kasačnímu (tj. k Nejvyššímu a kasačnímu soudu.

Trestní řád z roku 1853 (platný do roku 1873) zavedl řízení trojinstanční. Opravným prostředkem proti „nálezu-rozsudku“ soudu prvního stupně bylo „odvolání“ (Berufung). Opravným prostředkem proti všem ostatním rozhodnutím (Entscheidungen) a opatřením (Verfügungen) soudů obou stupňů byla „stížnost“ (Beschwerde). Šolle, cit. dílo, s. 170

Poznámka k revisnímu principu v řízení ve věcech trestních :

Již na jiném místě bylo konstatováno, že v době platnosti trestního řádu z roku 1853 bylo upuštěno od kasačního principu, který se v řízení u Nejvyššího soudu uplatňoval za předchozího i následujícího trestního řádu. Pouze v letech 1853-1873 byl Nejvyšší soud oprávněn napadená rozhodnutí nejen rušit (a potvrdovat), ale též měnit.

Rozdílný rozsah přezkumné (a opravné) činnosti Nejvyššího soudu v trestním a civilním řízení :

Uplatňoval-li se v řízení před Nejvyšším soudem v trestních věcech (s výjimkou let 1853-1873) kasační princip, v občanskoprávních (civilních) věcech platil po celé období, jež je předmětem této práce, princip revisní. Podaný opravný prostředek proti rozsudkům soudů druhého stupně (druhé stolice), tj. „revise“ (dle všeobecného soudního řádu z roku 1781), resp. „dovolání“ (dle civilního soudního řádu z roku 1895, č. 113 ř.z., účinného od 1.1.1898) tedy Nejvyššímu soudu umožňoval, aby napadená civilní rozhodnutí nejen zrušil (či potvrdil), ale i změnil.

II.7 Příslušnost řádných soudů ve věcech trestních od roku 1874

Trestní právo procesní bylo s účinností od 1.1.1874 upraveno novými právními předpisy. **23. května 1873 byl vydán řád trestní (č.119 ř.z.)**, který zůstal v platnosti do roku 1950. Tento právní předpis (jehož hlavním autorem byl prof.Dr. Julius Glaser) nahradil trestní řád z roku 1853 a plně tak obnovil zásady, na nichž bylo trestní soudnictví po roce 1848 budováno a které byly deformovány v bachovském období. Tak byla znovu úplně realizovány zásada obžalovací, zásady ústnosti a veřejnosti jednání a zásada volného hodnocení důkazů, znovu byly zavedeny porotní soudy.¹⁰⁴⁾

Spolu s trestním řádem byly vydány (dne 23.května 1873) *zákon č.120/1873 ř.z. o dočasném zastavení porot* (podle něho mohla být za určitých podmínek v určitém obvodu až na jeden rok činnost porot zastavena) a *zákon č.121/1873 ř.z.o zdělávání seznamů porotčích* (zákon upravoval způsob obsazování porotních soudů)

K provedení trestního řádu bylo vydáno *nařízení výkonné z 19.listopadu 1873 (č.152)*, vedle tohoto nařízení zůstalo v platnosti *nař.min.práv ze 16.června 1854 (č.165 ř.z.)* - instrukce o vnitřní působnosti úřední a řádu jednacím úřadů soudních ve věcech trestních, jakož i nařízení ze 3.srpna 1854 (č.201 ř.z.) o vnitřním zařízení a jednacím řádu zastupitelstva státního. Tato nařízení zůstala v platnosti, pokud nebyla v rozporu s úpravou obsaženou v novém trestním řádu a výkonném nařízení č.152/1873 ř.z.¹⁰⁵⁾

Kompetence jednotlivých stupňů soudní soustavy byly podle nových trestních procesních předpisů následující :

Okresní soudy

A) *prováděly celé soudní řízení jako soudy první stolice ve věcech přestupků*, jednak uvedených v trestním zákoně, jednak uvedených v zákonech zvláštních.

Přestupky upravenými v trestním zákoně byly např :

1.přestupky proti veřejnému pokoji a řádu dle ust. §§ 278-310 , přestupkem bylo jednak nadřování přečinům (shluknutí, zlehčování úředních nařízení a pobuřování proti úřadům, urážka církve, poškození pohřebišť), jednak vybízení k bezdůvodným stížnostem, za posledně jmenovaný přestupek bylo možno uložit, mimo jiné, trest vězení až jeden měsíc),

¹⁰⁴⁾ F.Storch v souvislosti s přijetím nového trestního řádu v roce 1873 připomíná vysokou kvalitu trestního řádu z roku 1850, poukazuje na inspiraci jeho autora (J. Wurtha) reformovanými řády trestními v zemích německých, jež se inspirovaly francouzskou právní úpravou. Trestní řád z roku 1850 byl založen na zásadě obžalovací, zásadě volného hodnocení důkazů, zásadě veřejnosti, ústnosti, existenci státních zastupitelství a porotních soudů .Trestní řád platný v letech 1853-1873 hodnotí Štorch naopak jako zákon, který obsahoval jen některé formy řízení moderního (ústní jednání jen při závěrečném přelíčení, silně omezená zásada veřejnosti), těžiště trestního řízení spočívalo v tajném a písemném řízení vyšetřovacím, rovněž řízení ve druhé a třetí instanci bylo tajné a písemné Storch, cit. dílo, s.95-99

¹⁰⁵⁾ Storch, tamtéž, s.99

2. *přestupky proti veřejným zařízením a opatřením, jež náležejí ke společné bezpečnosti dle ust. §§ 311-330* (např. urážky veřejných úředníků, sluhů, stráží a železničních zřízenců s trestem vězení tři dny až jeden měsíc u urážek slovních, jeden měsíc až šest měsíců u urážek skutkem, dále např. úmyslné poškození veřejného osvětlení, porušení výstražných znamení)

3. *přestupky proti povinnostem veřejného úřadu dle §§ 331-334* (např. přestupky veřejných úředníků, služebníků a stráží, kteří při výkonu svého úřadu někoho urazí skutkem s trestem tří dnů až jednoho měsíce vězení)

4. *přestupky proti bezpečnosti života dle §§ 335 až 392* (záleželo na okolnostech, zda se jednalo o přečin či přestupek, šlo-li např. o neopatrnou nebo rychlou jízdu povozem či na koni, přestupkem bylo např. též koupání v místech, kde to bylo veřejnou vyhláškou zakázáno)

5. *další přestupky* : proti bezpečnosti zdraví (§§ 393 až 408), jiné přestupky ohrožující bezpečnost těla (§§ 409 až 433), proti bezpečnosti majetku (§§ 434 až 486), proti bezpečnosti cti (§§ 487 až 499), proti veřejné mravopočestnosti v ust. §§ 500 až 525 (např. smilstvo, hrubé urážení mravopočestnosti jež je příčinou veřejného pohoršení, žebrání, opilství). Přestupkem byly též další, tzv. jiné hrubší nemravnosti, které ošem byly postihovány jen tehdy, když se dotčené osoby domáhaly postižení pachatele. Jednalo se např. o krádeže a zpronevěry mezi příbuznými, porušení manželské věrnosti, porušení povinné úcty skutkem dětmi ve vztahu k rodičům, porušení povinné úcty skutkem služebných lidí k služebním pánům)¹⁰⁶⁾

Zvláštními zákony, v nichž byly upraveny další přestupky náležející do kompetence okresních soudů, byly zejména zákon o chování a nošení zbraně (cís.pat.č.223/1852 ř.z.) zákon na ochranu osobní svobody (č.67/1862 ř.z.), zákon na ochranu práva domovního(č.68/1862 ř.z.).¹⁰⁷⁾

B) *spolupůsobily v přípravném vyhledávání a v přípravném vyšetřování pro přečiny a zločiny*

- prováděly jednotlivé úkony přípravného vyhledávání a vyšetřování jednak z úřední povinnosti, jednak k dožádání vyšetřujícího soudce soudu sborového první stolice

- prováděly celé vyhledávání přípravné, jednak k žádosti státního zástupce, jednak z úřední povinnosti

C) *z rozhodnutí radní komory při soudě sborovém první stolice v jednotlivých případech (se svolením žalobce) o přikázání celého vyhledávání nebo vyšetřování přípravného ve věcech přečinů a zločinů konkrétnímu okresnímu soudu prováděly celé vyhledávací a vyšetřovací přípravné řízení, jež jinak náleželo soudu sborovému první stolice*

¹⁰⁶⁾ *Trestní zákon (z 27.května 1852, č.117, ř.z., platný a účinný od 1.9.1852 do 1.8.1950)* upravoval tři kategorie trestných činů : přestupky, přečiny a zločiny. Zločiny byly upraveny v prvním dílu, společná úprava přestupků a přečinů byla obsažena v druhém dílu trestního zákona. U mnohých přestupků a přečinů rozhodovaly o tom, zda se v daném případě jedná o přečin či přestupek další okolnosti v zákoně podrobně specifikované. **Druhy trestů za přečiny a přestupky** byly upraveny v ust. § 240 a byli jimi trest peněžní, propadnutí věci, ztráta práv a povolení, vězení (u přestupků zpravidla do šesti měsíců), do r.1867 trest kárání na těle, vyhoštění. Poláček, F.:Československé trestní zákony, s.157-242

¹⁰⁷⁾ *Speciálními zákony byly dále upraveny přestupky spáchané spisy tištěnými (dle z. o tisku č.6/1863 ř.z.), přestupky zákonů o právu spolkovém a právu shromažďovacím (č.134 a 135/1867 ř.z.), přestupky zákona na ochranu tajemství listů a písemností (č.42/1870 ř.z.), přestupky zákona proti zahalečům a tulákům (č.108/1873 ř.z.) a přestupek dle zákona o lichvě (č.47/1881 ř.z.). Storch, cit.dílo, s.123*

Trestní pravomoc okresních soudů vykonávali samosoudcovsky okresní soudci, nebo pomocní úředníci soudcovští. Ti pracovali pod dohledem okresního soudce, některá rozhodnutí předkládali ke schválení vždy, nebylo-li nebezpečí prodlení (např. rozhodnutí o vzetí do vazby nebo o jejím zrušení), jiná rozhodnutí předkládali ke schválení tehdy, když to okresní soudce stanovil.

Sborové soudy první stolice – krajské a zemské soudy

A) jako soudy vyšetřovací

1. prováděly (k tomu určenými vyšetřujícími soudci) přípravné vyhledávání a vyšetřování o všech zločinech a přečinech
2. jako radní komory (šlo zvláštní orgán soudu složený ze tří soudců)
  - vykonávaly dohled na přípravným vyhledáváním a vyšetřováním (t.j. nad úkony prováděnými vyšetřovacími soudci)
  - rozhodovaly např. o stížnostech na opatření nebo průtahy vyšetřujícího soudce, nebo o příkázání celého vyhledávání nebo vyšetřování přípravného nebo jeho části některému okresnímu soudu ve svém obvodu

B) jako soudy nalézací

konaly hlavní líčení a rozhodovaly o všech přečinech a zločinech, vyjma těch, jež byly vyhrazeny soudům porotním ¹⁰⁸⁾

C) jako soudy odvolací

rozhodovaly o opravných prostředcích proti nálezům a rozhodnutím soudů okresních

Trestní pravomoc sborové soudy první stolice vykonávaly :

- I. samosoudcovsky - takto působili soudci vyšetřující (u každého soudu jeden nebo několik)

¹⁰⁸⁾ O úpravě přečinů v **trestním zákoně** (z 27.května 1852, č.117, ř.z.) byla již učiněna předchozí poznámka, zločiny byly upraveny v prvním dílu trestního zákona. Jednotlivé zločiny (skupiny zločinů) byly upraveny v hlavě sedmé až dvacáté šesté. Byly to následující zločiny : velezrada (§§ 58-67, posléze nahrazeny novou úpravou v § 41 zákona č.50/1923 sb. z. a n.), pozdvižení a vzbouření (§§ 68-75), veřejné násilí (§§ 76-100), zneužití úřední moci (§§ 101-105), padělání veřejných úvěrových papírů a mincí (§§ 106-121), rušení náboženství (§§ 122-124), násilné smilstvo a sprznění (§§ 125-133), vražda a zabití (§§ 134 -143), vyhnání plodu (§§ 144-148), odložení dítěte (§§ 149-151), těžké poškození na těle (§§ 152-157), souboj (§§ 158-165), žhářství (§§ 166-170), krádež a zpronevěra (§§ 171-189), loupež (§§ 190-196), podvod, podvodný úpadek a poškození cizích věřitelů (§§ 197-205), dvojnásobné manželství (§§ 206-208), křivé obvinění (§§ 209-210) a nadřování zločincům (§§ 211-222).

Tresty za zločiny byly upraveny v hlavě druhé (§§ 12-42), zákon znal jen dva druhy trestů za zločiny – trest smrti vykonávaný provazem (trest smrti byl zákonem č.91/1934 zrušen a nahrazen trestem těžkého žaláře buď doživotního nebo dočasného, v trvání patnáct až třicet let) a trest žaláře. Trest žaláře měl dva stupně, první stupeň „žalář“ a druhý stupeň „těžký žalář“. Hlavní rozdíl mezi těmito stupni spočíval v tom, že v „těžkém žaláři“ měl odsouzený okovy na nohou a rozmluva s lidmi mimo žalář mu mohla být povolena jen zcela výjimečně. Trest žaláře byl ukládán na dobu šesti měsíců až dvaceti let a bylo s ním spojené přiměřené zaměstnání. Trest žaláře mohl být zostřen postem (o chlebu a vodě), tvrdým ložem (jež představovala pouze holá prkna), samovazbou, uzavřením o samotě „v temné komůrce“, do r.1867 též káráním holí nebo metlou, vypovězením ze země po vykonání trestu. Vyjma posledně jmenovaného způsobu byla stanovena časová omezení uvedených zstřžení. Poláček, F. : Trestní zákony, s.23-141

2. sborově (kolegiálně) rozhodovaly

a) v tzv. radních komorách jež byly složeny ze tří soudců

b) v senátech čtyřčlenných nebo šestičlenných (ve věcech s trestem delším než 5 let), pokud rozhodovaly jako soudy nalézací, veškerá jiná rozhodnutí (vyjma rozhodnutí v nalézacím řízení) činily zemské soudy v trestních věcech v senátech tříčlenných.

Soudy porotní

Porotní soudy rozhodovaly o těchto trestných činech :

1. o zločinech a přečinech spáchaných obsahem spisu tištěného

2. o zločinech a přečinech, jež jim byly přikázány v čl. VI, lit. B uvozuujícího zákona k trestnímu zákonu ¹⁰⁹⁾

a) vždy, šlo-li o následující zločiny : velezrada (§§ 58-61 tr.z), rušení veřejného pokoje (§§ 65,66 tr.z.), pozdvižení a vzbouření (§§ 68-73 a 75 tr.z.), veřejné násilí, spáchané jednáním popsaným v jednotlivých skutkových podstatách (např: násilným jednáním proti soudu nebo veřejnému úřadu - §§76-80, oloupením člověka - §§90,91, delším provozováním obchodu s otroky - §95), zlé užívání moci úřední (§§101-103 tr.z.), falšování veřejných papírů úvěrních (§§106-117), falšování mince (§§118-121), násilné smilstvo (§§125-127), vražda a zabití (§§134-143), loupež (§§190-195), zlehčování úředních nařízení a pobuřování (§300) a popuzování k nepřátelství (§302 tr.z.)

b) tehdy, měl-li být dle zákona uložen trest pět až deset let žaláře nebo více než pět let žaláře : v případech vyhnání plodu mimo vědomí a vůli matčinu (§§147,148), povržení dítěte (§§149,150), těžké uškození na těle (§§152-157), souboj (§§158-162), žhářství (§§166-169), krádež (§§171-176), zpronevěření (§§181-184), podvod (§§170, 197-204), nadržování zločincům (§218)

c) tehdy, bylo-li v obžalovacím spise navrženo uložení trestu více než pět let žaláře :

v případech rušení náboženství (§§122,123 tr.z.), zprznění (byl-li způsoben následek dle ust. §127 tr.z., nebo byli-li navrženi trest delší než pět let žaláře), utrhání na cti (§§209,210)

Porotní soudy nebyly organisovány jako samostatné soudy, ale působily při sborových soudech první stolice. Skládaly se ze sborového soudu porotního, jenž byl složen ze tří soudců a z lavice porotců, jež sestávala z dvanácti porotců. Řádná zasedání porotního soudu se konala každý třetí měsíc, ve velkých městech dle potřeby každý druhý měsíc, mimoto mohl president soudu sborového druhé stolice naříditi mimořádné zasedání (bylo-li mnoho obžalob, nebo šlo-li o obžalobu zvláště důležitou).

Porotní soud byl ustanoven pro každé porotní zasedání (t.j. pro všechna hlavní líčení, jež se během tohoto zasedání po celou dobu, kdy trvalo, konala), lavice porotců byla obsazována pro každou trestní věc jednotlivě na počátku hlavního líčení).

Pravidla pro obsazení porotního soudu stanovil § 301 tr.ř. Předsedou porotního soudu jmenoval president sborového soudu druhé stolice zpravidla presidenta (předsedu) sborového

¹⁰⁹⁾ V teorii byly děleny na zločiny a přečiny politické a na zločiny a přečiny těžké. Těžkými byly některé vždy, jiné jen tehdy, pokud byly spáchány za zvláštních a přitěžujících okolnostech, pro něž se ukádal trest delší než pětiletého žaláře, konečně též tehdy, byl-li v obžalovacím spise výslovně učiněn návrh, aby byl uložen trest delší než pět let žaláře. Storch, cit.dílo, s.172,173

soudu první stolice, mohl jím však jmenovat též jiného soudce daného soudu nebo soudce soudu sborového druhé stolice. Dále jmenoval náměstka předsedy porotního soudu z řad soudců daného soudu. Ostatní členy porotního soudu a dva soudce náhradní jmenoval předseda soudu sborového první stolice z řad soudců tohoto soudu nebo ze soudců okresních.

*Podrobnosti o sestavování porotních seznamů stanovil zákon z května 1873.*¹¹⁰⁾

Funkce porotce byla čestná, hrazeny byly jen některé hotové výdaje. Porotci mohli být jen muži, kteří dosáhli věku třiceti let, uměli číst a psát, měli v některé obci v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených (t.j. v rakouské polovici mocnářství) právo domovské, v obci, v níž se zdržovali, již alespoň rok bydleli a buď platili ročně alespoň 10 zl. a v místech, v nichž je více než 30.000 obyvatel alespoň 20 zl. nebo, nehledě k tomu, jak vysokou daň platili, byli advokáty, notáři, profesory či učiteli na vysoké škole nebo střední škole nebo dosáhli hodnosti doktorské. Porotci nemohli být např. státní úředníci, vojáci, duchovní, učitelé obecných škol, zaměstnanci pošt, železnic, telegrafů a parních lodí. Od povinnosti být porotcem byly zejm. osvobozeny osoby starší šedesáti let.

Porotní seznamy sestavoval z osob splňující shora uvedená kritéria každý rok v září starosta obce spolu s dvěma členy obecního zastupitelstva, seznam předložil okresnímu hejtmanovi, který ověřil, zda byl seznam sestaven dle zákona a vyznačil v něm osoby, o nichž se domníval, že pro svou rozumnost, počestnost, poctivé smýšlení a pevnou povahu jsou obzvláště způsobilé. Tento seznam předložil předsedovi sborového soudu první instance.

Předseda soudu svolal komisi, která nejspíše v listopadu sestavila "seznam roční" pro daný soud. Komisi tvořil prezident soudu, tři soudci a tři důvěrníci z řad veřejnosti, kteří splňovali předpoklady být porotcem. Komise sestavila jednak seznam hlavní (do nějž zapsala osoby, které pokládala za nejzpůsobilejší), jednak seznam doplňovací (do nějž zapsala osoby bydlící v sídle soudu nebo v blízkém okolí). Pokud jde o počet osob, jenž byl do seznamu ročního zapsán, ten byl odvozen z předpokládaného počtu řádných a mimořádných zasedání a z předpokladu, že ke každému zasedání se předvolává 36 porotců hlavních (z hlavního seznamu) a 9 náhradních (z doplňovacího seznamu). Odhadnutý počet osob dle uvedených předpokladů byl zvýšen o polovinu.

Pro každé porotní zasedání se sestavoval 14 dnů před začátkem porotního období "seznam služební", do něhož bylo vylosováno ze všech osob zapsaných v hlavním seznamu 36 hlavních porotců a ze všech osob zapsaných v doplňovacím seznamu 9 náhradních porotců. Losování se provádělo ve veřejném sezení, na němž byl přítomen prezident soudu, dva soudci, státní zástupce a advokát vyslaný advokátní komorou.

Obsazování lavice porotců se dělo pro každé přelíčení zvlášť, pokud mělo být v jeden den projednáno více věcí, bylo složení poroty stejné pro všechny věci jen tehdy, pokud s tím osoby, jež měly právo odmítat porotce (t.j. žalobce a obžalovaný), souhlasily.

Vlastní sestavení poroty (§ 308 tr.ř.) probíhalo losováním jmen porotců, kteří se uvedeného dne k soudu dostavili (za nedostavení se hrozily vysoké pokuty 50, resp. 100 zl.). Losování probíhalo před hlavním líčením v neveřejném zasedání za účasti žalobce, obžalovaného, jeho zástupce a porotců. Žalobce i obžalovaný měli právo odmítnout každý

¹¹⁰⁾ zákon o zdělávání seznamů porotčích z 23. května 1873, č. 121 ř.z.

polovinu porotců do doby, než bylo vybráno 12 porotců (z maximálního počtu 36 + 9 porotců pro dané porotní období, resp. z toho počtu porotců, kteří se daný den dostavili). Uvádění důvodů přijetí nebo odmítnutí porotce bylo zakázáno.¹¹¹⁾

Vrchní zemské soudy¹¹²⁾

V řízení přípravném rozhodovaly o stížnostech do usnesení radní komory o tom, zda byla stížnost přípustná. Ve stadiu obžalovacím rozhodovaly o námitkách proti tzv. spisu obžalovacímu (čili o námitkách proti obžalobě). V řízení opravném rozhodovaly o odvoláních do rozsudků soudů sborových první stolice a soudů porotních.

Rozhodovaly zpravidla v pětičlenných senátech.

Nejvyšší a zrušovací soud¹¹³⁾

V trestních věcech rozhodoval opět již jen jako soud zrušovací (kasační) o zmatečných stížnostech na rozsudky soudů první stolice a soudů porotních a bylo-li s takovou stížností podáno odvolání, rozhodoval též o odvolání. Dále rozhodoval o zmatečných stížnostech pro porušení zákona o nařízení mimořádné revise řízení pravomocně skončeného.

Nejvyšší a zrušovací soud rozhodoval v sedmičlenných senátech a o zmatečné stížnosti pro zachování zákona v jedenáctičlenném senátě, od r.1907 v obou případech v pětičlenných senátech¹¹³⁾

¹¹¹⁾ Storch, cit. dílo, s.189 - 192

¹¹²⁾ Storch, cit. dílo, s.175

¹¹³⁾ Storch, cit. dílo, tamtéž

Pro ilustraci vyřízení trestních soudů v tomto období lze uvést některé statistické údaje za rok 1896 :

V roce 1896 bylo v rakouských zemích Rakouska-Uherska (v Předlitavsku) odsouzeno 53,7% osob z těch, které byly obžalovány (obžalováno bylo 1,071.102 osob, odsouzeno jich bylo 575.681). Z toho bylo pro zločin odsouzeno 5% odsouzených osob, pro přečin 1% odsouzených osob a 94% osob bylo odsouzeno pro přestupek. Na 10.000 obyvatel tak připadlo 229 odsouzených, z toho odsouzených pro zločin bylo 11,5 (nejvíce v Krajině-25, nejméně v Čechách-8,4), pro přečin 2,6 a pro přestupek 215,5. Z odsouzení za zločin připadalo nejvíce odsouzení za zločin krádeže (téměř polovina), z odsouzení za přečin byla více než polovina odsouzení za přečin proti zákonu o dobytčím moru a z odsouzení za přestupek bylo nejvíce odsouzených za přestupek krádeže (téměř 20%).

Rozsudků trestu smrti bylo vyneseno 68 a vykonáno 5, k trestu žaláře v trvání 10 až 20 let bylo odsouzeno 93 osob, v trvání 5 až 10 let 285 osob, na dobu 3 až 5 let 418 osob, na 2 až 3 roky 422 osob, k trestu žaláře na 1 až 2 roky 2.436 osob. Nejvíce odsouzených osob bylo odsouzeno k trestu žaláře na 3 až 12 měsíců - celkem 10.192. K nejkratšímu trestu, na 1 až 3 měsíce, bylo odsouzeno 3.143 osob.

Další údaje se týkají odsouzení bez rozlišení druhu trestu. Z odsouzených osob bylo 85,9% mužů a 14,1% žen. Zajímavé jsou i údaje procentního zastoupení odsouzených osob podle kritéria věku (nejvíce odsouzených, 37,5% bylo ve věku 20 až 30 let), podle kritéria vzdělání (z odsouzených bylo 33% osob negramotných, 66,3% gramotných a 0,7% osob vyššího vzdělání) a z hlediska majetku (z odsouzených bylo 86,7% osob nemajetných, 13% osob s malým majetkem a 0,3% osob bylo zámožných). Zpracováno dle textu „Výsledky výkonu pravomoci trestní v Rakousku v roce 1896“ in Právník 1901, s.259-260

II.8 Změny v soustavě řádných soudů od 1.1.1898

Potřeba nové civilní procesně právní úpravy byla pocítována již od počátku 60. let, návrhy, které byly projednávány v poslanecké sněmovně v roce 1876 však neuspěly, soubor nových procesních předpisů byl tedy přijat až v rozmezí srpna 1895 až listopadu 1896 a nabyl účinnosti od 1.1.1898. Zmíněnou soustavu nových procesních předpisů tvořily :

1.zákon ze dne 1.srpna 1895 o výkonu pravomoci a příslušnosti řádných soudů v záležitostech občanských (**jurisdikční norma - č.111 ř.z.**), 2. **úvodní zákon** k jurisdikční normě z téhož dne (**č.110 ř.z.**), 3. zákon rovněž z 1.srpna 1895 o soudním řízení v záležitostech sporných (**řád procesu civilního- č.113 ř.z.**), 4. **úvodní zákon** k němu (**č.112 ř.z.**), 5.zákon ze dne 27.května 1896 o řízení exekučním a zjišťovacím (**řád exekuční - č.79 ř.z.**), 6. **úvodní zákon** k němu z téhož dne (**č.78 ř.z.**) a konečně 7.zákon ze dne 27.listopadu 1896, jímž se vydávají předpisy o obsazení, vnitřním zřízení a jednacím řádu soudů (**zákon o soudní organizaci - č.217 ř.z.**)¹¹⁴⁾

Při nové úpravě rozdělení působnosti soudů okresních a sborových soudů první stolice byla východiskem úvaha, že okresní soudy mají vyřizovat především spory, které svou povahou vyžadují urychlené rozhodnutí, jsou to tedy buď věci nižší ceny, nebo věci jež jsou svou povahou jednodušší. Pokud tedy sborové soudy rozhodují v první instanci, mají rozhodovat o " záležitostech vyšší ceny a ve věcech nejdůležitějších." ¹¹⁵⁾

Další významnou změnou bylo opuštění komplikované úpravy rozhodování sborových soudů první instance v "užším" a "širším" okruhu, jejímž důsledkem bylo to, že nahodilá okolnost, zda žalovaný bydlí v sídle soudu sborového či na venkově, rozhodovala o tom, zda byl k rozhodnutí příslušný soud okresní nebo soud sborový. Cíl nečinit tuto nahodilou okolnost rozhodnou pro řešení otázky příslušnosti mezi zmíněnými soudy a naopak důsledně zavést hledisko objektivní, tedy zejména hledisko ceny předmětu sporu, byl deklarován jako systematický záměr zákonodárce. ¹¹⁶⁾

Uvedené zásady byly do kompetenční normy vtěleny tak, že byly stanoveny taxativní výčty sporů, o nichž vždy rozhoduje buď soud okresní, nebo soud sborový. Pro spory, které v těchto výčtech nebyly uvedeny, platilo, že přesahuje-li hodnota předmětu řízení (jak ji ocení žalobce) částku 500 zl., náleží věc sborovému soudu, nepřesahuje-li ji, rozhoduje soud okresní. ¹¹⁷⁾

K zásadní změně došlo v úpravě funkční příslušnosti Vrchních zemských soudů. Ve snaze ulehčit těmto sborovým soudům druhé instance, které až dosud vykonávaly funkci soudu

¹¹⁴⁾ Ott,E., cit.dílo, s.3-5

¹¹⁵⁾ Ott,E., cit. dílo, s.45

¹¹⁶⁾ Pantůček, F., cit. dílo s.104

¹¹⁷⁾ Ve vládní osnově byla původně navržena částka 1.000 zl, při projednávání bylo poukazováno na to, že zejména v zemích alpských, Dalmacii a Haliči jde o částku pro existenci celých rodin zásadní, proto by o ní neměl rozhodovat samosoudce. Pantůček,F., cit.dílo, s.105

druhé instance ve všech případech (t.j. i ve vztahu k rozhodnutím okresních soudů), bylo nově stanoveno, že sborové soudy první stolice, kromě rozhodování v prvním stupni, budou ve vztahu k rozhodnutím okresních soudů plnit funkci soudů druhé instance.¹¹⁸⁾

Soustavu obecných (řádných) soudů tvořily :

1. soudy okresní (a soudy okresní pro věci obchodní a námořské - tam, kde byly zřízeny)
2. soudy krajské a zemské (a soudy obchodní, t.j. obchodní soud v Praze, mimo současné území státu byly zřízeny též ve Vídni a v Terstu-tam jako soud námořní)
3. vrchní zemské soudy (v Praze a v Brně)
4. Nejvyšší soud ve Vídni¹¹⁹⁾

V důsledku nové právní úpravy zanikly *městsky delegované soudy* a na jejich místě vznikly okresní soudy v sídlech soudů krajských, resp. zemských. Zásada, že personální obsazení těchto soudů se uskutečňuje ze stavu soudu sborového první stolice však zůstala zachována. Zanikly též bagatelní soudy obchodní, jejich agendu převzaly okresní soudy pro věci obchodní.¹²⁰⁾

Obsazení řádných soudů soudci a dalšími soudními osobami

Okresní soudy venkovské - byly obsazeny okresním soudcem (přednostou okresního soudu), potřebným počtem soudců samostatných, podle potřeby i pomocných (adjunktů).

Okresní soudy městské, okresní soudy pro věci obchodní - neměly vlastní personální obsazení, presidentem sborového soudu, v jehož sídle byl soud zřízen, byli tudíž ze stavu sborového soudu určení radové a radní tajemníci, kteří měli u okresního soudu městského působit. Dále u těchto soudů působil potřebný počet pomocných soudcovských úředníků.

Sborové soudy první stolice (zemské, krajské soudy, obchodní soud) - byly složeny z presidenta, vicepresidenta a radů zemského soudu, určitého počtu radních tajemníků a adjunktů s votem a z určitého počtu radních tajemníků a adjunktů bez vota.

Vrchní zemské soudy - byly složeny z presidenta, vicepresidenta a potřebného počtu radů vrchního soudu, z potřebného počtu pomocných soudců.

Nejvyšší soud - byl složen z prvního a druhého presidenta, tří senátních presidentů, 47 dvorních radů a z potřebného počtu pomocných soudců (dvorních tajemníků a místotajemníků.¹²¹⁾

¹¹⁸⁾ Pantůček, F., cit. dílo s. 6,7

¹¹⁹⁾ Vedle soustavy řádných soudů působily soudy mimořádné, rozhodčí a soudy veřejného práva, viz oddílly III.1, III.2, III.3 a III.4 této práce.

¹²⁰⁾ Pantůček, F., cit. dílo s. 7

¹²¹⁾ Pantůček, F., cit. dílo s.35,36

II.9 Příslušnost řádných soudů ve věcech civilních od r.1898

Kompetenční normou byl zákon ze dne 1.srpna 1895 o výkonu pravomoci a příslušnosti řádných soudů v záležitostech občanských (**jurisdikční norma - č.111 ř.z.) s úvodním zákonem** k jurisdikční normě z téhož dne (č.110 ř.z.), podle této normy, s účinností od 1.1.1898

Okresní soudy ¹²²⁾

A) v rámci pravomoci obecné *ve sporném řízení rozhodovaly zejména* :

- spory o otcovství k nemanželským dětem a o závazky nemanželského otce k matce i dítěti (§49 č.2 J.N.)
- spory o určení a upravení hranic nemovitých statků a spory o služebnost bytu a výměnek (§49 č.3 J.N.)
- spory z rušení držby, v nichž žaloba směřuje pouze na ochranu a restituci předešlé držby (§49 č.4 J.N.)
- spory ze smluv nájemních, spory o výpověď, odevzdání nebo převzetí věcí pronajatými či propachtovanými, spory o zadržení věcí od nájemníka nebo pachtýře vnešených (§ 49 č.5 J.N.)
- spory z poměru čeledního a služebního mezi služebními pány a čeledí, pokud před soudy řádné náležejí (§49 č.6 J.N.) (po dobu trvání poměru služebního a 30 dní po jeho zrušení náležely tyto spory před úřady správní)
- spory mezi vlastníky lodí, plavci, vorafi, povozníky nebo hostinskými a jejich zákazníky, cestujícími nebo hosty o povinnosti z těchto poměrů vcházející (§ 49 č.7 J.N.)
- spory z vad dobytka (§ 49 č.8 J.N.)
- spory o rozdělení pozůstalosti, která je projednávána na okresním soudě
- všechny další spory v tomto výčtu neobsažené, je-li cena předmětu sporu nejvýše 500 zl.¹²³⁾

¹²²⁾ text normy in Nová jurisdikční norma a civilní řád soudní se zákony úvodními, Bursík a Kohout, Praha, rok vydání neuveden, s. 57-60. Výklad věcné (předmětné) příslušnosti in Ott, cit. dílo s.86-93, Pantůček, cit. dílo s.105-115 (ve věcech sporných), s. 172-194 (ve věcech nesporných), s. 195-210 (v řízení exekučním)

¹²³⁾ **Poznámka k vývoji rakouské měny :**

V letech 1848-1918 došlo k následujícím významným změnám v úpravě rakouské měny : Tzv. „konvenční měna“, zavedená mincovní konvencí z 21.zář 1753, byla zrušena císařským patentem z 27.dubna 1858 k 31.říjnu 1858. Její měnovou jednotkou byl tolar konvenční měny (k.m.), resp. zlatý konvenční měny, přičemž 1 tolar k.m. se rovnal 2 zlatým k.m. Tzv. „rakouská měna“ byla zavedena císařským patentem z 19.zář 1857 a zrušena byla císařským nařízením ze dne 21.zář 1899 (č.176 ř.z.) k 31.prosinci 1899. Jeden zlatý konvenční měny se rovnal jednomu zlatému a pěti krejcarům rakouské měny (r.m.). „Korunová měna“ byla zavedena zákonem ze 2.srpna 1892. Jeden zlatý rakouské měny se rovnal dvěma korunám (K), jeden zlatý konvenční měny se rovnal dvěma korunám a deseti haléřům.

Moravec, J. : Mince Františka Josefa I. a Karla I., Praha 1990, s.16-17

Cís.nař.č.176/1899 sice zavedlo korunovou měnu jako výlučnou měnu od 1.1.1900, ale v praxi se vyskytovala i poté sjednaná smluvní ujednání v měně rakouské. Judikatura dospěla k závěru, že soukromoprávní ujednání ceny uvedené v rakouské měně není neplatné. (usnesení zemského soudu v Praze z 8.6.1900, čj.R.I.167/00-1, publikované v Právníku, roč.1901, s.289)

2. v obchodních věcech

- spory z nájemního poměru k lodím, pokud se nejedná o zaplacení nájemného nebo o trvání nájemního poměru (§49 č.5 J.N.)
- spory ze služebního poměru lodního mužstva, pokud tyto spory nepatří před správní úřady (§49 č.6 J.N.)
- spory mezi lodníky a cestujícími o závazky ze vzájemných poměrů, zejména z poměru dopravního (§49 č.7 J.N.)
- zřízení prohlášení o nehodách při plavbě nastalých
- všechny další spory z obchodů a věcí obchodních, v nichž cena předmětu sporu nepřevyšuje 500 zl.

3. ve věcech horních

- spory o určení a upravení hranic míst dolových
- spory o rušenou držbu hor nebo jejich příslušenství
- spory nájemní k dolům se vztahující
- spory mezi držiteli hor a jinými zaměstnavateli a od nich zaměstnanými dílovedoucími, pomocníky, dělníky nebo učeníky z poměru služebního
- všechny ostatní spory na hory a dolování se vztahující, v nichž cena předmětu sporu nepřevyšuje 500 zl.

B) v řízení nesporném rozhodovaly zejména ¹²⁴⁾

- v řízení pozůstalostním (t.j.dědickém - nadále zůstal v platnosti cist.pat.208/1854 ř.z., pozůstalostní řízení zahrnovalo : všechny úkony směřující k vyhledání oprávněných dědiců, přijetí jejich prohlášení, odevzdání pozůstalosti) vyjma věcí týkajících se nemovitostí níže uvedených (zejm. tzv. deskových statků - v těchto věcech byl příslušný soud sborový) a vyjma pozůstalostí obchodníků a továrníků sídlících v Praze (ty řešil obchodní soud v Praze)
- v řízení poručenském a opatrovnickém, s výjimkou věcí výlučně přikázaných soudům sborovým, což byly (§109, odst.2 J.N.) :

* rozhodnutí, jimiž prodloužení otcovské moci nebo poručenství, zřízení nebo zrušení opatrovnictví pro šílenost, blbost nebo marnotratnost povoleno nebo odepřeno býti má

* jimiž žádosti o adopci definitivně mají být vyřízeny

* jimiž schválení odprodeje věcí nemovitých poručencům nebo opatrovancům patřícím má býti uděleno nebo odmítnuto

- v řízení o dobrovolném rozvodu od stolu a lože a v řízení o rozloučení manželství židovského (§114 J.N.)

- v tzv. záležitostech relálních - t.j. v úkonech týkajících se nemovitostí (soudní ohledání,

¹²⁴⁾ Do jurisdikční normy byly vtěleny dosavadní kompetenční normy pro nesporné řízení s ohledem na přehlednost právní úpravy (aby kompetenční přepisy pro sporné i nesporné řízení byly upraveny společně) jinak ale zůstala stávající samostatná úprava nesporného řízení, obsažená v tzv. nesporném patentu, zachována. Též pro nesporné řízení platilo, že " náležitosti důležitější (mají býti) rozhodovány soudem sborovým, záležitosti dosahu a významu nepatrnějšího mají zůstavěni býti soudům okresním." (*Pantůček, cit.dílo, s.174*). Přesto došlo nově k přesunu řady nesporných věcí do pravomoci okresních soudů (např. věci týkající se nemovitostí v užším obvodu soudů sborových - příslušnost soudů sborových však zůstala zachována u tzv. statků deskových a u statků z obecního svazku vyloučených.)

znalecký důkaz, inventura, odhad, dražba, zavedení soudního správce) pokud se nejednalo o shora uvedené nemovitosti (statky deskové a lenní a z obecního svazku vyloučené-zde byl příslušný soud sborový)

- vedení veřejných knih o nemovitých statcích s výjimkou, stanovenou pro sborové soudy krajské, resp. zemské (§ 118 J.N.)¹²⁵⁾
- v řízení exekucním : povolení a výkon exekuce, nebyl-li příslušný soud sborový (platila zásada, že obecně byl k povolení exekuce i k výkonu exekuce příslušný soud okresní, výjimečně soud sborový)

Sborové soudy první stolice – krajské a zemské soudy ¹²⁶⁾

1. ve sporném řízení v první instanci rozhodovaly zejména spory :

- o uznání nebo popírání manželského původu (§ 50 č.1 J.N.)
- o donucený rozvod, rozloučení a nepiátost manželství (§ 50 č.2 J.N.)^{126a)}
- ostatní spory ze vzájemného poměru manželů nebo z poměru mezi rodiči a dětmi nikoliv rázu rázu čistě majetkového, pokud nemají být rozhodnuty v řízení nesporném (§ 50 č.3 J.N.)
- spory fideikomisní (§ 50 č.4 J.N.) a spory lenní (§ 50 č.5 J.N.)
- spory o rozdělení pozůstalosti projednávané nebo projednané u soudů sborových (§ 77 J.N.)
- spory likvidační a spory o pořadí pohledávky ke konkursu ohlášené
- spory soudců a proti soudcům ve sporech uvedených v § 79 J.N.
- rozhodování zmatečných stížností a odvoláním proti rozsudkům živnostenských soudů a rozhodování rekursů proti výrokům těchto soudů
- všechny další spory v tomto výčtu neobsažené, je-li cena předmětu sporu vyšší než 500 zl.

2. v obchodních věcech zejména

- spory z jednání směnečných (§ 51 č.3 J.N.)
- spory z poměrů, které jdou na ochranu a užití privilegií, vzorků a známek (§ 51 č.4 J.N.)

¹²⁵⁾ **Veřejné knihy** byly úřední seznamy, do nichž byly zapisovány jednak nemovitosti a práva k nemovitostem, jednak určité skutečnosti, které se k nemovitostem vztahovaly (např. převod vlastnického práva nebyl v zásadě možný bez knihovního vkladu). Veřejnými knihami byly zejm. **knihy pozemkové, železniční a horní**. Mezi pozemkovými knihami měly zvláštní (tradicí dané) postavení *desky zemské*, které byly vedeny zemskými soudy (tj. krajskými soudy v hlavních zemských městech), do nichž byly zapisovány nemovitosti, s nimiž byla původně spojená některá politická práva. *Ostatní pozemkové knihy* byly vedeny buďto krajskými soudy (šlo-li o nemovitosti ležící zcela nebo svou hlavní částí v obvodu měst, v nichž měl krajský soud sídlo) nebo okresními soudy (šlo-li o nemovitosti ostatní). *Železniční knihy*, vedené pro železnice, které slouží k veřejné dopravě a k jejichž zřízení bylo přiznáno vyvlastňovací právo (zavedené zákonem z 19. května 1874, č.70 ř.z., posléze upravené zákonem č.132/1930 Sb.z. a n.), byly vedeny zemskými soudy v Praze a v Brně). *Horní knihy*, které vznikaly od 16. století, sloužily k zápisům právních poměrů a jejich změn na tzv. horách (tj. k vedení záznamů o tzv. dolových mírách a dolových polích, pomocných děl, revírních štol a povrchových staveb a zařízení sloužících k horní činnosti). Byly vedeny těmi krajskými soudy, u nichž byly zřízeny horní senáty. Rouček, Sedláček a kol.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, díl II., Praha 1935, s. 508-524

¹²⁶⁾ text normy in Nová jurisdikční norma a civilní řád soudní se zákony úvodními, s. 60-75

- spory z jednání vztahující se na lodí mořské a mořskou plavbu, pokud nejde o věci přikázané okresním soudům (§51 č.5 J.N.)
- spory o náhradu škody způsobené při provozování jízdy drah poraněním nebo usmrčením
- spory likvidační a lokační v konkursu kupeckém a spory o prohlášení donuceného narovnání v konkursu kupeckém uzavřeného za neplatné
- rozhodování o zmatečných stížnostech proti rozsudku smírčího soudu bursovního a o žalobách o bezúčinnost smírčího soudu bursovního
- všechny další spory z obchodů a věcí obchodních, v nichž cena předmětu sporu převyšuje 500 zl.

3. v horních věcech (§ 53 J.N.) zejména

- spory o žalobách, jimiž věcného práva na předměty horního vlastnictví, částky jeho na povrchu ležící nebo příslušenství hor vydobyto, nebo zrušení práva takového docíleno býti má
- spory o užívání předmětů těchto z důvodu práva obligačního
- spory o stáří propůjčených polí dolových
- o vyzvání k vytčení pole
- o prohlášení horního oprávnění za svobodné (propadlé)
- o vlastnictví a použití vod dolových
- o poměry v horním zákoně upravené podnikatelů hor mezi sebou, jakož i podnikatelů k jejich úředníkům a zmocněncům
- o správu a vedení účtů mezi držiteli hor a jejich úředníky nebo zmocněnci
- o smlouvy společenské, vztahující se na provozování, užívání nebo zpeněžení společných hor
- o poměry v zákonech horních upravené těžištev k jednotlivým těžířům podílníkům
- všechny ostatní spory na hory a dolování se vztahující, v nichž cena předmětu sporu převyšuje 500 zl.

^{126a)} **Rozdíl mezi rozvodem a rozlukou** spočíval v tom, že rozvodem bylo rozhodnuto jen o jedné z mnoha složek manželského svazku. Rozvodem manželství zaniklo jen právo a povinnost společného soužití manželů, ostatní manželská práva a povinnosti (např. povinnost manželské věrnosti) však trvala. Ukončit společné soužití mohli manželé *dobrovolným rozvodem*, k rozhodnutí (formou usnesení) byl příslušný okresní soud po předchozím pokusu o usmíření (původně šlo o tři povinné pokusy o smír, které musil soud učinit). Účinky dobrovolného rozvodu zanikly pouhým oznámením (učiněným okresnímu soudu) o obnovení manželského soužití. *O nedobrovolném rozvodu* a o rozluce manželství rozhodoval na návrh jednoho z manželů soud sborový soud první stolice rozsudkem, důvody rozvodu byly např. : cizoložství, zločin, jehož se dopustil jeden z manželů, úklady o život či zdraví nebo kruté nakládání. *Rozluka* znamenala úplné zrušení manželského svazku, důvody pro rozluku byly tytéž, jako pro rozvod, a dále : odsouzení do žaláře na dobu delší než tři léta, nebo na dobu kratší za trestný čin svědčící o zvrhlé povaze, vedení zhýralého života, trvalá nebo periodicky se opakující duševní choroba, pijáctví nebo navyklé požívání nervových jedů, hluboký rozvrat manželství, nepřekonatelný odpor. Benda, E. : Praktický advokát, vydal F.Strnadel a spol. v Praze, rok vydání neuveden, kniha III., díl 2., s.53-69

Podmínky rozluky manželství byly upraveny rozdílně u osob židovského náboženství (důvody rozluky byly vůle manžela, cizoložství manželky nebo vzájemná dohody) a u evangelíků (důvody rozluky jsou uvedeny výše) a u katolíků nebyla rozluka manželství až do tzv. manželské novely (z.č.320/1919 Sb.z. a n.) možná vůbec. Malý, K., Sívák, F. : Dějiny státu a práva v Československu do roku 1918, s.478

B) v nesporném řízení zejména

1. v obchodní agendě soudům obchodním (t.j. obchodním senátům a obchodnímu soudu v Praze) náleželo

- amortisace směnek a cenných papírů
- vedení rejstříků obchodních a rejstříků společenstev výrobních a hospodářských
- provedení tzv. kupeckých konkursů

2. v dalších agendách byly věcně příslušné tam, kde obecně byly příslušné okresní soudy a pro některé případy byla stanovena příslušnost soudů sborových :

- v pozůstalostním řízení (jen věci týkající se některých nemovitostí, zejm. deskových statků)
- v řízení o prohlášení za mrtvého (dle z.20/1883 ř.z.)-příslušné byly vždy,tato agenda nebyla okresním soudům svěřena
- ve věcech fideikomisních (platí totéž, v těchto věcech nebyly okresní soudy nikdy příslušné)
- v tzv. záležitostech reálních v případech, kdy nebyl příslušný soud okresní
- v řízení konkursním (ve věcech konkursů obecných byl příslušný soud sborový podle bydliště, ve věcech konkursů kupeckých byl příslušný obchodní soud, resp.obchodní senát soudu sborového)
- některé úkony tzv. spolupůsobení ve věcech notářských (např.ustanovení notářského substituta, podávání dobrých zdání k návrhům notářské komory na obsazení uprázdněného místa)
- některé úkony exekučního řízení
  - * povolení exekuce, bylo-li exekučním titulem rozhodnutí soudu sborového
  - * povolení exekuce, byl-li exekučním titulem rozsudek cizího soudu či úřadu
  - * povolení exekuce vkladem zástavního práva k nemovitosti (příslušný byl soud, jenž vedl knihy, v nichž byly nemovitosti zapsány)
  - * výkon exekuce, jen byla-li exekuce vedena na statek zapsaný v zemských deskách, nebo nemovitost zanesenou v knihách horních nebo železničních

Od 1.1.1898 rozhodovaly krajské a zemské soudy ve všech občanskoprávních věcech, tj. i ve věcech obchodních a horních, v senátech tříčlenných (v obchodních a horních senátech složených ze dvou soudců profesionálů a jednoho odborného přisedícího).Nově byla u soudů sborových (malá) část rozhodovací agendy vyhrazena samosoudcům.^{126a)}

Sborové soudy druhé stolice - vrchní zemské soudy

Vrchní zemské soudy jako soudy druhé stolice (instance) rozhodovaly o odvoláních a rekursech do rozsudků a usnesení sborových soudů 1.stolice.

O tzv. žalobách syndikátních (t.j. o žalobách na soudce o náhradu škody způsobené jejich rozhodnutím) však rozhodovaly jako soudy prvního stupně.¹²⁷⁾

^{126a)} Samosoudci u sborových soudů první stolice soudů v letech 1898-1914 mohli (t.j. do r.1914 záleželo na předsedovi soudu zda tyto věci budou rozhodovány senátně či samosoudcovsky, poté již byly tyto věci samosoudcovské povinně) a od roku 1914 museli vyřizovat podání v umořovacích a knihovních věcech, vydávat platební příkazy v rozkazním řízení, vydávat směnečné platební a zajišťovací příkazy, rozhodovali v řízení o prohlášení za mrtvého, rozhodovali o návrzích na povolení exekuce. Hartmann, jednací řády, s.27-28

Vedle rozhodovací agendy ve věcech civilních (a trestních) měly rozsáhlou další agendu. Vrchní zemské soudy (tak jako v předchozím období) rozhodovaly o delegacích sporů na jiný podřízený soud téhož stupně a řešily kompetenční spory mezi podřízenými soudy. Nadále vykonávaly řídicí a dohledovou činnost ve vztahu ke všem soudům ve svém obvodu.^{127a)}

Další významnou oblastí jejich činnosti bylo působení v disciplinárním řízení se soudními osobami. Ve vztahu k soudcům okresních soudů a k radům sborových soudů prvního stupně působily jako disciplinární soud v prvním stupni, ve vztahu k soudním úředníkům a sluhům působily jako disciplinární orgán (tj. nikoliv jako disciplinární soud).

Nejvyšší a zrušovací soud¹²⁸⁾

Nejvyšší soud především rozhodoval (ve třetí instanci) o revizích a rekursech rozhodnutí, ať již v prvním stupni rozhodovaly soudy okresní nebo soudy sborové první stolice. Jako soud druhé instance rozhodoval o žalobách syndikátních.

Nejvyšší a zrušovací soud dále rozhodoval ve věcech týkajících se pravomocí soudů mezi soudy z obvodů různých vrchních zemských (zejm. o delegacích vhodných a nutných, o kompetenčních sporech, o zrušování právní moci rozhodnutí k návrhu nejvyššího správního orgánů tam, kde soudy rozhodly, aniž by byla dána pravomoc soudu věc rozhodnout).

Působil též ve věcech disciplinárních, někdy pouze v první, jindy ve druhé instanci.^{128a)}

¹²⁷⁾ Ott, cit. dílo, s. 107-108

^{127a)} *Výkon služebního dohledu* uskutečňovaly vrchní zemské soudy pravidelnými tzv. dohlídkami soudů. Vrchním soudům byly též pravidelně předkládány tzv. výkazy prací.

Do jejich působnosti náležel též dozor na advokáty a notáře v obvodech podřízených soudů. Vedle této činnosti měly významný podíl na obsazování míst soudců a soudcovských úředníků a organisovaly a prováděly soudcovské, advokátní a notářské zkoušky.

¹²⁸⁾ Ott, cit. dílo, s. 108-109

^{128a)} *Ve věcech disciplinárních* působil nejvyšší soud jako soud prvního (a jediného stupně) ve věcech týkajících se senátních presidentů a presidentů (vicepresidentů) sborových soudů první stolice a dále ve věcech soudců vrchních zemských soudů a Nejvyššího soudu. Ohledně soudců okresních soudů a radů sborových soudů první stolice, působil jako soud druhého stupně (v prvním stupni byly příslušné kárné senáty vrchních zemských soudů)

Nejvyšší a zrušovací soud vykonával též *dohledové oprávnění* dle ust. § 92 soudní instrukce č.81/1853), jeho právem i povinností tedy bylo "kárati nedostatky, které přišly k jeho vědomostem" v rámci jeho rozhodovací činnosti.

II. 10 SOUSTAVA A PŘÍSLUŠNOST ŘÁDNÝCH SOUDŮ v letech 1918-1938

V předchozích oddílech této práce, v rámci pojednání o příslušnosti řádných soudů v trestních věcech od 1.1.1874 a o příslušnosti řádných soudů ve věcech civilních od 1.1.1898, bylo poukázáno na to, že v období republiky k zásadním změnám nedošlo. O dílčích změnách v soudní soustavě řádných soudů, o rozšíření okruhu věcí, v nichž u sborových soudů rozhodovali nově samosoudci, o „zeštíhlení“ senátů sborových soudů a o dílčích změnách v příslušnosti řádných soudů bude pojednáno níže.

II. 10. 1 Soustava řádných soudů v letech 1918-1938

Nová právní úprava postavení Nejvyššího soudu

Vzhledem k tomu, že se v důsledku vzniku nového státního útvaru ocitl nejvyšší soud v cizím státě, byl již 2. listopadu 1918 zřízen pro celý obvod československého státu **Nejvyšší soud** se sídlem v Praze.¹²⁹⁾ Ohledně jeho obsazení bylo stanoveno, že se skládá z prvního presidenta (zařazeného ve druhé hodnostní třídě), druhého presidenta (zařazeného ve třetí hodnostní třídě.), ze čtyř senátních presidentů (ve čtvrté třídě) a z dvaceti pěti radů nejvyššího soudu (v páté třídě) a z příslušného pomocného personálu.

Příslušnost byla upravena v §§ 3 až 7 tak, že nejvyšší soud rozhodoval ve všech soukromoprávních věcech sporných a nesporných, o nichž bylo rozhodnuto v druhé stolici, pokud byl opravný prostředek přípustný. V trestních věcech rozhodoval nejvyšší soud jako soud zrušovací a v případech trestním řádem a vedlejšími zákony jemu přikázaných. Dále nejvyšší soud rozhodoval: a) šlo-li o přenesení právní věci z obvodu nějakého vrchního soudu na vrchní soud jiný, b) ve sporech o příslušnost, šlo-li o spor mezi soudy v obvodech různých vrchních soudů, pokud se tyto vrchní soudy o příslušnosti neshodly a ve sporech o příslušnost mezi dvěma vrchními soudy, c) byl-li odmítnut celý vrchní soud anebo prezident vrchního soudu, d) o tzv. syndikátních žalobách vzešlých z úředního jednání jeho členů, a to jako první a jediná stolice, pak jako druhá a konečná stolice o opravných prostředcích přípustných proti rozsudkům, usnesením a opatřením vrchního soudu ve sporech syndikátních, e) jako druhá a konečná stolice o opravných prostředcích, přípustných proti rozsudkům, usnesením a opatřením vrchního soudu ve sporech dle zákona ze dne 21. března 1918, č. 109 ř. z. (o náhradě škody osobám neprávem odsouzeným) a dle zákona ze dne 13. srpna 1918, č. 316 ř. z. (o náhradě za plnění k vojenským účelům), f) v záležitostech disciplinárních jako soud nalézací a jako soud odvolací. Nejvyšší soud byl dále oprávněn dávat podněty k vydávání nových a ke změnám stávajících justičních zákonů.

První prezident, po případě druhý prezident přiděloval věci jednotlivým radům, ustanovoval spoluzpravodaje v závažnějších záležitostech a určoval počet a dobu zasedání, sestavoval senáty byl oprávněn předsedat při kterémkoli zasedání soudu. Senáty nejvyššího soudu v trestních i civilních věcech byly pětičlenné, tzv. personální senát se skládal z prvního nebo druhého presidenta, ze dvou senátních presidentů a ze dvou radů. Senát pro věci

¹²⁹⁾ zákonem ze dne 2. listopadu 1918, č. 5 Sb. z. a n. o zřízení nejvyššího soudu

disciplinární se skládal ze čtyř členů za předsednictví prvního presidenta nebo druhého presidenta. Jednací řád měl stanovit, ve kterých otázkách mají rozhodovat senáty složené z více než pěti členů.

Zásadní změna, kterou nový zákon přinesl ve srovnání s předchozím stavem, byla obsažena v ustanovení § 12, dle něhož dozor nad soudy nižších stolic, jenž dosud vykonával ministr spravedlnosti, byl svěřen prezidentu nejvyššího soudu, jenž jeho výkonem mohl pověřit druhého presidenta či jiného soudce nejvyššího soudu, případně mohl k provádění dozoru ustanovit zvláštní inspektory, kteří náleželi k personálu nejvyššího soudu.

Při nejvyšším soudě byl zřízen k výkonům stanoveným trestním řádem generální prokurátor (ve čtvrté hodnostní třídě.) s potřebným počtem generálních advokátů (v páté hodnostní třídě) kteří byli podřízeni ministerstvu spravedlnosti.

K podstatným změnám došlo již v květnu roku 1919.¹³⁰⁾ Změněno bylo zejména sídlo Nejvyššího soudu, jímž se od 1.11.1919 stalo Brno. Další změnou bylo ustanovení, dle něhož devět z dvaceti pěti radů bylo nově zařazeno do do čtvrté hodnostní třídy, zbylá část radů zůstala zařazena do páté hodnostní třídy. Nově byla stanovena příslušnost soudu v tzv. dalších věcech (§ 5), takže bylo stanoveno, že nejvyšší soud dále rozhoduje :

a) o tom, který ze soudů věcně příslušných má být pro tu kterou věc místně příslušný, když nejsou podmínky pro místní příslušnost konkrétního soudu, b) o tom, má-li věc být přenesena z obvodu jednoho vrchního zemského soudu na soud v obvodu jiného vrchního zemského soudu anebo do ciziny, c) k návrhu nejvyššího správního úřadu o zmatečnosti soudního řízení, je-li právní věc odňata soudům a vyjde-li tato vada teprve potom na jevo, když řízení před soudem bylo skončeno, d) je-li sporná příslušnost mezi dvěma soudy, které nemají jiného společného nadřízeného soudu, e) o odmítnutí, byl-li odmítnut celý vrchní zemský soud nebo stal-li se pro odmítnutí jednotlivých členů nezpůsobilým se usnášet, f) o disciplinárních věcech proti soudcovským i nesoudcovským úředníkům a sluhům nejvyššího soudu patřícím do jeho osobního stavu nebo u něho zaměstnaným, proti předsedům, místopředsedům a radům vrchních zemských soudů a předsedům a místopředsedům sborových soudů prvé stolice jako nalézací soud a proti jiným soudcovským úředníkům, advokátům a notářům jako odvolací soud s konečnou platností, g) o syndikátních žalobách vzešlých z úředních jednání soudcovských úředníků jako druhá a konečná stolice a o přenesení syndikátních sporů na jiný vrchní zemský soud, h) o odvoláních z usnesení advokátní komory o stížnostech ve správních věcech advokátů a notářů, ch) jako druhá a konečná stolice o opravných prostředcích proti rozsudkům, usnesením a opatřením vrchních zemských soudů ve sporech o náhradu škody osobám neprávem odsouzeným (zákon ze dne 21. března 1918, z. ř. č. 109), a o povinnosti státu nahradit škodu za bezprávná poškození občanských osob za poslední války (zákon ze dne 18. srpna 1918, z. ř. č. 317).

Nově bylo upraveno složení disciplinárního senátu v disciplinárních věcech advokátů a advokátních kandidátů nebo notářů a notářských kandidátů, v nichž měli působit tři soudci nejvyššího soudu (jedním z nich byl, jako předsedající, první nebo druhý prezident nejvyššího soudu) a dva členové advokátní nebo notářské komory, zvolení příslušnou komorou.

¹³⁰⁾ zákonem ze dne 16. dubna 1919, č.216 Sb.z. a n., účinným od 8.5.1919

Podstatně změněno bylo ustanovení o dozoru nad nižšími soudy (§ 13), které nově znělo: „Nejvyšší soud jest oprávněn vady, které vykonáváje svůj soudcovský úřad shledal v řízení před soudy nižších stolic, vytknouti a o nich, jakož i o tom, co k jejich odstranění opatřil, oznámiti ministerstvu spravedlnosti.“ O tom, že tím nejvyšší soud opět pozbyl oprávnění k všeobecnému dozoru nad činností nižších soudů, resp. že jeho právo dozoru bylo zásadně oslabeno pouze na možnost vytýkat vady zjištěné jen v rámci jeho rozhodovací činnosti a přijímat opatření k jejich odstranění, v zásadě nebylo pochyb, poukazováno však bylo na legislativně-technicky sporné navrácení kompetence všeobecného dozoru nad nižšími soudy ministru spravedlnosti. (viz oddíl VII.2.4 této práce)

Další změny v soudní soustavě v letech 1918 -1938

Významnou změnu v soustavě řádných soudů přinesl **zákon z 28. července 1919, č.451 Sb. z. a n. o zřízení trestních sborových soudů první stolice**, jenž umožnil vládě zřídit v případech potřeby samostatné soudy rozhodující v první stolici pouze ve věcech trestních. Tato zákonná možnost byla realizována nařízením vlády ze dne 18.zář 1919, č.513 Sb.z a n., jímž byl zřízen zemský soud trestní v Praze. Navazujícím nařízením vlády z roku 1920 byl stávající zemský soud v Praze rozdělen a na jeho místo nastoupily **zemský soud trestní v Praze a zemský soud civilní v Praze**.¹³¹⁾

Další zásah do stávající soudní soustavy byl učiněn v roce 1921, kdy byly zřízeny nové **krajské soudy (a krajská státní zastupitelství) v Moravské Ostravě a v Klatovech**.¹³²⁾

Ke změnám došlo též v **organizaci soudnictví v Praze**. Rámcová právní úprava byla obsažena v zákoně ze dne 15.října 1925, č.213 Sb., jímž se upravuje soudnictví v hlavním městě Praze. Tento zákon a celá serie vládních nařízení z let 1926 až 1928 vedla k vytvoření specifické soustavy, odlišující se od soudní soustavy v jiných městech jednak tím, že okresní soudy působící v Praze, byly příslušné pro výrazně početnější soudní okresy, jakož i tím, že byly specializované na jednotlivé (dílní) agendy. Reorganizace okresního soudnictví v Praze konkrétně realizovaná vládními nařízeními č.119/1926, 165/1926, 205/1926, 206/1926 a č. 198/1928 Sb. z. a n. přinesla zrušení okresních soudů pro Malou Stranu, v Karlíně, na Smíchově, na Král.Vinohradech, na Žižkově, v Nuslích, ve Vršovicích a vznik okresního soudu civilního pro vnitřní Prahu (I., II.,V. a V.) se sídlem na Karlově nám., okresního soudu civilního pro Prahu-sever se sídlem v Dejvické ul., okresního soudu civilního pro Prahu-západ

¹³¹⁾ nařízením vlády ze dne 24.června 1920, č.399 Sb. z. a n. bylo stanoveno, že zemský trestní soud v Praze zahájí svou činnost 1.srpna 1920 a dosavadní zaměstnanci zemského soudu v Praze se stanou k tomuto datu zaměstnanci zemského soudu civilního nebo zemského soudu trestního v Praze dle toho, jak byli k tomuto datu služebně přiděleni.

¹³²⁾ Nařízením vlády ze dne 21.května 1921, č.195 Sb. z. a n. o zřízení nového krajského soudu a státního zastupitelství v Moravské Ostravě

Nařízením vlády ze dne 11. srpna 1921, č.277 Sb. z. a n. o zřízení nového krajského soudu a státního zastupitelství v Klatovech

se sídlem v Karmelitské ul., okresního soudu civilního pro Prahu-východ se sídlem v Karlově ul. a okresního soudu civilního pro Prahu-jih se sídlem ve Francouzské ul. Vedle těchto soudů působily pro celý obvod tzv. Velké Prahy též (okresní) exekuční soud v Praze, okresní obchodní soud v Praze a okresní soud trestní v Praze.¹³³⁾

Zákon ze dne 9.listopadu 1928, č.201 S.b. z. a n., o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví, přinesl jednak změnu v úředních titulech soudců, o níž bylo pojednáno na jiném místě, jednak některé dílčí změny v označení řádných soudů. Podstata nové právní úpravy spočívala ve vypuštění slova „zemský“ z označení vrchních soudů a z označení sborových soudů první stolice, jejichž sídlo bylo v hlavních městech zemí. Důvodem byla snaha učinit označení soudů co nejjednodušším, neboť označování krajských soudů např. v Praze přívlastkem „zemský“ údajně mohlo být příčinou zaměňování Vrchního zemského soudu v Praze za Zemský soud v Praze a naopak. V úvodních ustanoveních zákona bylo stanoveno, že řádné soudy civilní a občanské soudy trestní mají toto označení:

- a) okresní soud;
- b) krajský soud, jde-li o sborový soud první stolice;
- c) vrchní soud, jde-li o sborový soud druhé stolice;
- d) nejvyšší soud.

Okresní soud anebo sborový soud první stolice, který v některém místě vykonává pravomoc výhradně ve věcech civilních, exekučních, trestních aneb obchodních, připojuje k označení ve smyslu § 1 tohoto zákona ještě další označení "civilní", "exekuční", "trestní" neb "obchodní" podle toho, kterou ze zmíněných pravomocí vykonává.

II. 10.2 Změny v příslušnosti a v obsazení senátů řádných soudů v civilních věcech

Zákon ze dne 1.dubna 1921, č.161 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení zákonů o soudní příslušnosti a soudním řízení, přinesl zejména změnu ve stanovení hodnoty předmětu sporu, jíž se řídila příslušnost okresních nebo krajských soudů. Doposud šlo o částku 500 zl.(1.000 K), která byla zvýšena na částku 5.000 K. Toto pětinasobné zvýšení bylo reakcí na poválečnou inflaci (poválečné ceny vzrostly nejméně na desetinásobek cen předválečných, takže nová právní úprava dle některých názorů měla posunout hranici ještě nejméně na 10.000 K)¹³⁴⁾

¹³³⁾ Vl.nař. ze dne 2.července 1926, č.119 Sb.z. a n., kterým se zřizuje okresní soud pro vnitřní Prahu, vl.nař. ze dne 26.srpná 1926, č.165 Sb.z. a n., kterým se zřizuje exekuční soud v Praze a zrušuje se okresní soud pro Malou Stranu v Praze, vl.nař. ze dne 4.listopadu 1926, č.205 Sb.z. a n., kterým se mění sídlo, obor působnosti i název okresního soudu v Praze na Smíchově, vl.nař. ze dne 4.listopadu 1926, č.206 Sb.z. a n., kterým se upravuje místní obvod působnosti okresního soudu pro věci obchodní v Praze, vl.nař.ze dne 29.listopadu 1928, č.198 Sb.z. a n., kterým se nově upravují obvody okresních soudů v hlavním městě Praze a jejich působnost i názvy

¹³⁴⁾ Výši inflace vyvolané válkou se ve svém článku otištěném v Soudcovských listech zabýval např. rada zemského soudu K.Krcha. Ten vycházel z veřejně publikovaného odhadu ministra Engliše, který ocenil průměrné zdražení zboží po válce na 1200% předválečných cen. Krcha, K. : Úleva soudům ? Soudcovské listy, ročník 1921, s.59-60

Snaha zvýšit výkonnost sborových soudů při přetrvávajícím nedostatku soudů vedla ke značnému rozšíření věcí, v nichž sborové soudy rozhodovaly samosoudcovsky. Samosoudce u sborových soudů první stolice tak rozhodoval spory až do hodnoty předmětu sporu ve výši 20.000 K. Samosoudce rozhodoval nově též spory o rozvod a rozluky manželství, pokud některá ze stran na počátku řízení nenavrhl, aby ve věci jednal a rozhodl senát. O tom, že tato opatření byla chápána pouze jako provisorium vynucené aktuální situací, výmluvně svědčí to, že zákon měl účinnost jen do 30. června 1923, zákonem č.123/1923 byla účinnost zákona prodloužena, což se stalo znovu zákonem č.292/1924, který účinnost zákona stanovil již na neurčito (resp. až do nové právní úpravy).

V roce 1936 byl dále rozšířen okruh sporů, v nichž u krajských soudů rozhodoval samosoudce.¹³⁵⁾ Šlo o spory i nad hranici ceny předmětu sporu 20.000 K, pokud se strany dohodly, že ve věci rozhodne samosoudce, přičemž za takovou dohodu bylo pokládáno též to, že žalobce již v žalobě učinil návrh, aby ve věci rozhodl samosoudce, a žalovaný proti tomu nevznesl výslovnou námitku. Ohledně složení senátů vrchních soudů rozhodujících v civilních věcech zákon stanovil, že jsou tříčlenné. Pouze v těch věcech, v nichž v prvním stupni rozhodoval senát, a odvolatel v odvolání nebo druhá strana ve vyjádření k odvolání navrhla, aby ve věci rozhodl pětičlenný senát, rozhodoval senát vrchního soudu v tomto počtu soudců.

II. 10. 3 Změny v obsazení senátů řádných soudů v trestních věcech

Již v prosinci 1919 byl novelisován trestní řád (zák.č.119/1873 ř.z.)¹³⁶⁾ a to zejména v těch ustanoveních, které se týkaly složení senátů sborových soudů rozhodujících v trestních věcech. Nově tedy senáty krajských i vrchních soudů byly v trestních věcech pouze tříčlenné. Vedle tohoto zásadního opatření obsahovala tato novela řadu změn dalších procesních ustanovení, jejichž cílem bylo zrychlení trestního řízení.

Opatřením stálého výboru Národního shromáždění ze dne 4.srpna 1920, č.480 Sb. z. a n., o změně některých ustanovení trestního práva, bylo zavedeno samosoudcovské rozhodování u sborových soudů první stolice v trestních věcech. Nově tak samosoudce krajského soudu rozhodoval ve věcech, v nichž státní zástupce navrhoval trest odnětí svobody na dobu maximálně šesti měsíců. Podal-li však proti tomu obžalovaný odpor do tří dnů od doručení obžaloby, rozhodoval ve věci senát. Toto opatření, prolamující zásadu senátního rozhodování u sborového trestního soudu, bylo původně též (jako obdobná opatření v civilních věcech) chápáno jako provisorní, ale rovněž bylo opakovaně prodlužováno.

¹³⁵⁾ zákonem ze dne 16.června 1936, jímž se mění a doplňují některá ustanovení zákonů o soudní příslušnosti a soudním řízení, č.161 Sb. z. a n.,

¹³⁶⁾ zákonem ze dne 18.prosince 1919, č.1/1920 Sb.z. a n.

III. MIMOŘÁDNÉ SOUDY, ROZHODČÍ SOUDY, SOUDY VEŘEJNÉHO PRÁVA

III. 1 Mimořádné soudy ve věcech trestních

Úvodní poznámky

Mimořádné soudy ve věcech trestních lze rozdělit do tří skupin. První skupinu tvořily soudy, které byly označovány jako soudy mimořádné, sice s vlastní působností, ale bez vlastní formalisované struktury, jinak řečeno tyto soudy mimořádné trestní soudnictví vykonávaly ve struktuře soudní soustavy řádných trestních soudů jen tehdy, nastala-li zákonem předvídaná situace (např. soudy výjimečné a stanné, jejichž zřízení předpokládal, pro specifické situace, trestní řád z roku 1873).

Do druhé skupiny byly řazeny soudy, jejichž mimořádnost spočívala v tom, že se na ně nevztahovala působnost trestního řádu a trestní soudnictví vykonávaly ve vlastní (zvláštní) soudní soustavě (např. soudy vojenské a důchodkové).

Po roce 1918 si specifická sociálně politická realita vyžádala vznik dalších zvláštních soudů, které byly jen výjimečně samostatné (Státní soud do roku 1935), zpravidla šlo o specialisovné senáty (někdy i samosoudce), působící při obecných (řádných) soudech (např. kmeťské soudy a soudy mládeže).

III.1.1 Stanné a výjimečné soudy¹³⁷⁾

Specifičnost výjimečných a stanných soudů spočívala v tom, že se v mimořádné soudy změnilo ze soudů řádných, nastala-li zákonem předpokládaná mimořádná situace. Tak se vyhlášením stanného práva stal sborový soud první instance, tedy *krajský (zemský) soud soudem stanným* a dočasným zastavením porot se tentýž soud stal *soudem výjimečným*.

Stanné soudy měly působit jen po dobu, po kterou bylo vyhlášeno stanné právo a jen v územním obvodu, pro nějž bylo stanné právo vyhlášeno, a pro ty trestné činy na něž se vztahovalo. Měly rozhodovat ve čtyřčlenných senátech.

Výjimečné soudy měly působit jen po dobu, po kterou byla dočasně (až na jeden rok) zastavena činnost porotních soudů, a jen v konkrétně určených územních obvodech. Rozhodovaly v šestičlenných senátech a byly příslušné pro ty trestné činy, které byly jinak vyhrazeny porotním soudům

III.1.2 Důchodkové soudy¹³⁸⁾

Důchodkové soudy vznikly na základě "trestního zákona o důchodkových přestupcích" vyhlášeného císařským patentem z 11. července 1835, ve sbírce prováděcích zákonů pro Čechy č.393, ve sbírce prov.zák.pro Moravu č.133. Na základě tohoto zákona působily důchodkové soudy bez podstatných změn nejen do roku 1918, ale v celém období samostatné ČSR. Uvedený zákon upravoval jednak materiální trestní právo důchodkové (zejména tedy skutkové podstaty důchodkových přestupků), jednak formální trestní právo důchodkové

¹³⁷⁾ Storch, cit. dílo, s.177

zejm. důchodkové soudy a pravidla důchodkového trestního řízení). Zákon dělil důchodkové přestupky na a) podloudnictví, b) lehké důchodkové přestupky, c) těžké důchodkové přestupky. Pojem "důchodky" zahrnoval daně a obdobné státní důchody, zejména daň ze spotřeby a dále poštovné, cla, mýta, kolky a jiné poplatky. Vedle zmíněného zákona, jenž byl hlavním pramenem důchodkového práva, byly další důchodkové přestupky upraveny v některých dalších právních předpisech, např. v zákonech o dani z lihovin (č.95 z roku 1888), o dani z cukru (č.97 z téhož roku) a o dani z hracích karet (č.43 z roku 1881). Za důchodkové přestupky byly ukládány tresty peněžité, trest propadnutí věci a trest vězení (obyčejného nebo tuhého). Trest vězení mohl být uložen jednak jako samostatný trest za některé konkrétní přestupky (až na jeden rok), jednak jako náhradní trest za nedobytný trest peněžitý (až na tři roky).

O důchodkových přestupcích, za něž byla ukládána pokuta do 100 zl. (t.j. 200 K) rozhodovala v první instanci okresní finanční ředitelství, o přestupcích, za něž byla ukládána pokuta 100 až 3.000 zl. rozhodovaly v první instanci *okresní soudy důchodkové* a o přestupcích, za něž byla ukládána pokuta vyšší než 3.000 zl. (t.j. 6.000 K) rozhodoval v první instanci *vrchní důchodkový soud*. Na vrcholu soustavy stál *nejvyšší důchodkový soud*, který rozhodoval v druhé instanci ve věcech, o nichž v prvním stupni rozhodoval vrchní přestupkový soud. Proti rozhodnutí v důchodkových věcech bylo možno podat odvolání (do rozsudků), stížnosti nebo rekursy, o nichž rozhodoval vždy soud o stupeň vyšší, než byl soud rozhodující v prvním stupni. Rozhodoval-li v první instanci důchodový úřad (tedy okresní finanční ředitelství), nerozhodovaly v dalším stupni důchodkové soudy, nýbrž zemské finanční úřady, resp. ministerstvo financí, rozhodnutí min. financí mohlo být za určitých předpokladů napadeno v řízení před správním soudem.

Příslušnost důchodkových soudů byla upravena v ust. §§ 517-519 shora uvedeného zákona, jejich složení bylo upraveno v ust. §§ 794-799. Okresní důchodkové soudy byly zřízeny ve městech, v nichž sídlila okresní finanční ředitelství, rozhodovaly v pětičlenných senátech, složených z předsedy, ze dvou úředníků okresního finančního úřadu a ze dvou soudců (radů) krajského (zemského) soudu. Vrchní důchodkové soudy byly zřízeny v sídlech zemských finančních úřadů (tedy v Praze a v Brně), rozhodovaly v pětičlenných senátech složených z předsedy a dvou radů zemského finančního úřadu a dvou soudců (radů) vrchního zemského soudu. Nejvyšší důchodkový soud byl zřízen ve Vídni (po vzniku ČSR v Praze), rozhodoval v sedmičlenných senátech složených z předsedy, tří soudců (radů) nejvyššího soudu a tří radů ministerstva financí.

III.1.3 Vojenské soudy

Vojenské soudnictví bylo, jakožto trestní soudnictví nad vojenskými osobami, vykonáváno zvláštní soustavou soudů. Dále se dělilo jednak na soudy vojenské a námořní, jednak na soudy zemské obrany. Právní úprava příslušnosti vojenských a námořních soudů byla

¹³⁸⁾ znění ust. §§ 517-519 a 794-799 in Hartmann, s.1463-1469, výklad o trestním důchodkovém soudnictví in Ottův slovník naučný, díl 8., Praha 1894, s.137-140.

obsažena v zákoně o příslušnosti vojenských soudů (č.78 z roku 1869) a úprava příslušnosti soudů zemské obrany byla obsažena zákoně o vykonávání soudnictví v příčině zemské obrany (č.93 z roku 1885). Novější právní úprava byla provedena vojenským trestním řádem pro společnou brannou moc (č.130 ř.z./1912) a vojenským trestním řádem pro zemskou obranu (č.131 ř.z./1912), po vzniku ČSR byly hlavní změny ve vojenském soudnictví provedeny zákonem č.89/1918 Sb.z s n. (jímž se prozatímně mění některá ustanovení vojenského trestního řádu). Pod č.155 Sb. z. a n. byla v roce 1928 vydána služební instrukce a jednací řád pro brigádní a divisní soudy.¹³⁹⁾

Soudy vojenské a námořní se dále dělily na soudy stabilní a na soudy mobilní. Jako soudy stabilní rozhodovaly v prvním stupni soudy a)garnisonní (posádkové), b)námořní, c)gardové, d) soudy vojenských akademií. Jako mobilní soudy rozhodovaly v prvním stupni a)polní soudy, b)vlajkové soudy, c)lodní soudy. Druhou instancí všech těchto soudů byly vrchní vojenské soudy a třetí instancí byl nejvyšší vojenský soud. Vrchní vojenské soudy a nejvyšší vojenský soud byly též druhou a třetí instancí v těch věcech, v nichž v prvním stupni rozhodovaly buď stabilní soudy zemské obrany nebo mobilní (t.j.polní) soudy zemské obrany. Vojenské soudy rozhodující v prvním stupni tvořil jeden nebo několik vojenských soudců (auditorů), určitý počet přisedících a zapisovatelů. Vrchní vojenské soudy a nejvyšší vojenský soud byly tvořeny presidentem, jímž byl generál-laik a potřebným počtem profesionálních vojenských soudů-auditorů.¹⁴⁰⁾

Reforma vojenského soudnictví, provedená shora zmíněnými zákony z roku 1912, zjednodušila soustavu vojenských soudů na prvostupňové soudy brigádní (u loďstva soudy sboru námořnického), prvo- i druhostupňové soudy divisní (u loďstva soudy admirálské). Soudní soustavu všech vojenských soudů zastřešoval Nejvyšší vojenský soudní dvůr. Brigádní soudy, příslušné pro přečiny s horní hranicí trestu do 6 měsíců vězení, rozhodovaly v tříčlenných senátech. Divisní soudy, příslušné pro přečiny s hranicí vězení nad 6 měsíců a pro zločiny, a rozhodující též jako soudy druhého stupně ve věcech, v nichž v prvním stupni rozhodovaly soudy brigádní, rozhodovaly v senátech pětičlenných. Nejvyšší vojenský soud působil jednak jako soud druhé instance ve vztahu k rozhodnutím divisních soudů, jednak rozhodoval o zmatečných stížnostech. Senáty nejvyššího soudu byly pěti, resp. sedmičlenné. Obdobně jako právě popsaná soudstava soudů pro společnou brannou moc byly vybudována soustava soudů zemské obrany (zeměbranné brigádní soudy, zeměbranné divisní soudy a Nejvyšší zeměbranný soudní dvůr).¹⁴¹⁾

Po vzniku ČSR bylo (výše zmíněným zákonem z roku 1918) upuštěno od senátního rozhodování u brigádních soudů, kde nově rozhodoval pouze jeden justiční důstojník jako samosoudce. Ohledně obsazení nalézacího soudu (senátu) při soudech divisních bylo stanoveno, že se skládá ze dvou justičních důstojníků, z nichž starší předsedá, a ze dvou přisedících, jimiž byli dva důstojníci (byl-li obžalovaným důstojník) nebo dva příslušníci

¹³⁹⁾ Mířička, A.: O příslušnosti soudů vojenských a jejich kolisích se soudy obecnými podle nových vojenských řádů trestních, Praha 1913, s.3-5

¹⁴⁰⁾ Ottův slovník naučný, díl 26, Praha 1907, s.898

¹⁴¹⁾ Schelleová, Schelle a kol. : Soudnictví (historie, současnost, perspektivy),Praha 2004, s.124-126

mužstva (byl-li obžalovaný ze stavu mužstva). Odvolací soud při soudech divisních byl složen ze dvou justičních důstojníků (z nichž starší předsedal) a ze dvou přisedících důstojníků. Nejvyšší vojenský soud rozhodoval o opravných prostředcích proti rozhodnutím divisních soudů a o zmatečných stížnostech, skládal se z presidenta, vicepresidenta a radů - všichni byli ze stavu justičních důstojníků.¹⁴²⁾

Mimořádné trestní soudy vzniklé po roce 1918

III.1.4 Státní soud¹⁴³⁾

Státní soud byl zřízen zákonem o státním soudu ze dne 19.března 1923, č.51 Sb. z. a n. v souvislosti s přijetím zákona na ochranu republiky (č.50/1923 Sb. z. a n.). Státní soud byl zřízen v sídle nejvyššího soudu s působností pro celé území ČSR. Skládal se z předsedy, jeho náměstka a potřebného počtu soudců z povolání a z přisedících. Předsedu a jeho náměstka jmenoval na návrh vlády prezident republiky na dobu tří let. Soudce z povolání ustanovil předseda nejvyššího soudu ze soudců svého soudu nebo ze soudců vrchních soudů na dobu jednoho roku. Přisedící jmenoval na dobu tří let prezident republiky na návrh vlády z občanů ČSR, nejméně čtyřicetiletých, práva znalých a způsobilých k členství v porotě. Přisedícími nemohli být státní zaměstnanci (vyjma vysokoškolských profesorů).

Hlavní líčení byla konána před senáty, složenými ze tří soudců z povolání (z nichž jeden předsedal) a ze tří přisedících, ostatní úkony činil státní soud v tříčlenných senátech složených ze soudců z povolání. Pro řízení před státním soudem platila ustanovení trestního řádu z r.1873 s odchylkami uvedenými v zákoně o státním soudu.

Příslušnost státního soudu byla upravena v ust. §§ 36 a 37 zákona na ochranu republiky. Zločiny, jejichž skutkové podstaty (spolu se skutkovými podstatami přečinů a přestupků) upravoval tento zákon v ust. §§ 1- 26, byly taxativními výčty přikázány do příslušnosti státního soudu nebo soudů porotních, ostatní zločiny a přečiny rozhodovaly krajské(zemské) soudy, o přestupcích pak soudy okresní v sídle soudů krajských (zemských).

Státní soud byl příslušný např. pro tyto zločiny : úklady o republiku, ohrožení republiky (pouze v prvním odstavci § 3), zrada státního tajemství (pouze v prvním odstavci § 5), útoky na život ústavních činitelů, úmyslné poškození na těle presidenta republiky a osobování si pravomoci presidenta republiky.

Změnu v úpravě postavení státního soudu přinesl zákon ze dne 4.dubna 1935 o vrchních soudech jako soudech státních, č.68/1935 Sb. z. a n., jímž došlo ke zrušení samostatného postavení státního soudu a jako státní soudy nadále působily vrchní soudy ve složení vymezeném v ust. § 2 zákona. Předsedu, náměstky a další členy státního soudu jmenoval na návrh vlády prezident republiky ze soudců v hodnosti nejméně soudního rady, působících u vrchního soudu nebo u soudů jemu podřízených. Jmenování byli na dva roky s možností opakovaného jmenování.

¹⁴²⁾ Adamová, K. a kol. : Dějiny českého soudnictví do roku 1938, Praha 2005, s.125

¹⁴³⁾ Hartmann, předpisy, s.924-969, text zákona 68/1935 dle ASPI

III.1.4 Kmetské soudy ¹⁴⁴⁾

Zákonem ze dne 30. května 1924, č.124 Sb. z. a n. o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utrhaní a urážek na cti byla založena příslušnost krajských (zemských) soudů pro trestné činy upravené v ust. §§ 1 až 6 zákona. O přečinech a zločinech dle tohoto zákona rozhodovaly krajské (zemské) soudy ve speciálních pětičlenných senátech složených ze tří soudů a dvou přísedících z lidu (kmetů). Kmeti byli losováni obdobně jako porotci z ročního hlavního seznamu kmetů, který byl sestaven obdobně jako byly sestavovány seznamy porotců (podmínkou pro zápis do seznamu kmetů byl věk nejméně 45 let a nejméně dvouleté bydliště v obci, za níž byl seznam sestavován), rozdíl mezi kmetskými a porotními soudy je však zásadní s vzhledem k rozdílnému postavení kmetů a porotců v rozhodovací činnosti (podrobněji viz část VII.3.2 této práce, v níž je obsažen též stručný výklad pojmu „kmetský, resp. přísežný, soud“)

III.1.5 Soudy lichevní ¹⁴⁵⁾

Byly zřízeny zákonem ze dne 17. října 1919, č. 567 Sb.z. a n., o lidových soudech pro trestání válečné lichvy(soudech lichevních), a zrušeny byly zákonem č.80/1924, působily tedy od 7.11.1919 do 29.4.1924. Jde o první soudy v českých zemích, které působily jako soudy kmetské (přísežné) na rozdíl od výše zmíněných kmetských soudů dle z.č.124/1924 však nebyli přísedící těchto soudů v textu zákona nazýváni „kmety“ ale jen přísedícími. Byly zřízeny při každém okresním a krajském (zemském) soudu, při krajských soudech tvořily samostatná oddělení. Rozhodovaly podle trestního řádu, s několika odchylkami stanovenými ve shora uvedeném zákoně. O některých přestupcích rozhodovaly okresní soudy samosoudcovsky, jinak v senátě složeném ze soudce a dvou přísedících, o odvoláních rozhodovaly senáty krajských (zemských) soudů ve složení jeden soudce a čtyři přísedící. O přečinech a zločinech rozhodovaly v prvním stupni v senátu složeném ze soudce a čtyř přísedících, resp., byl-li navrhován trest vězení pět let a více, v senátě složeném ze tří soudců a čtyř přísedících. Starší hlasovali před mladšími, přísedící před soudci.

Přísedící jmenoval předseda lichevního soudu z osob vynikajících počestností a poctivostí, gramotných, starších 35 let a splňujících ještě některé další podmínky (pobytu, trestní bezúhonnosti) na jeden rok, s možností opakovaného jmenování, v počtu celkem 24 pro každý lichevní soud, a to 6 z obchodníků a živnostníků, 6 ze zemědělců, 6 z dělníků a 6 z osob s pevným platem.

III.1.6 Soudy mládeže ¹⁴⁶⁾

Soudy mládeže byly zřízeny na základě zákona ze dne 11. března 1931, č.48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží. Ohledně jejich příslušnosti bylo v ust. §§ 28 a 29 stanoveno, že trestné činy spáchané mladistvými (ve věku od čtrnácti do šestnácti let) náležejí před soudy

¹⁴⁴⁾ Hartmann, předpisy, s.906-924

¹⁴⁵⁾ zpracováno dle textu zákona in ASPI

O lichevních soudech viz též oddíl VII.3.2

mládeže, jinak daná příslušnost porotního či kmetského soudu byla zpravidla vyloučena, na místo nich nastupoval senát mládeže. Soudy mládeže zůstaly součástí soudní soustavy obecných (řádných soudů), vytvářely však samostatná oddělení u každého krajského soudu a u okresního soudu v sídle soudu krajského. Tato oddělení nesla název „soud mládeže“. U okresních soudů mimo sídlo krajského soudu byl jmenován samostatný soudce mládeže jen tehdy, působilo-li u okresního soudu několik soudců. Vláda mohla svým nařízením stanovit, aby okresní soud, u něhož byl ustanoven soudce mládeže, vykonával soudní pravomoc i v okresech jiných okresních soudů. Soudci mládeže měli být ustanovováni soudci, kteří se pro svou povahou a vlastnostmi zvláště hodili a to i s přihlédnutím k dosavadní činnosti a případnému pedagogickému vzdělání.

Senáty mládeže u krajských soudů byly složeny ze dvou soudců (z nichž jeden předsedal) a jednoho přísedícího, resp. šlo-li o věc, jež by jinak náležela soudu porotnímu, ze dvou soudců a dvou přísedících. Předsedu a členy senátu mládeže jmenoval ministr spravedlnosti. Při jmenování přísedících (na čtyři roky, s možností opakovaného jmenování) měl ministr přihlížet k návrhům příslušných ústředních organizací pro péči o mládež.

III.2 Mimořádné soudy ve věcech civilních

Soudy působící jen do roku 1918

III.2.1 Soud nejvyššího dvorního maršálka ¹⁴⁷⁾

Tento soud působil již na základě nařízení ze dne 5.července 1642 a ze dne 17.června 1735, k zúžení jeho působnosti došlo dvorským dekretem ze 6.října 1783, č.196 sb.z.a. a jurisdikční normou z 18.června 1850, č.237 ř.z. Posledně jmenovaná právní norma určila příslušnost tohoto soudu pro žaloby ve věcech civilních směřující proti členům císařské rodiny (pokud nebyli zároveň zeměpány), proti osobám, jimž toto privilegium bylo panovníkem propůjčeno a proti osobám požívajícím exterritoriality, pokud se soudu samy podrobily. Některé žaloby proti výše uvedeným osobám (zejm. ve sporech o věcná práva k nemovitým věcem, o práva z reálných břemen, o nájem a pacht věcí nemovitých) projednávaly obecné soudy.

Soud nejvyššího dvorního maršálka rozhodoval jen v prvním stupni, ve sporných civilních věcech v pětičlenném senátu složeném z předsedy, jímž byl ředitel kanceláře nejvyššího dvorního maršálka a ze čtyř radů zemského soudu ve Vídni, ve věcech nesporných rozhodoval samosoudcovsky. O opravných prostředcích rozhodovaly vrchní zemský soud, resp. nejvyšší soud. V trestních věcech měl kompetenci jen minimální, zejm. vylýchal výše uvedené osoby, pokud bylo třeba, aby podaly svědectví v trestní věci.

¹⁴⁶⁾ Hartmann, předpisy, s.977-985

¹⁴⁷⁾ Ott,E., s.109-110, Pantůček, F., s.8

III.2.2 Soudy konsulární ¹⁴⁸⁾

Řazení konsulárních soudů mezi soudy mimořádné nebylo jednoznačné, E. Ott je považoval za soudy řádné, zřízené mimo území monarchie, F. Pantůček je mezi mimořádné soudy počítal. Stručnou poznámku o těchto soudech uvádím jen pro úplnost, vzhledem k jejich působnosti nejen mimo české země, ale i mimo území Rakouska, striktně vzato do této práce ani nepatří.

Císařské nařízení ze dne 29. ledna 1855, č. 23 ř. z. stanovilo, jak mají konsulární úřady vykonávat civilní moc soudní nad poddanými rakouského státu a tzv. chráněnci rakouského státu v říši turecké. Některé konsulární soudy měly plnou jurisdikci (tj. rozhodovaly ve všech sporných i nesporných věcech, některé měly jen jurisdikci omezenou (tj. jen sporné věci do hodnoty předmětu sporu 500 zl.). Druhou instancí ve věcech rozhodovaných v prvním stupni konsulárními soudy byly určené vrchní soudy, třetí instancí byl soud Nejvyšší.

Mimořádné civilní soudy působící i po vzniku ČSR

III.2.3 Živnostenské soudy ¹⁴⁹⁾

Živnostenské soudy působily na základě zákona ze dne 14. května 1869, č. 63 ř. z. o zřizování soudů živnostenských. Dle ust. § 1 tohoto zákona měly být živnostenské soudy zřízeny ve městech nebo okresech, v nichž se „živnosti stejné nebo podobné provozují způsobem fabrickým“ a to po dohodě ministerstev spravedlnosti a obchodu po vyžádání „dobrých zdání“ od zemských sněmů.

Příslušnost živnostenských soudů byla upravena v ust. § 4 a byla dána pro výslovně vyjmenované spory, vzniklé „ze svazku práce nebo učení“ mezi zaměstnavateli a zaměstnanci a mezi zaměstnanci mezi sebou. Šlo o spory o mzdu, o rozvázání „svazku služby, práce nebo učení“, o náhradu při propuštění ze služby a o některé další spory. Podmínkou příslušnosti živnostenských soudů však bylo, že žaloba byla podána ještě v době, kdy „svazek práce nebo učení“ trval, nebo nejdéle do třiceti dnů od jeho rozvázání (§ 5).

Pravidla organizace živnostenských soudů byla obsažena v ust. §§ 7 až 28. Tato ustanovení upravovala způsob volby přisedících, kterých bylo 12 až 24. Jednu polovinu volili zaměstnavatelé ze svých řad, druhou polovinu pak volili ze svých řad zaměstnanci. Voliteli nemohly být osoby mladší dvaceti let, marnotratné nebo v konkursu a nesplňující podmínku trestní bezúhonnosti. Volbu organizoval politický správní úřad. Přisedícími nemohly být zvoleny ženy, osoby mladší třiceti let, nesvéprávné, negramotné, nebydlící v okrsku živnostenského soudu. Přisedící byli voleni na tři roky, i opakovaně.

Řízení před živnostenskými soudy bylo upraveno v ust. §§ 29 až 66. Zákon rozlišoval řízení o narovnání, které se odehrávalo před narovnáací komisí, složené ze dvou přisedících a předsedy a řízení nalézací, které probíhalo před senátem složeným ze čtyř přisedících a předsedy, přisedící byli vždy zastoupeni rovnoměrně z řad zaměstnanců a z řad zaměstnavatelů (tj. jeden a jeden v narovnáací komisi, dva a dva v nalézacím senátě). Opravné prostředky do hodnoty sporu 50 zl. nebyly v zásadě přípustné, nad tuto hranici rozhodovaly jako soudy odvolací krajské (zemské) soudy v senátech doplněných o dva přisedící (jednoho

¹⁴⁸⁾ Pantůček, F., cit. dílo s. 8 a 9

z řad zaměstnavatelů a jednoho z řad zaměstnanců). Dohled na živnostenskými soudy vykonávaly dle ust. § 80 vrchní soudy ve svém obvodu.

Nová právní úprava živnostenských soudů byla provedena zákonem ze dne 27. listopadu 1896, č. 218 ř.z., který nabyl účinnosti 1. července 1898. Příslušnost živnostenských soudů zůstala obdobná jako příslušnost založená předchozí právní úpravou, nicméně v důsledku dalších změn, v novém zákoně obsažených, došlo k výraznému posílení postavení živnostenských soudů ve vztahu k soudům řádným. Zejména odpadla časová podmínka vznesení žaloby v době trvání pracovního poměru či do třiceti dnů od jeho skončení. Nově se stala příslušnost živnostenských soudů výlučnou, oproti předchozí úpravě, kdy nedostatek věcné příslušnosti okresního soudu, k němuž byla podána žaloba náležející před soud živnostenský, mohl být zhojen tím, že žalovaná strana neuplatnila námitku nepřislušnosti okresního soudu. Obecné soudy však byly samozřejmě příslušné tam, kde nebyly živnostenské soudy zřízeny. Pravomoc a příslušnost živnostenských soudů byla fakticky rozšířena tím, že se značně rozšířil okruh osob, které splňovaly zákonnou definici „dělníka“ (např. spory mezi obchodníky a obchodními společnostmi a jejich zřizenci již nenáležely před obchodní soudy, ale před soudy živnostenské). Změny nastaly i v úpravě opravných prostředků: podle předchozí úpravy nebyl žádný opravný prostředek ve věcech do 50 zl. možný, nově byla v těchto věcech zavedena možnost odvolání ze znatečných důvodů. O opravných prostředcích ve věcech nad 50 zl. rozhodovaly ve druhém stupni nadále krajské (zemské) soudy, nově ale bylo jejich rozhodnutí konečné.¹⁵⁰⁾

Pokud jde o organizaci nových soudů, bylo stanoveno, že v místech, v nichž působily živnostenské soudy dle předchozího zákona, byly dnem účinnosti nového zákona nové živnostenské soudy opět ihned zřízeny. Byly tvořeny předsedou (místopředsedou), které jmenoval ministr spravedlnosti ze samostatných soudcovských úředníků a nejméně z deseti přísedících, jež byli voleni paritně z řad zaměstnavatelů i zaměstnanců, volených na čtyři roky. Rozhodovaly v senátech složených z předsedy soudu (nebo jeho náměstka) a ze dvou přísedících (ve složení jeden z řad zaměstnavatelů, jeden z řad zaměstnanců). Zákon však upravoval též možnost stran vzdát se účasti přísedících, v takovém případě rozhodoval samosoudcovsky soudce z povolání (předseda živnostenského soudu nebo jeho náměstek). Jako odvolací senáty rozhodovaly s pětičlenné senáty krajských (zemských) soudů složené ze tří soudců z povolání a dvou přísedících.¹⁵¹⁾

¹⁴⁹⁾ text zákona č. 63/1869 ř.z. in Bělský, s. 83-103,

¹⁵⁰⁾ Naproti tomu podle předchozí úpravy bylo za určitých podmínek možné dosáhnout toho, aby věc rozhodnutá živnostenským soudem byla znovu projednána v soustavě řádných soudů ve všech třech instancích. *Lošan, F. : O objemu pravomoci nových soudů živnostenských, Právník roč. 1901, s. 399-403*

¹⁵¹⁾ Pantůček, s. 9-13, Worel, J.O. : Laik jako soudce dle práva rakouského a nejdůležitějších jiných moderních práv, *Právník 1901, s. 808-809*

III.2.4 Pracovní soudy ¹⁵¹⁾

Živnostenské soudy byly nahrazeny soudy pracovními, které byly zřízeny zákonem č.131/1931 Sb. z. a n., účinným od 1.1.1932, o soudnictví ve sporech z poměru pracovního, služebního a učebního (o pracovních soudech). Podrobnější právní úprava některých otázek byla obsažena ve vládní nař. 180/1931, kterým se zřizují pracovní soudy a oddělení okresních soudů pro pracovní spory a v dalších normách. ¹⁵²⁾

Pracovní soudy byly (dle ust. § 1 zákona o pracovních soudech) výlučně příslušné rozhodovat (nehledě na hodnotu předmětu sporu) spory z pracovního, služebního nebo učebního poměru založeného soukromoprávní smlouvou, vzniklých mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem a mezi zaměstnanci téhož zaměstnavatele. Před pracovní soudy však nenáležely spory ze služebních a pracovních poměrů zaměstnanců státu a některé další (např. spory, v nichž byly příslušné hornické rozhodčí soudy, rozhodčí výbory živnostenských společenstev či labské plavební soudy). V okresech, v nichž (nebo pro něž) nebyly okresní soudy (či příslušná oddělení pro věci pracovní) zřízeny, byly věcně příslušné řádné okresní soudy. Ve shora uvedených mezích pracovní soudy rozhodovaly (dle ust. § 2 zákona) zejm. ve sporech o mzdu, provisi a jiné služební požitky, o nastoupení poměru pracovního, služebního nebo učebního, o pokračování a zrušení takového poměru, o jiných nárocích z uvedených poměrů (např. o srážkách ze mzdy, o smluvní pokutu, o odbytné, o dovolenou), o vydání nebo obsah osvědčení o vykonané práci či službě, o nárocích, které zaměstnanci téhož podnikatele činí proti sobě navzájem ze společně převzaté práce a o některých dalších nárocích.

Pravidla týkající se obsazení pracovních soudů byla obsažena v ust. §§ 5 až 18 zákona Pracovní soud (nebo oddělení okresního soudu pro věci pracovní) se skládal z předsedy (soudce pověřeného vedením oddělení), jednoho nebo několika náměstků a z potřebného množství přísedících. Předsedu a náměstky ustanovil ministr spravedlnosti ze soudců činných v sídle pracovního soudu s přihlédnutím k jejich znalosti pracovního práva a sociálních poměrů. Kancelářský personál a zřízence přidělil pracovnímu soudu prezident krajského soudu, v jehož obvodu se soud nacházel (prezident krajského soudu vykonával též nad činností pracovního soudu dohled). Počty přísedících jednotlivých pracovních soudů stanovil

¹⁵¹⁾ Hartmann, předpisy, s. 809 - 846

¹⁵²⁾ Dle ust. § 1 uvedeného vládního nařízení se s účinností od 1.1. 1932 na samostatné pracovní soudy přeměnily dosavadní živnostenské soudy zřízené v Praze, Plzni, Liberci, Teplicích-Šanově, Ústí n. Labem, Brně, Moravské Ostravě, Prostějově, Šternberku, Šumperku a v Krmově.

Dle ust. § 2 byly nové samostatné pracovní soudy zřízeny v Aši, Českých Budějovicích, Děčíně, Hradci Králové, Jablonci n. Nisou, Karlových Varech, Kladně, Kolíně, Mladé Boleslavi, Náchodě, Pardubicích, v Trutnově, Jihlavě, Novém Jičíně, Olomouci a v Opavě

Dle ust. § 3 byla u dalších (výslovně uvedených) okresních soudů zřízena samostatná oddělení pro spory pracovní. Hartmann, předpisy, s.848-849

Další právní předpisy upravovaly : jmenování přísedících pracovních soudů (vl.nař. 181/1931), stanovení počtů přísedících u jednotlivých pracovních soudů (výnos min.sprav. 9/1932 m.v.), náhrady hotových výdajů a ušlého výdělku přísedících (vl.nař.217/1931). Byl vydán též speciální jednací řád pro pracovní soudy (vl.nař.216/1931), byly upraveny vzorce tiskopisů (výnos min.sprav 26/1931), resp. byly upraveny výkazy o činnosti pracovních soudů (výnos min.sprav.28/1931)

ministr spravedlnosti. Přisedící jmenoval na tři roky prezident vrchního soudu paritně z řad zaměstnavatelů a zaměstnanců z osob, které navrhly ústřední odborové organizace zaměstnanců a zaměstnavatelů. Přisedícím mohl být každý zaměstnanec nebo zaměstnavatel, který byl československým státním občanem, bylo mu alespoň třicet let a nepozbyl volebního práva v obci (dle ust. § 3 z.č.75/1919 Sb. z. a n. byly z volebního práva v obecních volbách vyloučeny např. osoby, které byly soudně zbaveny práva nakládat svým majetkem nebo upadly do konkursu).

V ustanoveních §§ 19 až 37 byla stanovena pravidla pro řízení před pracovními soudy, která měla přednost před úpravou obsaženou v civilním soudním řádu. Vyjma těchto odchylek platil pro řízení před pracovními soudy civilní řád soudní. Zvláštní pravidla byla stanovena zejm. pro řízení, v nichž předmět řízení neměl hodnotu vyšší než 300,-Kč. V těchto věcech se prováděla jen zjednodušená protokolace průběhu jednání, proti rozsudku bylo možné odvolání jen z důvodů zmatečnosti (nebo pokud soud odvolání připustil), o těchto odvoláních rozhodoval tříčlenný senát ze soudců z povolání, který, pokud odvolání vyhověl, rozsudek zrušil, měnit jej nemohl.

Pracovní soudy jednaly a rozhodovaly v senátech složených z předsedy nebo jeho náměstka a ze dvou přisedících, jednoho z řad zaměstnanců a jednoho z řad zaměstnavatelů. O odvoláních ve sporech s hodnotou vyšší než 300,- Kč rozhodoval krajský soud v senátě složeném ze tří soudců z povolání (z nichž jeden předsedal) a ze dvou přisedících. Ve sporech s hodnotou vyšší než 2000,- Kč bylo možno podat dovolání (revisi), o němž rozhodoval Nejvyšší soud v neveřejném zasedání bez ústního přelíčení. O rekursech (odvoláních proti usnesením pracovního soudu) rozhodoval s konečnou platností krajský soud.

V § 42 zákona bylo stanoveno, že ve věcech náležejících do příslušnosti pracovních soudů, je příslušný řádný soud (okresní) jen v těch okresech, v nichž nebo pro něž nebyl zřízen pracovní soud (nebo oddělení pracovních sporů).

III.2.5 Labské plavební soudy ¹⁵³⁾

Labské celní (plavební) soudy působily na základě mezinárodní dohody (Labská plavební akta z 23.6.1821) a dvorního dekretu z 2.12.1845 při celních úřadech v Děčíně, Mělníku, Lovosicích, Roudnici n.L. a Ústí n.Labem. Soudní pravomoc těchto soudů ve věcech sporů z provozování lodní dopravy na Labi vykonávaly součásti celních úřadů, resp. posléze smíšené okresní úřady jako soudy. V důsledku opětovného oddělení soudnictví od správy (a tudíž zrušení smíšených okresních úřadů) byly (výnosem min.sprav.z 9.8.1868, č.9132) zřízeny v sídlech labských celních úřadů (tj. ve shora uvedených městech) labské plavební soudy jako mimořádné soudy. Pravomoc těchto soudů vykonávaly okresní soudy ve shora uvedených městech.

Po uzavření nové mezinárodní dohody o provozování plavby na Labi (Labská plavební akta z 22.února 1922 (z.č.222 Sb. z. a.n.), byly sjednané zásady pro vyřizování sporů z přepravy na

¹⁵³⁾ Šolle, část II, s.120

Hartmann, předpisy, s.891-905

Labi vtěleny do nové vnitrostátní právní úpravy labských plavebních soudů obsažené v zákoně z 25.dubna 1924 o labských plavebních soudech (č.92 Sb. z. a n.) a vlád. nař. ze dne 3. května 1924 o labských plavebních soudech (č.93 Sb. z. a n.). Dle těchto právních předpisů vykonávaly pravomoc labských plavebních soudů okresní soudy v Karlíně (později, dle nař.č.198/1928 Sb. z. a n. na místo zrušeného okresního soudu v Karlíně okresní soud civilní pro Prahu-sever), Kralupech n.Vltavou, Mělníku, Roudnici n.L., Litoměřicích, Lovosicích. Ústí n.Labem a Děčíně. Tyto okresní soudy rozhodovaly spory (bez ohledu na výši předmětu sporu) ze škod způsobených kapitány, veliteli lodí nebo voraři při cestě nebo při přistání, spory o výši poplatku za záchránění nebo o výši odměny za pomoc při ztroskotání, spory ze smluv a závazků mezi vlastníky, kapitány, veliteli lodí, lodivody, členy posádky, cestujícími, voraři a spory o placení poplatků dle Labské plavební akty, pokud se tyto spory týkaly plavby na mezinárodní síti Labské s výjimkou plavby od Hamburku do moře.

Pravomoc okresních soudů plavebních ve věcech policejních přestupků ve věcech plavebních vykonávaly úřady okresní politické správy v Karlíně (posléze okresní úřad Praha-venkov) a v městech výše uvedených.

Proti rozhodnutím výše uvedených okresních soudů nebo okresních úřadů politické správy byl přípustný opravný prostředek (dle výběru stran) buď k příslušnému soudu krajskému nebo k mezinárodní labské komisi. Pokud se jedna strana obrátila na krajský soud a druhá na labskou komisi, příslušelo rozhodnutí tomu orgánu, jemuž opravný prostředek došel dříve.

III.3 Rozhodčí soudy

V osmdesátých a devadesátých letech 19. století vznikla celá řada rozhodčích soudů, jimž byla speciálními právními předpisy stanovena (zpravidla) výlučná příslušnost pro specifické druhy sporů. Možnost řádných soudů rozhodovat v těchto věcech byly zpravidla dána jen tehdy, byly-li přípustné opravné prostředky proti rozhodnutí příslušného rozhodčího soudu (zejm. zmateční stížnost či žaloba o neúčinnosti rozhodčího nálezu).¹⁵⁴⁾

III.3.1 Bursovní rozhodčí soudy¹⁵⁵⁾

Zákon č.67/1875 ř.z. dával každé burze možnost, aby ve svých stanovách zřídila rozhodčí soud a stanovila pravidla jeho činnosti. Rozhodčí soudy byly příslušné k rozhodování sporů z bursovních obchodů (event. i některých sporů z obchodů uzavřených mimo bursu). K řízení o zmateční stížnosti a o žalobě o neúčinnosti rozhodčího nálezu bursovních soudů byl příslušný obchodní senát příslušného krajského soudu (resp. obchodní soud v Praze).

III.3.2 Rozhodčí soudy horních a bratrských pokladen

Byly upraveny v zákoně ze 17.ledna 1890, č.14 ř.z., měly být zřízeny v sídle revírních horních úřadů a byly výlučně příslušné k rozhodování všech sporů z poměru (právního vztahu) pojištění, které vznikly mezi bratrskými pokladnami v jejich obvodu, resp. mezi bratrskými pokladnami a jejich členy. Byly složeny ze stálého předsedy a jeho náměstka (jmenovaných z horním úřadem z řad úředníků), čtyř přísedících a jejich náhradníků. Proti jejich rozhodnutí nebyl možný žádný opravný prostředek.¹⁵⁶⁾

Nová právní úprava byla provedena nejprve zákonem č.608/1919 Sb. z a n. a posléze zákonem č.242/1922 a nař.vl. č.197/1923 Sb. z. a n. V obvodu každé revírní bratrské pokladny byl zřízen rozhodčí soud, jenž byl příslušný zejména k rozhodování sporů vzniklých mezi revírní bratrskou pokladnou a jejími pojištěnci. Předsedu a náměstky jmenoval ministr veřejných prací po dohodě s ministrem spravedlnosti z řad soudců, čtyři přísedící volili stejným dílem zaměstnavatelé a zaměstnanci. O opravných prostředcích proti rozhodnutí rozhodčích soudů rozhodoval Vrchní rozhodčí soud bratrských pokladen se sídlem v Praze, jenž se skládal z předsedy (soudce) a čtyř přísedících.¹⁵⁷⁾

¹⁵⁴⁾ Vedle speciálními zákony dané příslušnosti rozhodčích soudů bylo též možné rozhodčí řízení dle ust. § 557 a násl. c.ř.s. za předpokladu, že v rámci konkrétního závazkového právního vztahu jeho strany sjednaly, že spory z jejich vztahu vzniklé rozhodnou určené soukromé osoby – rozhodci. V tomto případě se však nejednalo o řízení před shora (a níže) uvedenými rozhodčími soudy a bližší informace o tomto typu rozhodčího řízení se vymyká rámci této práce.

¹⁵⁵⁾ Pantůček, cit.dílo, s.9

¹⁵⁶⁾ Pantůček, cit.dílo s.13

¹⁵⁷⁾ Schelleová, Schelle a kol., cit.dílo, s.390-391

III.3.3 Rozhodčí soudy nemocenských pokladen (pojišťoven)

Dle zákona ze 30.března 1888, č.33 ř.z. byly výlučně příslušné k rozhodování sporů mezi pojištěnci a okresními nemocenskými pokladnami o nárocích na podporu v nemoci. Skládaly se z pěti členů volených na valné hromadě, kteří si ze svého středu zvolili předsedu.¹⁵⁸⁾

V období republiky byly reorganizovány zákonem č.221/1924 Sb. z a n. a prováděcími předpisy.¹⁵⁹⁾ Rozhodčí soudy byly zřízeny u každé nemocenské pojišťovny a rozhodovaly ve tříčlenných senátech za předsednictví předsedy soudu nebo jeho náměstka. Předsedu a náměstka rozhodčího soudu jmenoval předseda sborového soudu z činných soudců nebo ze soudců na odpočinku, dvanáct přísedících bylo voleno na čtyři roky z poloviny z řad zaměstnavatelů a z poloviny z řad zaměstnanců. Proti rozhodnutí rozhodčích soudů bylo přípustné odvolání k *pojišťovacím soudům* zřízeným v sídlech krajských soudů. Předsedu a náměstka soudu jmenoval ministr spravedlnosti z řad soudců činných v místě krajského soudu, deset přísedících bylo voleno z řad zaměstnavatelů a deset z řad zaměstnanců. Soud rozhodoval v zásadě v tříčlenných senátech, výjimečně samosoudcovsky. O opravných prostředcích proti rozhodnutím pojišťovacího soudu rozhodoval *Vrchní pojišťovací soud* se sídlem v Praze. Předseda, předsedové senátů a soudci byli jmenováni ministrem spravedlnosti, přísedící byli voleni z řad zaměstnanců a zaměstnavatelů. O opravném prostředku protu samosoudcovskému rozhodnutí rozhodoval v tříčlenných senátech složených jen ze soudců, jinak v pětičlenných senátech složených ze tří soudců a dvou přísedících.¹⁶⁰⁾

Vzhledem k tomu, že nemocenské pojištění bylo upraveno odděleně pro různé skupiny pojištěnců, byly právní normy týkající se rozhodování o nárocích z nemocenského pojištění obsaženy v dalších právních předpisech.¹⁶¹⁾

¹⁵⁸⁾ Pantůček, s.13-14

¹⁵⁹⁾ vl.nař.z 28. prosince 1928, kterým se vydávají podrobné předpisy o službě u rozhodčích soudů nemocenských pojišťoven, soudů pojišťovacích a vrchního pojišťovacího soudu a upravuje se jejich jednací řád (č.213 Sb.z. a n.), vl.nař. z 27.února 1930, kterým se vydává řád volební do nemocenských pojišťoven a rozhodčích soudů zřízených podle zákona o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (č.24 Sb. z. a n.),

¹⁶⁰⁾ Hartmann, předpisy, s.1084-1111

¹⁶¹⁾ další právní úprava nemocenského pojištění byla obsažena :

v zákoně ze dne 10. června 1925 o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří (č.148 Sb. z. a n.) – spory o nárocích vyplývajících z tohoto zákona rozhodovaly pojišťovací soudy a vrchní pojišťovací soud zřízené dle zákona č.221/1924 Hartmann, s. 1187-1197

v zákoně ze dne 15.října 1925 o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců (č.221 Sb. z. a n.) – spory dle tohoto zákona rozhodoval rozhodčí soud se sídlem v Praze, soud byl složen z předsedy a jeho náměstků jmenovaných z řad soudců ministrem spravedlnosti a z volených přísedících. Hartmann, s.1194-1195

v zákoně ze dne 21.února 1929 o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách (č.26 Sb. z. a n.) - spory o nárocích vyplývajících z tohoto zákona rozhodovaly pojišťovací soudy v Praze a v Brně a vrchní pojišťovací soud v Praze (zřízené dle zákona č.221/1924). Hartmann, s. 1194-1213

III.3.4 Rozhodčí soudy dělnických úrazoven

Rozhodovaly dle zákona ze dne 28.prosince 1887, č.1/1888 ř.z. zejména o nárocích, které byly u pojišťovny uplatněny ale nebyly uznány. Předsedu a jeho náměstka jmenoval ministr spravedlnosti po dohodě s ministrem vnitra z řad soudců řádných soudů na dobu neurčitou, dva z přísedících jmenoval ministr vnitra „z mužů technicky vzdělaných“, po jednom z přísedících volili jednak podnikatelé povinní platit pojistné, jednak pojištěnci. Obdobným způsobem byli jmenováni či voleni náhradníci přísedících.¹⁶²⁾

Dílní změny byly provedeny zákonem z 10.dubna 1919, kterým se mění zákony o úrazovém pojištění dělníků (č.207 Sb. z. a n.), na shora uvedených zásadách pro obsazení těchto soudů se nic podstatného nezměnilo.

III.3.5 Rozhodčí soudy hornické¹⁶³⁾

Byly upraveny zákonem č.145/1920, jenž byl nahrazen zákonem ze 3.července 1924 o hornických soudech rozhodčích (č.170 Sb. z. a n.), byly zřízeny v Praze, Plzni, Trutnově, Mostě, Karlových Varech, Českých Budějovicích, Moravské Ostravě a v Brně, vrchní rozhodčí dělnický soud byl zřízen v Praze

Do příslušnosti těchto soudů náleželo rozhodování o odvoláních zaměstnanců nebo majitele dolu proti výroku závodní rady ve sporech o mzdu nebo plat či o zrušení pracovního nebo služebního poměru nebo, při splnění dalších zákonných podmínek, rozhodování v těchto věcech (tj. v mzdových či platových sporech, resp. ve sporech o mzdu nebo plat či o zrušení pracovního nebo služebního poměru) v prvním stupni. Rozhodčí soudy byly složeny z přísedících jmenovaných ministrem na návrh příslušných organizací (dvou z řad podnikatelů, dvou z řad zřízenců a dvou z řad dělníků) a z předsedy voleného přísedícími z řad soudců v obvodu, pro nějž byl soud zřízen. Nebyla-li volba jednomyslná, jmenoval předsedu ministr veřejných prací po dohodě s ministrem spravedlnosti.

O opravných prostředcích proti rozhodnutí rozhodčích hornických soudů rozhodoval Vrchní rozhodčí hornický soud, jenž se skládal ze tří soudců, z nichž jeden byl předsedou a ze dvou přísedících.

Výše uvedený nástin činnosti rozhodčích soudů postihuje nejvýznamnější agendy, v nichž tyto soudy působily, úplný však není.¹⁶⁴⁾

¹⁶²⁾ Pantůček, s.14

¹⁶³⁾ Hartmann, předpisy, s. 1070-1076

¹⁶⁴⁾ Dalšími rozhodčími soudy byly zejm : rozhodčí soudy dle zákona honebního (od r.1866), rozhodčí soud veřejných skladišť (od r.1889), rozhodčí výbory dle živn.zákona (od r.1883), rozhodčí gremia dle živn.zákona (od r.1885) Pantůček, cit dílo, s. 14 -15

III.4 Soudy veřejného práva

a) v letech 1848-1918

III.4.1 Říšský soud

Základní pravidla činnosti říšského soudu stanovil ústavní zákon ze dne 21. prosince 1867 o zřízení soudu říšského (č. 143 ř.z.). Říšský soud jako ústavní tribunál byl dle článků 1 až 3 zákona povolán řešit kompetenční konflikty, dále měl rozhodovat o veřejnoprávních nárocích vůči celku zemí předlitavských nebo vůči jednotlivým zemím v rakouské polovině říše a konečně měl rozhodovat o stížnostech občanů na porušení jejich politických práv.¹⁶⁵⁾ Rozhodnutí říšského soudu o tom, že konkrétní věc je příslušný rozhodnout konkrétní soud či správní úřad, bylo konečné.¹⁶⁶⁾

Říšský soud měl sídlo ve Vídni, skládal se z presidenta, jeho náměstka (jmenovaných císařem dle jeho volného uvážení) a z 12 soudců a 4 náhradníků (jmenovaných císařem na návrh poslanecké a panské sněmovny. Každá ze sněmoven navrhovala 6 členů a 2 náhradníky- na každé místo, jež mělo být obsazeno, měli být navrženi 3 kandidáti.) Právnícké vzdělání nebylo podmínkou pro jmenování soudcem říšského soudu, ale zpravidla byli jeho členové jmenováni z řad právníků. Funkce soudce nebyla placená, soud zasedal v pravidelných zasedáních konaných čtvrtletně, v případě potřeby mohl jednat v mimořádném zasedání. Fakticky byl říšský soud zřízen zákonem ze dne 18.dubna 1869, tj. zákonem o organizaci soudu říšského, řízení před ním a o vykonávání jeho nálezů (č.44 ř.z.)¹⁶⁷⁾ Nařízením ze dne 26.října 1869 (č.163) byl vyhlášen jednací řád říšského soudu.

Částečnou novelisací zákona č.143/1867, jež reagovala na zřízení správního soudu, byl zákon z 22. října 1875 o tom, kdo má rozhodovat spory o kompetenci mezi správním soudem a řádnými soudy a mezi správním soudem a soudem říšským (č.37/1876 ř.z.). Dle tohoto zákona měl spory o kompetenci mezi správním soudem a řádnými soudy rozhodovat říšský soud. Spory o kompetenci mezi správním soudem a říšským soudem měl rozhodovat zvláštní senát složený ze čtyř členů říšského soudu a ze 4 členů správního soudu pod předsednictvím presidenta nejvyššího soudu nebo jeho náměstka, hlas předsedajícího při rovnosti hlasů rozhodoval.

¹⁶⁵⁾ Na obtíže s vymezením pojmu „politických práv občanů“ poukazoval J.Pražák, který při pokusu o jeho specifikaci použil srovnání působnosti říšského a správního soudu : jestliže tedy říšský soud jako ústavní soud byl povolán k řešení stížností na porušení práv ústavních, kdežto správní soud byl povolán k řešení stížností na porušení zákonů správních, pak je třeba dle Pražáka chápat práva politická jako práva ústavní. Pražák, J.:Rakouské právo veřejné, díl I, Praha 1902, s.338-348

¹⁶⁶⁾ V čl. 1 bylo uvedeno, že "k rozhodování sporů o kompetenci a sporných věcí veřejného práva zřídí se královstvím a zemím v říšské radě zastoupeným soud říšský".Dle čl.2 měl říšský soud s konečnou platností rozhodovat spory o kompetenci mezi úřady soudními a správními, zda se má věc vyřídit pořadem práva nebo způsobem správním, spory o kompetenci mezi některým zastupitelstvem zemským a nejvyššími úřady vládními a spory o kompetenci mezi autonomními orgány zemskými jednotlivých zemí. Dle čl.3. měl říšský soud řešit nároky mezi jednotlivými zeměmi či královstvími v říšské radě zastoupenými,resp. nároky obcí, korporací nebo některých osob vůči zemím či královstvím v říšské radě zastoupeným, pokud tyto nároky nemohou být vyřízeny řádným pořadem práva, konečně měl vyřizovat stížnosti občanů pro porušení politických práv, když věc byla vyřízena administrativním způsobem. Bělský, s. 4-6

¹⁶⁷⁾ Názvy jednotlivých částí zákona byly : I.O organizaci soudu říšského (§§ 1- 10), II. O řízení před soudem říšským (§§ 11-37), III. O vykonávání nálezů soudu říšského (§§ 38-41). Bělský, s.6-15

III.4.2 Správní dvůr soudní

K provedení článku 15. základního zákona státního č.144 ř.z. byl **dne 22.října 1875 vydán zákon o zřízení správního soudu(č.36/1876 ř.z.)**. Působnost správního soudu byla omezena na rakouskou polovinu říše. Příslušnost správního soudu byla upravena v ust. §§ 2 až 4. Podle těchto ustanovení měl správní soud rozhodovat v každém případě, kdy bylo tvrzeno, že byla dotčena stěžovatelova práva protizákonným rozhodnutím nebo opatřením správního úřadu ¹⁶⁸⁾, přičemž správním úřadem se rozuměly jak orgány státní správy, tak orgány správy zemské, okresní a obecní (§2). Předpokladem pro podání stížnosti ke správnímu soudu bylo vyčerpání opravných prostředků přípustných v řízení před uvedenými správními orgány. Taxativní výčet věcí, které soudu správnímu nepřisloužejí, obsahoval § 3. Byly to : věci náležející řádným soudům, věci náležející do kompetence říšského soudu, věci společné pro obě poloviny říše dle zák.l.zák.státního č.146/1867 ř.z., záležitosti náležející výlučně správním úřadům, stížnosti na nejmenování někoho k nějakému veřejnému úřadu nebo veřejné službě, dále věci disciplinární a stížnosti na rozhodnutí nejvyššího soudu v poslední instanci ¹⁶⁹⁾

Správní soud měl sídlo ve Vídni, skládal se z presidenta, senátních presidentů a radů správního soudu. Postavení soudců správního soudu bylo obdobné jako postavení soudců řádných soudů, tzn. byli zařazeni do příslušné hodnostní třídy a byli jmenováni definitivně (doživotně). Soudce správního soudu jmenoval císař na návrh ministerské rady, přičemž nejméně polovinu soudců musel jmenovat z osob s kvalifikací k výkonu funkce soudce obecných soudů. Správní soud rozhodoval zásadně v pětičlenných senátech složených ze čtyř radů a senátního presidenta, pro některá rozhodnutí postačoval senát tříčlenný, jindy bylo třeba senátu sedmičlenného (sedmičlenný senát ze šesti radních a senátního presidenta byl třeba k rozhodnutí o platnosti nařízení, o přípravných opatřeních rozhodoval soud v senátech tříčlenných, složených ze dvou radních a senátního presidenta). ¹⁷⁰⁾

III.4.3 Státní dvůr soudní

Šlo o speciální tribunál povoláný k řízení o žalobách poslanecké či panské sněmovny směřujících proti ministrům. Skládal se ze 24 nezávislých a práva znalých občanů (zpravidla z řad soudců a profesorů práv) zemí z rakouské poloviny říše, které volily obě sněmovny říšské rady, každá z nich volila jednu polovinu členů, přičemž členy státního dvora soudního nemohly sněmovny volit ze svých řad. ¹⁷¹⁾

¹⁶⁸⁾ Rozhodnutí mělo povahu deklaratorní, opatření mělo povahu konstitutivní . Pražák, J. : tamtéž, s.355

¹⁶⁹⁾ Obecná pravidla o soudní moci správního soudu byla obsažena v §§ 5 až 9 tohoto zákona, ustanovení §§ 10 až 14 upravovala složení správního soudu, v ust. §§ 14 až 44 byla upravena pravidla řízení před správním soudem, zejm. způsob vyřizování věcí, t.j. odmítnutí stížnosti bez dalšího, přípravné řízení, ústní přelíčení a vydávání nálezů (např. lhůta k podání stížnosti ke správnímu soudu byla 60 dnů od "dodání" rozhodnutí v poslední instanci učiněného, stížnost neměla odkladný účinek, musela být podepsána advokátem). Obecná, přechodná a vykonávací ustanovení byla obsažena v §§ 45-50. Bělský, s. 21-30

¹⁷⁰⁾ Dalšími předpisy, které se týkaly činnosti správního soudu, byly : nařízení ze dne 5.srpna 1876, jímž byl vyhlášen jednací řád c.k.správního soudu (č.94/1876 ř.z.), nařízení z téhož dne o vnitřním zařízení správního soudu a o osobách při něm zřízených (č.85/1876 ř.z.) a nařízení ze dne 28.října 1882 o tom, že při členech správního dvora soudního lze použítí zákona č.46/1868 o disciplinárním řízení proti úředníkům soudním. Bělský, s. 31- 43 ¹⁷¹⁾ Pražák, J. : tamtéž, s.386-388

III.4.4 Patentní soud do roku 1918 ¹⁷²⁾

Působil ve Vídni na základě zákona ze dne 11.ledna 1897, č.30 ř.z., podrobnější úprava organizace patentního soudu a řízení před patentním soudem byla provedena nař.min.obchodu a práv z 15. září 1898, č.158 ř.z., jednací řád pro patentní soud byl obsažen ve vyhl.min. veřejných prací a práv ze 14.března 1917, č.156 ř.z. Jeho členy byli president nejvyššího soudu, jeden senátní president a dva radové nejvyššího soudu, jeden rada ministerstva obchodu a odborní radové patentního soudu, členové soudu byli jmenováni císařem (na návrh ministra obchodu) na dobu pěti let s možností opětovného jmenování. Patentní soud rozhodoval o stížnostech proti konečným rozhodnutím kasačního oddělení patentního úřadu.

b) Soudy veřejného práva v letech 1918 - 1938

III.4.5 Ústavní soud

Právní úprava složení a příslušnosti ústavního soudu a řízení před ním byla obsažena v zákoně z 9.března 1920 o ústavním soudě (č.162 Sb.z. a n.) a v jednacím řádu ústavního soudu č.255/1922 Sb. z. a n.

Ústavní soud sídlil v Praze, skládal se ze 7 členů (včetně předsedy a místopředsedy), z nichž 3 jmenoval president republiky (na návrh poslanecké sněmovny, senátu a předpokládaného ale neustaveného sněmu Podkarpatské Rusi – do doby jeho ustavení na návrh vlády), po dvou vysílaly ze svých soudců nejvyšší soud a nejvyšší správní soud. Členové ústavního soudu vysílání nejvyšším soudem a nejvyšším správním soudem byli voleni plenárními schůzemi každého z těchto soudů. Předsedou ústavního soudu jmenoval z jednoho z těch tří členů, jejichž jmenování mu příslušelo, president republiky, místopředsedu soudu volili členové ústavního soudu ze zbývajících členů. Za každého člena ústavního soudu byl ustanoven náhradník (stejným způsobem jako byl jmenován či zvolen příslušný člen). Členy ústavního soudu a jejich náhradníky mohly být pouze osoby práv znalé, volitelné do senátu ¹⁷³⁾, které nebyly členy žádného ze zákonodárných sborů. Funkční období členů ústavního soudu trvalo 10 let.

Ústavní soud rozhodoval o souladu zákonů a prozatímních opatření (podle § 54 ústavní listiny) s ústavou. Prozatímní opatření dle § 54 ústavní listiny byla opatření vydaná zvláštním společným výborem poslanecké sněmovny a senátu, který mohl vykonávat většinu kompetencí po dobu, kdy poslanecká sněmovna nezasedala.

K rozhodnutí o nález, kterým se zákon prohlašoval neplatným, bylo třeba nejméně pěti hlasů. K platnosti jiných usnesení bylo třeba přítomnosti předsedy nebo místopředsedy a mimo to aspoň čtyř členů. Při rovnosti hlasů rozhodoval hlas předsedy.

Pro návrh podaný k ústavnímu soudu platila následující pravidla : v návrhu muselo být přesně označeno, která ustanovení určitého zákona odporují kterému ustanovení určitého

¹⁷²⁾ Schelleová, Schelle a kol., cit.dílo, s.121

¹⁷³⁾ T.j., dle § 15 ústavní listiny : státní občané Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli 45. roku věku svého a vyhovují ostatním podmínkám zákona o složení a pravomoci senátu.

zákona ústavního, nebo která ustanovení určitého zákona usneseného Národním shromážděním překročují ústavně vymezenou působnost těchto zákonodárných sborů. Návrh mohl být vznesen pouze do tří let ode dne, kdy byl napadený zákon vyhlášen. O platnosti prozatímního opatření podle § 54 ústavní listiny rozhodoval ústavní soud z úřední povinnosti, jakmile mu bylo vládou předloženo.¹⁷⁴⁾

Ústavní soud byl obsazen pouze v letech 1921 až 1931, po uplynutí funkčního období byli další ústavní soudci jmenováni až v květnu 1938. Rozhodovací činnost ústavního soudu byla fakticky ukončena v květnu 1939, výsledky jeho činnosti byly nepatrné.¹⁷⁵⁾

III.4.6 Nejvyšší správní soud

Právní úpravu postavení tohoto soudu obsahoval zákon ze dne 2. listopadu 1918 o nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů (č. 3 Sb. z. a n.). Šlo o velmi stručnou normu, čítající pouhých sedm paragrafů. V ustanovení § 1 bylo uvedeno, že se zřizuje nejvyšší správní soud se sídlem v Praze, jenž se skládá z prvního a druhého presidenta, čtyř senátních presidentů, dvaceti radů a z potřebného počtu tajemníků, sil kancelářských, pomocných a sluhovských. V ustanovení § 2 zákona bylo zejména stanoveno, že pro příslušnost a složení nejvyššího správního soudu, jakož i pro řízení před ním, platí stávající předpisy¹⁷⁶⁾ s doplňky a odchylkami od dosavadní úpravy obsaženými ve stručných šesti bodech ustanovení § 2. Ustanovení o řešení kompetenčních konfliktů bylo obsaženo v §§ 3 až 6. K rozhodování kompetenčních konfliktů mezi řádnými soudy a správními úřady a mezi nejvyšším správním soudem a řádným soudem byl povolán zvláštní senát složený ze tří členů nejvyššího a ze tří členů nejvyššího správního soudu. Předsedu tohoto senátu na dobu tří let jmenovala vláda.¹⁷⁷⁾

Kompetence Nejvyššího správního soudu byly sice obdobné kompetencím rakouského správního soudu, jejich část však odpadla. Šlo zejm. o rozhodování o veřejnoprávních nárocích proti státu a zemím, jež bylo přeneseno na obecné soudy, resp. v první stolici na soud jedinný a to na zemský soud v Praze (stalo se tak navazujícím zákonem č. 4/1918 Sb. z. a n.) Toto opatření, jakož i nejasnost některých ustanovení zákona, se stalo předmětem značné kritiky (blíže viz oddíl VII.2.1 této práce)

Neuskutečněný pokus vybudovat celou soustavu správního soudnictví vykonávaného zvláštními senáty u okresních a župních úřadů představuje zákon ze dne 9. března 1920 o *správním soudnictví u úřadů okresních a župních* (č. 158 Sb. z. a n.). Vzhledem k tomu, že nikdy nebyl realizován župní zákon (zavádějící župy jako novou jednotku státní organizace), nebylo realizováno ani správní soudnictví předvídané výše zmíněným zákonem, který nicméně zůstal v platnosti až do roku 1952. Správní soudnictví tak po dobu existence ČSR vykonával pouze Nejvyšší správní soud, který byl pochopitelně správní agendou značně přetížen.¹⁷⁸⁾

¹⁷⁴⁾ Hartmann, předpisy, s. 1418-1425

¹⁷⁵⁾ Schelleová I., Schelle, K. a kol. : cit. dílo

¹⁷⁶⁾ t.j. zák. č. 36/1876 ř.z. ve znění novely zák. č. 149/1905 ř.z. a jednací řád - min. nař. č. 209/1907 ř.z.

¹⁷⁷⁾ Hartmann, předpisy, s. 1219

¹⁷⁸⁾ Schelleová I., Schelle, K. a kol. : Soudnictví (historie současnost a perspektivy), Praha 2004, s. 307

III.4.7 Patentní soud

V období ČSR působil patentní soud na základě zákona z roku 1919¹⁷⁹⁾ ve složení předseda, jeho náměstek a dva přísedící a jejich náměstci, všichni byli jmenováni prezidentem republiky z řad soudců Nejvyššího správního soudu. Hmotně právní úprava (patentový zákon č.30/1897 ř.z.) a předpisy o organizaci řízení před patentním soudem (nař.min.obchodu a práv z 15. září 1898, č.158 ř.z.) a jednací řád pro patentní soud (vyhl.min. veřejných prací a práv ze 14.března 1917, č.156 ř.z.) zůstaly v platnosti i v období republiky.

III.4.8 Volební soud

Zákonem z roku 1920¹⁸⁰⁾ byl zřízen volební soud, skládající se z presidenta, dvanácti přísedících, stejného počtu náhradníků přísedících a potřebného počtu stálých referentů. Presidentem byl president Nejvyššího správního soudu, vicepresidentem byl druhý president Nejvyššího správního soudu, stálými referenty byli radové Nejvyššího správního soudu, přísedící byli voleni na dobu shodnou s volebním obdobím poslanecké sněmovny touto sněmovnou. Volební soud rozhodoval zejm. o stížnostech do voleb do Národního shromáždění, zkoumal a ověřoval volby do Národního shromáždění, rozhodoval o ztrátě mandátu člena Národního shromáždění (ztratil-li po volbě volitelnost nebo přestal-li být z důvodů nízkých nebo nečestných příslušníkem strany, z jejíž kandidátní listiny byl zvolen) a rozhodoval o tom, zda u některého z členů Národního shromáždění nastal případ neslučitelnosti jeho funkce s činnostmi uvedenými v zákoně č.144/1924 Sb. z. a n.

¹⁷⁸⁾ zákon č. 305/1919 Sb. z. a n.

¹⁸⁰⁾ zákon č. 125/1920 Sb. z. a n. doplněný a částečně změněný zákonem č. 145/1924 Sb. z. a n.

IV. SOUDNÍ OSOBY

IV.1 SOUDCI

IV.1.1 Kategorie a tituly "soudcovských úředníků"

Již od "josefinských" soudních reforem bylo obvyklé dělení soudních osob na soudní osoby hlavní a soudní osoby vedlejší. Z tohoto tradičního rozlišení vycházel tzv. "*organický zákon o soudech*" (*uvozený patentem z 28.června 1850, č.258 ř.z.*), který nahradil předchozí právní úpravu (zejm.I.díl všeobecné soudní instrukce z 9.září 1785, č.486 sb.j.z.). Organický zákon odlišoval samostatné soudcovské úředníky (*selbständige richterliche Beamte*) od nesamostatných, t.j. pomocných (*richterliche Hilfsbeamte*). Pouze samostatní soudcovští úředníci, tedy samostatní soudci, byli dle ústavy nesaditelní a nepřeložitelní.

Samostatnými soudcovskými úředníky (tzv.hlavními osobami) byli : presidenti sborových soudů, přednostové okresních soudů (tzv. okresní soudci), předsedové, radové i přisedící-votanti senátů sborových soudů

Pomocnými soudcovskými úředníky (tzv.vedlejšími osobami první třídy) byli : auskultanti, tajemníci (radní, vrchní, podtajemníci) a adjunkti.¹⁸¹⁾

Výnosem ministra spravedlnosti ze 4.5.1850 (č.188 ř.z.) byli samostatní i pomocní soudní úředníci a kancelářští úředníci zařazeni do tzv. hodnostních tříd, jichž bylo celkem dvanáct.^{181a)}

Soudní instrukce z roku 1853, která zrušila „organický zákon“,v hlavě druhé obsahovala výčet jednotlivých soudcovských úředníků, který doprovázela stručným popisem jejich pracovní náplně. Zákonné vymezení jednotlivých kategorií soudců provedla soudní instrukce takto :

Presidenti a přednostové soudů sborových ("představení dvorů soudních"), vykonávali, slovy soudní instrukce (§§ 60-62) řečeno, „rozdělení prací a vrchní dohled nad pracemi, zejm. s ohledem na pořádek a důkladnost při odbývání prací“, vyšetřování stížností na jednotlivé úředníky (t.j.včetně soudců), a dále měli "...k tomu působiti, aby se služba svorností mezi jejich podřízenci a vzájemným podporováním usnadňovala a rychleji konala". Úkolem *vicepresidentů* bylo „presidenta podporovati a zastupovati v těch pracech úředních, jež jim byly svěřeny“. *Radní*, tedy členové senátů sborových soudů, rozhodovali v senátech sborových soudů. *Radní sekretáři a auskultanti* vedli radní protokol (t.j.prováděli protokolaci senátních zasedání a jiných úkonů), vyhotovovali radní, (tj.senátní), usnesení, pomáhali radním při vypracování referátů a vykonávali další úřední práce, jež jim byly svěřeny.

Okresní soudci, jakožto představení okresních soudů, kromě rozhodování ve věcech, jež

¹⁸¹⁾ Tzv. *vedlejšími osobami II.třídy* byli kancelářští úředníci a jim k občasné výpomoci přidělení diurnisté, úředníci v pozemkových knihách a poslužný personál (Dienstpersonale), soudní vykonavatelé (Gerichtsvollzieher), sluhové (Gerichtsdienner),žalářníci, vězenští dozorcí, úřední a výpomocní sluhové. Šolle, Počátky, I, s. 128

^{181a)} Počet dvanácti hodnostních (původně dietních) tříd byl od roku 1873 snížen na jedenáct hodnostních tříd, když osoby z dvanácté třídy byly zařazeny do třídy jedenácté. Pražák, J. : Rakouské právo veřejné, Praha 1902, díl I, s.423

projednávaly okresní soudy, řídili jako přednostové okresních soudů chod celého soudu a dohlíželi nad tím, jak pomocní úředníci soudcovští (tj. adjunkti a auskultanti) a kancelářské osoby prováděli práce jim svěřené (§68 soudní instrukce).¹⁸²⁾

Na výše uvedenou právní úpravu navázal *zákon o soudní organizaci (ze dne 27. listopadu 1896, č. 217 ř.z.)*, který ve svém § 1 stanovil, že úředníci ustanovení u sborových soudů a u okresních soudů k vykonávání soudcovských úkonů jsou buďto samostatnými soudcovskými úředníky ("soudci po rozumu státního základního zákona o soudcovské moci z 21. prosince 1867") nebo pomocnými soudcovskými úředníky.¹⁸³⁾

"*Soudci po rozumu (státního základního zákona o soudcovské moci)*", tedy *samostatnými soudcovskými úředníky* byli: předsedové a místopředsedové sborových soudů, radové a jiní hlasující členové sborových soudů (tj. radní tajemníci a adjunkti, jimž bylo propůjčeno hlasovací právo), okresní soudci (tj. přednostové okresních soudů) a samosoudci ustanovení u okresních soudů (§2)¹⁸⁴⁾

Pomocnými soudcovskými úředníky byli

a) *pomocní soudcovští úředníci jmenovaní na určitá služební místa:*

radní tajemníci (v roce 1908 byl titul "radní tajemník" změněn na titul "okresní soudce")

a *adjunkti* (v roce 1908 byl tento titul změněn na titul „soudce“)¹⁸⁵⁾ Pomocnými úředníky byli do té doby, dokud jim nebylo uděleno hlasovací právo (u sborových soudů) nebo dokud nebyli ustanoveni samosoudci (u okresních soudů).

b) *pomocníci soudcovští úředníci jmenovaní nikoliv na určitá služební místa, nýbrž pro obvod celého vrchního zemského soudu.* Pro celý obvod vrchního soudu byli vždy jmenováni *auskultanti*. Ohledně *adjunktů* (resp. po r. 1908 nikoliv adjunktů, nýbrž „soudců“) platilo, že jejich část byla jmenována pro celý obvod vrchního soudu (tento počet však nesměl přesahovat šestinu adjunktů jmenovaných na určité služební místo, výrazná většina adjunktů tedy byla jmenována na určité služební místo u konkrétního soudu). Adjunkti jmenovaní pro celý obvod vrchního soudu byli v dobové literatuře běžně označováni jako soudci "létací". „Létací“ soudci a auskultanti byli jednotlivým soudům přidělováni dle potřeby na dobu neurčitou prezidentem vrchního soudu, který rovněž stanovil, jak mají být zaměstnáváni.¹⁸⁶⁾

¹⁸²⁾ Bělský, s. 202-204. U okresních soudů zpravidla (v průměru) připadaly na jednoho soudcovského úředníka dvě kancelářské síly (z řad kancelářských úředníků či kancelářských pomocníků). Hartmann, Služba, s. 242

¹⁸³⁾ Shora uvedené rozdělení soudcovských úředníků vycházelo bezprostředně z právní úpravy obsažené v ust. § 1 až 3 zákona o soudní organizaci. F. Pantůček (v cit. práci) soudcovské osoby dělí (obdobně, jak to činila soudní instrukce z roku 1853) dle jejich služebního postavení a hodnosti na presidenty (presidenty soudů, vicepresidenty soudů, presidenty senátů), rady (dvorní rady - tedy rady Nejvyššího soudu, rady vrchního zemského soudu, rady zemského a krajského soudu), tajemníky (dvorní tajemníky, dvorní místotajemníky, radní tajemníky, adjunkty radních tajemníků), adjunkty a auskultanty. Pantůček, cit. dílo, s. 24. Patrně jen nedopatřením byli v tomto dělení soudcovských osob opomenuti okresní soudci.

¹⁸⁴⁾ Hartmann, Předpisy, s. 117-118

¹⁸⁵⁾ Ke změně titulů radních tajemníků a adjunktů na tituly „okresní soudce“ a „soudce“ došlo nař. min. sprav. ze 7. prosince 1908, č. 17 ř.z. Hartmann, Předpisy s. 119

¹⁸⁶⁾ Hartmann, s. 118

Samosoudci u okresního soudu byli (dle ust. § 25, odst. 2 z. o s.org.) ustanovováni ministrem spravedlnosti na návrh presidentů vrchních zemských soudů z řad radních tajemníků a adjunktů (t.j. po roce 1908 z řad soudců s titulem „okresní soudce“ a s titulem „soudce“) jmenovaných pro obvod příslušného vrchního soudu. Jednalo-li se však o okresní soudy v sídle soudu sborového, pak jen z řad radních tajemníků (okresních soudců) příslušného sborového soudu. To, zda byl radní tajemník (okresní soudce) či adjunkt (soudce) samostatným soudcem nebo pomocným soudcovským úředníkem záleželo tedy na tom, zda získal oprávnění k samostatnému rozhodování. Takové oprávnění získal tehdy, byl-li jmenován samosoudcem okresního soudu (potom mohl samostatně rozhodovat v trestních věcech, k samostatnému rozhodování ve věcech občanskoprávních však musel navíc získat pověření ministerstva spravedlnosti k výkonu rozhodovací činnosti v určitém oboru občanskoprávních věcí). Dalším způsobem, jímž se mohl stát radní tajemník či adjunkt samostatným soudcem, bylo propůjčení hlasovacího práva (vota) u sborových soudů prvního stupně (§ 32 z o s.org.). Hlasovací právo propůjčoval ministr spravedlnosti na návrh soudu sborového, k němuž se vyjadřoval president soudu vrchního. Adjunktům nemohlo být uděleno hlasovací právo v občanských věcech. Tzv. votant mohl být v senátech pro občanské či trestní věci a v tzv. radních komorách (jež působily v přípravném řízení trestním) jen jeden, ostatní členové senátu museli být radové zemského (krajského) soudu.¹⁸⁷⁾

Pokud jde o *náplň práce pomocných soudcovských úředníků*, bylo stanoveno, že jim mohou být svěřeny všechny práce sporného nebo nesporného řízení, jakož i trestního řízení, které neobsahují soudcovské rozhodování. Dále bylo stanoveno, že práce vyšetřujícího soudce a soudce k dožádání činného nesmějí být svěřovány auskultantům (§ 3)¹⁸⁸⁾

¹⁸⁷⁾ Hartmann, předpisy, s.211 a 218

Pro lepší pochopení dnes nezvyklého pojmu „adjunkt“ uvádím výklad obsažený v Ottově slovníku naučném :

„Adjunkt znamená osobu v jakémkoliv veřejném nebo soukromém úřadě někomu ku pomoci přidělenou, tedy tolik jako příručí nebo pomocník, popřípadě i zástupce, ovšem toliko dočasný. Adjunkt (příručí) soudní v rakouské správě spravedlnosti je úředník soudcovský nebo konceptní, který dle § 62 soudní instrukce má protokol vésti ve schůzích radního sboru, fidiiti stání a vůbec vykonávati všechny práce naň vznešené“.

Adjunkt u soudu okresního je pomocníkem okresního soudce, pod jehož dozorem vyřizuje přidělené práce.

Adjunkt u soudu sborového první stolice buď vyřizuje stejné práce jako rada (bylo-li mu uděleno hlasovací právo) nebo bez hlasovacího práva je přidělen jako pomocník některému z radů. *Adjunkt u soudu vrchního* vykonává úřad sekretáře (zapisovatele v senátech radů vrchního soudu). Je úředníkem v IX. hodnostní třídě.

Dále slovník uvádí, že tzv. *adjunkt radního sekretáře* je pouze nižší pořadí v hodnosti mladších sekretářů vrchních soudů zemských a soudu nejvyššího.

V uvedeném roce (1888) bylo v Čechách u soudů sborových 123 adjunktů a u soudů okresních 364, na Moravě a ve Slezsku bylo 51 adjunktů u soudů sborových a 140 u soudů okresních.

Označení „adjunkt“ však nebylo vyhrazeno pouze pro soudcovské úředníky. Takto označováni byli i jiní pomocní úředníci, zejména např. *adjunkti výpomocných úřadů* u větších soudů sborových, zejména *adjunkti úřadu schovacího a knih pozemkových* v X. třídě hodnostní a *adjunkti trestnic* v XI. třídě Ottův slovník naučný, I. díl, Praha 1888, s.208

¹⁸⁸⁾ Hartmann, Předpisy s.118

IV.1.2 Zařazení soudcovských úředníků do hodnostních tříd

Prvním právním předpisem, který rozděloval samostatné soudcovské úředníky, pomocné soudcovské úředníky a kancelářské úředníky do **hodnostních (dietsních) tříd**, byl výnos ministra spravedlnosti (práv) ze dne 4.května 1850 (č.188 ř.z.). Výše jmenovaní byli zařazeni původně do IV. až XII. hodnostní třídy, posléze se se počet hodnostních tříd snížil na jedenáct (v roce 1873), a soudci byli zařazeni do II. až IX. hodnostní třídy. Toto rozdělení přetrvalo až do r. 1926, kdy byly hodnostní třídy platovým zákonem zrušeny. V jednotlivých hodnostních třídách byly (po roce 1873) zařazeny následující osoby :

- I. hodnostní třída : ministerský předseda
- II. hodnostní třída : ministři, president nejvyššího soudu, president říšského soudu, president správního soudu a president nejvyšší účtámy
- III. hodnostní třída : druhý president nejvyššího soudu, presidenti vrchních zemských soudů
- IV. hodnostní třída : senátní presidenti nejvyššího soudu a generální prokurátor u nejvyššího soudu
- V. hodnostní třída : vicepresident vrchního zemského soudu, dvorní radové nejvyššího soudu a nejvyššího soudu a president zemského soudu
- VI. hodnostní třída : radové vrchních zemských soudů, vrchní státní zástupci ev. státní zástupci
- VII. hodnostní třída : radové zemských (krajských) soudů, státní zástupci (event. substituti státních zástupců)
- VIII. hodnostní třída : okresní soudci (přednostové soudů), radní tajemníci (od r. 1908 okresní soudci) a substituti státních zástupců
- IX. hodnostní třída : soudní adjunkti (od r. 1908 soudci)¹⁸⁹⁾

Auskultanti nebyli zařazeni do žádné hodnostní třídy, požívali však práv XI. hodnostní třídy

¹⁸⁹⁾ Hartmann, Služba, s.56. Byť platové poměry soudců nejsou předmětem této práce, pro ilustraci značných rozdílů mezi osobami zařazenými v jednotlivých hodnostních třídách uvádím přehled ročního služného (jako základní platové složky), tzv. funkčních přídaveků (jež náležely pouze osobám v I. až IV. hodnostní třídě), a tzv. aktivních přídaveků (jež náležely osobám v V. až XI. hodnostní třídě). Výše dále uvedených částek odpovídá stavu, jenž byl aktuální v roce vydání cit. práce, tj. v r. 1902

Roční služné činilo v I. hodnostní třídě 24.000 K, ve II. třídě 20.000 K, ve III. třídě 16.000 K, ve IV. třídě 14.000 K. V páté hodnostní třídě byly dva platové stupně – 12.000 K a 10.000 K., v následujících hodnostních třídách byly vždy tři platové stupně a to : v VI. třídě 8.000, 7.200 a 6.400 K, v VII. třídě 6.000, 5.400 a 4.800 K, v VIII. třídě 4.400, 4.000 a 3.600 K, v IX. třídě 3.200, 3.000 a 2.800 K, v X. hodnostní třídě 2.600, 2.400 a 2.200 K a v XI. třídě 2.000, 1.800 a 1.600 K.

Roční výše funkčního příplatku byla v I. třídě 28.000 K, ve II. třídě 20.000 K, ve III. třídě 8.000 K a ve IV. třídě 6.000 K.

Aktivní přídavek byl v každé třídě, v níž byl vyplácen (tj. v páté až jedenácté) odstupňován podle místa, v němž příslušná osoba působila. Do prvního stupně byla zařazena pouze Vídeň, do druhého stupně Praha, Brno (Št. Hradec, Krakov, Lvov a Terst) a místa s více než 50.000 obyvatel, do třetího stupně patřila místa s počtem obyvatel pod 50.000 a nad 10.000, ve čtvrtém stupni byla místa s méně než 10.000 obyvateli. Tak v páté hodnostní třídě činila *roční výše aktivního příspěvku* v jednotlivých stupních 2.000, 1.200, 1.000 a 800 K, v šesté třídě 1.600, 960, 800 a 640 K, v sedmé 1.400, 840, 700 a 560. Dokončení této poznámky na následující straně

Pokud se týče výše použitého označení „okresní soudce (přednosta okresního soudu)“ je vhodné upozornit to, že označení „okresní soudce“ postupem času získalo dvojitý význam. Starší právní předpisy používaly pro označení „představeného“ okresního soudu nejen označení přednosta okresního soudu, ale též označení „okresní soudce“. Soudní instrukce z roku 1853 označení přednosta okresního soudu nepoužívá vůbec a hovoří pouze o soudcích okresních, zákon o soudní organizaci z roku 1896, používá obě označení jako rovnocenná. Tak např. v ust § 24, jež se týká obsazení okresních soudů, je vyjádřeno takto : „každý soud okresní je obsazen okresním soudcem (přednostou okresního soudu) a potřebným počtem samosoudců...“, v ustanovení následujícím, v §24, již hovoří pouze o přednostovi okresního soudu. Označení okresní soudce je tedy označením starším, teprve později se objevuje označení přednosta okresního soudu a po určitou dobu jde o označení zástupná.

Označení okresní soudce dostává posléze, již v roce 1908, specifický význam, vyjadřující úřední titul často jen pomocného soudcovského úředníka (nařízením min.sprav.ze 17.prosince 1908, č.17 byl zrušen titul „radní tajemník“ a byl nahrazen titulem „okresní soudce“) V tomtéž roce dostalo specifický význam též označení „soudce“. Titul „adjunkt“, tedy nižší titul rovněž často pouze pomocného soudcovského úředníka byl, jak již bylo zmíněno, zrušen a nahrazen titulem „soudce“. Přesněji řečeno, uvedené úřední tituly (tj. tituly „radní tajemník“, resp. „okresní soudce“ a „adjunkt“, resp. „soudce“) samy o sobě nevyplývaly nic o tom, zda byl jejich nositel samostatným soudcovským úředníkem nebo pomocným soudcovským úředníkem. Radní tajemník (okresní soudce) či adjunkt(soudce) se mohl samostatným soudcem stát, získal-li oprávnění k samostatné rozhodovací činnosti tím, že byl jmenován samosoudcem okresního soudu, nebo stal-li se hlasujícím členem senátu sborového soudu (votantem).¹⁹⁰⁾

Výše uvedené dělení soudců podle jejich zařazení do hodnostních tříd změnil tzv. *platový zákon z 24.června 1926, č.103 Sb.* (zákon o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců), který se týkal "státních pragmatikálních úředníků, zřízenců ve státních úřadech, ústavech, fondech a podnicích, státních osob učitelských" některých dalších kategorií státních zaměstnanců a také státních zástupců a soudců. Zákon opustil koncepci hodnostních tříd a nahradil ji koncepcí **služebních tříd a platových stupnic**.¹⁹¹⁾

Pro soudce, kteří všichni museli splňovat požadavek vysokoškolského vzdělání, obsahoval

¹⁸⁹⁾ *Dokončení poznámky z předchozí strany* : výše aktivního příspěvku činila v jednotlivých stupních v osmé třídě 1.200,720,600 a 480 K, v deváté 1.000,600,500 a 400 K, v desáté 800,480,400 a 320 K a v jedenácté třídě 600,360,300 a 240 K.Hartmann,Služba, s.120-121 (jde o stav, jenž byl aktuální v roce vydání cit.práce,tj. v r.1902)

¹⁹⁰⁾ Hartmann, služba, s. 69-71

¹⁹¹⁾ Nově byly zavedeny pouze čtyři služební třídy podle dosaženého vzdělání. Do čtvrté třídy byly zařazeny osoby s vyšším vzděláním než je obecná škola, do třetí třídy byly zařazeny osoby, které absolvovaly alespoň čtyři nižší třídy střední školy a absolvovaly úspěšně odbornou zkoušku. Do druhé třídy byly zařazeny osoby, které absolvovaly střední školu. Služební třída Ia, Ib a Ic zahrnovaly osoby s úplným středním vzděláním a různými stupni vzdělání vysokoškolského. Služební místa byla systematizována v sedmi platových stupnicích takto : místa I.sluzební třídy v 1. až 6. platové stupnici, místa II. služební třídy ve 3.až 7. platové stupnici a místa III. a IV. služební třídy ve 4. až 7.platové stupnici.

platový zákon v části druhé, oddílu prvním speciální právní úpravu. Plat soudce se nově skládal ze tří základních složek a to ze služného, z funkčního služného a z činovného. Služné bylo stejné pro všechny soudce a bylo odstupňováno podle délky započitatelné služební doby do deseti stupňů, postup do vyššího stupně byl realizován vždy po třech letech.¹⁹²⁾ Některým soudcům náleželo, podle zastávané funkce, tzv. funkční služné. Bylo zavedeno sedm kategorií (stupnic) funkčního služného. Do jednotlivých stupnic funkčního služného byli soudci zařazeni takto :

I. stupnice funkčního služného : druhý prezident (současnou terminologií místopředseda) nejvyššího soudu, druhý prezident nejvyššího správního soudu, presidenti vrchních zemských soudů

II. stupnice funkčního služného : předsedové senátů (senátní presidenti) nejvyššího soudu a nejvyššího správního soudu

III. stupnice funkčního služného : radové nejvyššího a nejvyššího správního soudu, vicepresidenti vrchních zemských soudů, presidenti některých krajských (zemských) soudů

IV. stupnice funkčního služného : presidenti ostatních krajských (zemských) soudů

V. stupnice funkčního služného : radové vrchních zemských soudů a vicepresidenti krajských (zemských) soudů, jejichž presidenti byli uvedeni ve třetí stupnici

VI. stupnice funkčního služného : vicepresidenti ostatních krajských (zemských) soudů, radové krajských (zemských) soudů a přednostové okresních soudů s více než 4 soudcovskými odděleními

VII. stupnice funkčního služného : přednostové menších okresních soudů, okresní soudci a samosoudci okresních soudů¹⁹³⁾

Tzv. činovné představovalo roční příspěvek na úhradu výdajů odlišených podle místa působení do čtyř skupin míst (A,B,C a D)¹⁹⁴⁾

¹⁹²⁾ Mimo stupnice běžného a funkčního služného zůstali první prezident nejvyššího soudu a první prezident nejvyššího správního soudu, jejichž služné činilo 100.000 Kč ročně. Služné ostatních soudců (§ 40, odst.3) v I.stupni činilo ročně 15.300 Kč, ve 2.stupni 17.100 Kč, ve 3.stupni 18.900 Kč, ve 4.stupni 20.700 Kč, v 5.stupni 23.400 Kč, v 6.stupni 26.100 Kč, v 7.stupni 28.800 Kč, v 8.stupni 31.500 Kč, v 9.stupni 34.200 Kč a v 10.stupni 36.900 Kč. Hartmann, předpisy, s. 561 (uvedené částky byly aktuální v roce vydání cit.práce, tj. v roce 1933)

¹⁹³⁾ Výše funkčního služného v I.stupnici činila ročně 45.000 Kč, ve II. st. 42.000 nebo 39.000 Kč, ve III.st. 30.000 nebo 27.000 nebo 24.000 Kč, ve IV.st. 19.200 (resp. 17.700, 16.200 nebo 15.000) Kč, v V.stupnici 13.800 (resp.12.600, 11.400 nebo 10.200) Kč, v VI.st. 6.300 (resp.5.100 nebo 3.900)Kč a v VII. stupnici 2.400 Kč.

Vzhledem k tomu, že počet stupňů platové stupnice byl nižší než byl počet zrušených hodnostních tříd, stanovil § 152 platového zákona obecnou zásadu (pro úředníky, o nichž nebylo výslovně stanoveno, do kterého stupně náleží) že služením místům nově systemisovaným v příslušné stupnici funkčního služného odpovídá zařazení do zrušených hodnostních tříd takto :III. hodnostní třídě odpovídá I. platová stupnice funkčního služného, IV. hodnostní třídě odpovídá II. platová stupnice funkčního služného, V. hodnostní třídě odpovídá III. platová stupnice funkčního služného, VI. hodnostní třídě odpovídá IV. a V. platová stupnice funkčního služného, VII. hodnostní třídě VI. platová stupnice funkčního služného, VIII. hodnostní třídě odpovídá VII. platová stupnice funkčního služného a IX. hodnostní třídě odpovídají místa v tzv. „skupině druhé“ Hartmann, předpisy, s.562 a 563

¹⁹⁴⁾ Poznámka je uvedena na následující straně

Změna úředních titulů soudců v roce 1928

Úřední tituly soudců byly změněny zákonem ze dne 9. listopadu 1928 o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví. Důvodová zpráva k zákonu¹⁹⁵⁾ zdůrazňovala, že právní úprava obsažená v tomto zákoně respektuje zásadu nabytých titulových práv. Konkrétní projev respektování této zásady je patrný v nové terminologii, která se snažila, bylo-li to možné, připodobnit nové úřední tituly úředním titulům starým. Tak např. dosavadní titul „rada vrchního zemského soudu“ byl změněn na titul „vrchní soudní rada“, tituly „rada zemského soudu“ a „rada krajského soudu“ byly změněny na titul „soudní rada“. Cílem nové právní úpravy bylo sjednotit úřední tituly (a označení soudů) používané v českých zemích a na Slovensku.

Uvedený zákon v §§ 4 až 8 stanovil, že pro soudce ustanovené na služebních místech druhé skupiny (tedy pro soudce pomocné) stanoví se úřední titul *"soudce"*. Pro soudce první skupiny byly stanoveny tyto nové úřední tituly takto :

- pro soudce ustanovené na služebních místech systemisovaných v VII. stupnici funkčního služného titulu *"okresní soudce"*, resp. pro přednosty okresních soudů titul *"okresní soudce a přednosta okresního soudu"*
- pro soudce VI. stupnice funkčního služného titulu : *"soudní rada"*, resp. pro přednosty okresních soudů v této stupnici titul *"soudní rada a přednosta okresního soudu"*
- pro soudce v V. stupnici funkčního služného úřední titul *"vrchní soudní rada"* - pro předsedy a místopředsedy sborových soudů první stolice úřední titul *"president"* a *"vicepresident"*
- pro předsedy a místopředsedy sborových soudů druhé stolice *"president vrchního soudu"* a *"vicepresident vrchního soudu"*
- pro soudce nejvyššího soudu titul *"rada nejvyššího soudu"*, pro předsedy senátů nejvyššího soudu titul *"senátní president nejvyššího soudu"* a pro předsedu a místopředsedu nejvyššího soudu tituly *"první president nejvyššího soudu"* a *"druhý president nejvyššího soudu"*

IV.1.3. Předpoklady pro výkon funkce soudce, jmenování soudcem, zánik funkce soudce

a) obecné předpoklady

Základní právní předpisy, které upravovaly postavení soudců, byly uvedeny v části první. Uvedené právní normy stanovily též předpoklady pro výkon funkce soudce. Organický zákon pro soudy, který tyto předpoklady upravoval zejména v ust. §§ 2-8, 16-29 a 30-33, byl nahrazen tzv. soudní instrukcí (t.j. zákonem o vnitřním zařízení a organizaci soudů, vyhlášeným čís. pat. ze 3. května 1853, č. 81 ř. z.), "život" této právní normy byl však mnohem delší než byla platnost "organického zákona". Řada ustanovení "soudní instrukce" zůstala v platnosti i po vyhlášení zákona o soudní organizaci v roce 1896, i po roce 1918.

V platnosti zůstala právě zejména ustanovení týkající se předpokladů pro výkon funkce soudce, jakož i ustanovení upravující povinnosti soudců. Konkrétně § 19 zákona o soudní

¹⁹⁴⁾ Lišilo se v jednotlivých stupních funkčního služného od 15.000 ročně u soudců v I. a II. st. funkčního služného po částky 5.100, 4.344, 3.576 a 2.808 (podle skupin míst A, B, C a D) u soudců bez funkčního služného Hartmann, s. 564

¹⁹⁵⁾ dostupná na adrese <http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/2vo/tisky/T0698-00.htm>

organizaci stanovil, že zůstávají v platnosti ustanovení soudní instrukce týkající se předpokladů pro ustanovení soudcem (§§ 1-5), obsazování uprázdněných služebních míst (§§ 13-20), změny a skončení služebního poměru (§§ 31,38-43), o vzetích soudních osob do přísahy a o jejich úředních povinnostech (§§32, 33, 45-51 a 59), a to za předpokladu, že nebyly změněny pozdějšími předpisy.

Předpoklady pro výkon funkce soudce, upravené výše uvedenými předpisy, tedy byly následující

a) *všeobecné* (společné pro všechny adepty státní služby) :

1. mužské pohlaví (§ 1 soudní instrukce z r 1853, § 19 z.o organizaci soudní z r. 1896)¹⁹⁶⁾
2. státní občanství (čl.3 zákl.zákona státního č.142/1867 ř.z.)
3. dosažení věku 24 let - u soudců (§5 soudní instrukce, §19 z.o.org.s.), u ostatních adeptů státní služby min. 18 let, a maximální věk 40 let ^{196a)} (laičtí soudci museli dosáhnout 30 let věku),
4. tělesná a duševní způsobilost a svéprávnost (§1 soud.instrukce, §19 z.o org.s.)
5. politická a mravní bezúhonnost (§§ 2,3,4 soud.instrukce, §19 z. o org.s.) Bezúhonným nebyl, kdo byl odsouzen pro jakýkoliv zločin, nebo pro přečin či přestupek ze ziskuchtivosti nebo proti veřejné mravopoctnosti, nebo kdo byl odsouzen k delšímu než šestiměsíčnímu trestu odnětí svobody pro jakýkoliv trestný čin, osoby v konkursu či osoby mamotratné.

b) *zvláštní* (jen pro soudce) :

6. ukončené právnické vzdělání na právnické fakultě rakouské (t.j.ukončené třemi státními zkouškami, doktorát práv získaný po 1.říjnu 1894 státní zkoušky nenahrazoval) a úspěšně složená praktická zkouška soudcovská, již musela předcházet služba přípravná. Soudcovská zkouška nebyla vyžadována u advokátů (byla nahrazena advokátskou zkouškou) a u habilitovaných pedagogů právnických fakult
7. znalost jazyků v zemi obvyklých (§ 5 soud.instr., §§4 a 19 z o s.org.)¹⁹⁷⁾

b) přípravná služba soudcovská

Jedním z nezbytných předpokladů pro jmenování soudcem bylo úspěšné absolvování přípravné služby soudcovské. Podrobná právní úprava byla obsažena v *císařském nařízení ze dne 10.října 1854 (č.262 ř.z.)*. Tento právní předpis upravoval podmínky přípravné služby konceptních praktikantů ve službě politické a auskultantů ve službě soudní. Podmínkou k přijetí do přípravné služby (a tedy ke složení přísahy c.k.úředníka) bylo, kromě ukončeného právnického vzdělání, též absolvování "předběžné praxe na zkoušku" v trvání nejméně šesti týdnů a nejvýše tří měsíců. (§1 cí.s.nař.) Právní praktikanty přijímal prezident vrchního soudu.

¹⁹⁶⁾ *Ženské pohlaví* přestalo být překážkou pro výkon funkce soudce po přijetí ústavy ČSR v roce 1920. Podrobněji viz část oddíl VII.2 této práce

^{196a)} *Horní věková hranice* neplatila pro osoby, které přicházely z vojska nebo jiného odvětví státní služby. Ostatním mohlo být překročeno až o 10 let prominuto ministrem, o výše než 10 let panovníkem. Hartmann, Služba, s.55

¹⁹⁷⁾ text soudní instrukce s komentářem in Bělský, s.169-175, text zákona o soudní organizaci s komentářem in Hartmann, s.117-121 a s.188-189. Podrobný výklad též in Ott, cit. dílo, s.54-56 a Pantůček, cit.dílo, s.24-26, Skřejpek, M. a kol. : Právnický stav a právnické profese v minulosti, Praha 2007, s.160-162 a 171-173

Pro připuštění k soudcovské zkoušce byl nutný nejméně jeden rok přípravné služby (u soudu okresního nebo krajského či zemského), obsah soudcovské zkoušky byl upraven v §20. Žádost o připuštění ke zkoušce se podávala u vrchního zemského soudu. Zkušební komisi jmenoval prezident vrchního soudu a byla tříčlenná, složená ze soudců vrchního zemského soudu. Zkouška měla část písemnou, která se skládala ze zkoušky civilní (spočívající ve vypracování tzv. výtahu z akt a rozsudku) a ze zkoušky trestní (spočívající ve výtahu z akt a ve vypracování rozsudku), obě zkoušky se měly konat v jiných dnech. Ústní zkouška měla trvat asi dvě hodiny, byla skládána z předpisů civilních, trestních a souvisejících a zkoušený měl prokázat jejich důkladnou znalost, zároveň se měla komise přesvědčit, "zdaliž a v jaké míře kandidát umí věci náležitě pochopovati a posuzovati, jak jest důmyslný a v pracích prakticky vycvičený a umí-li pořádně přednáseti" ¹⁹⁸⁾

Zákon o soudní organizaci pojal základní ustanovení o přípravné službě a soudcovské zkoušce do svých ustanovení (§§ 5 -15) Ustanovení týkající se přípravné služby byla jen obecná a byla konkrétně dále zmíněným nařízením min.sprav. Ohledně náplně soudcovské zkoušky bylo (v §12) stanoveno, že se koná ze všech odvětví civilního a trestního zákonodárství, předpisy v oboru státního, finančního a správního práva, z nichž se zkouška též konala, byla stanoveny nařízením. Dále bylo stanoveno, že soudcovské zkoušky se konají v sídle vrchního soudu, k jejich výkonu zřizovalo ministerstvo zkušební komisi, jejímiž členy byli předseda a místopředseda vrchního soudu a přiměřený počet zkušebních komisařů z řad soudců, profesorů práv a advokátů. Ohledně složení jednotlivých zkušebních komisí bylo stanoveno (v § 13), že jsou pětičlenné, předseda a jeden člen musí být soudci, jeden člen advokát. ¹⁹⁹⁾

Podrobnější úprava průběhu zkoušky byla obsažena v *nař.min.sprav. ze dne 1.listopadu 1900 (č.182 ř.z.) o soudcovských zkouškách*. Zkušební komisaře pro jednotlivé zkoušky stanovil z řad zkušebních komisařů prezident vrchního soudu (§5 uvedeného nařízení). V posledních třech měsících přípravné služby mohla být u soudu sborového, k němuž byl auskultant přidělen, podána žádost o připuštění k soudcovské zkoušce. V usnesení, jímž bylo žadateli sděleno, že byl ke zkoušce připuštěn, byl mu sdělen předmět domácí práce z právní vědy a stanovena lhůta dvou měsíců k předložení práce.(§11) Následně byly stanoveny dva rozdílné dny pro vykonání písemné zkoušky civilní a trestní (byly označovány jako „klausurní práce“ a měly být vypracovány v době od 9 do 19 hod.). Úkolem bylo vypracovat zejména rozsudek, ale též např.rozvrhové usnesení. Ústní zkouška měla být dvouhodinová, měla být zaměřena tak, aby byla ověřena způsobilost obratně a správně právně posuzovat a rozhodovat spory civilní i trestní, nařízení obsahovalo i pokyn, k čemu má být při zkoušce přihlíženo („věcem pouhé paměti nebudiž přikládána váha, ale ustanovení důležitá pro praktickou potřebu buďtež i v podrobnostech zkoušena“ - §26) ²⁰⁰⁾

¹⁹⁸⁾ text normy in Bělský, s. 173-177

¹⁹⁹⁾ Hartmann, předpisy, s. 121-181

²⁰⁰⁾ text normy in Hartmann, předpisy, s. 167-179

Zákon o soudní organizaci stanovil, že přípravná služba musí být tříletá. Podrobnosti o průběhu a náplni přípravné služby byly upraveny v *nař. min. sprav. z 15. srpna 1897 (č. 192) o soudcovské přípravné službě*, vedle toho platila některá ustanovení shora uvedeného nařízení z roku 1854. President vrchního soudu stanovil, u kterého soudu sborového první stolice má být přípravná služba vykonána, president sborového soudu určil, u kterého okresního soudu bude přípravná služba konána. Tato rozhodnutí mohla být kdykoliv změněna, aby osoby v přípravné službě byly lépe zaměstnány a vycvičeny (§2). Při určování místa k výkonu služby mělo být co možná přihlíženo k přáním auskultanta a k jeho soukromým a rodinným poměrům (§4). Výslovně bylo stanoveno, že přípravná služba je "převážně učební", proto při zaměstnávání auskultantů mělo být dbáno toho, aby jim zůstala část pracovních hodin volná ke studiu (§9). Řídit přípravnou službu měli soudci stanovení předsedou soudu, k němuž byli přiděleni. Přesně bylo upraveno rozvržení přípravné služby mezi jednotlivé soudy a státní zastupitelství. Bylo stanoveno, že prvních šest měsíců se odbývá u okresního soudu, následujících dvanáct měsíců u sborového soudu první stolice, dalšího půl roku buď u finanční prokuratury, nebo v advokátní kanceláři, nebo u vrchního soudu, následně opět devět měsíců u okresního soudu a poté tři měsíce u státního zastupitelství (§17), podrobně byly stanoveny podmínky, za nichž je možno se od pravidelného rozvržení přípravné služby odchýlit. Též způsob "výcviku" (a konkrétní náplň přípravné služby) byl podrobně upraven. Třebaže obvyklou prací, již byli auskultanti pověřováni, bylo sepisování zápisu (protokolu) o jednání v trestních a civilních věcech, než se tak stalo, bylo podrobně zkoumáno, zda jsou již způsobilí zápis řádně sepsat. (§24).²⁰¹⁾

Tříletá přípravná služba byla s ohledem na praktické potřeby (nedostatek soudců) v období Československé republiky zkrácena na dva roky.^{201a)}

c) vznik funkce soudce - jmenování soudců

Po krátkém období platnosti "organického zákona pro soudy" upravovala pravomoc ke jmenování soudců **Soudní instrukce (ze 3. května 1853, č. 81 ř.z.)**, která dělila pravomoc ke jmenování soudců (v závislosti na jejich umístění v hierarchicky chápané soudní soustavě) mezi panovníka a ministra spravedlnosti. Přijetí zákona č. 217/1896 o soudní organizaci na věci nic nezměnilo, neboť § 18 tohoto zákona stanovil, že zákonem nejsou dotčena dosavadní ustanovení o jmenování soudcovských úředníků. Až na drobné změny, které spočívaly v zásadě jen ve změně označení některých kategorií soudcovských úředníků, zůstala dále specifikovaná právní úprava v platnosti až do zániku Rakouska-Uherska. Nově vzniklá republika základ právní úpravy zachovala, jmenovací pravomoci, které náležely

²⁰¹⁾ Hartmann, předpisy, s. 121-138

^{201a)} Jednalo se zejména o zákon č. 77/1919 Sb. který umožnil, aby nařízením vlády mohlo být provedeno zkrácení přípravné doby na dva roky, s tím, že toto opatření platí po dobu tří let. Byť bylo toto opatření chápáno jako dočasné, možnost vlády zkrátit přípravnou službu na dva roky byla opakovaně prodlužována (např. zákony č. 57/1922, 291/1924). Na uvedené zákony navazovala příslušná nařízení vlády, která zákonem danou možnost realizovala. V případě zkrácení přípravné služby bylo též upouštěno od povinnosti vypracovat domácí písemnou práci z právní vědy.

panovníkovi, svěřila ústava prezidentovi a jmenovací pravomoci, které náležely ministru spravedlnosti, svěřila (nově) vládě. Ministru spravedlnosti byla ponechána jen pravomoc jmenovat pomocné soudcovské úředníky (tj. soudce tzv. druhé skupiny).

V období 1848 - 1918 byla dělba jmenovacích pravomocí upravena takto :

Panovníkem byli jmenováni a) prezident Nejvyššího soudu, presidenti senátů Nejvyššího soudu, dvorní radové Nejvyššího soudu, b) presidenti, vicepresidenti a radové vrchních soudů, c) presidenti a vicepresidenti sborových soudů první stolice (tj. krajských a zemských soudů)

Ministrem spravedlnosti byli jmenováni a) u vrchních soudů radní tajemníci, b) u sborových soudů první stolice radové těchto (tj. zemských a krajských) soudů a radní tajemníci zemských a krajských soudů, c) u okresních soudů okresní soudci, d) odborní přísedící (tj. laičtí soudci) obchodních a horních senátů

Vrchními soudy byli jmenováni auskultanti .²⁰²⁾

V období Československé republiky byla právní úprava následující :

President republiky jmenoval na návrh vlády soudce (též státní úředníky a důstojníky) počínaje VI. hodnostní třídou (tedy, po zrušení hodnostních tříd, soudce IV. a V. stupnice funkčního služného) *President* tedy jmenoval a) prvního a druhého presidenta Nejvyššího a Nejvyššího správního soudu, senátní presidenty a rady nejvyšších soudů, b) presidenty, vicepresidenty a rady vrchních (zemských) soudů, c) presidenty a vicepresidenty sborových soudů první stolice

Vláda rozhodovala ve sboru o jmenování soudců (a též státních úředníků a důstojníků) od VIII. hodnostní třídy (tedy, po zrušení hodnostních tříd, soudců VI a VII. stupnice funkčního služného). *Vláda* tedy jmenovala : a) rady sborových soudů první stolice, b) přednosty okresních soudů, okresní soudce a soudce okresních soudů

Ministr spravedlnosti jmenoval : a) soudce do VIII. hodnostní třídy (tedy soudce druhé skupiny, t.j. pomocné úředníky soudcovské b) odborné soudce laiky

První president Nejvyššího soudu jmenoval presidiální tajemníky a tajemníky nejvyššího soudu

Vrchní soudy jmenovaly auskultanty²⁰³⁾

d) zánik funkce soudce

Soudci byli jmenováni do funkce bez časového omezení a původně i bez jakékoliv horní věkové hranice. Funkce soudce tedy mohla zaniknout jen v důsledku disciplinární odpovědnosti soudce za závažné provinění (nebo rozhodnutím o zdravotní nezpůsobilosti soudce). Stanovení maximálního věku, jehož dovršením funkce soudce zanikla ze zákona, byla zavedeno až zákonem ze 4.července 1934, č.165 Sb.z. a n. (o překládání soudců do výslužby podle věku). Dle tohoto zákona zanikla funkce soudce (resp., slovy zákona, soudce musel odejít do trvalé

²⁰²⁾ text normy in Bělský , s.177

²⁰³⁾ Hartmann, s. 188

výslužby) tehdy, dovršil-li šedesátý sedmý rok svého věku s tím, že tato věková mez se s účinností od 1.1.1937 snižovala na šedesátý šestý a od 1.1.1940 na šedesátý pátý rok věku.
204)

IV.1.4 Ústavní vymezení postavení soudní moci a práv a povinností soudců

První vymezení postavení soudní moci bylo provedeno v roce 1849 a bylo obsaženo v "březnové" (Stadionově) ústavě (ze 4.3.1849, zákon č.149 ř.z.), konkrétně v XXII. hlavě ústavy, jež nesla název : O moci soudcovské. V člancích této hlavy byly zakotveny takové "novodobé" zásady soudnictví, jako je zásada rovnosti všech občanů před zákonem, zásada nezávislosti soudní moci, zásada veřejnosti a ústnosti soudního řízení, zásada obžaloby v trestních věcech a zásadu účasti lidu při rozhodování o trestních věcech. Dále byl ústavně upraven princip jednotné organizace soudnictví a princip státního soudnictví (na rozdíl od doby minulé, kdy podstanou část soudní agendy vykonávaly soudy patrimoniální).

Část z výše uvedených zásad byla v zákonné úpravě zachována i v období bachovského neoabsolutismu. Takové zásady, jako byla rovnost občanů před zákonem, či zásady jednotného, všobecného a státního soudnictví, zůstaly již natrvalo nezpochybnitelnou součástí právního řádu. Dočasně však byly narušeny zásada výkonu soudnictví pouze soudy (zavedením smíšených úřadů okresních), zásada veřejnosti (dočasným zavedením zásadně neveřejného trestního řízení), zásada ústnosti (dočasným zavedením výlučně písemného řízení u sborových soudů druhé a třetí stolice v trestních věcech). Oslabena bylo samostatné a nezávislé postavení soudcovských úředníků, když jejich samostatnost a nezávislost byla zajištěna jen při výkonu soudcovského úřadu, v ostatních služebních vztazích bylo jejich postavení limitováno předpisy společnými pro všechny státní úředníky. Typické pro toto období jsou např. změny v úpravě disciplinární odpovědnosti soudců, o nichž bude pojednáno v oddílu IV.1.6 této práce. Konečně zásadou, která byla v tomto období zcela opuštěna, byla zásada účasti lidu při rozhodování v trestních věcech (porotní soudy byly dočasně zrušeny).

Zásadní změny v ústavním zakotvení postavení moci soudní přinesla tzv. **ústava prosincová** z 21.12.1867,

²⁰⁴⁾ V Maďarsku (na rozdíl od rakouské části Rakouska-Uherska) však byla zavedena horní věková hranice 70 let již v roce 1869, v roce 1885 byla (vyjma soudců nejvyšší kurie) snížena na 65 let. V jiných středoevropských zemích byla věková hranice zaváděna až ve dvacátém století – v Německu v roce 1923 (65 let, resp. pro soudce říšského soudu, říšského dvora a říšského finančního dvora 68 let), v Rakousku v roce 1921 (uplynutím kalendářního roku následujícího po roce, v němž soudce dovršil 65 let věku) a v Polsku v roce 1928 (70 let).

Informace z důvodové zprávy k nerealizovanému návrhu zákona o úpravě některých služebních poměrů soudců z roku 1931 in Právník 1931, s.35

Důvodová zpráva srovnání právní úpravy středoevropských zemí uzavírá úvahou, že věk 70let je hranicí, při níž potřebná svěžest tělesná i duševní a tedy i nutná pracovní způsobilost je pouhou individuální výjimkou.

konkrétně ten z pěti základních zákonů státních, z nichž se ústava skládala, který se jmenoval **základní zákon státní o moci soudcovské (č.144/1867 ř.z.)**. Tímto ústavním zákonem byla plně obnovena zásada ústnosti a veřejnosti, opětovně byly zavedeny porotní soudy v trestních věcech, byla obnovena dočasně oslabená zásada obžalovací v trestních věcech, bylo znovu zavedeno úplné oddělení orgánů soudních a orgánů správních a bylo avizováno zřízení správního soudnictví. Kromě těchto obecných zásad byly upraveny ústavní záruky soudcovské nezávislosti, které byly formulovány tak, že soudci jsou jmenováni císařem definitivně a na doživotí (článek 5) a že soudci jsou při vykonávání soudcovského úřadu samostatní a nezávislí, přeložení nebo dání na odpočinek proti jejich vůli je možné jen v případech zákonem stanovených při dodržení předepsané formy (článek 6).^{204a)}

V dalších člancích ústava definovala meze soudcovské nezávislosti při rozhodování tím, že stanovila, že soudcům nenáleží posuzování platnost zákonů náležitě vyhlášených, ale náleží jim pořadem instancí dle zákona vyměřeným rozhodovati, zdali nařízení (t.j. současnou terminologií nejbližší asi vyhlášky ústředních orgánů)²⁰⁵⁾ jsou platná

^{204a)} Nepřeložitelnost a nesesaditelnost soudců mohla být dočasně zákonem pozastavena, bylo-li třeba provést opatření v organizaci soudů. Šlo však o opatření výjimečné. § 91 z.č.217/1896 stanovil, že za účelem zavedení nových zákonů procesních začíná lhůta pro provedení nové organizace soudů dne 1.7.1897 a končí 31.12.1898 (co do možnosti pensionovat soudce bez jeho souhlasu), resp. 31.12.1899 (co do možnosti přeložit soudce bez jeho souhlasu). Pražák, J., cit. dílo, s.445

²⁰⁵⁾ *Vymezení pojmu „nařízení“* je složitější. Ve shora zmíněném kontextu šlo o označení prováděcích právních předpisů, tj. právních norem vydávaných ústředními politickými orgány (ministerstvy) na základě (a v mezích) zákona. V tomto smyslu byl tento pojem užíván i v období ČSR (viz např. samotné označení sbírky obecně závazných předpisů – Sbírká zákonů a nařízení). V dosud naznačeném významu pojem „nařízení“ problém nečinil a obsah tohoto pojmu opravdu v zásadě odpovídal současnému pojmu „vyhlášky ústředních orgánů státní správy“.

Problém nastal v okamžiku, kdy bylo třeba vyložit pojem „nařízení“, šlo-li o nařízení z doby před obnovením ústavnosti. Tento problém zaměstnával právní teoretiky (i praktiky), protože „nařízením“ mohl být označen i právní předpis, který měl povahu zákona. J. Pražák v této souvislosti konstatuje : „Velkou obtíž působí také otázka, kterák sluší přihlížeti k předpisům starším, pocházející ještě z doby vlády absolutní“ a poukazuje na nález říšského soudu ze dne 17.října 1889, č.473, jímž „bylo uznáno, že nařízení ministerstva vnitra o pomnutí odúmního práva obce pražské sluší považovati za zákon“. Byť se Pražák zřejmě přikláněl k možnosti, že „nařízení“ (z doby předústavní) může být v konkrétním případě shledáno zákonem, poukazyval i na odlišný názor : „Jinak pohlíží k věci Herrnritt, jenž pokládá všechny normy, před zahájením konstituční éry vydané, ve směru zde dotčeném prostě za nařízení“.

Pražák, J. : Rakouské právo veřejné, díl I., Praha 1902, s. 290

Pro adresáty právních norem nebyl rozdíl mezi zákonem a nařízením podstatný – zákon i nařízení, jakožto obecně závazné právní předpisy, stanovily pravidla závazná pro všechny. Specifické oprávnění bylo však dáno soudcům, kteří byli oprávněni zkoumat platnost nařízení. Pokud se týče zákona byli oprávněni zkoumat pouze to, byl-li řádně zákon řádně vyhlášen. Pokud se týče nařízení, byli oprávněni zkoumat nejen to, bylo-li nařízení řádně vyhláшено, ale též to, zda bylo vydáno po právu, tedy zda bylo vydáno příslušným úřadem, zda bylo vydáno o předmětu, pro nějž nebylo stanoveno, že může být upraven pouze zákonem a bylo-li vydáno v souladu se zákonem (tj. zda se nepřidá zákonu). Všechny tyto otázky byl soudce (v rámci řešení konkrétního případu) oprávněn posoudit a dospěl-li k závěru, že nařízení není platné, při svém rozhodnutí k němu nepřihlížel.

Pražák, J. : tamtéž, s.301-305

(článek 7), konečně ústava uložila soudcům povinnost složit služební přísahu (článek 8) a výslovně zmínila odpovědnost soudců za porušení práva při vykonávání úřadu (článek 9).

Nové ústavní zakotvení postavení soudní moci přinesla v Československé republice **Ústavní listina (zákon ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. z. a n.)**. Ústavní vymezení moci soudcovské bylo provedeno v hlavě čtvrté, v §§ 94 -105. Ústava nového státu jednak formulovala zásady uspořádání soudních orgánů, jednak podrobně upravila postavení soudců.

O postavení soudců ústava stanovila, a) že podmínky nutné k dosažení úřadu soudce z povolání a služební poměry soudců stanoví zákon, b) že soudci vykonávají svůj úřad nezávisle a jsou vázáni pouze zákonem, c) že služební přísahou musí slíbit, že budou zachovávat zákony, d) že soudcové z povolání jsou ustanovováni na svá místa trvale a proti své vůli mohou být přeloženi, sesazeni nebo dáni do výslužby jen v případech nové organizace soudní po dobu zákonem stanovenou^{206a)} nebo na základě pravoplatného disciplinárního nálezu, resp. též na základě pravoplatného disciplinárního nálezu tehdy, když dosáhnou stáří zákonem stanoveného, e) že senáty sborových soudů prvních a druhých stolic jsou po celý rok stálé (výjimky stanoví zákon), f) že soudci z povolání nesmějí zastávat jiných funkcí placených, pokud zákon nestanoví výjimky, g) že soudci při rozhodování mají právo zkoumat platnost nařízení, ohledně zákona mohou zkoumat jen, byl-li řádně vyhlášen

O řízení před soudy ústava stanovila, že rozsudky se vyhlašují jménem republiky a že líčení před soudy je ústní a veřejné a že v řízení před soudy trestními platí zásada obžalovací..

²⁰⁶⁾ Ohledně základních pravidel uspořádání soudů ústava stanovila, že : soudní moc v civilních právních věcech přísluší soudům civilním a to buď řádným, nebo mimořádným či rozhodčím, soudní moc ve věcech trestních náleží občanským soudům trestním, pokud není zvláštními zákony přikázána soudům vojenským, nebo nemá-li být projednána v trestním řízení policejním nebo finančním. O porotních soudech ústava stanovila, že jejich příslušnost a působnost upravují zvláštní zákony a že působnost porot může být zákonem dočasně zastavena. O poměru soudnictví a správy ústava stanovila, že soudnictví je ve všech stolicích odděleno od správy

^{206a)} *Doba nové organizace soudní* byla doba, která byla určena k provedení nezbytných změn v soudní soustavě. Aby bylo tyto změny možno uskutečnit, neplatila v této době nejen zásada nepřeložitelnosti soudců bez jejich souhlasu, ale i zásada nesaditelnosti soudce z jiných, než disciplinárních resp. zdravotních důvodů (soudci mohli být v této době i pensionováni, což se stalo i několika soudcům Nejvyššího soudu, pro něž byla, paradoxně, doba organizace vyhlášena až po té, kdy již byl úplně obsazen, tj. v roce 1924. Viz Cícha, V. : Deset let Nejvyššího soudu v Brně, Soudcovské listy, roč. 1930, s.2

V období ČSR byla doba nové organizace soudní stanovena pro řádné soudy (s výjimkou obou nejvyšších soudů) zákonem č.6/1918 Sb. z. a n. na dva roky, následně byla prodloužena o další rok (zákonem č.691/1920), poté byla prodloužena do roku 1924 (z.č.491/1921) a následně do dubna roku 1926 (z.č.295/1924). Posledně jmenovaný zákon rozšířil dobu nové organizace soudů dokonce na oba nejvyšší soudy. To, že byla doba nové organizace opakovaně prodloužována, bylo předmětem kritiky z řad soudců, kteří v tomto postupu opodstatněně spatřovali hrubý zásah do své nezávislosti. Viz Krcha, K. : Organizace soudů a soudcovská neodvislost, Soudcovské listy, roč. 1926 s. 22-24

IV.1.5 Zákonné vymezení povinností soudců

Základní právní předpisy, které upravovaly postavení soudců, byly uvedeny v části I. Uvedené právní normy stanovily též povinnosti soudců. Organický zákon pro soudy byl brzy nahrazen tzv. soudní instrukcí (t.j. zákonem o vnitřním zařízení a organizaci soudů, vyhlášeným čís.pat. ze 3.května 1853, č.81 ř.z.), ustanovení této právní normy upravující povinnosti soudců zůstala v platnosti i po vyhlášení zákona o soudní organizaci v roce 1896, a též po roce 1918. V platnosti zůstala nejen ustanovení týkající se předpokladů pro výkon funkce soudce, nýbrž i ustanovení upravující povinnosti soudců. Konkrétně § 19 zákona o soudní organizaci stanovil, že v platnosti zůstávají (mimo jiné) ustanovení soudní instrukce týkající se vzetí soudních osob do přísahy (§§ 32 a 33), ustanovení o jejich úředních povinnostech (§§ 45-51) a ustanovení o odpovědnosti za škodu způsobenou zanedbáním nebo přestoupením úředních povinností (§ 59), a to za předpokladu, že nebyly změněny pozdějšími předpisy.

Povinnosti stanovené soudcům (případně i dalším soudním osobám), upravené v ust. §§ 45 - 51 soudní instrukce byly následující :²⁰⁷⁾

- povinnost dodržovat obecná pravidla stanovená pro všechny státní úředníky (§ 45)
- povinnost soudce vykonávat spravedlnost nestranně, podle zákonů a co možná nejrychleji (§46)
- povinnost soudce (a dalších soudních osob) vykonávat práce uložené zákonem nebo představeným pilně, horlivě a bez zjištěnosti
- povinnost soudce (a dalších soudních osob) chovat se v životě domácím a občanském zcela bezúhonně
- povinnost soudce (a dalších soudních osob) nečiní v úřadě ani mimo úřad nic, co by mohlo odnímat důvěru v jeho úřední jednání nebo ohrožovat vážnost stavu, k němuž náleží (to vše § 47)
- povinnost soudce (a dalších soudních osob) dbát, aby zaměstnání vedlejší, jsou-li předpisy povolena, nebyla služebnímu postavení na újmu (§ 48)
- povinnost soudce (a dalších soudních osob) nepřijímat v souvislosti s výkonem úřadu žádné dary ani jiné užitky, ani pro sebe, ani pro rodinné příslušníky, ani přímo, ani zprostředkovaně ani před skončením, ani po skončení nějakého jednání úředního (§ 49)
- povinnost soudce (a dalších soudních osob) zachovávat mlčenlivost o jednáních u soudu probíhajících. Opakované porušení této povinnosti nebo i jen jediné porušení za okolností, z nichž by mohla vzniknout značná škoda, má být potrestáno přísným trestem disciplinárním, případně i propuštěním ze služby (§50)
- povinnost soudce zdržet se pronášení názorů na věci, které u soudu probíhají nebo na to, jak pravděpodobně dopadnou (§ 51)

²⁰⁷⁾ tyto povinnosti byly upraveny v hlavě třetí prvního dílu Soudní instrukce. Bělský, s. 195-202

Některé otázky postavení soudců byly upraveny (a mělo se za to, že jen dočasně) zákonem ze dne 25. ledna 1914 o služebním poměru státních úředníků a státního zřízení (služební pragmatika - č. 15 ř. z.).²⁰⁸⁾

IV.1.6 Disciplinární odpovědnost soudců

Ve vývoji úpravy disciplinárního práva lze dobře pozorovat specificky zprostředkovaný dopad sociálně-politické reality do úpravy té materie, z níž je zvláště patrné, zda chce výkonná moc vnímat soudce jako reprezentanta nezávislé soudní moci, či zda chce jeho nezávislost limitovat.

Zatímco právní úprava vycházející z politických požadavků artikulovaných v průběhu roku 1848 (obsažená v "prozatímním zákoně organickém pro soudy" z roku 1850) respektuje odlišné postavení soudců a nesoudcovských úředníků a, jako výraz nezávislého postavení soudce, zavádí pro disciplinární "trestání" soudců kárné soudy (senáty), právní úprava "bachovského" období (obsažená v "zákoně o zřízení vnitřním a řádu jednacím veškerých úřadů soudních" z roku 1853) formuluje disciplinární odpovědnost soudců a nesoudcovských úředníků zásadně jednotně, což nachází svůj výraz ve zrušení kárných soudů pro soudce a jejich nahrazení disciplinárními komisemi pro soudce i pro nesoudcovské úředníky.

Pro konec bachovského neoabsolutismu je pak příznačné opětovné zavedení kárných senátů pro soudce a oddělení právní úpravy disciplinární odpovědnosti soudců a nesoudcovských úředníků, formálně vyjádřené tím, že pro nesoudcovské úředníky je zachována dosavadní právní úprava a disciplinární právo soudců je kodifikováno novým, samostatným právním předpisem, který s nepodstatnými změnami zůstane v platnosti i v období let 1918-1938 (zákon č. 46/1868 ř. z. O kárném řízení se soudcovskými úředníky a jejich nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo na odpočinek).

Prozatímní zákon organický pro soudy, uvozený patentem z 28. června 1850 (č. 258 ř. z.) obsahoval úpravu disciplinárního práva ve své části první, jež nesla název: "O soudech, jejich obsazování, řízení a o moci disciplinární" (§§ 1-118).

Ideovým východiskem této právní úpravy byly zásady březnové ústavy upravující samostatnost (§ 99 ústavy), nesesaditelnost a nepřeložitelnost (§ 101 ústavy) definitivně ustanoveného soudce, jehož důstojnost a neodvislost měla být touto právní úpravou zajištěna,

²⁰⁸⁾ Až do vydání zákona upravujícího celkový služební poměr soudců (k němuž nedošlo ani v období republiky), mělo být též na poměr soudců užito některých ustanovení tohoto zákona, konkrétně šlo o ustanovení týkající se pravidelné kvalifikace, kvalifikačních hledisek, kvalifikačních komisí a celkového posudku (ust. §§ 14 až 20), vojenské služby a pobytu (§§ 30 a 31), služebního pořadí (§ 37), dovolené (§§ 42 až 45), platu (§ 47, 48, 50, 51, 53 až 55), výslužného o zaopatřovacích platů (§§ 57-66), náhrady za přestěhování (§ 68), služby při ústředních úřadech (§ 69), postavení mimo službu (§§ 71, 72), přeložení na dočasný či trvalý odpočinek (§§ 75, 77 až 79, 81), prohlášení o vystoupení ze služebního poměru (§ 84, 85), náhrady za škodu způsobené ve služebním poměru (§ 89 odst. 2), příspěvku na výživu po odsouzení k propuštění ze služebního poměru (§ 98) a některá další speciální ustanovení (§§ 121, 131, 142 až 146). Hartmann, Předpisy, s. 343 - 489

přičemž je zřejmé, že právě takto vnímané postavení soudce odlišovalo od všech dalších nesoudcovských úředníků. Respektování právě zmíněných ústavních zásad se promítlo nejen ve specifikaci předpokladů pro ustanovení soudcem či v ustanoveních o výkonu soudní správy ale též v ustanoveních "o moci disciplinární", tedy v ustanoveních §§ 62-118. Specifické (výsadní) postavení však bylo rezervováno, řečeno slovy zákona, jen pro samostatné soudcovské úředníky, tedy pro předsedy sborových soudů všech stupňů, přednosta okresních soudů (okresní soudce) a pro předsedy senátů, rady a přísedící (votanty) sborových soudů. Pomocnými soudcovskými úředníky, kteří toto postavení neměli (nebyli totiž definitivně ustanovenými soudci), byli tajemníci (radní, vrchní, podtajemníci), adjunkti a auskultanti.

Disciplinární sankce, jež bylo možno uložit soudcům (samostatným soudcovským úředníkům), pomocným soudcovským úředníkům, nižším úředníkům a sluhům, byly stejné, ale zatímco samostatným soudcům je mohly uložit výlučně disciplinární soudy, pomocným soudcům a ostatním úředníkům byly ukládány jen administrativní cestou. Disciplinárním soudem byl 1. Nejvyšší soud - pro delikty radů Nejvyššího soudu, presidentů, senátních presidentů a radů vrchních zemských soudů a presidentů a senátních presidentů soudů zemských, 2. Vrchní zemské soudy - pro delikty radů příslušného vrchního soudu a radů zemských a okresních soudů v jejich obvodu.

Disciplinárními sankcemi byly jednak tresty pořádkové (§§62-63), tedy napomenutí a důtka, jednak tresty disciplinární (§§64-74), jimiž byly výstraha, srážka z platu a propuštění. Důvodem propuštění bylo a) spáchání zločinu, b) spáchání trestného činu, za nějž byl ukládán trest nejméně šestiměsíčního odnětí svobody, c) spáchání přečinu nebo přestupku ze ziskuchtivosti nebo porušujícího veřejnou mravnost.²⁰⁹⁾

Záměrné oslabení specifického postavení samostatných soudcovských úředníků v rámci úpravy disciplinárního práva je v období neoabsolutismu zcela zjevné. *Nová úprava byla obsažena v tzv. soudní instrukci - zákoně ze dne 19.května 1853, č.81 ř.z. (t.j. v zákoně o zřízení vnitřním a řádu jednacím veškerých úřadů soudních).* Tento zákon upravil disciplinární právo v *díle I., hlavě VII. (§§ 75-89), jejíž název zněl : "O vykonávání moci disciplinární nad úředníky a služebníky soudními".*

Tento zákon vycházel, jak již bylo zmíněno výše, ze zásadně jednotného postupu pro soudce i úředníky. Hlavní změna spočívala v tom, že soudci pozbyli právo na řízení před samostatnými kárnými senáty. Právo rozhodnout o propuštění soudce ze služby bylo soudním orgánům odňato a bylo svěřeno ministru spravedlnosti (ohledně soudců jím jmenovaných), resp panovníkovi (ohledně soudců jmenovaných panovníkem).²¹⁰⁾

Zákon rozlišoval mezi disciplinárními opatřeními a disciplinárními tresty. Disciplinárními opatřeními byly a) napomenutí, b) důtka, c) srážka z platu, d) nevýhodné služební přeložení, tato opatření ukládal bezprostřední nadřízený (§81).

²⁰⁹⁾ Šolle, část I., s.127

²¹⁰⁾ O tom, které soudce jmenoval panovník, bylo pojednáno na s. 86 této práce

Disciplinárními tresty byly degradace a propuštění ze služby, uložení těchto trestů muselo předcházet disciplinární vyšetřování, jehož výsledky byly předkládány stálé komisi presidia příslušného vrchního zemského soudu (§ 85). Jednalo-li se o delikt sluhů, rozhodla o trestu komise většinou hlasů, šlo-li o delikty úředníků a soudců, předložila komise návrh rozhodnutí prezidentovi nejvyššího soudu (§86). President nejvyššího soudu nechal věc projednat v komisi osobní a disciplinární, zřízené u presidia nejvyššího soudu (dle ust.28 zákona) a se svým návrhem ("dobrým zdáním") předložil k rozhodnutí ministrovi spravedlnosti. Rozhodnutí tak učinil ministr spravedlnosti, který však měl vycházet z nálezu komise, event. mohl uložit trest mírnější (§89).

Vyšetřování deliktů presidentů sborových soudů první instance, radů a vicepresidentů a presidentů vrchních zemských soudů, jakož i radů nejvyššího soudu prováděla výše zmíněná komise presidia nejvyššího soudu, následně věc se svým návrhem předložil president nejvyššího soudu ministru spravedlnosti, který požádal o rozhodnutí panovníka (zněli-li návrh na propuštění ze služby), nebo rozhodl sám (šlo-li o mírnější trest), přitom však měl respektovat nálezní disciplinární komise, který mohl případně zmírnit (§89).²¹¹⁾

Je třeba podotknout, že výše uvedená právní úprava se netýkala úředníků smíšených okresních úřadů, jež v tomto období působily jako soudy okresní. *Disciplinární moc nad úředníky a soudci těchto úřadů upravovala úřední instrukce pro smíšené a politické okresní úřady z roku 1855 (č.52 ř.z.)* podle níž o napomenutí, důtce a srážce z platu rozhodoval přednosta smíšeného okresního úřadu, o přísnějších opatřeních, tedy o přeložení, degradaci a propuštění ze služby rozhodoval ten, kdo rozhodoval o přijetí příslušného úředníka či soudce - t.j. presidium příslušného vrchního zemského soudu nebo ministr spravedlnosti - a to po provedeném disciplinárním řízení.²¹²⁾

Nová, samostatná úprava kárné odpovědnosti soudců byla provedena *zákonem č.46 /1868 ř.z. o kárném řízení se soudcovskými úředníky a jejich nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo na odpočinek*. Šlo o právní úpravu, která doznala již jen drobných změn a byla zachována i v letech 1918-1938. *Okruh osob*, na něž se zákon vztahoval, byl vymezen v §1 zákona. Byli to :

- a) samostatní soudcovští úředníci - presidenti, vicepresidenti a radové sborových soudů, okresní soudcové a ti, jimž bylo svěřeno hlasovací právo (votum) u sborových soudů
- b) pomocní soudcovští úředníci - tajemníci, adjunkti a auskultanti

Kárné provinění (soudobou terminologií řečeno) bylo vymezeno v ustanovení §2 zákona jako porušení povinností uložených soudcům jejich úřadem nebo služební přísahou. Porušením soudcovských povinností bylo též takové chování v úřadě nebo mimo něj, jímž se ukázali nehodnými úcty a důvěry, jichž vyžaduje jejich povolání.²¹³⁾

²¹¹⁾ text normy in Bělský, s.208-213

²¹²⁾ Šolle, část II., s.149

²¹³⁾ Hartmannův komentář zákona odkazuje na další úřední povinnosti, stanovené v §§ 45 až 51 soudní instrukce (patent z 3.května 1853, č.81 ř.z.), tyto povinnosti byly vyjmenovány na s.90 této práce.

Podle závažnosti porušení povinností šlo buď o "pouhou nepořádnost" nebo o "služební přečin". Podle tohoto byly ukládány tresty pořádkové nebo tresty kárné.

Pořádkovými tresty (§3) byly napomenutí nebo důtka. Před udělením důtky musela být dána soudci možnost se ospravedlnit. Důtka se zapisovala do osobního výkazu. Právo ukládat napomenutí a důtky měli (z titulu výkonu práv služebního dohledu) předsedové soudů ve vztahu k soudcům svého soudu, presidenti sborových soudů první stolice ve vztahu ke všem soudcům v jejich obvodu, presidenti sborových soudů druhé stolice (tedy vrchních soudů) ve vztahu ke všem presidentům sborových soudů první stolice jim podřízeným (tedy v obvodu jejich vrchního soudu). Do udělení napomenutí nebyl žádný opravný prostředek, do udělení důtky bylo možno podat do osmi dnů stížnost u presidenta sborového soudu přímo nadřízeného, do důtky presidenta nejvyššího soudu u ministra spravedlnosti.²¹⁴⁾

Kárnými tresty (§6) byly

a) přeložení ve stejné hodnosti na jiné služební místo bez nároku na úhradu stěhovacích nákladů

Případně též spojené se snížením služebního platu až o třetinu na dobu až tří let.

b) dání na odpočinek na neurčitou dobu se snížením normálního výslužného

c) propuštění ze služby (jež bylo spojeno se ztrátou úředního titulu, jehož soudce dosáhl a jehož mohl ve výslužbě s příslušným dodatkem užívat, a dále bylo spojeno se ztrátou nároku na "odpočivné"). Každý trest se zapisoval do výkazu o osobním stavu, volbu trestu provedl kárný soud po zvážení závažnosti provinění a tíže služebního přečinu a újmy nastalé porušením úřední povinnosti.

Kárnými soudy (§8) byly

a) nejvyšší soud - pro senátní presidenty, rady a všechny další soudcovské úředníky Nejvyššího soudu, dále pro presidenty a vicepresidenty a rady vrchních soudů a pro presidenty a vicepresidenty sborových soudů první stolice.

b) vrchní soudy - pro jiné soudcovské úředníky u nich ustanovené a pro jiné soudcovské úředníky sborových soudů první stolice v jejich obvodu, než jsou osoby výše uvedené a dále pro všechny soudce okresních soudů v jejich obvodu²¹⁵⁾

Obsazení kárných soudů (§9)

Jako kárný soud působil u vrchních soudů kárný senát složený z presidenta soudu nebo jeho vicepresidenta (jakožto předsedy kárného senátu) a dalších čtyř členů a dvou náhradníků. Ministerstvo spravedlnosti (ministerstvo práv) nemělo na složení kárných senátů žádný vliv, složení kárných senátů bylo ministerstvu pouze oznamováno. Kárný senát u vrchních soudů ustanovoval a náhradníky jmenoval na každý kalendářní rok prezident vrchního soudu

²¹⁴⁾ Ust. § 3 přitom presidenta nejvyššího soudu neuvádí výslovně mezi osobami, oprávněnými ukládat pořádkové tresty, jeho oprávnění učinit tak ve vztahu k soudcům Nejvyššího soudu však vyplyvalo z obecných ustanovení o výkonu služebního dohledu vyjádřených tak, že toto právo mají všichni předsedové soudů ve vztahu k soudcům svého soudu.

²¹⁵⁾ Hartmann, Předpisy, s.726

ze soudců svého soudu. Obdobně byl ustanovován kárný senát u Nejvyššího soudu jen s tím rozdílem, že senát se skládal z devíti členů (tedy z předsedy a osmi soudců) a jmenování byli čtyři náhradníci. Od roku 1907 byl kárný senát u Nejvyššího soudu pouze pětičlenný. Kárně obviněný soudce měl možnost dva členy kárného senátu odmítnout a to bez udání důvodů.²¹⁶⁾

Průběh kárného řízení

Návrh na zahájení kárného řízení podával kárný žalobce. Kárnými žalobci byli pouze vrchní státní zástupci (byl-li kárným soudem kárný senát vrchního soudu) nebo generální prokurátor (byl-li kárným soudem kárný senát Nejvyššího soudu). Kárné vyšetřování mohlo být zahájeno jen usnesením kárného soudu po slyšení kárného žalobce a po výslechu obviněného soudce. Důkazy byly prováděny ve vyhledávacím řízení, event. i při ústním jednání, které bylo neveřejné. Soudce se mohl dát zastoupit jiným soudcem nebo obhájcem. Do nálezu kárného senátu nejvyššího soudu nebyl přípustný žádný opravný prostředek. Po přijetí pragmatikálního zákona byla (jako mimořádný opravný prostředek) možná jen obnova řízení (dle ust. § 142 služební pragmatiky). Do nálezu kárného senátu vrchního soudu bylo přípustné odvolání do osmi dnů od doručení nálezu kárného soudu.

Pozastavení výkonu funkce soudce (§29 - "suspense s úřadu") bylo možné rozhodnutím kárného senátu, jevilo-li se to vhodným vzhledem k povaze či závažnosti kárného přečinu. V naléhavých případech mohl suspensi nařídít předseda soudu, u nějž soudce působil (resp. předseda soudu vyššího), toto rozhodnutí však musel potvrdit kárný soud. Proti rozhodnutí kárného senátu vrchního soudu o suspensi byla přípustná stížnost. Po dobu suspense náležela soudci úhrada služebních požitků v poloviční výši (po přijetí pragmatikálního zákona byla úhrada zvýšena na dvě třetiny služebních požitků - § 146 služební pragmatiky)²¹⁷⁾

Zvláštní řízení. Zákon dále upravoval

a) *řízení o nedobrovolném přeložení soudce na jiné služební místo (§§ 43-47)* - takové přeložení bylo možné jen jako kárný trest nebo vznikl-li mezi soudci téhož soudu švakrovský poměr nebo stalo-li se to nutným změnami v organizaci soudů. Pomocní úředníci soudcovští však mohli být přeloženi ve správním řízení i bez svého souhlasu. Kromě toho §49 stanovil možnost "*zaměstnání soudcovských úředníků mimo jejich úřední sídlo po nějaký čas zastupováním a na výpomoc*", které bylo proti vůli soudce možné jen na dobu maximálně 6 měsíců a to v obvodu jeho vrchního soudu.

b) *řízení o nedobrovolném dání soudce na trvalý či dočasný odpočinek (§§ 50-54)*. Dání na odpočinek bylo možné jen pokud to vyžadovaly změny v organizaci soudců nebo stal-li se soudce pro tělesné nebo duševní vady nezpůsobilým konat své úřední povinnosti. Rozhodnutí kárného soudu nebylo nutné u soudcovských úředníků pomocných (zde postačovalo rozhodnutí ve správním řízení).

²¹⁶⁾ Hartmann, předpisy, s.726-727

²¹⁷⁾ Hartmann, předpisy, s.727-736

IV.1.7 Odborní soudci (přisedlíci) laikové

Jmenování přisedlících senátů obchodních a senátů horních upravoval § 12 "Soudní instrukce" z roku 1853 tak, že přisedlíci jmenuje ministr spravedlnosti po dohodě s ministrem obchodu nebo financí.

Prováděcí předpis (výnos min.spravedlnosti a obchodu z 2. prosince 1864, č.89 ř.z.) stanovil, že komora obchodnická a živnostnická příslušného okresu navrhne ze svých řad o dva přisedlíci více, než kolik míst se bude v obchodním senátu příslušného sborového soudu první instance obsazovat. Počty míst přisedlících u jednotlivých soudů stanovovalo ministerstvo spravedlnosti. Odborné soudce jmenoval ministr spravedlnosti na tři roky, opětovné jmenování bylo možné.

Podrobnější právní úprava byla provedena §§ 20 a 21 zákona o soudní organizaci z roku 1896. Kromě toho, co již stanovila dosavadní právní úprava, bylo zdůrazněno, že úřad odborného soudce laika je úřadem čestným, který může vykonávat "každý zachovalý tuzemec, který svým povoláním zevrubně zná provozování obchodu, plavby nebo hornictví, jakož i zákony a obyčeje pro ně platné". Dalšími předpoklady byly dosažení věku 30 let a plná způsobilost k právům a právním úkonům. Tito soudci nemohli být ani dočasně zproštěni úřadu nebo přeloženi na jiné místo. Úřadu (tj. své funkce) mohl odborný soudce-laik pozbyt, byl-li zbaven svéprávnosti nebo odsouzen pro zločin nebo trestný čin ze zjištěné nebo proti veřejné mravnosti. Zbaven úřadu mohl být odborný soudce-laik pouze po ústním jednání nálezem vrchního soudu, zanedbával-li trvale své povinnosti.

Podrobnější úprava byla obsažena v následujících *prováděcích předpisech* :

a) *nař.min. spravedlnosti a obchodu z 1.června 1897, č.128 ř.z. o jmenování odborných soudců laiků z osob znalých hornictví*

Dle tohoto nařízení návrhy na obsazení míst odborných soudců laiků dávali majitelé hor a hutí v daném soudním okresu, majitelé hor a hutí byli též, spolu s oprávněnými závodními správci, volitelským sborem, ministr jmenoval odborné soudce z těch, kteří získali nejvíce hlasů.

b) *nař.min.spravedlnosti a obchodu z 1.června 1897, č.129 ř.z. o jmenování odborných soudců laiků z obchodnictva a osob znalých plavby*

Dle tohoto nařízení návrhy na obsazení míst odborných soudců laiků návrhy podávala obchodní a živnostenská komora společným usnesením obchodního a živnostenského odboru.
218)

Odbornému soudci-laikovi náležel po dobu, po kterou byl odborným soudcem, úřední titul, který v období ČSR zněl "komerční rada" s dodatkem obsahujícím označení sborového soudu, u něhož byl ustanoven^{218a)}

²¹⁸⁾ Hartmann, Předpisy, s. 189-204

^{218a)} nař.vlády ze dne 7.ledna 1921 o úředním titulu odborných soudců laiků

IV.2 KANCELÁŘSTÍ ÚŘEDNÍCI ²¹⁹⁾

IV.2.1 Předpoklady pro funkci kancelářského úředníka

Předpoklady, jež museli uchazeči o místo kancelářského úředníka splňovat, stanovila „Soudní instrukce z r.1853 v §§ 1 až 4 a v § 6, a byly to :

1. splnění obecných požadavků pro státní službu (§ 1 soudní instrukce) ²²⁰⁾
2. bezúhonnost - bezúhonným nebyl, kdo byl odsouzen pro jakýkoliv zločin, nebo pro přečin či přestupek ze ziskuchtivosti nebo proti veřejné mravopočestnosti, nebo kdo byl odsouzen k delšímu než šestiměsíčnímu trestu odnětí svobody pro jakýkoliv trestný čin, osoby v konkursu či osoby marnotratné (§§ 2 a 3 soudní instrukce)
3. bezdlužnost (§4)
4. potřebné způsobilosti a vědomostí (prokázané zejména formou zkoušky složené u soudu - §6)

Pozdější právní předpisy požadavky soudní instrukce konkretizovaly (ustanovení §§ 1-4 však zůstala v platnosti). Zákon o soudní organizaci z r. 1896 stanovil další předpoklady (v ust. § 50)

a to : 5. vykonání vojenské služby nebo osvobození od ní, nebo oprávnění k jednoroční dobrovolné službě, 6. úplná tělesná způsobilost, 7. jazykové znalosti potřebné ke službě v soudní kanceláři

K zastávání místa *kancelisty* nebo *kancelářského oficiála* bylo potřebné složení „první zkoušky kancelářské“ s dobrým prospěchem. Od zkoušky byli osvobozeni auskultanti a právní praktikanti, kteří již měli vykonaný rok soudní služby, ucházeli-li se o tato místa.

K zastávání místa *ředitele kanceláře, přednosty kanceláře, výkonného úředníka nebo kancelářského asistenta* bylo potřebné :

- a) ukončené střední vzdělání. Pro místa přednostů nebo řídících soudní kanceláře, kteří k 1.1.1898 již svá místa zastávali, byla přípustná výjimka vzdělání
- b) složení „druhé zkoušky kancelářské“. Od zkoušky byly osvobozeny osoby, které vykonaly soudcovskou zkoušku, pokud se o tato místa ucházely.

Místa úředníků soudní kanceláře byla předem vyhrazena vysloužilým poddůstojníkům, kteří obdrželi certifikát ministertva vojenství (obraný) pro místo úřednické. ²²¹⁾

²¹⁹⁾ Dalšími soudními osobami (vedle soudců a kancelářských úředníků) byli : a) kancelářští pomocníci na stálý plat a kancelářští pomocníci na denní plat, b) soudní sluhové (zřizenci), c) výpomocní sluhové a doruční sluhové (pomocní zřizenci), d) od roku 1931 působili úředníci vyšší pomocné soudní služby, jimž byla svěřena některá rozhodovací oprávnění, náležející jinak pouze soudcům. O těchto soudních osobách bude pojednáno v samostatných oddílech na str. 105-114

²²⁰⁾ Zde platí obdobně výklad učiněný v souvislosti s předpoklady k výkonu funkce soudce. Odlišně od soudců však byla stanovena pro kancelářské úředníky (a další adepty státní služby) minimální věková hranice, jež činila 18 let. Ohledně maximální věkové hranice 40 let a o možnostech jejího překročení platí poznámka 196a)

²²¹⁾ výklad o kancelářských úřednících in Hartmann, Služba, s.73

IV.2.2 Zařazení kancelářských úředníků do hodnostních tříd, úřední tituly

Rovněž kancelářští úředníci (obdobně jako soudci), byli zařazení do tzv. hodnostních tříd. Zařazení kancelářských úředníků do hodnostních tříd bylo následující :²²²⁾

1. *přednostové soudní kanceláře u sborových soudů první a druhé stolice* měli titul „ředitel kanceláře“. Ředitelé kanceláře první třídy byli zařazení v VIII. hodnostní třídě (byli tedy zařazení na stejné úrovni jako soudcovští úředníci téže třídy, např. okresní soudci), ředitelé kanceláře druhé třídy byli zařazení v IX. hodnostní třídě
2. *přednostové knihovních úřadů*, pokud tyto úřady byly samostatným oddělením soudní kanceláře, měli titul „ředitel knih pozemkových“, zařazení byli v VIII. hodnostní třídě
3. *řídící úředníci soudní kanceláře* měli titul „přednosta kanceláře“, přednostové kanceláře první třídy byli zařazení v IX. hodnostní třídě, přednostové kanceláře druhé třídy byli zařazení v X. hodnostní třídě
4. *výkonní úředníci* (první třídy v IX, druhé třídy v X. hodnostní třídě)
5. *kancelářští asistenti* (v XI. hodnostní třídě)
6. *místoředitelé knih pozemkových* (v XI. hodnostní třídě)
7. *kancelářští oficiálové* (v IX nebo X. hodnostní třídě)
8. *kancelisté* (v XI. hodnostní třídě)

Výše uvedení úředníci byli jmenováni, dle toho, jaké místo zastávali, ministrem spravedlnosti nebo vrchními soudy. Ministr spravedlnosti jmenoval ředitele soudních kanceláří, ředitele knih pozemkových, přednosta kanceláře a výkonné úředníky, ostatní úředníky (pod čísly 5-8) jmenovaly vrchní soudy.²²³⁾

Po přijetí platového zákona v roce 1926 byli kancelářští úředníci zařazení do 4. až 7. platové stupnice. Nové zařazení bylo následující :

²²²⁾ § 3 nař.mín. sprav. z 18. července 1897, č. 170 ř.z. o personálu soudní kanceláře, toto ustanovení mělo nadpis : o stavu a hodnostních poměrech kancelářských úředníků)

Pro názornost toho, kolik soudních úředníků bylo jmenováno k soudům v obvodu Vrchního zemského soudu v Praze (tj. pouze v Čechách), uvádím následující přehled platný k 1.1.1902 :

a) *u vrchního soudu* : 1 ředitel soudní kanceláře, 3 vrchní kancelářští oficiálové, 14 kancelářských úředníků X. a XI. hodnostní třídy, b) *u sborových soudů první stolice* (těchto soudů bylo 16) : 3 ředitelé soudní kanceláře, 14 vrchních přednostů kanceláře, 19 přednostů kanceláře, 1 ředitel a 1 místoředitel knih pozemkových, 39 místoředitelů knih listovních, 3 výkonní úředníci *), 10 kancelářských asistentů, 24 vrchních kancelářských oficiálů, 196 kancelářských úředníků X. a XI. hodnostní třídy, c) *u okresních soudů* (těchto soudů bylo 227) : 71 vrchních kancelářských oficiálů a 586 kancelářských úředníků X. a XI. hodnostní třídy. Hartmann, Služba, s. 75

*) K mizivému počtu výkonných úředníků (kteří prováděli exekuční úkony) je třeba dodat, že pokud u soudu nebyli, byli těmito úkony pověřováni jiní kancelářští úředníci, notáři, event. soudní sluhové. Hartmann, Služba, s.78

²²³⁾ Hartmann, Služba, s. 74,75

1. *přednostové soudní kanceláře u sborových soudů první a druhé stolice* byli platovým zákonem zařazeni do 4. platové stupnice (vrchní kontrolor), nebo do 5. platové stupnice (kontrolor) nebo do 6. platové stupnice (revident)
2. *přednostové knihovnických úřadů*, pokud tyto úřady byly samostatným oddělením soudní kanceláře byli zařazeni do 5. platové stupnice (kontrolor)
3. *řídící úředníci soudní kanceláře* byli zařazeni v 6. nebo 7. platové stupnici
4. *výkonní úředníci*, byli zařazeni v 6. nebo 7. platové stupnici
5. *kancelářští asistenti* byli zařazeni do 6. platové stupnice (revidenti-vrchní oficiálové)
6. *místoředitelé knih pozemkových* byli zařazeni do 6. platové stupnice (revidenti)
7. *kancelářští oficiálové* byli zařazeni v 6. nebo 7. platové stupnici
8. *kancelisté* byli zařazeni do 7. platové stupnice (asistenti-oficiálové) ²²⁴⁾

IV.2.3 Povinnosti soudních úředníků

Základní právní předpisy, které upravovaly povinnosti soudních úředníků, byly stejné, jako právní předpisy, které upravovaly povinnosti soudců. Byly to v časové řadě „Organický zákon pro soudy“ a následně tzv. „soudní instrukce“ (t.j. zákon o vnitřním zařízení a organizaci soudů, vyhlášený cís.pat. ze 3.května 1853, č.81 ř.z.), jejíž ustanovení upravující povinnosti soudních úředníků zůstala v platnosti i po vyhlášení zákona o soudní organizaci v roce 1896. § 19 zákona o soudní organizaci stanovil, že v platnosti zůstávají (mimo jiné) ustanovení soudní instrukce týkající se vzetí soudních osob do přísahy (§§ 32 a 33), ustanovení o jejich úředních povinnostech (§§ 45-51) a ustanovení o odpovědnosti za škodu způsobenou zanedbáním nebo přestoupením úředních povinností (§ 59), a to za předpokladu, že nebyly změněny pozdějšími předpisy.

Povinnosti stanovené soudcům (soudcovským úředníkům) a nesoudcovským úředníkům upravené v ust. §§ 45 - 51 soudní instrukce byly následující :

- povinnost dodržovat obecná pravidla stanovená pro všechny státní úředníky (§ 45)
- povinnost vykonávat práce uložené zákonem nebo představeným pilně, horlivě a bez zjištnosti
- povinnost chovat se v životě domácím a občanském zcela bezúhonně
- povinnost nečiní v úřadě ani mimo úřad nic, co by mohlo odnímatí důvěru v jeho úřední jednání nebo ohrožovat vážnost stavu, k němuž náleží (to vše § 47)
- povinnost dbát, aby zaměstnání vedlejší, jsou-li předpisy povolená, nebyla služebnímu postavení na újmu (§ 48)
- povinnost nepřijímat v souvislosti s výkonem úřadu žádné dary ani jiné užitky, ani pro sebe, ani pro rodinné příslušníky, ani přímo, ani zprostředkovaně ani před skončením, ani po skončení nějakého jednání úředního (§ 49)

²²⁴⁾ V roce 1931 bylo systemizováno 15 míst ve 4. platové stupnici, 95 v 5., 734 v 6. a 1538 v 7. platové stupnici. Hartmann, předpisy, s.253

- povinnost zachovávat mlčenlivost o jednáních u soudu probíhajících. Opakované porušení této povinnosti nebo i jen jediné porušení za okolností, z nichž by mohla vzniknout značná škoda, má být potrestáno přísným trestem disciplinárním, případně i propuštěním ze služby (§50)

Pro úpravu postavení nikoliv jen soudních kancelářských úředníků, nýbrž všech státních úředníků (a sluhů), byla významná kodifikace služebního práva, k níž došlo v roce 1914 (tzv. služební pragmatika), jež zůstala bez podstatných změn v platnosti i v období ČSR.

Služební pragmatika

Slovo pragmatika (původně z řečtiny - čin, skutek, jednání) ve spojení služební pragmatika označovalo souhrn předpisů určujících služební činnost zaměstnanců.²²⁵⁾ Obvykle bylo zdůrazňováno, že služební pragmatika dala služebnímu poměru státních úředníků znak trvalosti a nezrušitelnosti.²²⁶⁾ Dobová právní teorie se shodovala v názoru, že služební poměr státních úředníků a sluhů (později "zřízenců") je povahy veřejnoprávní, na rozdíl od služebního poměru pomocných sluhů (od r.1921 "pomocných zřízenců") jemuž dobová nauka přiznávala povahu soukromoprávní.²²⁷⁾

Zásadní změna, kterou zákon ze dne 25. ledna 1914, č.15 ř.z. o služebním poměru státních úředníků a sluhů (služební pragmatika) přinesl, spočívala v jednotné právní úpravě služebního práva významné části státních zaměstnanců (ve všech odvětvích státní správy). V některých (v zákoně výslovně vyjmenovaných) ustanoveních upravoval zákon i dílčí otázky týkající se soudců, i když se předpokládalo, že jde jen o dočasný stav, jenž bude odstraněn přijetím zákona o služebním poměru soudců (k tomu však do r. 1938 nedošlo). Služební pragmatika však byla zejména normou, která upravovala služební poměr státních úředníků a sluhů (zřízenců). Pokud jde o úředníky, vztahovala se pouze na ty úředníky, kteří byli zařazeni do některé hodnostní třídy, a na praktikanty.

Zákon nemá obvyklá derogační ustanovení na konci, ale jen jedno obecné v uvozovacím článku VI., v němž je stanoveno, že pokud není v zákoně výslovně uveden opak, "zrušují se všechny předpisy o předmětech, které se upravují v tomto zákoně"²²⁸⁾ Služební pragmatika zůstala s drobnými změnami v platnosti až do roku 1938.

Zákon upravoval následující otázky : *předpoklady pro jmenování úředníkem* (obdobně, jako dosavadní právní úprava), *služební přísahu*, *služební výkaz* (t.j. osobní spis), tzv. *kvalifikaci* (o ní bude pojednáno níže), *povinnosti úředníků* (podrobněji viz též níže),

²²⁵⁾ Havelka, Služební právo státních úředníků a zřízenců, s.13

²²⁶⁾ Jak uvádí Havelka v cit. práci, zákon ze dne 22.prosince 1924, č.286 Sb., o úsporných opatřeních ve veřejné správě, však tento znak zpochybnil, když stanovil zásady pro snížení počtu zaměstnanců v roce 1925 o 10% zejm. jejich nuceným odchodem. Havelka, tamtéž, s.441-442

²²⁷⁾ Havelka, tamtéž, s.9. Jednota však v teorii nepanovala v tom, jak veřejnoprávní poměr vzniká. Dle názorů Weyra a Vavřínka veřejnoprávní smlouvou, dle názoru Hoetzela, k němuž se připojil ve své judikatuře Nejvyšší správní soud, jednostranným vrchnostenským aktem. Havelka, tamtéž, s.13)

²²⁸⁾ Hartmann, předpisy, s.346

práva úředníků (např. právo tzv. služebního pořadí určované dobou strávenou v témže služebním období v téže hodnostní třídě, byla-li tato doba shodná, přicházela v úvahu další čtyři kritéria, když posledním bylo fyzické stáří, dalším oprávněním bylo právo užívat "služební titul" - a to i ve výslužbě, ovšem s uvedením příslušného dodatku - , mezi práva úředníků náleželo též právo nosit stejnokroj). Dále zákon obsahoval *ustanovení o dovolené, platech* (tato ustanovení byla posléze vesměs nahrazena platovým zákonem z r. 1926), *o změnách a zrušení služebního poměru*, a zejména pak *o kárné odpovědnosti* (ust. §§ 87 - 155). Stejně otázky, pouze mnohem stručněji, upravovala druhá hlava zákona, týkající se sluhů (zřizenců), šlo o ustanovení §§ 156 - 188. Měl-li tedy celý zákon celkem 188 paragrafů, je z výše uvedeného patrné, že téměř celá jeho polovina se týkala právní úpravy kárné odpovědnosti úředníků.²²⁹⁾

Povinnosti úředníků dle služební pragmatiky

Služební pragmatika sjednocovala právní úpravu povinností státních úředníků, zásadně nové povinnosti nezaváděla, nicméně řadu z nich podrobněji specifikovala. Povinnosti byly upraveny v II. oddílu hlavy I. zákona, v ust. §§ 21-35 v tomto pořadí :

1. všeobecné povinnosti (povinnost zachovávat zákony, povinnost "věnovat se službě s plnou silou a veškerou horlivostí a plnití svědomitě, nezištně a nestranně povinnosti svého úřadu, vždy pamatovat na hájení veřejných zájmů, jakož i všeho se vystříhati a podle svých sil potlačovati, co by jim mohlo býti na škodu nebo omezovati pořádaný chod správy")
2. služební poslušnost (povinnost uposlechnout nařízení představených a vyžaduje-li to důležitá potřeba vykonávat též práce, které nenáležejí k obvyklým úkonům příslušné úřednické kategorie)
3. mlčenlivost v úředních věcech
4. chování ve službě i mimo službu (povinnost dbát stavovské vážnosti a vystříhati se všeho, co by mohlo zlehčit úctu a důvěru, kterou postavení úředníka vyžaduje, povinnost uctivého chování k nadřízeným a slušného chování ve styku "s druhy v úřadě" a podřízenými, povinnost slušného chování ve styku se stranami)
5. povinnosti spojené s pobytem a sňatkem (zejm. povinnost volit bydliště tak, aby mohl dostát všem služebním povinnostem, povinnost oznámit adresu, na níž se bude zdržovat po dobu dovolené, povinnost oznámit uzavření sňatku)
6. zákaz vedlejšího zaměstnání, pokud by mohlo být v rozporu s vážností a důstojností úřadu nebo mohlo vzbudit domněnku předpojatosti ve výkonu služby (včetně zákazu účasti ve správě akciových či jiných výdělečných společností)
7. zákaz přijímání darů a opatrování si výhod pro sebe či rodinné příslušníky²³⁰⁾

Služební kvalifikace úředníků

V ustanoveních §14-20 byly upraveny zásady tzv. kvalifikace úředníků. Nejvyšší správní

²²⁹⁾ Hartmann, předpisy, s. 343-489

²³⁰⁾ Hartmann, s.385-393

soud vyložil pojem služební kvalifikace takto : "Služební kvalifikace je posudek zvláštních orgánů, zákonem k tomu povolanych, o vědomostech, vlastnostech, schopnostech, chování a způsobilosti atd. úředníkově, tedy posudek o kvalitách úředníkových. I když nedostatek kvalit úředníkových má v zápětí určité újmy, jako vyloučení z postupu do vyšších platů, nelze újmy ty považovat za trest, není tedy kvalifikace "méně uspokojivá" nebo "neuspokojivá" trestem."²³¹⁾

Do přijetí služební pragmatiky byla právní úprava a praxe provádění kvalifikace opakovaně kritisována. Právní úprava byla roztržštěná, kvalifikační formuláře ani terminologie při kvalifikaci používaná nebyly jednotné, výsledek kvalifikace byl pro hodnoceného úředníka tajný. Zásadní změna spočívala v zavedení jednotných kriterií (sedmi, resp. osmi, viz dále) kvalifikace a v odtajnění výsledku kvalifikace pro hodnoceného úředníka.²³²⁾

Ve shora uvedených ustanoveních byla obsažena obecná úprava pro všechny státní úředníky, podrobná právní úprava byla obsažena v resortních předpisech. V §14 bylo stanoveno, že o úřednících, jakož i o praktikantech budou vedeny běžné kvalifikační tabulky, do kterých bude každoročně kvalifikace zapsána. Dále bylo stanoveno, že kvalifikační komise jsou zřizovány u ústředních míst, pro justiční právu pak bylo stanoveno, že ministr spravedlnosti stanoví nařízením úřady, u kterých mají být zřízeny kvalifikační komise (§15).²³³⁾

Kvalifikační komise byly pětičlenné, přednosta úřadu, u něhož byly zřízeny, je jmenoval počátkem každého roku. Komise se usnášely většinou hlasů (§16). Podkladem pro stanovení kvalifikace byl kvalifikační popis, zpracovaný nadřízeným úředníka (předsedou resp. přednostou příslušného soudu), který však nebyl pro komisi závazný, a případně i další podklady (např. zprávy inspekčních orgánů)

Při stanovení kvalifikace bylo třeba přihlížet k těmto kriteriím (§19) :

1. odborné vzdělání (znalost předpisů, jichž je třeba k úřadování), 2. schopnosti a pojmání (což bylo vykládáno jako "chápvost"), 3. pilnost, svědomitost a spolehlivost ve vykonávání služby, 4. způsobilost pro styk se stranami, 5. znalost jazyků, 6. výsledek zaměstnání, 7. chování a 8. způsobilost k výkonu řídicího služebního místa (t.j. schopnost vést, bylo hodnoceno jen u těch, kteří řídicí funkci zastávali nebo se o jejich zařazení na takovou funkci uvažovalo).

Výstupem jednání komise byl kvalifikační posudek, přičemž výsledná kvalifikace měla pět stupňů, t.j. mohla být "výtečně", "velmi dobře", "dobře", "méně uspokojivě" a "neuspokojivě". Kvalifikace "méně uspokojivá" a "neuspokojivá" měla za následek, že úředníkovi byl zastaven platový postup. O kvalifikaci musel být úředník informován. Proti

²³¹⁾ Rozhodnutí NSS z 27. ledna 1933, č. 1397, viz Havelka, Služební právo, s. 81. Judikatura též dovodila, že kvalifikační posudek není rozhodnutím, nýbrž jen posudkem ("odborným dobrozdáním"). Stal-li se konečným (t.j. byl-li potvrzen vyšší kvalifikační komisí), nebyl odvolatelný a pro státní úřady byl závazný. Soudní přezkum kvalifikačního posudku však nebyl možný (protože posudek nebyl rozhodnutím). Tyto závěry byly obsaženy v nálezech NSS z 11. března 1933 č. 4296 a z 8. března 1934 č. 6469/32. Havelka, tamtéž, s. 80

²³²⁾ Havelka, Služba, s. 76

²³³⁾ Kvalifikační komise byly zřízeny u sborových soudů I. stolice, u vrchních soudů a Nejvyššího soudu a byly příslušné pro úředníky u těchto soudů působící, resp. u sborových soudů první stolice též pro úředníky okresních soudů v jejich obvodu. Hartmann, s. 368

kvalifikaci "výtečně" a "velmi dobře" nebyla stížnost přípustná, proti nižším kvalifikacím ano, přičemž o stížnosti rozhodovala kvalifikační komise u soudu vyššího stupně. Úředník mohl nahlédnout jen do své kvalifikační tabulky (tedy do výsledku hodnocení), nikoliv do podkladů hodnocení. S kvalifikačními tabulkami bylo nakládáno jako se spisy přísně důvěrnými a kromě úředníka, jehož se týkaly, do nich mohl nahlížet jen nadřízený orgán.²³⁴⁾

IV.2.4 Disciplinární odpovědnost kancelářských úředníků

O vývoji úpravy disciplinárního práva bylo pojednáno v oddíle IV.1.6, na nějž je možné odkázat, pokud se týče vývoje právní úpravy až do roku 1868. Právní úprava základů disciplinární odpovědnosti byla totiž pro soudce i nesoudcovské úředníky stejná, v období neoabsolutismu dokonce natolik, že o disciplinárních deliktech soudců i nesoudcovských úředníků rozhodovaly stejné orgány-disciplinární komise. Po přijetí speciální právní úpravy pro soudce v roce 1868 (zákon o kárné odpovědnosti soudců) zůstala pro nesoudcovské úředníky zachována dosavadní právní úprava (obsažená v Soudní instrukci z r.1853). Na tuto právní úpravu navázala ustanovení §§ 63-72 zákona o soudní organizaci z roku 1896. Po přijetí pragmatikálního zákona v roce 1914 byla právní úprava disciplinárního práva soustředěna do této nové normy, která zachovala jen ustanovení § 63 zákona o soudní organizaci (o tom, kdo vykonává dohled nad úředníky), a §§ 64-72 zrušila.

Dle zmíněného ustanovení § 63 dohled na nesoudcovské úředníky a sluhy u soudu ustanovené nebo zaměstnané vykonávali předsedové soudů ve srozumění se soudci, jimž byli úředníci přikázáni „ke práci“ nebo ti, kteří byli dohledem pověřeni. Ve zmíněném období 1896 - 1914 právní úprava rozlišovala mezi opatřeními za drobnější delikty a disciplinárními tresty.

Za drobnější delikty ukládali přednostové (předsedové) soudů *výstrahy, výtky nebo peněžité pokuty* (do 60,- K u úředníků, resp. 30,- K u sluhů). Proti výtce či pokutě bylo možné odvolání do 8 dnů od uložení k předsedovi nadřízeného soudu.

Za závažnější provinění byly ukládány *kárné tresty* a to : a) srážky ze služného až do výše jedné čtvrtiny, b) odklad postupu do vyššího stupně služného až na pět let, c) přeložení na jiné služební místo bez nároku na úhradu stěhovacích nákladů, d) přeložení na odpočinek na neurčitý čas, e) propuštění ze služby.

Uvedené tresty ukládaly pětičlenné disciplinární komise zřízené u vrchních soudů po disciplinárním vyšetřování (prováděném předsedou soudu) a ústním a neveřejným líčením. V řízení bylo možné zastoupení obhájcem (ze soudcovských úředníků) a proti rozhodnutí byla přípustná (v osmidenní lhůtě) stížnost k disciplinární komisi Nejvyššího soudu. Hrozilo-li nebezpečí z prodlení, mohl předseda soudu ještě před konečným rozhodnutím nařídít

²³⁴⁾ Havelka, cit.dílo, s. 75-80

suspendování do doby, než bude o disciplinárním provinění rozhodnuto. Proti suspensi byla přípustná stížnost ke kárné komisi příslušného vrchního soudu, jež neměla odkladný účinek.

Kárná odpovědnost dle služební pragmatiky

Po roce 1914 byla právní úprava disciplinární odpovědnosti úředníků soustředěna do pragmatikálního zákona. Jak již zmíněno výše, téměř polovinu z celkového počtu ustanovení pragmatikálního zákona představuje právní úprava disciplinárního práva úředníků. I zde platí, že pragmatikální zákon nezavádí žádné převratné změny, vychází z předchozí právní úpravy, kterou sjednocuje a doplňuje, zejména podrobně upravuje pravidla vedení disciplinárního řízení.

Zachováno bylo dělení na **tresty pořádkové** (§90), jimiž byly *výstraha* a *peněžní pokuta* a **tresty disciplinární** (§ 93), tedy *výtka*, *vyločení z postupu do vyššího služného* až na tři roky, *zmenšení služného* až o 25%, *přeložení na odpočinek* s menším výslužným (dočasně nebo trvale) a *propuštění*.

Tresty pořádkové mohl ukládat přednosta, resp. předseda úřadu (soudu) nebo disciplinární komise, před tím však musela být úředníkovi dána možnost, aby se písemně nebo ústně ospravedlnil. Proti pořádkovému trestu byla přípustná stížnost k předsedovi nadřízeného úřadu (soudu), který o stížnosti rozhodl s konečnou platností.

Disciplinární tresty mohly být uloženy pouze příslušnou disciplinární komisí (zřízeny byly u sborových soudů 1.stolice, vrchních soudů a u nejvyššího soudu) na základě provedeného disciplinárního řízení, jež bylo dvouinstanční. Disciplinární nálezy nepodléhaly přezkumu ve správním soudnictví.²³⁵⁾

²³⁵⁾ Havelka, cit. dílo, s.271-281

IV.3 ÚŘEDNÍCI VYŠŠÍ POMOCNÉ SOUDNÍ SLUŽBY

Soudními osobami povolány k vyřizování věcí, které by jinak náležely k vyřízení soudci, byli úředníci vyšší pomocné soudní služby, kteří nebyli součástí soudní kanceláře (takto jejich postavení vymezoval příslušný výnos min. sprav., viz níže)

Základ právní úpravy této speciální kategorie, jež byla ustavena k ulehčení přetíženým soudcům, jejichž stavy byly v ČSR jednak poddimenzované, jednak po značnou dobu od převratu i nenaplněné, byl obsažen v *zákoně z 27. března 1931, č.57 Sb. z. a n., o použití úředníků vyšší pomocné soudní služby u soudů a poručenských úřadů.*

Dle ust. § 1 zákona byli tito úředníci oprávněni vydávat platební rozkazy v řízení upomínacím (šlo o obdobu současných platebních rozkazů), potvrzovat právní moc a vykonatelnost rozhodnutí, vyřizovat věci pozůstalostní, vyřizovat věci poručenské (opatrovnické), vyřizovat exekuce na věci movité a na pohledávky k dobytí peněžitých pohledávek, vymáhání peněžitých trestů a nákladů trestního řízení, vyřizování věcí knih pozemkových. Dále mohlo být těmto úředníkům přikázáno, bylo-li to třeba, vykonávání prací soudní kanceláře (to však bylo podmíněno souhlasem presidenta nadřízeného krajského soudu). Vedle takto obecně stanovené kompetence zákon stanovil (v ust. § 2) některé dílčí úkony ve věcech poručenských (opatrovnických), exekučních a trestních, které i nadále mohl vykonávat výlučně soudce (např. : prohlášení nezletilce zletilým, odevzdání nezletilce do polepšovny, svolení ke sňatku nezletilce, schválení smlouvy o osvojení, zbavení svéprávnosti, nařízení a výkon tzv. vyjevovací přísahy a uvalení vazby na dlužníka, rozhodování o návrzích na odklad exekuce, rozhodování o odkladu peněžitého trestu a ukládání jakýchkoliv trestů či pokut). O opravném prostředku proti rozhodnutí úředníka mohl rozhodnout soudce, t.j. mohl opravnému prostředku vyhovět, pokud tak neučinil, předložil věc soudu druhé stolice.²³⁶⁾

Podrobnější úprava byla obsažena ve vládním nařízení z 12. června 1931, č.95 Sb. z. a n., v němž bylo jednak upřesněno, že věci svěřené úředníkům vyšší pomocné soudní služby dle ust. § 1 výše uvedeného vyřizují tito úředníci u okresních soudů, jednak bylo zdůrazněno, že soudce si může vyhradit rozhodovat ve věcech, jež mohou být svěřeny těmto úředníkům, buďto vždy, nebo v jednotlivých případech. Dále vládní nařízení upravilo předpoklady pro čekatele vyšší pomocné soudní služby, jimiž byly : absolvování střední školy (a to gymnasia, reálky nebo vyššího obchodního učiliště), tři roku výkonu pomocné kancelářské služby a vykonání první zkoušky kancelářské. Nedostatek vzdělání mohl být ze závažných služebních důvodů prominut ministrem spravedlnosti (po úspěšné osmileté praxi soudního kancelářského úředníka) nebo vládou (po úspěšné šestileté praxi téhož). Po splnění těchto předpokladů bylo dalším nezbytným krokem předcházejícím ustanovení za úředníka této vyšší pomocné soudní služby složení ustanovovací (tzv. aktuárské) zkoušky.²³⁷⁾

²³⁶⁾ Hartmann, předpisy, s. 234-236

²³⁷⁾ Hartmann, předpisy, s. 237-238

Podrobnosti o obsahu této zkoušky obsahoval výnos min.sprav. ze 17.září 1929 č. 33.850 a výnos min. sprav. z 9.července 1931 č.31.878. První z uvedených výnosů stanovil též předpoklady pro naplnění stavů vyšší soudní služby v roce 1931, neboť upravoval podmínky prvních kursů pro úředníky soudních kanceláří, které byly přípravou ke složení aktuárské zkoušky. Kursy probíhaly u Krajského soudu civilního v Praze a u krajských soudů v Brně a v Bratislavě, trvaly 11 týdnů, předepsány byly 3 hodiny přednášek denně, s tím, že zbylý čas příslušného dne byl určen ke studiu. O zkoušce bylo stanoveno, že se koná písemně a ústně. V písemné části bylo třeba vyřešit praktický případ z řízení pozůstalostního nebo poručenského (opatrovnického) a exekučního. Na každý případ byly stanoveny 4 hodiny, celkem 8 hodin. Ústní zkouška trvala 2 hodiny a současně mohli být zkoušeni nejvýše 4 kandidáti. Předmětem ústní zkoušky byly všechny 3 předměty, jež byly přednášeny. Tříčlenná zkušební komise byla jmenována ministrem spravedlnosti, výsledkem zkoušky bylo hodnocení : "velmi způsobilý" nebo "způsobilý" nebo "nezpůsobilý" a neúspěšnou zkoušku nebylo možno opakovat.²³⁸⁾

Detailní úprava otázek spojených s výkonem vyšší pomocné soudní služby byla obsažena ve výnosu min.sprav. z 10.července 1931, č.31.879, č.12 min.věst.

Zde bylo zejména stanoveno, že úředníci této služby se u okresních soudů zařazují do soudních oddělení, v jejichž čele stojí přednosta nebo jiný samosoudce okresního soudu, samostatná soudní oddělení se pro ně nezřizují. V případě potřeby může být úředník přidělen do dvou soudních oddělení současně, nebo do jednoho oddělení mohou být přiděleni dva či více úředníků. Ohledně označení spisů, které vyřizovali tito úředníci (aktuáři) bylo stanoveno, že spisový obal má být označen barevným písmenem "A". Ohledně práva soudce vyhradit si k rozhodnutí jakoukoliv věc, bylo upřesněno, že zejména má jít o věci, které jsou složité, nebo při jejichž vyřizování bude nutno rozhodovat o sporných otázkách (o sporných otázkách tito úředníci rozhodovat nesměli). V čl.V. výnosu bylo stanoveno, že úředník vyšší pomocné soudní služby není součástí soudní kanceláře, nýbrž pomocnou silou k vyřizování věcí náležejících jinak rozhodování soudcem. Použití aktuára ke kancelářským pracem bylo tudíž možné jen se souhlasem presidenta nadřízeného soudu krajského nebo s jeho dodatečným schválením.²³⁹⁾

²³⁸⁾ Hartmann, předpisy, s.242-243

²³⁹⁾ Hartmann, předpisy, s.238-241

DALŠÍ SOUDNÍ OSOBY

Rámcová právní úprava postavení všech dalších kancelářských sil byla obsažena v jurisdikční normě civilní z r.1852 a následně v zákoně o soudní organizaci z r.1896. Společná ustanovení o předpokladech pro jmenování pracovníkem soudní kanceláře, kancelářským pomocníkem, soudním sluhou, výpomocným sluhou a doručným poslem byla obsažena nařízení ministerstva spravedlnosti z 18. července 1897 č. 170 ř.z. (tzv. nařízení o kancelářském personálu). Po roce 1918 byla přijata pro jednotlivé kategorie speciální úprava v přepisech, jež budou zmíněny dále.

Dalšími soudními osobami byli

- kancelářští pomocníci (nová právní úprava v ČSR - vl. nař. o kancelářských pomocných silách ze 7.července 1926, č.114 Sb. z. a n.)
- soudní sluhové (jejich označení bylo v roce 1921 změněno na označení "zřízenec", zák. z 30. června č.251/1921 Sb. z. a n.)
- výpomocní sluhové (jejich označení bylo změněno na "pomocný zřízenec", vl.nař.ze 7. července 1926, č.113 Sb. z. a n.)

IV. 4 KANCELÁŘSTÍ POMOCNÍCI

Speciální právní úprava pro jednotlivé kategorie soudních osob byla roztržena do řady právních norem. V případě kancelářských pomocníků to byly : § 51 zákona o soudní organizaci, § 10 min. nař. č. 170 z roku 1897, min.nař. č.145 z roku 1902, a zejména pak předpis o kancelářském pomocném personálu u státních úřadů a ústavů a o kancelářském pomocném personálu justiční správy - nař.vešk.min. z 25.ledna 1914, č. 21 ř.z.. Posledně uvedený právní předpis byl zrušen a nahrazen vládním nařízením ze dne 7.července 1926, č.113 Sb. z. a n.²⁴⁰⁾

Za kancelářského pomocníka se stálým platem (vedle nich bylo možno přijmout též kancelářské pomocníky na denní plat) bylo možno přijmout osobu se státním občanstvím, starší 18 a mladší 40 let (výjimečně bylo možno překročit hranici 40 let), tělesně způsobilou, bezúhonnou, dle služební potřeby řečí znalou, nejméně po tři roky u státních orgánů jako pomocný kancelářský pracovník zaměstnanou.

Složení první kancelářské zkoušky bylo nutné jen u kancelářských oficiantů pro tzv. vyšší kvalifikované služby, obecně však první kancelářská zkouška nezbytná nebyla, v některých případech byla nahrazována zvláštní zkouškou. Oficianti, kteří byli zaměstnáni jako konceptní pomocníci, museli složit zvláštní zkoušku z pomocné konceptní služby v jednotlivých odvětvích (např. pro exekuční věci, nesporné soudnictví, trestní věci)

²⁴⁰⁾ Hartmann, Služba, s. 78, Předpisy s. 295 a 631

Pracovní náplní byly kancelářské práce (zejm. písařské). Místa kancelářských pracovníků nebyla systemisována u jednotlivých soudů, ale byla stanovena pro celý obvod příslušného vrchního soudu.²⁴¹⁾

Počty kancelářských pomocníků na stálý plat stanovilo pro obvody jednotlivých vrchních soudů ministerstvo spravedlnosti, k jednotlivým soudům ve svém obvodu je ustanovovaly vrchní soudy.²⁴²⁾

Povinnosti kancelářských pomocníků byly následující : věrně, pilně a správně konat věci úřední, dodržovat pracovní hodiny a je-li to třeba pracovat i mimo tyto hodiny bez nároku na zvláštní odměnu, zachovávat úřední tajemství, poslouchat představené a chovat se zdvořile ke stranám, nepřijímat dary ve věcech služebních a mimo službu se chovat tak, aby nebyla poškozena služba a důvěryhodnost a vážnost úřadu.

Do služebního poměru byli přijímáni vrchními soudy, jež mohly služební poměr ukončit výpovědí (tři nebo šestiměsíční), zrušením pro nezpůsobilost služby po dobu delší než tři měsíce nebo propuštěním (na základě disciplinárního řízení nebo po odsouzení nejméně k šestiměsíčnímu trestu odnětí svobody), zrušením pro nezpůsobilost ke službě po dobu delší než tři měsíce.

Kancelářští pomocníci na denní plat, kteří představovali zvláštní skupinu kancelářských pomocníků byli, splnili-li shora uvedené předpoklady, přijímání a propouštění přednosta (předseda) těchto soudů, u nichž byli zaměstnáni (§ 12 nař.min.sprav.170/1897). Přijaty mohly být osoby, které prokázaly správnost a čitelnost psaní na diktát a opisování zadaných statí. Povinnosti měli obdobné, jako kancelářští pomocníci na stálý plat. Jejich služební poměr končil výpovědí, propuštěním pro ztrátu důvěry, uplynutím doby na kterou byli přijati a úmrtím.

Bylo-li třeba dočasně zvýšit stav pomocných kancelářských pracovníků u konkrétního soudu (dočasným přijetím kancelářského pomocníka na denní plat) musel přednosta (předseda) soudu žádat předsedu příslušného vrchního soudu, který buď dočasně přidělil kancelářského pomocníka se stálým platem z počtu těchto pracovníků systemizovaného pro obvod příslušného vrchního soudu, nebo poukázal příslušnou částku na dočasnou dobu, kterou předseda (přednosta) soudu specifikoval, jež byla určena pro dočasné přijetí kancelářského pomocníka na denní plat. Takové opatření však bylo možné jen v případech zvláštního zřetele hodných (např. dočasné oslabení stavu kancelářských pracovníků nebo zvýšení tzv. nápadu věcí).

Nová právní úprava v ČSR - jednotná pro účetní, kancelářskou a manipulační službu u státních úřadů, ústavů, fondů a podniků státních a státem spravovaných - byla obsažena ve

²⁴¹⁾ Pro ilustraci : na rok 1902 to bylo pro všechny soudy v obvodu Vrchního zemského soudu v Praze pouze 120 míst. Hartmann, Služba, s.79- 81

²⁴²⁾ V roce 1902 bylo pro obvod Vrchního soudu v Brně systemizováno 70 míst kancelářských pomocníků na stálý plat. Hartmann, služba, tamtéž

vl. nař. o úpravě služebních a platových poměrů státních zaměstnanců v pomocné kancelářské službě ze 7.července 1926, č.114 Sb. z. a n. Tímto vládním nařízením byla zrušena právní úprava obsažená v nařízení o kancelářském pomocném personálu u státních úřadů a ústavů a o kancelářském pomocném personálu justiční správy (nař.vešk.min. z 25.ledna 1914, č. 21 ř.z.), nicméně obecné zásady upravené v zákoně o soudní organizaci (z r.1896, č.217 ř.z.) zůstaly v platnosti.

Tato nová právní úprava neměnila zásadně dosavadní stav, ale částečně právní úpravu upřesnila a doplnila. Zejm. upřesnila rozdělení pomocných kancelářských sil na "kancelářské pomocníky", "kancelářské oficianty" a "vrchní kancelářské oficianty" podle jejich zařazení do jednoho ze tří stupňů platové stupnice (šlo o speciální úpravu odlišnou od tzv.platového zákona - §6). Byly doplněny další předpoklady pro kancelářské síly a to o znalost státního jazyka a pro místa a dále, tam kde toho bylo třeba, též o znalost řečí, psaní na stroji a těsnopisu (§7), byly upřesněny podmínky pro ustanovení pomocnou kancelářskou silou v některých případech, kdy to bylo možné jen se svolením ústředního orgánu - např. měla-li uchazečka děti nebo byla-li provdána (§8). Dále bylo stanoveno, že kromě ústředního orgánu (ministerstva) v resortu ministerstva spravedlnosti ustanovují pomocné kancelářské síly Nejvyšší soud a vrchní soudy (§9), nově byla upravena služební přísaha (§10).²⁴³⁾

Vzhledem k tomu, že se na pomocné kancelářské síly nevztahovala služební pragmatika, obsahovalo toto vládní nařízení speciální a podrobnou právní úpravu následujících otázek : pravidel pro kvalifikaci (obdobně jako ve služební pragmatice), služebních povinností (obdobně jako v předchozí úpravě, zachována byla povinnost konat službu bez nároku na zvláštní odměnu i mimo úřední hodiny, pokud to vyžaduje zájem služby, zdůrazněna byla povinnost vykonávat i jiné práce, než jim byly obvykle přikázány, vyjma prací, které náležejí "zřízencům"). Dále byly podrobně upraveny : služební plat, sestávající ze služného (jež se zvyšovalo každé tři roky, nejvýše však devětkrát), činovného (odlišného podle obce, v níž pracovník vykonával službu, obce v celé ČSR byly rozděleny do skupin A,B,C a D) a výchovného (bylo dvojí - na jedno nezaopatřené dítě nebo na dvě a více nezaopatřených dětí), disciplinární řízení (obdobně jako ve služební pragmatice) a odpočivné a zaopatřovací platy zaměstnanců a jejich pozůstalých.²⁴⁴⁾

²⁴³⁾ Hartmann, Spisy, s.631- 636

²⁴⁴⁾ Hartmann, Spisy, s.637-685

IV. 5 SOUDNÍ SLUHOVÉ (ZŘÍZENCI)

Uchazeči o místo soudního sluhu museli mít odbytou činnou vojenskou službu nebo jí museli být zproštěni, museli být úplně tělesně způsobilí a museli mít jazykové znalosti potřebné ke službě v soudní kanceláři (t.j. museli splňovat obecné předpoklady uvedené v § 5 min.nař. z 18.července 1897, č.170 ř.z.), dále museli splňovat předpoklady uvedené v ust. §14 téhož nařízení, tedy museli umět číst a psát a museli být schopni sepsat stručné zprávy o úředních úkonech jimi vykonaných.

Místa soudních sluhů byla vyhrazena armádním poddůstojníkům (vysloužilým poddůstojníkům s certifikátem pro sluhy - zák. ze 17.dubna 1872 č.60 ř.z. a §23 odst.3 zák. o soudní organizaci), resp., v ČSR též legionářům, jiné osoby bylo možno přijmout jen po přednostním přijetí těchto uchazečů.

Ministr spravedlnosti stanovil, kolik sluhů a vězeňských dozorců mělo být jednotlivým soudům přiděleno. Jmenování sluhů pro jednotlivé soudy bylo v kompetenci vrchních zemských soudů.

Soudní sluhové byli využíváni zejména v dozorčí službě nad vězni, jako výkonné orgány v exekučním řízení a dále zejména pro obstarávání poštovních zásilek a dodávek. Mimo to byli soudní sluhové povinni vytápět soudní místnosti (a, jak výslovně stanovil výnos min. práv z 22. června 1852, č.6442, za tuto činnost, tj. za vytápění soudních místností, nesměli požadovat zvláštní odměnu)

Disciplinární předpisy, jež se vztahovaly na soudní sluhy, byly v zásadě stejné, jako předpisy upravující disciplinární odpovědnost nesoudcovských úředníků, obsahovaly jen dílčí odchylky (např. jen poloviční limit maximální výše pokut, jež bylo možno uložit pro tzv. "prosté nepořádnosti")²⁴⁵⁾

Postupem doby se postavení soudních sluhů zlepšilo v tom smyslu, že některé kategorie soudních sluhů "povýšily" na "soudní podúředníky". Tato změna nastala nařízením min.sprav.ze 17.listopadu 1908, č.20 min.věst., dle kterého byli do kategorie podúředníků zařazeni dosavadní sluhové, kteří působili jako výkonné orgány v rámci soudního výkonu rozhodnutí, dále strojníci a plynoví mistři u soudů a trestnic pro muže a vrchní dozorcí vězňů věznic sborových soudů a trestnic pro muže. Uvedené nařízení výslovně stanovilo, že uvedeným osobám náleží služební pojmenování "soudní podúředník" a právo na to, aby ve služebním styku byli oslovováni "pane". Zařazení uvedených kategorií soudních osob do této kategorie však nebylo automatické, bylo podmíněno složením podúřednické zkoušky, jíž musel předcházet nejméně jednoroční "úplně uspokojující" výkon služby.²⁴⁶⁾

²⁴⁵⁾ Hartmann, Služba, s.85-87

²⁴⁶⁾ Hartmann, předpisy, s.259

V roce 1914 se sluhové stali pragmatikálními zaměstnanci. Zákon o služebním poměru úředníků a sluhů (služební pragmatika) upravoval jejich postavení ve své části druhé (§§ 156 až 188). Speciální úprava se týkala zejména práv a povinností sluhů, drobné odchylky byly v disciplinárním právu, v svém celku však část druhá odkazovala na obdobné použití části první, o této právní úpravě bylo pojednáno v pasážích o nesoudcovských úřednících. Pokud se týče speciální úpravy povinností sluhů, byly upraveny v ust. §§ 158 až 167 takto : povinnost věnovat se službě s plnou silou a veškerou horlivostí a plnit svědomitě, nestranně a nezištně své povinnosti, povinnost vždy pamatovat na hájení veřejných zájmů a vystříhati se všeho, co by jim mohlo být na škodu, povinnost dodržovat nejen pravidelné úřední hodiny ale v naléhavých případech vykonávat službu i mimo úřední hodiny. Dále bylo stanoveno, že nedělní klid bude sluhovi potud umožněn, pokud je to slučitelné s neodkladnými požadavky služby.

Dalšími povinnostmi byly : povinnost snažit se o vedení spořádaného a slušného života a ve službě i mimo službu se chovat v souladu s požadavky kázně a vystříhat se všeho, co by jeho vážnost mohlo zlehčit, povinnost dodržovat pokyny všech úředních osob, k nimž byl v poměru podřízenosti, povinnost chovat se ve službě i mimo službu uctivě k představeným, povinnost ve vzájemném styku s jinými sluhy dbát slušného jednání a vzájemně se podporovat, povinnost vůči stranám se chovat zdvořile a vlídně. Konečně to byl zákaz vykonávat zaměstnání vedle služby, pokud by se to mohlo přičít vážnosti nebo být na újmu jeho důstojnosti nebo by bylo neslučitelné se svědomitým a nezištným konáním služebních povinností.²⁴⁷⁾

Republikánské poměry přinesly další změny. Především bylo zrušeno označení sluha a bylo nahrazeno označením "zřízenec" (zák.z 30.června 1921, č.251 Sb.z. a n.).²⁴⁸⁾

²⁴⁷⁾ Hartmann, předpisy, s. 480-489

²⁴⁸⁾ K zániku označení „sluha“ uvádí Frant. Weyr v Pamětech, díl I., s 225, následující poznámku : "Hlavně ... úřední sluhové čili "Amstdieneři" byli ... věrnými nositeli ... (staleté úřední tradice). Byli to většinou vysloužilí poddůstojníci a imposantní zjevy neskonale hrdí na svou úřední císařsko-královskou funkci, kteří se jistě po roce 1918 značně divili, že nové demokratické režimy spatřují v jejich oficiálním názvu "sluhové" něco ponižujícího, nahražující jej titulem "zřízenec". Nejhonosnější jejich odrůdou byli vrátí se svými okázalými, zlatem se třpyticími úbory a zpravidla dlouhými, majestátně působícími plnovousy. Dovedli se vůči obyčejným smrtelníkům chovati nesmírně vznešeně a odměřeně. Jen návštěvník zařazený do do zvlášť vysoké hodnostní třídy mohl očekávati jejich úklon nebo snad dokonce pomoc při otvírání dvířek fiakru, v němž předjížděl před úřední budovu." Pro lepší porozumění souvislostem je třeba dodat, že tato poznámka byla učiněna v kontextu vzpomínek na dobu, kdy autor brzy po studiích působil jako konceptní praktikant u dolnorakouského místodržitelství, což byl úřad svým personálním složením výjimečný i v té době - v r.1904. (Složení jeho úředníků-rozumí se úředníků a konceptních praktikantů, nikoliv pomocného personálu- bylo, jak autor výslovně zdůrazňuje, až na ojedinelé výjimky "zcela feudální" , když takřka jediným nešlechticem byl právě jen Fr. Weyr, pocházející pouze z významné měšťanské rodiny). Uvedená autorova poznámka se tedy týká převážně jedné specifické kategorie sluhů - vrátných u významných úřadů, nicméně i tak pokládám její uvedení za vhodné pro osvětlení dobových motivací ke změně označení dlouhodobě užívaného titulu "sluha" na novější (dle zámyslu zákonodárců republikánským poměrům asi lépe vyhovující) titul "zřízenec".

Dále byl, již v roce 1920, zásadně rozšířen okruh dosavadních sluhů, z nichž se stali, dle zák. z 24.března 1920, č.221 Sb. z. a n. podúředníci (zákon se týkal všech odvětví státní správy). Uvedený zákon stanovil, že všechny úřední osoby náležející do kategorie úředních sluhů (zřízenců), které dovršily 12 let služby, jmenují se podúředníky, pokud vykonávají práce zvláště kvalifikované a prokáží-li způsobilost zvláštní zkouškou. Pro odvětví správy soudů byly "zvláště kvalifikované práce" vymezeny v §1 výnosu min.sprav. z 25.prosince 1920, č. 55 min.věst.. Ve výčtu uvedeném v tomto ustanovení byly, jako zvláště kvalifikované práce, uvedeny např. : 1.vykonávání služebních úkonů, obstarávaných jinak kancelářskými úředníky, 2.kancelářské práce pomocné (zanášení do rejstříků, vedení záznamů, rozmnožování spisů, vyhotovování opisů, vypravování spisů a pošty, zakládání a vyhledávání spisů), 3.obstarávání výkonné služby exekuční, 4.služební úkony ve věznicích sborových soudů a trestnicích pro muže, jež jsou spojené s větší zodpovědností nebo dohledem nad jinými dozorci a 5. práce a služby o nichž ministr spravedlnosti rozhodne, že je lze pokládat za "výše kvalifikované".²⁴⁹⁾

²⁴⁹⁾ Hartmann, předpisy, s .258 - 272

IV.6 VÝPOMOCNÍ SLUHOVÉ (POMOCNÍ ZŘÍZENCI) a DORUČNÍ POSLOVÉ

Možnost soudu přijmout výpomocné sluhy (a doručné posly) byla podmíněna tím, že byly splněny určité, zákonem předvídané, předpoklady. Dle ust. § 62, odst. 1 zákona o soudní organizaci (zák. č.217 ř.z., z roku 1896) podmínkou přijetí výpomocných sluhů, resp. doručných poslů, bylo to, že počet přidělených "řádných" soudních sluhů (tedy těch soudních osob, o nichž bylo pojednáno výše) buď pro "větší nával práce nebo z jiných důvodů" nedostačoval a situaci nebylo možno řešit dočasným přidělením potřebného personálu od jiného soudu.²⁵⁰⁾

Úprava postavení této kategorie soudních osob byla obsažena v nařízení o kancelářském personálu (nař.min.sprav. z 18.července 1897, č.170 ř.z.). Dle ust. §15 tohoto nařízení výpomocné sluhy a doručné posly přijímal, za podmínky zmíněné v předchozím odstavci, přednosta toho soudu, u něhož potřeba přijetí výpomocného personálu nastala, předtím si však musel vyžádat souhlas předsedy příslušného vrchního zemského soudu. Presidiu vrchního soudu bylo třeba oznamovat i všechny změny, k nimž ve stavu výpomocného personálu došlo.²⁵¹⁾

Předpokladem pro přijetí výpomocných sluhů a doručných poslů do soukromoprávního poměru²⁵²⁾ byla, dle téhož ustanovení § 15 zmíněného nařízení, znalost čtení a psaní a schopnost sepsat stručnou zprávu o těch úředních úkonech, jež jim byly přikázány. Dalším předpokladem přijetí bylo to, že uchazeči nebyli trestním soudem odsouzeni pro zločin či trestný čin spáchaný ze ziskuchtivosti nebo proti veřejné mravnosti. Posledním předpokladem bylo složení přísahy, že budou přesně plnit služební příkazy a zachovají mlčenlivost ve věcech soudní služby.²⁵³⁾

Výpomocní sluhové a doruční poslové měli být, dle ust. §330 jednacího řádu, zpravidla přidělováni oddělení doručnému a exekučnímu, "...aby úkoly soudního styku navenek a vnitřního styku služebního byly obstarány spolehlivě, rychle a bez přerušení..."²⁵⁴⁾

V období Československé republiky došlo, tak jako u kategorie sluhů, též u kategorie výpomocných sluhů ke změně jejich označení, nejprve na "výpomocné zřízence" a následně, vládním nařízením ze 7.července 1926, č.114 Sb. z. a n. na "pomocné zřízence". Toto vládní nařízení v souladu se svým označením ("o úpravě služebních a platových poměrů pomocných

²⁵⁰⁾ Hartmann, služba, s.87

²⁵¹⁾ Hartmann, předpisy, s.272-273

²⁵²⁾ Na rozdíl od jiných kategorií úředních osob, jejichž služební poměr měl povahu veřejnoprávní. Havelka, Služební právo, s.9 a 14

²⁵³⁾ Hartmann, Předpisy, s.273

²⁵⁴⁾ Hartmann, služba, s.92

Určitou zajímavostí bylo, že doruční poslové dostávali z vybraných doručných poplatků měsíční odměnu ve výši stanovené předsedou vrchního zemského soudu, zároveň dostávali z těchto prostředků dostávali paušální úhradu cestovního, na niž však měli nárok i tehdy, když by souhrn vybraných doručných poplatků k úhradě cestovního nedostačoval. Hartmann, služba, s.88-89

zřízenců") obsahovalo novou ucelenou právní úpravu postavení těchto úředních osob ve všech odvětvích státní správy. Nově byly upraveny (v ust. § 5 a 6) podmínky pro přijetí, když splnění některých bylo nezbytné (československé státní občanství, dovršení 18 let věku a znalost státního jazyka), a nesplnění dalších podmínek bylo možné jen za okolností hodných zvláštního zřetele se souhlasem ministerstva (zejm. překročení 40 let věku nebo odsouzení pro zločin nebo trestný čin spáchaný ze ziskuchtivosti nebo proti veřejné mravnosti). Nově (podrobněji) byla upravena služební přísaha (§7) a služební povinnosti (§ 8) - pomocní zřízenci byli "... povinni konati práce jim uložené pilně, svědomitě a nestranně podle nejlepšího svědomí a vědomí, ke svým představeným uctivě se chovati, jejich rozkazů býti poslušni, jak ve službě tak mimo ni slušně a čestně se chovati a zachovávatí míčelivost o věcech služebních." ²⁵⁵⁾

V dalších ustanoveních byla obsažena úprava dovolené (§9), služebního platu (§§ 10 až 21), ukončení služebního poměru (ztrátou státního občanství, výpovědí bez uvedení důvodu, uplynutím sjednané doby, zrušením pro neschopnost ke službě, propuštěním, přeložením do výslužby a úmrtím - §§26 až 29), pořádkových trestů (jimiž byly ústní výstraha, písemná důtka, peněžitá pokuta - §30) a zaopatřovacích platů (§§31 až 47). ²⁵⁶⁾

Na rozdíl od předchozí právní úpravy byla možnost přijetí pomocných zřízenců podmíněna tím, že u daného úřadu existovalo volné systemizované místo. Šlo o významnou změnu, neboť tím zcela odpadla pružnost předchozí úpravy, kdy přednosta soudu mohl téměř samostatně řešit aktuální potřebu (potřeboval jen souhlas presidenta vrchního soudu). Naproti tomu systemisace vyžadovala schválení vlády, přičemž vládní nařízení příznačně již v ustanovení § 1 zdůrazňovalo, že "... propůjčiti místo, které není řádně systemisováno nebo není uprázdněno je nepřípustné." ²⁵⁷⁾

Celá část první vládního nařízení, obsahující celkem 47 paragrafů, nesla název "pomocní zřízenci v soukromoprávním poměru. Je tedy zřejmé, že zásada, že služební poměr této kategorie soudních osob má soukromoprávní povahu, byla zachována, což bylo výslovně vyjádřeno formulací, že služební poměr pomocných zřízenců spočívá na služební smlouvě písemně sjednané mezi příslušným úřadem a zaměstnancem, přičemž tato smlouva nesmí obsahovat ustanovení, jež by se přičila ustanovením vládního nařízení. Tato zásada však byla nově prolomena v části druhé (§§ 48-50), v níž bylo stanoveno, že pomocní zřízenci, kteří dvanáct let uspokojivě vykonávali službu pomocného zřízence, přecházejí po uplynutí této doby do státního služebního poměru a vztahují se na ně vyjmenovaná ustanovení služební pragmatiky. ²⁵⁸⁾

²⁵⁵⁾ Hartmann, předpisy, s. 690

²⁵⁶⁾ Hartmann, předpisy, s.691-708

²⁵⁷⁾ Hartmann, předpisy, s.688

²⁵⁸⁾ Hartmann, předpisy, s.688,689 a 709

V. VNITŘNÍ USPOŘÁDÁNÍ SOUDU

V.1 Organizace práce u soudů v letech 1850-1855

Prvním právním předpisem, který stanovil pravidla organizace práce u soudů, byl "prozatímní zákon organický pro soudy" uvozený patentem z 28.června 1850 (č.258 ř.z.). Tento zákon nahradil předchozí právní úpravu, zejména všeobecnou soudní instrukci z 9. září 1785 (č.464 sb.j.z.). O obsahu části I. zákona, jejíž název zněl "o soudech, jejich obsazování, řízení a moci disciplinární" bylo pojednáno v předchozí části této práce, téma této části (t.j.organisace práce u soudů) bylo normativně vyjádřeno jednak v části II. ("o vnitřním jednacím řádě"), jednak v části III. ("o zevnitřním jednacím řádě"). Specifická systematika "organického zákona", od níž pozdější právní úprava (přijata v roce 1853) upustila, vyděluje tu fázi soudních prací, v níž probíhalo tzv. referentské (t.j. soudcovské) zpracování věci, do části druhé, přičemž v části třetí upravuje fázi, která referentskému zpracování věci předchází a dále fázi, která po referentském zpracování věci následuje. Část druhá zákona tak obsahuje pravidla pro projednání a vyřizování věci soudcem, přičemž tato ustanovení postupně upravují : zpracování úředních věcí soudcem (§§ 143-151), vyřizování věcí samosoudcem (§§152-155) nebo senátem (§§ 169-180), způsob usnášení se senátu (§§169-180), vedení "radního protokolu", t.j. protokolu o jednání senátu (§§ 183-188) a pravidla o jednání se stranami (§§ 189-193) ²⁵⁹⁾

Specifická pravidla organizace práce u soudu, t.j. pravidla nikoliv soudcovského, ale úřednického zpracování věci soudu došlé, jsou upravena v části III. "organického zákona". Tato část zákona tedy postupně upravuje :

- exhibit, tedy způsob a formu vedení tzv. podacího protokolu a dalších pomůcek pro evidenci některých specifických agend, zejm.pozůstalosti, prohlášení za mrtvého, konkursů a deposit (§§ 194-218)
- expedit, tedy způsob vyhotovování a doručování vyhotovených věcí, včetně speciální úpravy evidence užívané v expeditu (§§ 220-241)
- registraturu, tedy pravidla pro označování, řazení a ukládání spisů, jakož i pravidla pro nahlížení do spisů a pořizování opisů (§§ 252-256) ²⁶⁰⁾

Toto členění fází úřednického zpracování soudní věci bylo zachováno až do roku 1898, kdy bylo podstatným způsobem změněno zejm pokud se týče pojetí tzv. soudní kanceláře, v níž se spojily činnosti, které fakticky soudní spis vytvářely, spolu s činnostmi, které se týkaly pomocné evidence soudních spisů formou rejstříků jednotlivých agend, resp. seznamů jmen.. Po roce 1898 se tak někdejší registratura stala pouhou spisovnou, tedy místem, v němž byly pouze uloženy vyřízené soudní spisy. ²⁶¹⁾

²⁵⁹⁾ Šolle, Počátky, I, s.127 a 130

²⁶⁰⁾ Šolle, tamtéž, s.131

²⁶¹⁾ Šolle, tamtéž, s.131

V.2 Organisaace práce u soudů v letech 1855-1897

Jak již bylo zmíněno na jiných místech této práce, "organický zákon" byl brzy zrušen. Stalo se tak uvozovacím patentem ze 3. května 1853, č.81 ř.z. k zákonu "o vnitřním zřízení a jednacím řádu všech soudů".^{161a)} Tuto tzv. všeobecnou soudní instrukci doplňovala *instrukce pro vnitřní působnost a jednání soudů v trestních věcech* vydaná nařízením min.sprav. ze dne 16.června 1854, č.165 ř.z., která byla ke všeobecné soudní instrukci v poměru speciality, t.j. upravovala jen některé dílčí odchylky od obecné úpravy. Vzhledem k tomu, že v období tzv. neoabsolutismu došlo na okresní úrovni ke spojení správních a soudních orgánů, byla vydána též úřední instrukce pro smíšené a politické okresní úřady (nař.min.vnitřní a sprav. ze 17.března 1855, č.52 ř.z.), která však postup okresních úřadů co soudů podřídila v zásadě všeobecné soudní instrukci.²⁶²⁾

Díl I. všeobecné soudní instrukce, obsahující ustanovení §§ 1-107, nesl název "o obsazování a řízení úřadů soudních a přihlížení k nim" a upravoval některé otázky, jimiž se zabývala předchozí část této práce, resp., v hlavě osmé, obsahoval úpravu služebního dohledu, o níž bude pojednáno později.

II. díl, obsahující ustanovení §§ 108 - 255, se dále skládal z hlavy první, nazvané "O řádu jednacím u dvorů soudních" a hlavy druhé, jejíž název zněl "Jak se mají vyřizovati práce u soudů okresních".

Jak již bylo naznačeno výše, systematika této nové právní úpravy vychází z chronologické posloupnosti jednotlivých úkonů zpracování věci u soudu od jejího dojití soudu až po uložení vyřízené věci (spisu). Jednotlivé dílčí části hlavy první druhého dílu (v textu zákona označované jako "částky") tak nesou následující názvy : "O protokolu podavacím", "O pojmenování referenta", " O vypracování a vyřizování kusů jednacích", "O stáních a protokolech v příčině stání zdělaných", "O vyhotovování a dodávání nařízení soudních" a "O schovávání spisů". Hlava druhá, obsahující pouze §§ 244-255 se již vnitřně nedělí.²⁶³⁾

V.2.1 Podací protokol

O podavacím (tedy podacím) protokolu, bylo v ust. §§ 108-132 stanoveno zejména to, že podací protokol o věcech civilních a trestních má být veden odděleně. V případě potřeby měl být veden zvláštní podací protokol pro věci obchodní a horní. Podací protokol měl být veden denně, ve všedních dnech po dobu pěti hodin, v neděli a o svátcích po dobu tří hodin. Protokol měl být veden ve velkých arších (které se čas od času vázaly do svazků) podle formuláře č.12, přičemž každá strana půlarchu měla tři rubriky podélné a přiměřený počet rubrik příčných. Do první rubriky se vepisovalo číslo spisu (a, bylo-li v okamžiku podání známo, též jméno referenta), do

^{161a)} Soudní instrukce však nabyla účinnosti až v polovině roku 1855, tedy v okamžiku „aktivace“ reformované soudní soustavy neabsolutistického období

²⁶²⁾ Šolle, Počátky, II., s.143

²⁶³⁾ text normy in Bělský, s.219-294

druhé rubriky se vepisovala jména a příjmení toho, kdo věc podal, a event. totéž ohledně strany žalované, šlo-li o věc spomou), do třetí rubriky se zapisoval den, kdy byl spis vyřízen. Výslovně bylo stanoveno, že protokolista nesmí odejít, dokud všechny věci, toho dne došlé, do podacího protokolu nezapiše.²⁶⁴⁾

Dále byla stanovena povinnost spisy (tedy jednotlivá podání) presentovat, tedy označit na přijatém spise den, měsíc, rok, číslo připadající na daný spis v podacím protokolu, počet příloh nebo poznámku, že některá z uvedených příloh schází. Na žádost strany podávající bylo vyhotoveno na stejnopis spisu (podání) potvrzení o přijetí. Každé ráno a odpoledne měl protokolista po uplynutí stanoveného času protokol uzavřít a přeložit jej spolu s došlými spisy představenému soudu. Ten každý konec archu označil údajem "viděl jsem" a u nově došlých věcí stanovil příslušného referenta. Poté protokol a spisy vrátil protokolistovi, který nechal spisy předložit referentům. O podacím protokolu byl veden abecední rejstřík, v němž byly došlé věci uspořádány dle jmen podávajících, dále byla v rejstříku označena věc, číslo a jméno referenta. O uvádění jmen referentů v podacím protokolu bylo výslovně stanoveno, že má být dbáno na to, aby se strana nedozvěděla, kdo je referentem. Toto ustanovení patrně mělo předcházet možnosti pokusu stran o ovlivnění příslušného referenta. V ust. § 132 bylo ohledně tzv. věcí presidiálních uvedeno, že mají být zapisovány do zvláštního podacího protokolu, jenž má vést obdobně, dle výše uvedených zásad, představený soudu.²⁶⁵⁾

V.2.2 Rozdělení prací mezi soudcovské úředníky

*Pravidla pro rozdělování práce*²⁶⁶⁾ mezi jednotlivé soudce sborových soudů byla upravena v ust. §§ 133 - 137 v tzv. části druhé, jež měla název " O pojmenování referenta". Dle těchto ustanovení "představený soudní" (t.j. předseda resp. prezident soudu) měl "... každému radnímu přidělit ty práce, ku kterým tento jest vedle sil a schopností svých nejvíce způsobilý." Dále bylo stanoveno, že každému radnímu má být přidělováno v zásadě stejné množství práce ("... žádnému referentovi nemá se příliš ulevovati nebo příliš mnoho nakládati, nýbrž šetřiti se má slušné rovnosti...") a to pokud možno ve všech soudních agendách (každému referentovi se má "...dávati příležitost, aby se vycvičil v pracích rozličných, ježto u soudu přicházejí..."). Dále byla upravena zásada neměnit referenta před skončením věci bez důležitého důvodu a zásada přidělovat související věci jednomu referentovi, zákaz přidělování věcí radnímu, který je k účastníkům řízení v takovém vztahu, že se nemůže pokládat za zcela nestranného. Ve zvláště důležitých nebo zvláštního zřetele hodných věcech

²⁶⁴⁾ Bělský, tamtéž, §§ 108-114, s.219-221

²⁶⁵⁾ Bělský, tamtéž, s.227-229, §§127-132

²⁶⁶⁾ Náplň práce jednotlivých soudních osob byla rámcově upravena v ust. §§ 60-68 soudní instrukce, přičemž rozlišení pracovní náplně soudců samostatných (radů) a soudců pomocných (radních sekretářů, resp. radních tajemníků) bylo obsaženo v ust. §§ 61 a 62 a to tak, že ohledně radů §61 odkazoval na část druhou soudní instrukce, ohledně radních sekretářů a auskultantů § 62 stanovil, že tyto "... mají vést protokol radní, zdělávati vyhotovení radních uzavření, pomáhati radním první instance při vypracovávání referátů a vykonávati jednání úřední jim svěřená..." Bělský, tamtéž, s.202 a 203

mohl být jmenován druhý radní jako "koreferent". V podávacím protokolu měla být pro každého radního vedena tzv. kniha referentní, v níž byly vyznačovány věci referentovi přidělené, dny soudních zasedání (ty vyznačoval do knihy přisedící soudce nebo úředník, který pořizoval tzv. radní protokol) resp. dny vyřízení věci ("kusu") bez zasedání.²⁶⁷⁾

V.2.3 Zpracování soudních spisů

Pravidla pro práci se spisem (soudobou terminologií řečeno) obsahovala částka třetí, nazvaná "O vypracování a vyřizování kusů jednacích" (§§ 138 - 182). Tak bylo stanoveno, že "... o každém kusu má referent učinit návrh písemně, ... kromě toho má se vždy napsati zvláštní referát písemný... obsahující podstatný obsah prosby, nařízení nebo dožádání...". Uvedené znamená, že obsahem tzv. referátu měl být pokyn pro administrativní soudní aparát, jak má věc dále zpracovat. Pro záležitosti "důležitější nebo zapletenější" platilo, že kromě výše uvedeného referátu měl referent zpracovat tzv. výtah ze spisů spolu s tzv. dobrým zdáním. V těchto podkladech pro další rozhodovací činnost soudu měl jednak uvést všechny podstatné skutečnosti ze spisu (ve výtahu ze spisu), jednak své právní hodnocení a návrh rozhodnutí (v dobrém zdání). Ve věcech, v nichž byl ustanoven koreferent, byla správnost výtahu ze spisů zajišťována i tím, že koreferent zpracoval další výtah ze spisů a samostatné dobré zdání.²⁶⁸⁾

V.2.4 Rozhodování v senátech

Pravidla pro vyřizování věcí buď bez porady nebo poradou (radním zasedáním) byla následující :

Bez porady mohly být vyřizovány věci ("kusy jednací"), jejichž vyřízení nemělo podstatný dopad na práva stran, dále např. zprávy adresované jiným úřadům a "jiné výkony podřízené". Takovéto věci zpracoval referent včetně návrhu jejich vyřízení a předložil je předsedovi resp. presidentovi soudu, který jej případně, dospěl-li k závěru, že je toho třeba mohl nechat přednést referentem v radním zasedání (§ 146)²⁶⁹⁾

Pokud jde o věci, které mají být vyřizovány poradou, rozlišovala soudní instrukce věci náležející soudním dvorům první instance a věci náležející vrchním soudům.

²⁶⁷⁾ Bělský, s.229-231

²⁶⁸⁾ Bělský, s.231-233

Podrobnější úprava pravidel vyhotovování výtahů ze spisů byla obsažena ve výnosu min.práv ze dne 18.srpna 1858, č.16572, který zejména stanovil, aby výtahy ze spisů byly vyhotovovány ve všech ústních i písemných sporech civilních tehdy, pokud byly spisy předkládány k vyšším soudům, za správnost a úplnost výtahu ze spisu odpovídal příslušný referent, který výtah podepsal. Z těchto výtahů pak vycházeli radní sborových soudů, když věc přednášeli v radním zasedání, před tím ale museli správnost a úplnost výtahu ze spisu prověřit a potvrdit svým podpisem. Bělský, tamtéž, s.233a234

²⁶⁹⁾ Bělský, tamtéž, s.235

Sborové soudy (dvory soudní) první instance měly ve shromáždění všech radních projednávat věci zvláště důležité, zejména "vynešení a nařízení vydaná od úřadů vyšších", pokud to jejich povaha dle názoru předsedy soudu vyžadovala (§147). Zejména pro podávání dobrých zdání a jiných návrhů týkajících se zákonodárství soudní instrukce předepisovala jejich projednání v radním shromáždění 10 soudců za předsednictví předsedy soudu (§148). Ve shromážděních skládajících se z předsedajícího a 4 soudců měly být projednávány : rozepře o rozvod manželství od stolu a lože, rozluka manželství a prohlášení neplatnosti manželství, vyhlášení konkursu a některé další věci související s opatrovnictvím některých osob a s odevzdáním pozůstalosti (§149, věta první). Všechny ostatní věci měly být projednány v radním shromáždění složeném z předsedajícího a dvou radních (§149, věta druhá). Ve věcech obchodních byl předepsaný počet předsedající a 2 radní a dále jeden nebo dva "přisedící z obchodnictva" (§150), obdobně upraveno bylo složení radního shromáždění ve věcech horních.²⁷⁰⁾

Vrchní soudy měly v plném shromáždění všech radních projednávat zejména : nové zákony a nařízení, rozhodnutí o jmenování úředníků vrchního soudu, jejich suspendování či dání na pensí (§151). Ve shromáždění 8 radních za předsednictví presidenta nebo vicepresidenta soudu mělo být jednáno zejména : o dobrých zdáních a návrzích týkajících se zákonodárství, o referátech o jmenování, suspensi, sesazení nebo jiném disciplinárním trestání advokátů a notářů, vyřizování zpráv "o visitaci " podřízených soudů (§152). Všechny další věci měly být vyřizovány v senátech složených z předsedajícího (senátního presidenta) a čtyř soudců.²⁷¹⁾

Velmi podrobná byla soudní instrukce při úpravě pravidel, dle nichž muselo být postupováno při jednání v radních shromážděních, šlo přitom úpravu, která platila bez ohledu na to, z kolika členů se dané radní shromáždění skládalo.

V ust. §§ 159-167 bylo stanoveno zejména : že věci ("kusy") mají být přednášeny v časové posloupnosti, "kusy pilné" (což byly ty, o nichž tak rozhodl předseda resp. president soudu) přednostně. Na začátku porady přednesl referent výtah ze spisu a své dobré zdání, zvláště důležité části spisu přečetl celé, požádal-li o to některý z radních, byl přečten celý spis. Referent nesměl být ve svém přednesu přerušován. Po referentovi učinil svůj přednes koreferent (byl-li pro danou věc ustanoven) a po něm přednesli svá mínění ostatní přisedící, tento přednes mínění byl zároveň hlasováním. Předsedající měl zvážit, zda před hlasováním vyhradí další čas na obecnou rozpravu. Předsedající přednesl své mínění nakonec (jednotliví radní však hlasovali, čili přednášeli svá mínění, počínaje nejstarším). Pokud si jeden či více radních netroufalo hlasovat,

²⁷⁰⁾ Bělský, tamtéž, s.236-238

²⁷¹⁾ Bělský, tamtéž, s.238-239

Ohledně složení senátů nejvyššího soudu soudní instrukce pouze odkazovala na speciální právní úpravu týkající se zřizování senátů a počtu jejich členů (v tomto směru stále zůstávalo, do změn v roce 1907, v platnosti Nejvyšší rozhodnutí ze 17.května 1842, č.616 s.s.zák.), které rozlišovalo mezi jedenácti a dvanácti člennými senáty, resp. pro některé případy byly předepsány senáty sedmičlenné) Bělský, tamtéž, s.240

měla být porada odložena na příští sezení, které se však muselo konat ve stejném složení radních.²⁷²⁾

Pravidla pro hlasování byla upravena v ust. § 168, jehož název zněl : "Jak se má činiti uzavření" Obecným pravidlem bylo, že rozhoduje prostá většina. Nebylo-li dosaženo většiny, rozhodoval hlas předsedajícího, který v tomto případě též mohl nehlasovat a nechat věc projednat v rozšířeném senátě. Pokud byly hlasy rozděleny mezi třemi či více míněními, pak mělo být hlasováno postupně o jednotlivých sporných otázkách v jejich přirozené posloupnosti. Pokud by ani tak nebyla dosažena většina, mělo být následně jednáno v rozšířeném resp. plném radním shromáždění a přijat byl vždy ten návrh, který dostal nejvíce hlasů.²⁷³⁾

O každém radním zasedání byl vyhotovován protokol, v němž bylo uvedeni datum zasedání, jména hlasovatelů a předsedajícího, jméno protokolisty (zpravidla jím byl radní tajemník, čili pomocný soudce, nebo auskultant), obsah přednesů a průběh hlasování. Správnost protokolu stvrdil předsedající svým podpisem, po skončení zasedání protokolista nejpozději do 24 hodin předal protokol spolu se spisy předsedajícímu, čísla jednací vyřízených věcí ihned sdělil vedoucímu expeditu a podacího protokolu. Radní protokoly byly uchovávány v registratuře a čas od času měly být svázány. (§§ 177-183)²⁷⁴⁾

V.2.5 Soudní jednání

Částka čtvrtá soudní instrukce měla název : "O stáních a protokolech v příčinách stání zdělaných"

V ustanoveních §§ 184-196 byl obsažena obecná pravidla pro přípravu a průběh jednání se stranami. Zejména bylo stanoveno, že o stáních se má vésti deník podle příslušného formuláře (č.15). Termín stání měl být zvolen tak, aby se strany mohly na stání připravit a předložit listiny, jejichž předložení jim bylo uloženo. Stání řídil ten z radních, jenž byl ve věci referentem, ostatní radní nemuseli být přítomni (vyjma věcí týkajících se prodeje větších nemovitostí nebo sporů manželských, v těchto věcech musel být, vedle referenta, přítomen další radní). Obsah jednání byl zaznamenán v protokolu (a to "zevrubně, ale bez opakování nebo rozvláčnosti"), protokol vyhotovil "přísežný zapisovatel", přítomné strany a soudní osoby jej podepisovaly. Úředník, který vedl seznam stání, měl povinnost příslušnému

²⁷²⁾ Bělský, tamtéž, s.241-243

Podrobně bylo upraveno např. to, jak zodpovědně mají hlasovatelé k hlasování přistupovat. Ust. § 164, v němž byla tato materie upravena, znělo : "Hlasovatelé mají všechnu pozornost na věc, o kterou se porada běže, obracetí, nemají mezi poradou žádných jiných prací předse bráti, mají mínění své podle svědomí a vlastního přesvědčení bez přehálení, bez vášně nebo nějakého úmyslu vedlejšího volnomyslně pronésti, mají se všelikých urážlivých připomenutí o návrzích jiných hlasovatelů zdržeti, nemají přivedené již důvody opakovati, a trvati proti vlastnímu lepšímu přesvědčení při mínění, kteréž bylo od některého jiného radního nebo od přisedícího vyvráceno". Bělský, tamtéž, s.242

²⁷³⁾ Bělský, tamtéž, s.243-244

²⁷⁴⁾ Bělský, tamtéž, s.246-248

radnímu (referentovi) nejpozději den před stáním "spisy dodati, aby... se k jednání připraviti mohl". Při jednání se měly "údové soudu chovati ke stranám pokojně, mírně a slušně" a měly se "zdržeti všelikého náhlého pronášení, jak věc dopadne". Strany byly povinny se k soudním osobám chovat slušně, rušil-li někdo vážnost, "...kterou jest soudu povinen..." měl být napomenut, mohl však být potrestán též pokutou nebo vězením. Ten, kdo se na předvolání nedostavil, mohl být donucován pokutou nebo vězením, event. mohl být předveden. Třebaže se jednání se stranami tradičně nazývalo stáním, bylo pravidlem, pokud to vyžadovala "slušnost nebo tělesná povaha stran nebo délka jednání", že strany dostaly povolení, aby si sedly. Dále bylo stanoveno, že po každém stání mělo co nejdříve následovat další soudní opatření, jež měl učinit přímo referent, resp., šlo-li o rozhodnutí dotýkající se práv stran, porada radních.²⁷⁵⁾

V.2.6 Vyhотовování soudních rozhodnutí a jiných písemností

Název částky páté zněl "O vyhotovování a dodávání nařízení soudních" (§§ 197-219) V ustanovení § 197 byly upraveny náležitosti soudních rozhodnutí, obecně bylo stanoveno, že "všeliká sepsání soudní mají krátce a zřetelně v prostém a slušném jazyku psána býti". Ohledně odůvodnění rozhodnutí, bylo stanoveno, že soudy vrchní a soud nejvyšší mají svá rozhodnutí vždy odůvodnit, bez ohledu na to, zda to strany žádaly. Naproti tomu sborové soudy první stolice byly povinny odůvodňovat jen rozsudky a to jen na žádost stran. V ust. § 199 bylo stanoveno, že soud má "každou stranu tak pojmenovati, jak jí podle jejího rodu a úředního nebo občanského postavení nebo podle nařízení zvláštních přísluší".²⁷⁶⁾

Výslovně upraveno bylo též oslovení soudů mezi sebou. Tak měly "soudové podřízení užívati k úřadům představeným pojmenování ""vysoce slavný"" ". V dopisování se soudy "stejného nebo nižšího řádu" mělo být používáno oslovení "slavný". Dále bylo stanoveno, že soudy mají užívat titul "císařský královský soud", rozsudky a jiné nálezy měly počínat slovy : " C.k. soud dle moci úřední od Jeho apoštolského Veličenstva jemu propůjčené".

Další ustanovení, v této části obsažené, obsahovala podrobnou právní úpravu vyhotovování všech soudních písemností. Návrhy všech soudních písemností byly předkládány presidentovi soudu, který, pokud je nevrátil k opravě, připojil slovo "expediatur" a svůj podpis. Následně byla věc předána Expeditu. Vedoucí expeditu došlé věci vyznačil v expeditní knize, vedené dle příslušného formuláře (č.16) a rozdělil práci mezi úředníky

²⁷⁵⁾ Bělský, s.248-252

²⁷⁶⁾ Tak podle zvláštních nařízení náležel příslušníkům "domu rakouského" titul "císařská Výsost" (dle dekretu z 26.prosince 1806), hlavám rodin původně bezprostředně vládnoucím v říši německé, náležel titul "Jasnost" nebo "Osvícenost" (seznam těchto knížecích a hraběcích rodin byl obsažen v dvorském dekretu z 26.března 1847, sb.s.z.č.1038), a titul "Výsost" náležel dosud panujícím (t.j. panujícím k datu vydání Bělského sbírky) vévodům Nassavskému, Sasko-Koburskému, Sasko-Meiningskému, Sasko-Altenburskému, Anhalto-Desavskému, některým dalším, jakož i vévodovi Saskému a jeho dětem zrozeným ve stejné urozeném svazku manželském (dvorský dekret ze 30.října 1844, s.s.z.č.844.) Bělský, tamtéž, s.253

expeditu, kteří koncept "na čisto" přepsali. Aby bylo jisté, že přepis je doslovným přepisem konceptu, museli dva kancelářští úředníci "přepis s návrhem pilně kolacionovati", přičemž ten, kdo čistopis vyhotovil, se vůbec neměl kontroly správnosti účastnit. Jméno toho, kdo přepisoval, i těch, kdo kolacionovali, se uvedlo na konceptu. Přepsané věci (t.j. "vyhotovené kusy") se vrátily referentovi k podpisu, v "nálezech, dekretch, ediktech a zvláštních vysvědčeních úředních" neměl být podepsán referent, nýbrž předseda soudu a radní sekretář nebo vedoucí expeditu. O některých soudních listinách bylo výslovně stanoveno, že mají být opatřeny též soudní pečeti (např. úřední vysvědčení, legalizační doložky, jmenovací dekrety). Po podepsání byly písemnosti vráceny expeditu, který vyhotovení nechal doručit poštou (což bylo pravidlem) nebo soudním poslem (či prostřednictvím představenstva obcí), koncepty a jiné spisy předal expedit do registratury. Potvrzení o doručení ("archy dodavací") bylo dodáno do expeditu, jehož vedoucí zkontroloval řádnost potvrzení o doručení a údaj o doručení vyznačil na konceptu písemnosti, poté byly podací archy založeny do registratury.²⁷⁷⁾

V.2.7 Registratura

Název částky šesté zněl : "O schovávání spisů" (§§ 220-255)

Obecně bylo stanoveno, že všechny spisy, o nichž soud nenařídí, aby byly vráceny stranám nebo aby byly zaslány jinému úřadu, mají být uschovány v registratuře. Dále bylo výslovně stanoveno, které listiny nesmějí nikdy být v originále vydány a tudíž musí být uloženy v registraratuře vždy (např. soudní rozhodnutí, protokoly, úřední knihy, dopisy jiných úřadů a v zásadě všechny spisy nesporného řízení).

V ust. § 221 bylo stanoveno, jak mají být jednotlivé věci roztrženy a značeny, jednotlivé skupiny (oddělení) měly být značeny římskými číslicemi takto : I. věci týkající se zákonů a nařízení, II. věci služební, III. věci sporné, IV. věci pozůstalostní, poručenské a kurátorské, V. věci konkursní, VI. věci týkající se pozemkových knih, VII. věci různé. Podle úvahy jednotlivých soudů mohla být zřízena i další oddělení, zejména se tak mělo stát u soudů s pravomocí ve věcech obchodních a ve věcech horních. Věci trestní byly označovány písmeny A (věci postoupené), B (věci zastavené), C (věci projednané), F (odvolání a stížnosti) a D (věci právní pomoci a věci ostatní).

Další ustanovení obsahovala pravidla o vytváření svazků ze spisů, jež se týkaly jedné věci (§222 a 223), pravidla vední evidenčních pomůcek (§§ 224 - 231) a to jednak registraturní knihy (do níž se vyznačoval každý "kus" došlý do registratury) jednak tzv. "ukazadla hledacího" (t.j. indexu, čili abecedního rejstříku, jenž byl veden buďto společně pro všechna oddělení, nebo pro každé oddělení zvlášť, přičemž index byl veden podle jmen stran, případně též podle označení věci). Zvláštní pravidla platila pro uschování posledních pořizování, svatebních smluv a jiných důležitých listin - rejstřík těchto listin měl vést vedoucí registratury a měl tyto listiny uschovávat v ohnivzdorných skříních (§232).

²⁷⁷⁾ Bělský, tamtéž, s.252-281

Vzhledem k tomu, že registratura musela být schopna podat o každém "kusu" ihned zprávu, nesměl být žádný vydán bez "listu obdržecího", jenž byl založen na to místo ve svazku, z něhož byl kus dočasně vyňat. Vedle toho byla vedena zvláštní záznamní kniha, v níž byl vyznačen čas vydání a čas vrácení spisu. Nebyl-li spis vrácen do tří měsíců, byl ten, komu byl spis půjčen, upomenut o vrácení.²⁷⁸⁾

Zvláštní ustanovení soudní instrukce pro okresní soudy

Hlava II. druhého dílu soudní instrukce měla název : "Jak se mají vyřizovati práce u soudů okresních" (§§ 244-255)

Vzhledem k tomu, že dle se na okresní soudy vztahovala téměř všechna ustanovení hlavy I., upravovala tato hlava jen několik dílčích odchylek, zpravidla zohledňující to, že okresní soudy byly mnohem menší, než soudy sborové, a výslovně upravené odchylky tudíž obsahovaly zjednodušení pravidel "vyřizování prací". Tak bylo např. stanoveno, že jednoduché zápisy o jednáních se stranami mají se, pokud je to možné, ihned vyhotovit a stranám předat (§ 250), dále bylo stanoveno, že hledací rejstřík (index) má být veden pouze jeden (§253). Výslovně bylo upraveno, že každý týden má být u okresního soudu alespoň jeden "den soudní", t.j. den vyhrazený pro jednání se stranami (stání) a pro přijímání ústních žalob či jiných podání, který den v týdnu je dnem soudním, mělo být vyznačeno na soudní budově (§246). Dále bylo stanoveno, že "stání" se mají konat za přítomnosti okresního soudce (t.j. přednosty) nebo jeho náměstka, protokol měl pořizovat "přísežný zapisovatel" (§247).

²⁷⁸⁾ Bělský, tamtéž, s.281-288

²⁷⁹⁾ Bělský, tamtéž, s.288-294

V.3 Organizace práce u soudů v letech 1898 - 1938

Úvodní poznámky

Nové procesní předpisy z druhé poloviny devadesátých let 19. století stanovily pravidla pro vnitřní chod soudů způsobem, jehož podstata zůstala nezměněna až do současnosti. Je-li možno s jistou (vyšší) mírou zjednodušení říci, že onou podstatou organizace úředního "zpracování" věci, je vnitřní uspořádání soudu do několika soudních oddělení a jim odpovídajících kancelářských oddělení nikoliv podle jednotlivých fází tohoto "zpracování" ale v zásadě podle typu agendy, jíž se týkají, pak předchozí věta platí téměř beze zbytku.²⁸⁰⁾

Samozřejmé je, že ve srovnání s touto úpravou vnitřní organizace soudu, jež byla popsána výše, není nová právní úprava (obsažená zejména v jednacím řádu pro soudy první a druhé stolice z roku 1897) "revolučně" nová. Jde spíše o "evoluční" dobovou reflexi vývoje praktické potřeby, kterou je třeba vnímat v kontextu změn dalších procesních předpisů, o nichž bylo pojednáno na jiných místech této práce

Nejobecnější právní normou, v níž byla obsažena základní pravidla vnitřního uspořádání soudů, byl zákon ze dne 27.listopadu 1896, č.217 ř.z., tedy *zákon o soudní organizaci*. Následující výklad však bude vycházet z právní úpravy obsažené v prováděcím předpise (tj. v jednacím řádu), neboť jednacím řádem zpravidla obecnou úpravu, obsaženou v zákoně o soudní organizaci, reprodukuje a dále ji rozvádí. Bude-li potřebné učinit zmínku též o obecnější úpravě obsažené v zákoně o soudní organizaci, bude tak učiněno formou poznámky pod čarou.

Výše uvedené obecné hodnocení nové právní úpravy je možno názorněji přiblížit již popisem systematického uspořádání základní prováděcí normy zákona o soudní organizaci, tedy *jednacího řádu pro soudy první a druhé stolice (nař.min.sprav. z 5. května 1897, č.112 ř.z.)*

Jednacím řádem (celkem 414 paragrafů) se skládá ze šesti částí, jejichž názvy v jejich číselné posloupnosti jsou tyto (v závorce je uveden počet paragrafů příslušné části) : řízení soudů (§§ 1-39), soudní úřadování (§§ 40-216), rejstříky (§§ 217-260), soudní spisy (§§ 261-301), soudní kancelář (§§ 302-393) , dozor nad úřadováním soudů (§§ 394-414).²⁸¹⁾

První část, nazvaná "Řízení soudů" se skládá ze dvou oddílů. O obsahu prvního oddílu ("přednostové soudů") bude pojednáno v části týkající se řízení soudů a soudního dohledu, o druhém oddílu ("rozvrh práce") je na místě podat stručnou informaci nyní.

²⁸⁰⁾ Teprve v posledních několika letech se uvažuje o částečném, event. úplném, nahrazení "soudních kancelářů" tzv.minutými

²⁸¹⁾ Hartmann, jednacím řády, s.2465-2466)

V.3.1 Rozvrh práce soudu

Pojmem "rozvrh práce" se rozuměla základní pravidla pro rozdělení "věcí", jež soud "vyřizoval", mezi soudní osoby s rozhodovací pravomocí. Obecná ustanovení o rozvrhu práce, společná pro soudy okresní i sborové (první i druhé stolice), jsou obsažena v §§ 17 a 18 jednacího řádu.²⁸²⁾ Rozvrh práce měl být sestavován na budoucí kalendářní rok, mohl být presidentem (přednostou) soudu změněn (nikoliv však zpětně) i v průběhu roku, bylo-li to z důležitých důvodů třeba (např. změna v osobách soudců, nerovnoměrné vytížení soudců nebo senátů). Rozvrh práce musel být vyvěšen v budově soudu, musely s ním být seznámeny soudní osoby, stejná pravidla platila i pro změny rozvrhu práce v průběhu roku, změny navíc musely být zapisovány do příslušné knihy.

V ustanovení § 19 jednacího řádu byla obsažena úprava rozvrhu práce u soudů okresních. Základní zásadou rozdělení prací mezi samosoudce okresního soudu byla zásada vyřizování prací téhož druhu (agendy) jedním samosoudcem (tedy zásada specialisace), s tím, že bylo třeba též dbát na pokud možno rovnoměrné vytížení jednotlivých samosoudců. Případné rozdíly v zatížení jednotlivých soudců měly být řešeny přidělením pomocného soudcovského úředníka. Zásada specialisace však přirozeně nemohla být realizována u "malých" okresních soudů s jedním samosoudcem, jímž byl právě jen přednosta soudu. Ostatně, vyjma malého množství "velkých" okresních soudů, byla realizace zásady specialisace velmi nesnadná u většiny okresních soudů, jež byly obsazeny zpravidla jen několika samosoudci. V dalším textu zmíněného ustanovení byly obsaženy následující zásady: sporné občanské věci měly být vyřizovány jedním nebo několika soudci podle začátečních písmen příjmení prvního žalovaného (případně podle místně ohraničených okrsků-obcí), trestní věci měly být vyřizovány jedním nebo několika soudci podle místně ohraničených okrsků-obcí. Dalšími věcmi, u nichž bylo výslovně stanoveno, že mají být vyřizovány jedním soudcem (t.j. že nemají být děleny mezi všechny soudce), byly soudní výpovědi nájemníků (pachtovních)

²⁸²⁾ zákon o soudní organizaci (č.217/1896 ř.z.) pojednává o rozvrhu práce u okresních soudů zejm. v § 26, o rozvrhu práce u sborových soudů první stolice zejm. v § 32-36 a o rozvrhu práce u sborových soudů druhé stolice v § 42.

V § 26 je stanoveno, že rozdělení prací mezi samosoudce a pomocné soudcovské úředníky okresního soudu náleží okresnímu soudci (přednostovi okresního soudu). Velmi obecně bylo formulováno oprávnění nadřízeného soudu pro nařízení změny v rozvrhu práce - shledal-li předseda nadřízeného sborového soudu první stolice, "...že je toho třeba...", mohl nařídit, aby okresní soudce (přednosta) rozvrh práce změnil. Viz Hartmann, Předpisy, s. 212

V § 32 bylo stanoveno, že president sborového soudu první stolice sestavil na nejbližší kalendářní rok senáty pro výkon soudnictví v občanskoprávních věcech (senáty nalézací, odvolací a pro nesporné věci), senáty pro řízení v trestních věcech a radní komory, personální senáty (§19 z. o soud. organizaci), rozdělil práci mezi senáty, ustanovil předsedy senátů a uvedl, ke kterým senátům se připojuje. Ustanovení předsedů senátů a jejich náhradníků vyžadovalo schválení presidentem vrchního soudu. Hartmann, Předpisy, s. 217-220

Dle § 42 se pro sborové soudy druhé stolice užíla přiměřeně ustanovení §§ 32 až 36 s tím, že ustanovení předsedy senátu a jeho náhradníků nevyžadovalo dalšího schválení. Hartmann, tamtéž, s.227

smluv, exekuční věci, věci pozemkových knih a ostatní věci nesporného soudnictví. Zásadně nesměly být děleny tzv. *presidiální věci* (tedy věci spojené s řízením soudu)²⁸³⁾, předseda soudu však mohl pověřit přípravnými úkony i v těchto věcech konkrétní soudce.²⁸⁴⁾

Speciální úprava rozvrhu práce u sborových soudů první stolice byla obsažena v ust. § 21. Obecnou zásadou pro rozdělení věcí mezi senáty, soudce a pomocné soudcovské úředníky bylo (obdobně jako u soudů okresních) rozdělení věcí zpravidla podle jejich druhu (agendy), přičemž byly výslovně jmenovány ty věci, které neměly být děleny mezi všechny (tedy i zde byla uplatňována zásada specialisace). Nerovnoměrné vytížení mělo být řešeno přidělením pomocných soudcovských úředníků.

Ohledně občanských sporných věcí vyřizovaných v prvním stupni bylo stanoveno, že mají být rozdělovány s respektováním agendy speciální (věci obchodní a horní) podle začátečních písmen žalovaného (event. podle místně ohraničených okrsků-osad, obcí).

Ohledně agendy v trestních věcech (předběžná vyhledávání a přípravná vyšetřování pro zločiny a přečiny, úkony radní komory a úkony nalézacího soudu) platilo, že mají být rozdělovány podle trestných činů nebo podle místně ohraničených okrsků, případně si mohl předseda soudu vyhradit, že všechny tyto trestní věci rozdělí sám podle svého uvážení.

Odvolání v občanských i trestních věcech byla rozdělována podle okresních soudů, které rozhodovaly v prvním stupni, tak, aby o rozhodnutích téhož soudu vždy rozhodoval tentýž senát.

Exekuční věci byly rozdělovány podle místně ohraničených okrsků, ohledně některých (např. exekucí na deskové statky) si předseda soudu mohl vyhradit, že je přidělí podle svého uvážení.

Dalšími věcmi, které neměly být děleny mezi všechny (t.j. věcmi, u nichž se předpokládala specialisace) byly konkursy, věci obchodního a společenstevního rejstříku, knihovní věci, úkony sborového soudu ve věcech živnostenského soudu a věci *presidiální*.

O rozvrhu práce u sborových soudů druhé stolice § 23 jednacího řádu stanovil, že práce u těchto soudů má být rozdělena obdobně, jako u sborových soudů první stolice.

V.3.2 Soudní a kancelářská oddělení

Druhý titul druhého oddílu první části jednacího řádu měl název "Soudní a kancelářská oddělení". Právní úprava soudních a kancelářských oddělení byla obsažena v §§ 27 až 39. Vymezení soudního oddělení u okresních soudů bylo jednoduché : každý soudce, kterému

²⁸³⁾ Tzv. *presidiální věci* byly vyjmenovány v ust. § 24. Byly to zejména následující "věci správy spravedlnosti": normalile, zákonodárné věci (návrhy a posudky zákonů), osobní věci soudních osob (návrhy na obsazení míst, jmenování, přeložení, poukazy služného, aj.), rozvrh prací u soudu (rozvrh práce) a utvoření stálých senátů, resp. udělení hlasovacího práva pro výkon soudnictví (t.j. udělení "vota"), zkouškové věci (soudcovské, advokátské, notářské), kárné věci, rozpočty a účty, věci týkající se soudních budov, sestavení seznamů porotců, archivy a ničení spisů, zprávy a výkazy. Hartmann, jednací řády, 63-69

²⁸⁴⁾ Hartmann, jednací řády, s.39-50

byla přikázána určitá skupina prací k samostatnému výkonu, vytvářel jedno oddělení soudu, čili tzv. "soudní oddělení". Obdobně bylo definováno soudní oddělení samosoudců u sborových soudů, každý stálý senát sborového soudu vytvářel další samostatné soudní oddělení. Naproti tomu tzv. radní komory samostatná soudní oddělení netvořily, totéž platilo i pro senáty a komise pro osobní a kárné věci nebo pro zkouškové věci.

Jednotlivá soudní oddělení byla označována římskými číslicemi např. takto : oddělení sporné I, oddělení sporné II, oddělení knihovní III, oddělení IV pro nesporné soudnictví. Byla-li u příslušného soudu též soudní kancelář rozdělena na kancelářská oddělení ²⁸⁵⁾ bylo kancelářské oddělení přidělené k příslušnému soudnímu oddělení označeno stejným číslem, kancelářské oddělení, které bylo přiděleno několika soudním oddělením, mělo v názvu čísla všech těchto soudních oddělení (např. kancelářské oddělení III, IV a V). Zvláštním kancelářským oddělením pro vedení pozemkových knih nebo pro doručnou a exekuční službu byla přidělena čísla v řadě poslední, tedy neodpovídající číslům soudních oddělení. Podatelna a písařna zvláštní číselné označení neměly. Podání adresovaná soudu měla být v záhlaví opatřena též číslem příslušného soudního oddělení. ²⁸⁶⁾

Dle § 33 j.ř. soudním oddělením přidělil přednosta soudu jednoho nebo několik pomocných soudcovských úředníků, "aby podporovali vedoucího oddělení", jímž byl samosoudce nebo předsedu senátu. Vedoucí oddělení měl "činit potřebná opatření o zaměstnání pomocných soudcovských úředníků, jakož i o použití kancelářského personálu" a náležel mu nad nimi přímý dohled. Měl dbát na to, aby úkony byly prováděny rychle, řádně, účelně a jednotně, aby shledané průtahy a vady byly ihned odstraněny, nebo je oznámit přednostovi soudu, aby on učinil opatření k jejich odstranění. ²⁸⁷⁾

V ustanoveních §§ 36 až 38 byla věnována zvláštní pozornost doručné a výkonné (exekuční) činnosti (službě). Doručné a exekuční oddělení mohlo být spojené nebo oddělené, event., bylo-li v budově několik soudů, mohlo být doručné oddělení společné pro všechny soudy umístěné v jedné budově. Doručné oddělení zajišťovalo nejen doručování navenek, ale i uvnitř soudu. Ust. § 39 stanovilo povinnost vyvěsit v budově soudu na desce umístěné na vhodném místě rozvrh práce, spolu s označením příslušných soudních úředníků, soudních oddělení a čísel úředních místností. ²⁸⁸⁾

V.3.3 Úřední doba, soudní prázdniny, soudní dny

Druhou část jednacího řádu, jež nesla název "Soudní úřadování" tvořilo sedm oddílů, jež obsahovaly podrobnou úpravu problematiky úřední doby a soudních prázdnin (§§ 40-53),

²⁸⁵⁾ Tak tomu bylo zpravidla u větších okresních soudů a u soudů sborových. Které konkrétní soudy to byly, bylo ve smyslu ust. § 60, odst.2 z o soud. org. určeno nařízením min. sprav., Hartmann, jednací řády, I, s.81

²⁸⁶⁾ Hartmann, jednací řády I, s.72-83

²⁸⁷⁾ Hartmann, jednací řády I, s.87

²⁸⁸⁾ Hartmann, jednací řády I, s.92-114

soudních dnů (§§ 54-61), soudních podání (§§ 62-81), všeobecných pravidel úřadování (§§ 82-113), jednotlivých úkonů v občanském sporném a v exekučním řízení (§§ 129-180) a konečně též tzv. soudních vyřízení a jejich vyhotovování (§§ 181-190)

Ohledně **soudní (úřední) doby** bylo stanoveno (§§ 40-46), že ve všedních dnech činí 7 hodin, o svátcích nejméně 4 hodiny. Konkrétní rozvržení úředních hodin stanovil pro každý soud svého obvodu prezident vrchního soudu. Tzv. pilné věci však musely být vyřízeny i mimo stanovené úřední hodiny, pro tyto případy stanovil předseda příslušného soudu zvláštní pohotovost. Podatelna musela být otevřena nejméně 5 hodin ve všední dny, v neděli tři hodiny dopoledne a o svátcích 4 hodiny.²⁸⁹⁾

Soudní prázdniny (§§ 47-53) začínaly u všech soudů 15. července a trvaly do 25. srpna. O soudních prázdninách zůstávaly úřední hodiny nezměněny, nekonala se však jednání v některých věcech.²⁹⁰⁾ Na některé typy řízení se však soudní prázdniny vůbec nevztahovaly, rovněž tzv. presidiální věci a tzv. věci feriální musely být i v době prázdnin vyřizovány, proto musel být v době soudních prázdnin zabezpečen chod soudu dostatečným počtem soudních osob. Žádosti o dovolenou musely proto být podány do 15. května a následně byly sestavovány prázdninové rozvrhy práce. Návrh prázdninového rozvrhu práce spolu se žádostí o povolení své dovolené předkládal přednosta okresního soudu předsedovi sborového soudu první stolice ke schválení, obdobně postupoval předseda sborového soudu první stolice ve vztahu k prezidentovi vrchního soudu. Schválený prázdninový rozvrh práce musel být vyvěšen nejpozději týden před prázdninami na soudní desce.²⁹¹⁾

Soudní (úřední) dny mimo sídlo soudu (část druhá, oddíl druhý, §§ 54-61), byly určeny pro vyřizování určitých úkonů okresních soudů mimo jejich sídlo. Zmocňovacím ustanovením, k jehož provedení tato část jednacního řádu sloužila, bylo ust. § 29 z. o soud. org. Nestanovil-li ministr spravedlnosti počet, místo a čas soudních dnů, učinil tak vrchní zemský soud pro okresní soudy ve svém obvodu, přitom měl přihlížet zejm. k povaze místa, jeho vzdálenosti od sídla soudu, velikosti místa, lidnatosti, výtěžkovým poměrům obyvatelstva,

²⁸⁹⁾ Hartmann, jednací řády I, s.115-123

²⁹⁰⁾ I v době soudních prázdnin se konaly roky a vydávala rozhodnutí ve věcech trestních, exekučních, konkursních a knihovních. Soudní prázdniny neměly vliv též na tzv. řízení upomínací (obdoba současného řízení rozkazního), na tzv. věci presidiální a na tzv. věci feriální. Feriálními věcmi byly zejm. spory o pokračování v začaté stavbě, některé spory pro rušení držby věcí a práv, spory o výpověď, odevzdání a převzetí pachtovaných nebo najatých věcí, bytů a pod., které byly přenechány k užívání za nájemné v plodech, spory ze služební a námezdní smlouvy, spory mezi hostinskými, lodníky nebo vozky na jedné straně a jejich hosty cestujícími nebo zákazníky na druhé straně o závazky z jejich vzájemných poměrů, spory o majetkové nároky nepřevyšující určitou částku (původně 100 K), návrhy na povolení, omezení a zrušení prozatímních opatření a spory směnečné. Za feriální věci mohl předseda soudu označit i další věci, které nesly odkladu. Hartmann, Služba, s.235

²⁹¹⁾ Hartmann, jednací řády I, s.124-131

přání obyvatelstva a k ochotě obcí poskytnout potřebné místnosti bezplatně. Ustanovení o soudních dnech nebylo nutno každoročně obnovovat, platila až do doby, kdy v důsledku změny poměrů byla vrchním soudem změněna. Vedle takto stanovených soudních dnů mohl další soudní dny mimo sídlo soudu stanovit každoročně též přednosta okresního soudu. Soudní dny sloužily především k zaznamenání různých ústních podání, k provedení důkazů (zejm. výslechu svědků či znalců), k provedení úkonů dožádaného soudce, k pokusům o smír, ke konání tzv. prvních roků. Ve věcech nesporného soudnictví mohly být např. projednány dědické přihlášky, přihlášky věřitelů či jmenování opatrovníka.²⁹²⁾

V.3.4 Podatelna

Podrobná úprava způsobu *přijímání písemných podáních došlých soudu* byla obsažena v třetím oddílu části druhé, v ust. §§ 62-81. Zejména bylo stanoveno, že k přijímání takových podání je oprávněn kancelářský pracovník, určený k tomu předsedou soudu. Úřední místnost tohoto pracovníka, podatelna, měla být umístěna co nejbližší od vchodu do budovy soudu. V podatelně nesmělo být odmítnuto žádné podání adresované soudu, některému soudnímu oddělení či soudnímu úředníkovi. Byl-li o to požádán, byl pracovník podatelny povinen vystavit potvrzení o převzetí podání. Poštovní zásilky adresované soudu bylo vyzvedával pověřený soudní sluha (zřízenec), v případě potřeby i několikrát denně, u příslušného poštovního úřadu, přejímal je tzv. poštovní odnášecí knihou. Odepření poštovní zásilky proto, že nebyla tzv. vyplacena, nebylo možné. Podání adresovaná předsedovi soudu nebo, podle označení obálky, obsahující poslední pořízení, nesměla být v podatelně otevřena, ale neotevřená předána předsedovi soudu (obálku s posledním pořízením otevřel předseda soudu za přítomnosti dvou svědků a pořídil o tom zvláštní zápis). Neotevřená obálka byla opatřena podací značkou. Ostatní podání byla otevřena a opatřena podací značkou, v níž bylo uvedeno jméno soudu, den, měsíc a rok dojití, počet stejnopisů a příloh. Podací značka byla vyznačena zpravidla otiskem razítka, doplněným rukou psanými dalšími, výše zmíněnými, údaji. U naléhavých věcí (zejm. u tzv. věcí knihovních) byla vyznačována i hodina podání, resp. údaj o tom, že podání došla současně- za současně došlá byla považována podání došlá mimo úřední hodiny nebo došlá toutéž poštou).

Přímo předsedovi soudu byla podatelnou předkládána též podání, jež obsahovala stížnosti na průtahy ve věci nebo na chování soudních osob. Podání, jež se týkala zápisů do pozemkových knih vedených soudy (pozemkové knihy, zemské desky, horní desky, železniční knihy) byla předkládána přímo úředníkovi, jemuž bylo svěřeno vedení deníku pro knihovní podání. Obdobně bylo postupováno u podání, jež se týkala vedení obchodního a společenstevního rejstříku, tyto věci byly předkládány úředníkovi pověřenému vedením deníku pro firemní věci. Další zvláštní deník byl určen k zápisu podání adresovaných předsedovi soudu (presidiu soudu), jakož i k zápisu všech věcí souvisejících se správou soudu - tato pomůcka byla nazývána "presidiální deník". Pro účely evidence dne a hodiny, kdy

²⁹²⁾ Hartmann, jednací řády I, s.131-151

pracovník podatelny předal došlá podání jednotlivým soudním útvarům, byla vedena tzv. "přejímací kniha", v níž ten, kdo podání do pracovníka podatelny přejímal, datum a hodinu převzetí podání potvrdil.²⁹³⁾

V.3.5 Roky, jednání, lhůty

Všeobecná ustanovení o úřadování byla obsažena v ustanoveních části druhé, oddílu čtvrtého, §§ 82-113. Tato ustanovení zdůrazňovala, že každý má právo žádat, aby s ním úřední osoby jednaly slušně, klidně a zdvořile. Podrobněji byla upravena též zásada rychlosti řízení, když bylo zdůrazněno, že všechny věci mají být projednávány s urychlením vyžadovaným jejich povahou. Úkony soudu (slovy jednacího řádu "úřadování") měly být prováděny co nejjednodušeji, zejména písemné úřadování mělo být omezeno na nezbytnou míru. Bylo-li to vzhledem k okolnostem vhodné, mělo být pro úkony soudu navenek využíváno možnosti telegrafického a telefonického styku. Vyměňování si "dopisů" mezi odděleními téhož soudu bylo výslovně zakázáno s tím, že styk mezi odděleními má probíhat předáním spisu spolu s příslušnou poznámkou učiněnou přímo do spisu.

Při korespondenci se stranami, svědky a dalšími osobami měly být pokud možno užívány typizované formuláře (vzory, resp. tehdejší terminologií "vzorce"). Tzv. vzorce měly být používány i při vyhotovování jednoduchých, často se opakujících rozhodnutí, sdělení a zpráv, používání jiných vzorců, než schválených ministerstvem spravedlnosti, bylo zakázáno. O jednoduchých sděleních stran netýkajících se věci samé (např. sdělení adres svědků) neměl být pořizován doslovný zápis ale jen stručná poznámka do spisu.

Formální vady podání měly být pokud možno odstraněny bez vrácení podání stranám přímo v soudní kanceláři (dle ust § 89 j.ř. "soud nemá stranám působiti škody pochybnůstkářstvím a úzkostlivostí neb odmítáním podání pro nedostatek formálnosti, které buď nejsou podstatnými nebo mohou býti snadno napraveny při ústním jednání")

Pro přijímání ústních žalob, návrhů a prohlášení v občanskoprávních věcech a ve věcech tzv. soukromých žalob (speciální institut trestního práva, některé trestné činy nebyly stíhány státem, ale byly souzeny jen tehdy, podala-li oprávněná osoba soukromoprávní žalobu) stanovil předseda soudu určitý den, nejméně jeden v týdnu.²⁹⁴⁾

Pravidla pro stanovení termínů soudních jednání byla obsažena v oddílu nazvaném **roky a jednání** (část druhá, oddíl pátý, §§ 114-128). Roky a jednání měly být stanoveny tak, aby nedocházelo k průtahům a všem zúčastněným osobám mohlo být včas doručeno předvolání. Počet ústních jednání stanovených na jeden jednací den měl být takový, aby byl využit úplně úřední čas. Předseda soudu měl občas uspořádat společné rozhovory vedoucích soudních oddělení (tedy samosoudců, předsedů senátů) o tom, kolik roků nebo jednání má být

²⁹³⁾ Hartmann, jednací řády I, s.151-339

²⁹⁴⁾ Hartmann, jednací řády I, s.339 - 471

průměrně nařizeno na jeden jednací den. Na stejnou hodinu mohlo být nařizeno několik tzv. prvních roků v občanskoprávních věcech, jiná jednání a výsledky v občanských či trestních věcech měly být stanoveny tak, aby předvolané osoby příliš dlouho nečekaly a s přihlédnutím k možnostem dopravy předvolaných osob do sídla soudu.

Ohledně toho, jak má probíhat příprava samosoudce, předsedy senátu, resp. zpravodaje na ústní jednání příslušná ustanovení j.ř (§§ 121 a 122) rozvádějí ustanovení civilního řádu soudního (§ 180 c.ř.s.), když zdůrazňují, že příprava má být důkladná jak co do znalosti věci, tak potřebné judikatury a literatury a umožňující "věc promyšleně učinit zralou k rozhodnutí".

Obdobně ustanovení §§ 126 a 127 podrobněji upravila *lhůty pro vyhotovování soudních rozhodnutí* stanovené v § 405 c.ř.s. Rozsudky vyhlášené při rocích nebo ústních jednáních musely být odevzdány soudní kanceláři (k vyhotovení čistopisu) písemně vypracované do osmi dnů od jejich vyhlášení (resp., bylo-li vyhrazeno vynesení rozsudku mimo rok či jednání, do osmi dnů od roku či jednání).²⁹⁵⁾

Ohledně vyhotovování usnesení platilo, že jednoduchá usnesení mohl soudce přenechat k vyhotovení soudní kanceláři a nechat si je předložit k podpisu, usnesení učiněná při roku či jednání nebo na základě roku či jednání, konečná usnesení nebo usnesení vyžadující podrobné odůvodnění musela být předložena v písemné podobě soudní kanceláři k vypracování čistopisu ve lhůtě dvou, resp. pěti dnů (delší lhůta platila pro obtížná usnesení, jimiž bylo rozhodováno o více nárocích, resp. pro usnesení, jejichž vydání mimo jednání si soudce vyhradil). Z důležitých důvodů mohl předseda soudu lhůty k vyhotovení usnesení prodloužit. Dodržování lhůt bylo sledováno v tzv. úředním kalendáři.^{295a)}

Spisy týkající se věcí, v nichž se konal rok či jednání, měly být ještě týž den po skončení roku či jednání (nebo v den následující) opět předány soudní kanceláři, která v rejstříku vyznačila konání roku či jednání, jeho výsledek a zpracovala spis dle pokynů soudce, event. mu jej vrátila bez odkladu zpět k vypracování rozhodnutí.²⁹⁶⁾

K ustanovením jednacího řádu týkajícím se jednotlivých úkonů v občanskoprávních rozepřích (část druhá, oddíl šestý, §§ 129-180) je na místě podotknout, že jejich význam spočíval zejména v podrobnější úpravě příslušných ustanovení civilního řádu soudního a to jednak co do specifikace toho, které úkony může činit soudní kancelář samostatně, bez pokynu soudce,²⁹⁷⁾

²⁹⁵⁾ V tzv. nepatrných věcech se rozsudek doručoval jen na požádání nebo při nepřítomnosti jedné ze stran (§ 452 c.ř.s.), rozsudek pro uznání nebo pro zřeknutí vyhlášený v přítomnosti obou stran se též doručoval jen na žádost (§ 416 c.ř.s.). Vyhotovení rozsudků pro zmeškání, pro uznání a pro zřeknutí mohl soudce přenechat soudní kanceláři. Hartmann, řády, I, s. 519

^{295a)} Ne vždy však byly tyto lhůty dodržovány. Na praxi v polovině třicátých let dvacátého století vzpomíná V. Bičovský – dokončení této poznámky je na str. 144.

²⁹⁶⁾ Hartmann, jednací řády I, s.339 - 471

²⁹⁷⁾ Tak např. ust. § 131 obsahovalo úpravu samostatného postupu soudní kanceláře při rozesílání podání obsahujících tzv. vedlejší intervenci a opověď rozepře druhé straně bez pokynu soudce Hartmann, jednací řády I, s.530-531

jednak co do konkretisace úředních činností, souvisejících s instituty jako např. úkony dožádaného soudu, ustanovení opatrovníka, svědečného a znalečného a s některými instituty exekučního řízení. Ust. § 132 obsahovalo podrobnější úpravu tzv. práva chudých (zakotveného v c.ř.s.), toto ustanovení bylo posléze zrušeno a nahrazeno nařízením min.sprav. z 15. ledna 1917, č.32 ř.z.o. o povolení práva chudých a zřízení zástupce chudých.²⁹⁸⁾

V.3.6 Rozhodování v senátech

Další oddíl druhé části jednacího řádu, oddíl sedmý, nesl název "*soudní vyřízení a jejich vyhotovení*" (§§ 181- 216) a skládal se ze dvou titulů, první stanovil pravidla pro tzv. vyřizování v senátě, druhý oddíl upravoval vyhotovování tzv. soudních vyřízení. Jednací řád v této své části podrobněji upravoval materii týkající se průběhu jednání v senátech a vyhotovování soudních rozhodnutí, jejíž rámcová právní úprava byla obsažena v obecných normách, v tomto případě v tzv. jurisdikční normě, rep. v trestním řádu.

Dle ustanovení §§ 7 až 12 j.n. byly senáty sborových soudů první stolice zpravidla tříčlenné, senáty sborových soudů druhé stolice zpravidla pětičlenné (pokud však rozhodovaly o stížnostech a odvoláních do rozhodnutí sborových soudů první stolice vydaných samosoudcem, byly pouze tříčlenné). Tato úprava platila pro řízení v občanskoprávních i v trestních věcech, ust. §§ 19 -22 tr.ř. se netýkala obsazení senátů, ale pouze pravidel hlasování v senátech, jež byla obdobná, jako ve věcech občanskoprávních. Tak bylo v ust. §§ 10 až 12 j.n. a obdobně též (s přihlédnutím ke specifikům trestního řízení) v ust. §§ 19 až 22 tr.ř. stanoveno, že předseda senátu řídí hlasování i poradu hlasování předcházející, přičemž soudce zpravodaj, byl-li ustanoven, hlasoval první, dále hlasovali soudce podle služebního pořadí starší před mladšími, předseda hlasoval naposledy. Odborný soudce laik (ve věcech obchodního a horního soudnictví) hlasoval po zpravodaji, nebyl-li zpravodaj ustanoven, hlasoval první. Žádný soudce nemohl odmítnout o předložené otázce hlasovat, ke každému usnesení senátu bylo třeba prosté většiny, tedy nadpoloviční většiny všech členů senátu (dle § 20 tr.ř. prostá většina stačila, nestanovil-li zákon pro některé případy jinak). Rozdělí-li se hlasy o jedné otázce na více než dvě mínění, měl předseda rozdělit otázku na otázky dílčí tak, aby postupným hlasováním o dílčích otázkách bylo dosaženo většiny hlasů o celém předmětu hlasování (dle ust. § 20 tr.ř. pokud ani takto nebylo dosaženo většiny, měly se "hlasy nejméně příznivé obviněnému připočítávati k hlasům po nich hned méně příznivým, až vyjde nadpoloviční většina").²⁹⁹⁾

Tyto obecné zásady byly v ust §§ 181 - 190 j.ř. doplněny o podrobnou úpravu podkladů hlasování (před hlasováním měla být písemně vyhotovena osnova navrhovaného rozhodnutí, v obtížnějších věcech též stručná písemná zpráva (referát) o okolnostech důležitých pro rozhodnutí, návrh rozhodnutí, případně referát, měl v nesporných věcech vypracovat

²⁹⁸⁾ Hartmann, jednací řády I, s. 471-625

²⁹⁹⁾ Hartmann, jednací řády I, s. 631-633

příslušný referující soudce, ve sporných věcech soudce zpravodaj, pokud nebyl ustanoven, měl tak učinit předseda senátu), déle byla stanovena pravidla pro jednání členů senátu (dle § 184 měli členové senátu "svou pozornost upjati neděleně k předmětu porady a hlasování, přitom nemají nižádných jiných úkonů konati a mají své mínění podle svého svědomí a přesvědčení, bez ukvapení, vášně nebo vedlejšího úmyslu otevřeně projevit"), pravidla pro řízení jednání senátu (dle § 185 předseda senátu měl pečovat o "pořádek, vážnost a slušnost při poradě", neměl přerušovat členy senátu když sdělovali svá mínění vyjma toho, že by "zašli v bezúčelné rozvláčnosti", vyšlo-li najevo, že je třeba některou otázku důkladněji zvážit, mohl poradu a hlasování odložit na přiměřenou dobu). V dalších ustanoveních byla obsažena úprava náležitostí zápisu o poradě a hlasování (tzv. poradní zápis) a úprava možnosti písemného hlasování bez svolání porady senátu (předseda senátu mohl nařídit toto hlasování v naléhavých věcech, o nichž bylo třeba rozhodnout před řádně stanoveným termínem zasedání senátu).³⁰⁰⁾

V.3.7 Náležitosti soudních písemností

Náležitosti soudních vyhotovení, tedy rozsudků, usnesení, dekretů, úředních vysvědčení, dopisů a zpráv byly upraveny v druhém titulu sedmého oddílu druhé části j.ř. (§§ 181-216), nicméně na tuto podrobnou úpravu dále navazovaly detailní předpisy obsažené ve výnosech ministerstva spravedlnosti (jejich vydání si údajně vyžádaly stížnosti na kvalitu soudních písemností).³⁰¹⁾

Obecné náležitosti byly stanoveny v § 191 : všechna soudní vyhotovení měla být psána tak stručně, jak to dovoloval jejich obsah, způsob psaní měl být určitý, jasný a pro každého snadno srozumitelný. Všechny podpisy měly být zřetelné a čitelné, používání razítek nahrazujících podpis bylo zakázáno. Na všech vyhotoveních mělo být uvedeno jednací číslo a pojmenování soudu, který písemnost vyhotovil. Stranám mělo být ve vyhotoveních dáno

³⁰⁰⁾ Hartmann, jednací řády I, s. 626-644

³⁰¹⁾ Viz výnos min.sprav. z 5.února 1903, č.2226 o zevní formě soudních spisů a vyhotovení, důvod vydání výnosu je jednoznačně specifikován v jeho úvodu : "Podle poznatků ministerstva spravedlnosti ... stížnosti stran a jejich zástupců, které se čas od času ozývají, jsou v mnohém odůvodněny - forma soudních spisů a soudních vyhotovení odporuje často požadavkům úřední slušnosti, jest na újmu vážnosti soudních úřadů a způsobuje některé překážky a obtíže v úřadování. Musí tudíž být důrazně žádáno, aby se bylo vyvarováno takovým vadám ... a bude-li to třeba, aby ... provinilí kancelářští úředníci byli pohnáni k zodpovědnosti". Následující text výnosu se zabývá použitím psacích strojů (měly být použity jen tehdy, když "...personál získal dostatečné zručnosti ... v jejich upotřebení"), používáním zkratk (zkratky používané jen u konkrétního soudu nejsou přípustné), volbou výrazových prostředků ("... mělo by se zvykat psát ve větách, jejichž obsah může každý ihned pochopit"), kvalitou poznámek ve spisech ("...nečitelnost písma jest nežádána jen znamením povrchnosti a nedostatku ohledu k jiným, jež mají později čísti spisy... zápisy lze mnohdy pro vyškrtávání, doplňky, dání do uvozovek a pod. jen nesnadno vyluštit..."), zvláštní pozornost měla být věnována písemnostem ve styku s cizinou (této problematice se věnoval též výnos min.sprav. z 12.června 1909, č.17.291 o dožádáních cizozemským soudům). Dále byly vydány výnosy týkající se vyhotovování soudních písemností v některých speciálních agendách, např. výnos min.sprav. z 19.července 1909, č.21342 o vadách ve vyhotoveních příkazů schovacím úřadům či výnos o označování cenných papírů v soudních vyhotoveních z 9.července 1913, č.141. Hartmann, jednací řády I, s. 645-654

pojmenování, které jim přísluší dle rodu, postavení nebo zvláštních nařízení.³⁰²⁾

Ve vzájemném úředním styku soudních úřadů a ve styku soudů s ministerstvem spravedlnosti se již nemělo užívat označení "slavný", "veleslavný" a "vysoký", tak, jak to stanovily předchozí (výše zmíněné) předpisy.

Pokud jde o vnitřní úřední styk, bylo podrobně upraveno, jakým způsobem má soudce udílet pokyny soudní kanceláři. Pokyny měly být psány čitelně, nemusely být podepsány celým podpisem soudce, nýbrž jen značkou (zkratkou podpisu). Ohledně vyhotovování rozhodnutí platilo, že soudní kancelář je dle pokynu soudce vyhotovila, přičemž u jednoduchých rozhodnutí jako pokyn pro soudní kancelář postačoval záznam obsahu rozhodnutí s označením vzoru (vzorce), podle něhož má soudní kancelář rozhodnutí vyhotovit, u složitějších rozhodnutí měl text rozhodnutí (tzv. osnovu vyhotovení) vypracovat soudce, nebo jím pověřený pomocný soudcovský úředník (či osoba vykonávající přípravnou soudcovskou službu). Soudní kancelář se od osnovy podepsané soudcem (jež zůstávala součástí spisu) nesměla bez souhlasu soudce odchýlit. Bylo-li v osnově více škrtnáno či opravováno (soudcem), měl být následně (po přepisu kanceláří) do spisu založen též čistopis rozhodnutí.

Další ustanovení tohoto oddílu jednacího řádu se týkala podrobností o vyhotovování sdělení jiným soudům a úřadům, vyhotovování zápisů sepsaných soudcem nebo soudní kanceláří o návrzích nebo prohlášeních, vyhotovování tzv. dožádání (žádostí o provedení úkonu jiným soudem), vyhotovování zpráv nadřízeným úřadům, předkládání a vyřízení stížností, odvolání a dovolání.

Podrobná byla úprava pokynů pro doručení. Adresáty a způsob doručení stanovil soudce dodatkem, který napsal k vyhotovení soudního rozhodnutí, adresáty označil jejich postavením v řízení, např. žalobce, žalovaný, způsob doručení (šlo-li o doručení do vlastních rukou) uvedl zkratkami, j.ř. příkladmo uvádí "modrý" (doručení do vlastních rukou ve všech věcech vyjma knihovních) nebo "žlutý" (doručení do vlastních rukou v knihovních věcech) podle barvy tzv. doručného listy, t.j. doručenky. Mělo-li být doručeno soudním zřízencem, měl soudce použít vhodnou zkratku tak, aby soudní kanceláři byl způsob doručení zřejmý.³⁰³⁾

³⁰²⁾ O používání titulů "Císařská výsost", "Výsost", "Jasnost" a "Osvícenost", jež dle příslušných dvorských dekretů náležely potomkům zeměpána, jeho bratrům a sestrám ("Císařská výsost"), vládnoucím vévodům Brunšvickému, Nassavskému, Sasko-Kobursko-Gothskému a jiným ("Výsost") a hlavám mediatisovaných říšských knížecích, resp. hraběcích ("Jasnost", resp. "Osvícenost") rodin byla učiněna zmínka na jiném místě práce.

Vysoce prestižním titulem, který náležel (za trvání monarchie) ministrům a tajným radům, byl titul "excellence".

Zákonem z 10. prosince 1918, č. 61 Sb. z. a n. bylo šlechtictví a řády zrušeno a dle ust. § 6 zák. z 10. dubna 1920, č. 243 Sb. z. a n. "...se přestupku dopouští ten, kdo úmyslně a veřejně užívá šlechtických titulů... nebo kdo takovým způsobem hledí naznačit své šlechtictví nebo kdo v tisku dává někomu zákonem zrušený titul šlechtický". Hartmann, Služba, s. 258-259, Hartmann, jednací řády I, s. 644-645

³⁰³⁾ Hartmann, jednací řády I, s. 626-1131

V.3.8 Rejstříky

V části třetí jednacního řádu (§§ 217-260) byla upravena pravidla pro vedení soudních rejstříků. Zejména tato část, spolu s částí pátou jednacního řádu (obsahující ustanovení týkající se soudní kancelář) představuje hlavní změnu v porovnání se stávající právní úpravou organizace práce soudů. Ze srovnání předchozího výkladu o jednacím řádu s výkladem o vnitřní organizaci soudů tak, jak byla upravena v soudní instrukci je patrné, že v dosud zmíněných ustanoveních jednacního řádu nelze spatřovat zásadní rozdíly oproti dosavadní právní úpravě. Toto konstatování však pro následující výklad neplatí, podstatné změny právní úpravy dilem vyniknou samy, dilem budou zdůrazněny. Ihned je možno poznamenat, že v případě vedení rejstříků spočívá zásadní změna ve skutečnosti, že soudní rejstříky vedla soudní kancelář, tedy soudní útvar, který byl novou právní úpravou zcela nově konstituován. V jednotlivých rejstřících došlo k podstatným změnám v jejich označení.³⁰⁴⁾

V § 217 a následujících j.ř. bylo stanoveno, že jednotlivé právní věci, které se zahajují u soudu, se, až na výjimky (podání v knihovních, firemních a presidiálních věcech byly zapisována do příslušných deníků) zapisují do rejstříků. Rejstříky byly vedeny podle ročníků v soudní kanceláři (resp. v jejich příslušných odděleních). Rejstříky měly umožnit získat přehled o činnosti soudu v jednotlivých věcech, neumožňovaly však poskytnout informace o všech jednotlivých podáních došlých v jedné právní věci. Do rejstříku byly totiž zapisovány jen taková opatření a kroky, které znamenají důležitý obrat v postupu ve věci nebo jejichž zjištění je významné pro chod úřední činnosti. Bylo-li vyřizování věcí stejného druhu svěřeno trvale několika senátům, soudcům nebo soudcovským úředníkům, bylo třeba též rejstříky vést pro každý senát, každého soudce resp. soudcovského úředníka samostatně. V průběhu roku nebyly rejstříky vázány, byly zakládány do oddělených sešitů, svázané byly až jednotlivé ročníky (event. mohlo být několik ročníků sloučeno). Jednotlivé věci soudu došlé byly zapisovány do rejstříku postupně v pořadí, v němž došly. Číslo, které věc obdržela při prvním zápisu, bylo rejstříkovým číslem a základem spisové značky. Další zápisy do rejstříku musely být činěny bez odkladu (např. záznamy o nařízeném roku či jednání, o vydaném rozhodnutí a pod. Provádění zápisů do rejstříku náleželo soudní kanceláři, jiní soudní pracovníci ani soudci nesměli do rejstříku žádné zápisy provádět.

U okresních soudů byly v občanskoprávních věcech vedeny rejstříky, označené písmeny C (pro obyčejné spory vyjma věcí nepatrných), Cm (žaloby a spory rozkazní), Cn (nepatrné věci), Cs (směnečné věci), U (upomínací věci), V (výpovědi nájemních či pachtovních smluv a návrhy na odevzdání či převzetí předmětů nájmu či pachtu), Cd (věci právní pomoci, tzv. dožádání),

³⁰⁴⁾ Lze hovořit celkem o třech obdobích, v nichž se označení rejstříků měnilo - do 30.12.1897 byly rejstříky ve věcech občanskoprávních označovány římskými číslicemi I až VII a ve věcech trestních písmeny A až F, v době od 1.1.1898 do 31.12.1923 bylo zavedeno označení všech rejstříků písmeny, jež doznalo značných změn od 1.1.1924, označení rejstříku, které uvádím v následujícím textu, je označení platné od 1.1.1924. Přehled změn v označení jednotlivých rejstříků viz Hartmann, Jednací řády, II, s.1422-1425

E (exekuční věci), D (pozůstalostní věci), L (pro ustanovení opatrovnictví a prodloužení otcovské moci), P (pro poručenství a o opatrovnictví), O (pro ověřování) a Nc (věci ostatní).

U okresních soudů v trestních věcech byly vedeny rejstříky T (pro přestupky), Td (dožádání v trestních věcech) a Nt (pro věci ostatní).

U *sborových soudů první stolice* byly vedeny rejstříky Ck (občanské spory včetně věci manželských), Cm (žaloby a spory rozkazní), Cu (věci rozhodčích soudů úrazových pojišťoven), Cd, E, D a P (s obdobným vymezením, jako u soudů okresních), K (konkursy), Kv (vyrovňovací řízení), M (tzv. ediktální věci), Co (odvolání), Odp (odpory v řízení o zbavení svéprávnosti), Nc (ostatní věci nenáležící do jiného rejstříku), Nu (podání rozhodčích soudů úrazových pojišťoven nenáležící do Cu), Cp (spory rozhodčích soudů pro pensijní pojištění), Np (pro jiná podání posledně jmenovaných soudů). V trestních věcech byly vedeny rejstříky Tl (pro tiskové věci), To (odvolání), Ts (stížnosti) a Td a Nt (s obdobným vymezením jako u okresních soudů).

U *sborových soudů druhých stolic* byly vedeny rejstříky Ck (syndikátní žaloby), Co (odvolání v občanskoprávních věcech), R (stížnosti v občanskoprávních věcech), Nc (všechny ostatní občanskoprávní věci), v trestních věcech pak rejstříky Tob (námitky proti dání v obžalobu a proti kontumačnímu rozsudku), Tov (odvolání), Ts (stížnosti proti usnesením radní komory a sborového soudu a proti rozhodnutím v tiskovém řízení), Nt (pro všechny ostatní věci) a Tko (odvolání ve věcech přestupků podle z.č.124/1924 Sb. z. a n.)

Výše zmíněné zásady pro vedení rejstříků byly obsaženy v ustanoveních §§ 217-225, v ustanoveních §§ 226-260 byla stanovena podrobná pravidla určující počty a označení sloupců v jednotlivých rejstřících a stanovující obsah a způsob zapisování údajů do rejstříků.³⁰⁵⁾

V.3.9 Spisy

Čtvrtá část jednacího řádu pod názvem soudní spisy upravovala ve čtyřech oddílech (§§ 261-301) zásady tvoření soudních spisů, jejich uchování a skartace, jakož i pravidla pro soudní spisovny.

Základní pravidla pro utváření soudních spisů byla obsažena v ust. §§ 261 až 263. Zejména bylo stanoveno, že všechny písemnosti vztahující se k jedné věci, resp. v knihovních věcech vztahující se k jedné vložce, (tedy zejm. všechna podání, zápisy, rozhodnutí a doručné listy čili doručky) měly být vedeny v jednom spise pod společným označením-spisovou značkou. Spisy měly být číslovány po jednotlivých listech listovými čísly psanými arabskými číslicemi v pořadí, v němž písemnosti byly do spisu zařazeny. Jednotlivé písemnosti byly vedle toho označovány řadovými čísly (též arabskými číslicemi), takže na jednom listu spisu mohlo být několik zápisů, každý s vlastním řadovým číslem. Řadová čísla sloužila k

³⁰⁵⁾ Hartmann, jednací řády II, s. 1137-1406

vytvoření jednacího čísla, jímž bylo označeno každé rozhodnutí. Spisová značka byla tvořena (§264) označením rejstříku, číslem rejstříku, číslem soudního oddělení a posledními dvěma číslicemi letopočtu (např. C II 425/99 nebo P IV 63/99), přidáním řadového čísla ke spisové značce vzniklo jednací číslo označující konkrétní rozhodnutí a odlišující tak jednotlivá rozhodnutí v jednom spise (např. C II 425/99)

9

Trochu odlišným způsobem byly vytvářeny spisové značky ve věcech firemních a presidiálních.³⁰⁶⁾

Obsahoval-li spis více než 250 listů, bylo třeba založit nový svazek, přičemž číslování v novém svazku pokračovalo bez přerušení (listem 251 a násl.), jednotlivé svazky byly označovány římskými čísly. Přílohy nebyly označovány listovými čísly, nýbrž, podle ustáleného zvyku, byly přílohy žalobce označovány písmeny abecedy, přílohy žalovaného arabskými čísly. Jednotlivé listy, tvořící spis, byly vkládány do spisových obalů (bylo-li možno předpokládat, že spis bude obsáhlejší) nebo zašívány do tzv. spisového hřbetu, ale vždy až po prvním roku. Do té doby byly písemnosti pouze vkládány do žaloby (a zašívány nití), toto opatření mělo vést k úspoře spisových obalů či spisových hřbetů v případě, že věc byla skončena dříve, než došlo k prvnímu roku. Na spisovém hřbetu nebo na spisovém obalu bylo uvedeno jméno soudu, označení věci a na horním i dolním okraji též spisová značka.³⁰⁷⁾

Další ustanovení jednacího řádu (§§269 -279) obsahovala některá dílčí pravidla pro spisy speciálních agend a to pro exekuční a konkursní spisy, spisy o zatímních opatřeních, spisy ve věcech nesporného soudnictví, spisy v knihovních věcech, spisy ve firemních věcech, spisy v opravných řízeních (t.j. v řízeních o opravných prostředcích - ty pokračovaly v číslování listů v návaznosti na číslování ve spise soudu prvního stupně a byly k tomuto spisu připojeny), spisy o věcech právní pomoci a presidiální spisy (písemnosti v těchto věcech byly zpravidla vedeny v tzv. sběrných spisech, pouze byla-li věc obsáhlejší, nebo bylo-li třeba spis postoupit jinému soudu, zakládal se samostatný spis) a spisy v trestních věcech (pro trestní věci měl být založen deník, obsahující údaje o druhu a obsahu příloh spisu).³⁰⁸⁾

V.3.10 Spisovna

Pravidla pro uchovávání soudních spisů byla obsažena v ust. §§ 282 až 288. Spisy měly být uchovávány v kancelářských místnostech v otevřených nástěnných skříních, rozdělených

³⁰⁶⁾ O změnách v užívání spisových značek viz Hartmann - tabulka na s.1422-1424, jednací řády II

³⁰⁷⁾ Hartmann, jednací řády II, s. 1406-1426

³⁰⁸⁾ Hartmann, jednací řády II, s. 1426-1466

na přihrádky, seřazené podle rejstříků a seznamů v pořadí dle rejstříkových čísel. Spisy ve věcech, v nichž byly stanoveny roky, běžely lhůty či se očekávala další podání byly umístěny odděleně, ve zvláštních označených přihrádkách.

Byly-li v jednom oddělení zpracovávány trestní i občanskoprávní věci, musely být spisy uchovávány odděleně podle agend, byly-li v jednom oddělení zpracovávány spisy několika soudců (senátů), musely být spisy označeny různými barevnými páskami podle stanoveného vzoru (č.59), tak, aby bylo možno na první pohled rozeznat, kterému soudci (senátu) spis patří.

Byl-li spis ze svého místa v soudní kanceláři komukoliv vydán, byl na místo spisu založen list s uvedením spisové značky, dne vydání a označení osoby nebo úřadu, jíž byl spis vydán nebo odeslán. Pohyb spisu byl současně evidován v seznamu vydaných spisů. V úředních místnostech soudní kanceláře mohly být mimo přihrádky a skříně jen ty spisy, které byly právě zpracovávány, v místnostech soudcovských úředníků mohly být jen ty spisy, které soudce zpracovával nebo které potřeboval k přípravě na jednání.

Důležité listiny (např. poslední pořízení, svatební smlouvy, dědické smlouvy a prohlášení o darování) musely být uchovávány v uzavřených skříních zabezpečených před ohněm a evidovány ve zvláštním seznamu. Tyto listiny nebyly zpravidla jiným soudům či úřadům zasílány v originále, ale jen v soudně ověřených opisech.

Nestanovily-li zvláštní předpisy něco jiného, mohly strany do spisů ve věcech, jež se jich týkaly, nahlížet a na vlastní náklad si pořizovat výpisy a opisy. Jiné osoby než strany mohly do spisu nahlédnout jen se svolením obou stran, bez takového svolení jen se souhlasem předsedy soudu, pokud na nahlížení do spisů osvědčily naléhavý právní zájem. Nahlížení do spisů bylo možné jen v přítomnosti kancelářského úředníka. Soudci mohli ("k potřebě při jejich úkonech") nahlížet do všech spisů, nesoudcovští úředníci však pro nahlížení do spisů (které sami nezpracovávali) potřebovali souhlas předsedy soudu.³⁰⁹⁾

Třetí oddíl třetí části jednacího řádu nesl název "*spisovna*" (§§ 289-294). Do spisovny měly být spisy předány neprodleně po pravomocném skončení věci. Před tím ale měly být stranám vydány listiny, které předkládaly k prokázání svých nároků.

Spisy v trestních věcech směly být odevzdány do spisovny až po zahájení výkonu trestu a po provedení potřebných opatření ohledně věcí vzatých do soudní úschovy (zejm. věcí, jimiž byl spáchán trestný čin).

Odevzdání spisu do spisovny bylo vyznačeno v příslušném rejstříku včetně údaje o přihrádce spisovny (údaje o přihrádce nebylo třeba, pokud bylo jinak zajištěno snadné vyhledání spisu na spisovně, tedy zejména u menších soudů) a zároveň bylo odevzdání spisu spisovně vyznačeno červeným inkoustem na spise samotném (na spisovém hřbetu či spisovém obalu) spolu s uvedením roku, ve kterém má být spis zničen.

³⁰⁹⁾ Hartmann, jednací řády II, s. 1466-1498

Spisovna byla společná pro všechna soudní oddělení vyjma oddělení pozemkových knih. Spisy měly být ve spisovně uchovávány podle jednotlivých soudních oddělení, podle rejstříkových čísel, občanské a trestní spisy musely být uchovávány odděleně. Vedení spisovny náleželo kancelářskému úředníkovi (event. pomocnému kancelářskému úředníkovi), kterého určil předseda soudu. O odevzdaných spisech vedl úředník spisovny tzv. ukazatel (přehled spisů na spisovně podle jmen obviněných a podle jmen stran) a to odděleně pro věci trestní a věci občanskoprávní (včetně exekucí a konkursů) a dále pro věci pozůstalostní, poručenské a opatrovnické a věci presidiální. Vydání spisů ze spisovny bylo možné jen na stvrzenku, které byla položena na místo vydaného spisu.³¹⁰⁾

Pravidla pro dobu uschovávání a skartaci spisů byla obsažena ve čtvrtém oddílu třetí části jednacího řádu (§§ 295-301)

Obvyklá lhůta pro zničení spisů, jež se staly nepotřebnými, byla třicetiletá. Ve věcech soudních výpovědí nájemních (pachtovních) smluv byla pouze dvouletá, u upomínacích žalob, v nichž nebyl podán odpor, čtyřletá, ve věcech nepatrných pak desetiletá. Naproti tomu ve věcech poručenských a opatrovnických byla lhůta pro zničení spisů padesátiletá. Počátek běhu lhůty pro zničení spisu se odvíjel od data právní moci posledního rozhodnutí ve věci, nebo, nebylo-li žádné rozhodnutí vydáno, od data posledního opatření či zápisu o poledním úkonu. Byly-li zvláštní důvody pro uchovávání spisu (nebo jeho části) i po uplynutí třicetileté, resp. padesátileté lhůty, mohl předseda soudu svým rozhodnutím dobu uchování spisu prodloužit nebo nařídit, aby spis nebyl zničen nikdy.

Ze zákona nikdy nesměly být skartovány (dle ust. § 296 j.ř.) všechny spisy z doby před rokem 1815, spisy dějepisného, vědeckého nebo politického významu, spisy o zákonodárství, zřízení, zařízení a obsazení soudů a u vrchních soudů roční úřední výkazy neuveřejňované v úřední statistice, spisy o jmenování a dání na odpočinek soudních úředníků a stejnopis osobního výkazu úředníků, plány soudních budov a spisy ve stavebních věcech a opisy nájemních smluv pro soud, rozsudky, platební rozkazy, smíry a listiny obsahující tzv. rozsudkový záznam (ve věcech, v nichž rozsudek nebyl vyhotovován), pozemkové knihy, zemské desky a všechny jiné veřejné knihy, obchodní a společenstevní rejstřík spolu se spisy nevymazaných společností a společenstev a některé další spisy a rejstříky.³¹¹⁾

Nepřevzal-li spisy určené ke zničení archiv zemské politické správy nebo jiný archiv určený ministerstvem spravedlnosti, mohly být spisy určené ke zničení prodány, ale za podmínky, že budou ihned po odevzdání rozdrceny stoupu nebo jinak zničeny a to za přítomnosti soudního

³¹⁰⁾ Hartmann, jednací řády II, s. 1498-1514

³¹¹⁾ Dále nebylo možno skartovat všechny svěenecké, lenní, pozůstalostní spisy, jakož i spisy o osvojení, listiny uchovávané u soudu dle ust. § 285 j.ř. (poslední pořizování, svatební smlouvy, dědické smlouvy a prohlášení o darování), spisy, které se týkají prohlášení za mrtvého, uznání nebo popírání manželského původu, platnosti nebo rozluky manželství, rejstříky a seznamy sloužící k jejich použití jakož i tzv. ukazatele vedené ve spisovně. Hartmann, jednací řády II, s. 1518-1519

úředníka. Dle § 301 j.ř. zůstalo v platnosti do té doby platné nařízení min. sprav. o zničení spisů trestních soudů. Jednalo se o nař.min.sprav. ze dne 15. července 1876, č.2304 o skartování starších spisů trestních soudů a nař.min.sprav.z 24.října 1896, č.34. Podle těchto nařízeních vůbec nepodléhaly skartaci spisy o zločinech, na něž byl uložen trest smrti, spisy mající zvláštní dějinný, vědecký nebo historický význam a všechny další trestní spisy, vyjma těch, u nichž byla výslovně stanovena skartační doba (ta byla u soudů první stolice třicetiletá ve věcech zločinů a přečinů, dvacetiletá ve věcech přestupků a u soudů druhé stolice třicetiletá, skartovat však nebylo možné zejména rozsudky s odůvodněním, zápisy o závěrečném hlavním přelíčení a doklady o výkonu trestu).³¹²⁾

V.3.11 Soudní kancelář

Pátá část jednacího řádu stanovila podrobná pravidla uspořádání a chodu soudní kanceláře. Základní vymezení *postavení soudní kanceláře* však bylo obsaženo v ust. §§ 16 (a 17) jurisdikční normy a v ust. §§ 54 až 57 a 59 zákona o soudní organizaci.

Podle těchto ustanovení soudní kancelář, jako zvláštní součást každého soudu, zejména přijímala spisy soudu došlé, vyhotovovala soudní rozhodnutí a jiná tzv. vyřízení, obstarávala doručení a obsílky a obstarávala všechny další úkony, svěřené jí jiným zákonem nebo nařízením (§16 j.n.). Podle ust. § 54 z.o.s. org. soudní kancelář obstarávala vedení pozemkových knih a všechny práce s tím související, soudní kancelář též prováděla zápisy do obchodního a společenstevního rejstříku a vykonávala všechny práce s tím související, zejm. vyhotovovala úřední opisy a osvědčení z rejstříku a uschovávala rejstříkové spisy (§ 55 z.o.s. org.).

Podle ustanovení § 56 z.o.s. org. soudní kancelář sepisovala do zápisu všechny návrhy, žádosti a prohlášení, které mohly být podány ústně a zákon nevyžadoval jejich přijetí přímo soudcem. Úředníci soudní kanceláře zejména samostatně sepisovali směnečné protesty, úmrtní zápisy, prováděli zamčení, zapečetění soupisy a dobrovolné držby věcí movitých, ověřovali podpisy a opisy. Soudní kanceláři mohlo být svěřeno tzv. přípravné vyřízení v jednoduchých právních věcech a vyhotovení tzv. osnovy rozhodnutí v knihovních věcech. Stejně tak mohlo být soudní kanceláři uloženo, aby vypracovala usnesení zcela vyhovující učiněnému návrhu, resp. též aby vyhotovila platební příkazy v řízení směnečném a upomínacím (t.j., soudobou terminologií řečeno, aby vyhotovila směnečné a platební rozkazy v rozkazním řízení) a to jen na základě stručného povolovacího záznamu učiněného do spisu soudcem. Obdobně samostatně, jako ve věcech civilních, mohla soudní kancelář postupovat ve věcech trestních, pokud trestní řád nesvěřoval některé úkony přímo soudci. (§ 57 z.o.s. org.).³¹³⁾

³¹²⁾ Hartmann, jednací řády II, s. 1514-1510

³¹³⁾ Hartmann, jednací řády II, s. 1541-1544

Výše uvedená zákonná ustanovení byla podrobněji provedena v ust. §§ 302 až 393 j.ř.

V ust. §§ 302 až 313 byla obsažena zejména *pravidla pro řízení a dohled nad prací soudní kanceláře*. Tak bylo stanoveno, že u soudů, u nichž jsou zřízena kancelářská oddělení, řídí jejich činnost samosoudce, resp. předseda senátu. Ta kancelářská oddělení, v jejichž čele nestál soudce (např. knihovní úřad, obchodní a společenstevní rejstřík, doručné a exekuční oddělení) byla řízena úředníkem ustanoveným předsedou soudu (v případě knihovního úřadu zpravidla ředitelem knihovního úřadu, v případě jiných oddělení dozorčím kancelářským úředníkem). U soudů, u nichž nebyla zřízena jednotlivá kancelářská oddělení, stál v čele jednotné soudní kanceláře přednosta soudní kanceláře (nebo řídící soudní kanceláře nebo dozorčí kancelářský úředník).

Řídící kancelářští úředníci byli oprávněni rozdělovat práci mezi podřízený kancelářský a zřízenecký personál, dohlíželi na jeho činnost a sledovali, zda jsou úřední úkony prováděny rychle, řádně, jednotně, bez vad a průtahů (§§ 302, 303 j.ř.). Práce měly být mezi pracovníky soudní kanceláře rozdělovány stejnoměrně s ohledem na jejich schopnosti. Úkony, které měla provádět soudní kancelář, mohl přednosta soudu uložit k vykonání soudcům jen ve výjimečných případech (zejm. při nezpůsobilosti kancelářského personálu), v takovém případě však musel bez odkladu učinit oznámení o tom předsedovi vrchního zemského soudu, který toto opatření mohl zrušit, nebo učinit opatření ke zkvalitnění kancelářského personálu. Ponechal-li president vrchního soudu opatření předsedy soudu v platnosti, musel o tom učinit oznámení ministerstvu spravedlnosti.trestu).³¹⁴⁾

Dohled na práci soudní kanceláře měl vykonávat zejména vedoucí kancelářského oddělení (tedy samosoudce nebo předseda senátu) a to jednak průběžně (v rámci "denního úřadování"), jednak pravidelnými kontrolami (tzv. prohlídkami a přezkoušenými rejstříků), které měly spočívat v tom, že jednou měsíčně měla být prověřována namátkou shoda údajů v rejstřících se stavem ve spisech. Pokud nebyla zřízena kancelářská oddělení, náležela tato povinnost předsedovi soudu (resp., přesněji řečeno, přednostovi nebo presidentovi soudu). Vedle toho měl předseda soudu stanovenu další povinnost a to nejméně jednou za čtvrt roku "přezkoušet, jak se vedou rejstříky, záznamy a seznamy, které se netýkají jednotlivých kancelářských oddělení", tedy prověřit, jak se vykonávají kancelářské úkony v těch odděleních, v jejichž čele nestojí soudce, nýbrž kancelářský úředník. Předseda soudu měl osobně občas vykonat i prohlídku (kterou měli měsíčně provádět soudci ve svých odděleních), mimo jiné proto, aby ověřil, zda soudci pravidelné prohlídky skutečně konají. O všech provedených "prohlídkách" musel ten, kdo je prováděl, učinit záznam s uvedením data a podpisu.

Aby byl udržen přesný pořádek v kancelářské službě a aby byl vedoucím oddělení (soudcům) usnadněn dohled nad kancelářskými úředníky, měl být u všech větších soudů (t.j. u soudů s více než třemi kancelářskými odděleními) ustanoven zvláštní *dozorčí úředník*. U soudů, kde byl ustanoven přednosta soudní kanceláře, náležel takový dohled k povinnostem

³¹⁴⁾ Hartmann, jednací řády II, s. 1540-1550

přednosta u soudů, kde přednosta kanceláře ustanoven nebyl, ustanovil předseda soudu dozorčího úředníka. Jeho povinností bylo dohlížet na dodržování úředních hodin, rychlé odstraňování nedodělků a na to, aby byl všude v kancelářích "zachovávan pokoj, pořádek a svornost". Za tím účelem měl alespoň jednou týdně navštívit kancelářská oddělení a sledovat vyřizování prací, nahlížet do rejstříků a zjištěné závady sám odstranit nebo o nich informovat vedoucího oddělení nebo předsedu soudu.³¹⁵⁾

Jak vyplývá z předchozího výkladu, předpokládala právní úprava, že soudní kancelář je schopna řadu úkonů činit buď zcela samostatně (bez pokynu soudce) nebo jen na základě stručného soudcovy pokynu. Rámcová zákonná úprava samostatného postupu kanceláře byla již zmíněna výše, jednací řád ji detailně upravoval v druhém oddílu páté části (§§ 313-328), výčet dalších úkonů, k nimž soudní kancelář nepotřebuje soudcovy pokynu byl pro občanské řízení sporné obsažen v ust. § 313, další ustanovení se týkala konkursního řízení (§314), nesporného soudnictví (§315) a postupu při ustanovení opatrovníka (§316 - soudní kancelář na základě příkazu soudce, formulovaného pokynem ve spisu "opatrovník" sama vyhotovila vyhlášku o ustanovení opatrovníka a předložila ji soudci k podpisu), trestního řízení (§317 - soudní kancelář samostatně vyhotovovala např. oznámení o zahájení a ukončení trestního řízení, o uvalení vazby aj.).

Zvláštním útvarem soudní kanceláře byla **pisárna** (§326), po zavedení psacích strojů nazývaná oddělení psacích strojů. Písárny (resp. oddělení psacích strojů) byly zřizovány u větších soudů (t.j. u soudů se čtyřmi a více kancelářskými odděleními) tyto soudní útvary vyhotovovaly čistopisy pro celý soud, ale jen tehdy, šlo-li o čistopisy delší než dvě strany, kratší čistopisy měly být vyhotovovány v odděleních. V těchto odděleních mohli být zaměstnáváni oficianti a kancelářští pomocníci. Po zavedení psacích strojů byl vydán *zatímní jednací řád pro oddělení psacích strojů - výnos min.sprav. z 28.října 1911, č.52.*³¹⁶⁾

³¹⁵⁾ Hartmann, jednací řády II, s. 1550-1563

³¹⁶⁾ V úvodní části výnosu je odůvodněno, proč jsou strojní písárny zaváděny u větších soudů. Tímto důvodem bylo, že zkušenost ukázala, že dobrý písař na stroji je schopen vykonat písařskou práci čtyř soudních oddělení. Dále bylo ověřeno, že jeden písař na stroji byl schopen provést práci tří ručních písařů. Předpokládaná výkonnost byla 20 plných stran strojopisu denně s tím, že "kusy" došlé do písárny do 12. hodin musely být ještě též den přepsány. Pokud to nebylo možné, měl být vyrozuměn přednosta kanceláře, který měl případně zajistit posilu. Přidělování prací v písárně bylo jednoduché: sluha (zřízenec), který zpravidla čtyřikrát denně vyzvedával v odděleních "kusy" k přepsání, je pokládal v písárně průběžně na místo k tomu určené, "pilné kusy" byly v červeném obalu. Písař přebíral kusy v pořadí, jakém došly (červeně označené přednostně), vybrat si práci bylo zakázáno. V písárně u větších soudů bylo zřízeno též oddělení pro diktát. Soudci, kteří chtěli diktovat, museli se napsat na desku, která byla umístěna u dveří do oddělení pro diktát. Výkony jednotlivých písařů byly evidovány v seznamech, na jejichž základě se provádělo individuální týdenní vyúčtování. Týdenní práce měla činit 120 celých stran nebo tomu odpovídající počet vzorců a obálek, za práci navíc byly podle detailně stanovených pravidel vypláceny premie.

Hartmann, jednací řády II, s. 1641-1676

Samostatným oddělením soudní kanceláře bylo **oddělení doručné a exekuční** (oddíl třetí, část pátá, ust. §§329-393 j.ř.)

V ustanovení třetího oddílu páté části jednacího řádu byla upravena tzv. *doručná a exekuční služba* (§§ 330-393). Již ze systematického zařazení právní úpravy (celá část pátá se týká soudní kanceláře) je zřejmé, že doručná a exekuční služba tvořila relativně samostatnou součást soudní kanceláře, u malých, resp. menších soudů, spojenou do jednoho oddělení (oddělení doručné a exekuční), u velkých soudů do samostatného oddělení doručného a samostatného oddělení exekučního. Dle ust. § 330 měl být doručnému oddělení přidělen dostatečný počet soudních sluhů (zřízenců), pomocných sluhů (výpomocných zřízenců) a doručných poslů, aby byly úkony soudního styku navenek, exekuční služby a vnitřního služebního styku obstarávány spolehlivě, rychle a bez přerušení.

V tzv. exekuční službě byli soudní sluhové (zřízenci) používáni k úkonům výkonu rozhodnutí zejména u těch soudů, u nichž nebyli speciální výkonní úředníci, mohli samostatně provádět ty úkony, jež jim přidělil kancelářský úředník, např. zabavovat svršky a provádět jejich dražbu a přijímat vymáhané částky do určité hranice (dle znění jednacího řádu účinného v třicátých letech dvacátého stol. to byla částka 5.000,- Kč).³¹⁷⁾

Soudním sluhům (zřízencům) však nesměly být ukládány složitější exekuční úkony, např. popis a odhad nemovitostí, odevzdání nemovitosti správci, příprava a výkon prodeje tzv. z volné ruky, dražby drahocenných věcí, rozdělení výtěžků prodeje a provedení úkonů úkonů k zachování nebo výkonu práv ze směnek a j. (§335 j.ř., který souhrnně soustředil omezení obsažená v příslušných ust. exekučního řádu, zejm. v §§ 99, odst.3, 268, odst.2, 270 a 274). Tyto úkony museli provádět přímo kancelářští úředníci

Exekuční a doručovací úkony měly být vhodně uspořádány tak, aby byly sloučeny ty doručovací a vykonávací úkony, které lze provést na více místech při jedné pochůzce. Bylo-li u soudu sluhů(zřízenců) v doručné a exekuční službě více, měly jim být určeny v obvodu soudu konkrétní okrsky, v nichž měli svou činnost vykonávat. Spisy o úkonech exekučního výkonu musely být odevzdány nejpozději druhého dne. Na řádný výkon práce měl dohlížet ten kancelářský úředník (nebo kancelářský pomocník), jemuž bylo svěřeno vedení příslušného úseku doručné a exekuční služby. Zejména měli každodenně kontrolovat knihy a výkazy učiněných úkonů. Byli-li k soudu jmenováni výkonní úředníci, měli být ustanovení dozorčími úředníky samostatných exekučních oddělení.³¹⁸⁾

Ohledně činnosti doručného oddělení bylo stanoveno, že jednotlivá vyhotovení soudních písemností včetně doručných archů(doručenek) budou v jednotlivých odděleních soudní

³¹⁷⁾ Zmíněné ustanovení nebylo projevem nedůvěry k těmto pracovníkům soudu, nýbrž výrazem snahy omezit manipulace hotovostními penězi. Limit totiž neplatil při odebrání hotovosti zajištěné při výkonu.

Hartmann, jednací řády II, s.1688.

³¹⁸⁾ Hartmann, jednací řády II, s.1681-1697

kanceláře dávána do označených "příhrad", z nichž je několikrát denně vyzvedne pomocný sluha (zřízenec) doručného oddělení. Převzatá vyhotovení musel potvrdit v kontrolní knize a neprodleně předat vedoucímu doručného oddělení k vypravení.

Další ustanovení j.ř. obsahovala podrobná pravidla doručování podle druhu doručované písemnosti, resp. dle adresáta, pravidla provádění exekučních výkonů (zejména evidenční pomůcky k evidenci provedených úkonů), v ust. § 384, resp. § 386 byly vypočteny úkony, které je oprávněno doručné a exekuční oddělení, resp. výkonný orgán vykonávat samostatně, t.j. bez pokynů soudce (šlo zejména o zasílání různých oznámení a vyhlášek různým orgánům v rámci exekučního řízení, resp. úkony související s přípravou provedení jednotlivých úkonů exekuce a rovněž vyžadující předchozí oznámení některým subjektům).³¹⁹⁾

^{295a)} Dokončení poznámky ze s.131

Osobní zážitek z působení u krajského (a okresního) soudu v Chebu v polovině třicátých let minulého století popsal J.Bičovský, který se pozastavoval nad množstvím nedodělků, které fakticky „vyřizovali“ auskultanti. Šlo o nevyhotovená rozhodnutí, u nichž byla zákonná lhůta překročena o řadu týdnů.

Obvyklou praxí bylo též vyhradit si rozhodnutí ve věci mimo jednání. Soudce, který využil této zákonné možnosti, však již rozhodnutí nejen nevyhotovil (písemné odůvodnění rozhodnutí běžně vyhotovovali auskultanti, patřilo to do jejich pracovní náplně), ale ani fakticky nerozhodl, a celý spis předal auskultantovi s pokynem, aby si jeho rozhodnutí „domyslel“ s tím, že on po té rozhodnutí buď podepíše či nikoliv. Je třeba dodat, že takto jednak nepostupovali všichni soudci, jednak se takto „vyřizovala“ zejména přestupková agenda, kterou sám Bičovský označoval za „plevel trestního soudnictví“, který k soudům nepatří.

Uvedenou poznámku je třeba chápat v kontextu dalších autorových postřehů, z nichž vyplývá, že nároky kladené na soudce (v důsledku nedostatečného obsazení soudů) překračovaly meze jejich „kapacity“.

Bičovský, J., cit. dílo, s. 69 a s.122

³¹⁹⁾ Hartmann, jednací řády II, s.1697-1904

VI. SOUDNÍ SPRÁVA A DOHLED

Je-li v současnosti obvyklé hovořit v souvislosti s výkonem státní správy soudů o soudní správě a o jedné ze složek působnosti, jež orgány soudní správy vykonávají ve vztahu k soudům, jako o soudním dohledu, byla dobová terminologie mírně odlišná. Především se zpravidla (zejména v období monarchie) nehovořilo o soudní správě, nýbrž o správě spravedlnosti, na místo pojmu soudní dohled byl užíván pojem služební dohled (či dozor). Jednou z hlavních zásad výkonu soudní správy bylo respektování nezávislosti soudců, výkon soudní správy tedy nesměl ovlivňovat rozhodovací činnost soudů. O tom, že zejména praxe výkonu služebního dohledu byla kritisována pro to, že dle názorů soudců někdy zásadu soudcovské nezávislosti nerespektovala, bude pojednáno na jiném místě.

Jako příklad dobového vymezení pojmu soudní správy (resp. správy spravedlnosti) lze uvést vymezení Pražákovo : „...správa spravedlnosti (Justizverwaltung) : Tato vykonává v oboru soudnictví moc nařizovací a organizační, pečuje o potřebné místnosti a jiné věcné aspekty ku konání spravedlnosti, o obsazování míst soudcovských a řídí orgány a ústavy s konáním spravedlnosti, najmě trestní, souvisící (státní zastupitelstva, trestnice). Správa spravedlnosti nemá žádného vlivu na obsah nálezů soudcovských.“^{319a)}

VI.1 Soudní správa a dohled v letech 1850-1855

Prvním právním předpisem, vzešlým z období příprav "pobřeznové" soudní organizace, který stanovil (mimo jiné) pravidla výkonu soudní správy soudů (a výkonu dohledu na činnost soudů) byl "organický zákon pro soudy" z roku 1850. Podstata této právní úpravy zůstala zachována po celé období, jež je předmětem této práce, byť se několikrát změnily právní normy soudní správy a dohled upravující. Výše zmíněným základním rysem, jenž výkon soudní správy a dohledu charakterisoval, bylo ústřední postavení ministerstva spravedlnosti a významné postavení vrchních zemských soudů.

V "organickém zákoně" bylo stanoveno, že presidenti sborových soudů a přednostové okresních soudů vykonávají dozor a vedení ve vztahu k úředníkům a sluhům těch soudů, které řídí (§§ 37-38). Presidenti zemských (krajinských) soudů, tedy sborových soudů první stolice, a presidenti vrchních zemských soudů, tedy sborových soudů druhé stolice, vykonávali dozor a vedení též ve vztahu ke všem podřízeným soudům v obvodu toho soudu, který řídili (§39). Ministr spravedlnosti vykonával nejvyšší dozor nad všemi soudy a jejich vrchní vedení (§ 41).

^{319a)} Pražák, J. : Rakouské právo ústavní, III., Praha 1902, s. 295

Další ustanovení zákona se týkala vyhotovování a zasílání výkazů o personálních stavech (§§ 44-48).³²⁰⁾

VI.2 Soudní správa a dohled v letech 1855-1897

„Organický zákon“ byl, jak již bylo několikrát zmíněno, nahrazen velmi brzy „soudní instrukcí“ z r. 1853, která povinnosti presidenta sborového soudu stanovila v ust. § 60, podle něhož měl rozdělovat práci podřízeným úředníkům (přiměřeně a s přihlédnutím k jejich schopnostem), dbát na zachovávání zákonů, pořádek a důkladnost při „vyřizování prací“ a vykonávat vrchní dohled nad činností podřízených úředníků, včetně vyřizování stížností na jejich činnost. Pokud toho bylo třeba, měl též „...opatření věci přiměřená činiti a k tomu působiti, aby se služba svorností mezi jeho podřízenci a vzájemným podporováním usnadňovala a rychleji konala“. Podle téhož ustanovení měli vicepresidenti sborových soudů presidenta v těch věcech, „... jež jim byly svěřeny, podporovati a jej zastupovati“. Vicepresident soudu tedy neměl zákonem vymezenou samostatnou náplň práce, resp. zákon předpokládal, že president soudu vicepresidenta pověří výkonem konkrétních prací. Ohledně přednostů okresních soudů bylo stanoveno, že mají řídit práci kancelářských a pomocných úředníků a dohlížet na to, jak ji vykonávají (§65).³²¹⁾

Pravidla správy a dohledu byla obsažena v osmé hlavě soudní instrukce (§§ 90-106). Podle těchto ustanovení vykonávali presidenti sborových soudů první stolice dohled na okresními soudy a (vzhledem k tomu, že v „bachovském“ období bylo samostatných okresních soudů jen několik) též nad těmi soudci a jim podřízenými úředníky, kteří vykonávali soudnictví v samostatných odděleních okresních úřadů. Zjištěné závady měli ihned odstranit nebo o nich podat zprávu vrchnímu soudu. Presidenti vrchních zemských soudů a presidia těchto soudů vykonávali dohled nad podřízenými soudy, které byly povinny respektovat jejich pokyny a na vyžádání poskytovat potřebné zprávy a výkazy, naproti tomu vrchní soudy byly povinny dbát o to, aby jim podřízené soudy byly řádně obsazeny. Vrchní soudy byly podřízeny přímo ministerstvu spravedlnosti. (§§ 90-92) Nejvyšší soud měl pouze právo vytýkat soudům první a druhé instance pochybení v jejich rozhodovací činnosti (§93), neměl tedy žádná oprávnění na úseku správy soudů.³²²⁾

Hlavními prostředky pro výkon dohledu nad činností soudů byly jednak tzv. *prohlídky* (§§ 93-97, jednak tzv. *výkazy prací* (§§ 98-107). Prohlídky soudů měly být prováděny každý rok u soudů v sídle soudu vrchního a každé dva roky u ostatních okresních soudů a sborových soudů první stolice. Prohlídky soudů měli provádět tzv. komisari stanovení presidiem vrchního soudu, účelem prohlídky mělo být zjištění, zda je soudní správa u podřízených

³²⁰⁾ Šolle, Počátky, díl I, s. 129

³²¹⁾ text normy in Bělský, s. 202-204

³²²⁾ Bělský, s. 214-215

soudů vykonávána v souladu se zákony a zda soud nebo jednotlivé soudní osoby nezanedbávají své úřední povinnosti. Za tím účelem si mohl komisař nechat předložit soudní spisy, protokoly (radní, podavací a registraturní) a veřejné knihy, měl též ověřit výkazy provedených prací a to porovnáním některých výkazů s namátkou vybranými spisy. Zjistil-li nějaké nedostatky, měl k jejich vysvětlení vyslechnout předsedu soudu či jiné osoby, měl se však zdržet vydání jakýchkoliv konkrétních nařízení. O prohlídce měl komisař podat zprávu presidiu vrchního soudu, v níž měl též vylíčit vlastnosti předsedy soudu a dalších soudců. Opatření k odstranění zjištěných nedostatků mělo následně učinit presidium vrchního soudu a pokud to nebylo v jeho silách, mělo informovat ministerstvo.³²³⁾

Tzv. *výkazy prací*, které musely soudy předkládat každoročně vrchnímu soudu se dělily na hlavní výkazy prací (t.j. zejm. výkazy prací ve věcech občanských a trestních), které byly vyhotovovány jednak za celý soud, jednak za jednotlivé soudce (senáty) a zvláštní výkazy prací (v nich byly vykazovány zejm. pozůstalosti, konkursy a také tzv. resty, t.j. věci dosud nevyřízené). Na základě předložených výkazů prací vrchní soud zpracoval pro ministerstvo společný výkaz prací jemu podřízených soudů s uvedením opatření, které učinil k odstranění zjištěných závad, resp. s uvedením návrhů opatření, jež má učinit ministerstvo. Vedle toho podával vrchní soud ministerstvu výkaz prací vykonaných u vrchního soudu samotného. Samostatný výkaz provedených prací předkládal ministerstvu též Nejvyšší soud. Dalšími prostředky provádění dohledu byly tzv. absenční tabulky (tedy evidence nepřítomných úředních osob a důvodů nepřítomnosti za příslušný kalendářní rok) a seznamy pochval a důtek, jež byly vedeny u vrchních soudů.³²⁴⁾

VI.3 Soudní správa a dohled v letech 1898-1938

VI.3.1 Formy služebního dohledu

Zákon o soudní organizaci z r.1896 (účinný od 1.1.1898) obsahoval ustanovení o správě soudnictví a o soudním dohledu ve čtvrtém oddílu (§§ 73-78). Podle ust. § 73 byly soudy co do úkonů správy soudnictví podřízeny ministerstvu spravedlnosti. Dle ust. § 74 přímý služební dohled na okresní soudy vykonávaly sborové soudy první stolice a jejich presidenti, přímý služební dohled na sborové soudy první stolice vykonávaly vrchní zemské soudy a jejich presidenti, kteří vykonávali rovněž dohled nad okresními soudy ve svém obvodu. Ministerstvu spravedlnosti příslušel přímý služební dohled na vrchní soudy a všeobecný vrchní dohled „na konání spravedlnosti“ u všech soudů.

Ministerstvo spravedlnosti bylo oprávněno „...kdykoliv podrobně prohlédnouti tyto soudy

³²³⁾ text normy in Bělský, s.216-217

³²⁴⁾ Bělský, s.217-219

nebo je dáti prohlédnouti osobami do něho zmocněnými.“ Třebaže tyto prohlídky neměly zasahovat do rozhodovací činnosti soudů, postupy zmocněnců ministerstva byly předmětem kritiky, neboť praxe provádění prohlídek mohla někdy minimálně vzbuzovat pochybnost, zda se ještě pohybují v zákonném rámci. Kritizováno bylo zejména to, že se zmocněnci (mnohdy radové sborových soudů ve výslužbě) vyjadřují k samotné rozhodovací činnosti soudců, byť nepřímou, kritikou postupu v jednotlivých spisech.³²⁵⁾

Sborové soudy první a druhé stolice a jejich přednostové měli vykonávat přímý služební dohled podle pokynů ministra spravedlnosti, v rámci tohoto dohledu měli přednostové sborových soudů nejméně jednou za dva roky vykonat tzv. prohlídku podřízených soudů ve svém obvodu, zjištěné závady měly být ihned odstraněny a nebylo-li to možné, ihned oznámeny ministerstvu spravedlnosti (§75 z. o s.org.). Nejvyšší soud byl oprávněn vytýkat vady v řízení před sborovými soudy první a druhé stolice a navrhopat ministerstvu spravedlnosti opatření k jejich odstranění (§76).³²⁶⁾

Účastníci řízení si mohli stěžovat „... na odpírání spravedlnosti nebo na její protahování...“ soudy, soudci nebo přednosty soudů u přednosty soudu sborového první stolice, týkala-li se stížnost soudů okresních nebo soudců soudu sborového samotného, u přednosty soudu sborového první stolice, na soudce vrchních soudů u presidenta vrchního soudu, na soudce nejvyššího soudu u presidenta tohoto soudu, na presidenty vrchních soudů a nejvyššího soudu u ministerstva spravedlnosti. Byla-li stížnost důvodná, byla příslušnému soudci stanovena lhůta k vyhovění stížnosti, případně spojená s pohrůzkou disciplinárním postihem (§ 78).

Na úředníky soudní kanceláře bylo možné si stěžovat tehdy, jestliže neprovedli zákonem stanovené nebo soudem uložené úkony nebo jestliže je provedli nesprávně, takové stížnosti bylo možno podávat u soudců, jimž byl svěřen dohled na soudní kancelář (zpravidla vedoucí soudních oddělení-samosoudci nebo předsedové senátů) nebo u přednosty soudu (§ 78).³²⁷⁾

VI.3.2 Oprávnění přednostů a presidentů soudů

Přednostové okresních soudů

Úvodem je na místě upozornit na to, že právní předpisy používaly pro označení „představeného“ okresního soudu též označení „okresní soudce“. Soudní instrukce z roku 1853 označení přednosta okresního soudu nepoužívá vůbec a hovoří pouze o soudcích

³²⁵⁾ text normy in Hartmann, předpisy, s.310-315

Zákon o nejvyšším soudě v letech dokonce dočasně (v letech 1918-1919) zrušil ustanovení zakládající oprávnění ministerstva k provádění všeobecného vrchního dohledu na soudy a tuto pravomoc přenesl na Nejvyšší soud ČSR, jemuž sice byla po roce odebrána, ale zrušené ustanovení nebylo nahrazeno novým. Přesto ministerstvo spravedlnosti vydalo výnos z 30.prosince 1920, č.57 o výkonu dohlédacího práva zmocněnci ministerstva spravedlnosti. Absence zákonného zmocnění a tudíž značná pochybnost o zákonnosti výnosu byla předmětem kritiky ze strany soudců - podrobněji viz oddíl VII.2.4 této práce.

³²⁶⁾ text normy in Hartmann, předpisy, s.316-317

³²⁷⁾ Hartmann, předpisy, s.316-317

okresních, zákon o soudní organizaci z roku 1896, používá obě označení jako rovnocenná.³²⁸⁾ Označení okresní soudce je tedy označením starším, teprve později se objevuje označení přednosty okresního soudu a po určitou dobu jde o označení zástupná.³²⁹⁾

Výše zmíněné ust. §24 z o s.org. dále stanovilo, že za přednosty okresních soudů mohou ustanovení radové zemského (krajského) soudu a to i na více než třetinu míst přednostů okresních soudů systemisovaných pro obvod příslušného vrchního soudu.³³⁰⁾

Dle ust. § 25 - 28 z o s.org. přednostovi okresního soudu příslušelo vykonávání soudnictví náležející okresnímu soudu a výkon všeobecného služebního dozoru. Přednost okresního soudu řídil chod soudu, zejména určoval, jak mají být zaměstnáni pomocní soudcovští úředníci a rozděloval práci mezi samosoudce a pomocné soudcovské úředníky. Přednostu okresního soudu zastupovali samosoudci podle své služební hodnosti, nestanovil-li předseda nadřízeného sborového soudu něco jiného. Byl-li okresní soud obsazen jen jedním soudcem, stanovil předseda nadřízeného sborového soudu zastupujícím soudce sousedního okresního soudu nebo některého z radů sborového soudu.³³¹⁾

V ust. § 13, rozváděl jednací řád (nař.min. sprav. z 5.května 1897, č.112 ř.z.) obsah výše citovaných ustanovení §§ 25-28 zákona o soudní organizaci, když upřesnil, že přednostové okresních soudů mají při rozdělování práce mezi soudcovské úředníky hledět nejen k tomu „...aby práce šla řádně od ruky...“, ale i k tomu, aby se soudci co možná všestranně vzdělali a střídavě byli zaměstnáváni v různých oborech občanského i trestního soudnictví. Přednost soudu mohl též pověřit některého ze samosoudců vyřízením některých tzv. věcí presidiálních.

Presidenti a vicepresidenti krajských a zemských soudů

Dle ust. §31 z.o s.org. prezident sborového soudu první stolice dohlížel na všechny osoby

³²⁸⁾ Tak např. v ust § 24, jež se týká obsazení okresních soudů, je vyjadřuje takto : „každý soud okresní je obsazen okresním soudcem (přednostou okresního soudu) a potřebným počtem samosoudců...“, v ustanovení následujícím, v §24, se již hovoří pouze o přednostovi okresního soudu.

³²⁹⁾ Označení „okresní soudce“ dostává posléze, v roce 1908, specifický význam, neboť nařízením min.sprav.ze 17.prosince 1908, č.17 byl zrušen titul „radní tajemník“ a byl nahrazen titulem „okresní soudce“.

V tomtéž roce dostalo specifický význam též označení „soudce“. Titul „adjunkt“, tedy titul dalšího (mnohdy jen) pomocného soudcovského úředníka byl zrušen a nahrazen titulem „soudce“. Přesněji řečeno, uvedené tituly samy o sobě nevypovídaly nic o tom, zda je jejich nositel samostatným soudcovským úředníkem nebo pomocným soudcovským úředníkem. Radní tajemník (okresní soudce) či adjunkt (soudce) se mohl samostatným soudcem stát, získal-li oprávnění k samostatné rozhodovací činnosti tím, že byl jmenován samosoudcem okresního soudu, nebo stal-li se hlasujícím členem senátu sborového soudu. Hartmann, služba, s. 69

³³⁰⁾ Přednostové okresních soudů ustanovení z řad radů zemských soudů byli, jakožto radové zemského soudu, zařazení do VII. hodnostní třídy, přednostové okresních soudů, kteří nebyli rady zemských soudů, byly zařazení do VIII. hodnostní třídy. Např. k 1.1.1902 bylo v obvodu Vrchního zemského soudu v Praze přednostů ustanovených z řad radů zemských soudů 141 a přednostů, kteří nebyli rady zemských soudů, bylo 64, v obvodu Vrchního zemského soudu v Brně byl tento poměr 83 ku 10. Hartmann, Služba, s.63

³³¹⁾ text normy in Hartmann, předpisy, s.210-213

u tohoto soudu ustanovené nebo zaměstnané a vykonával dozor nad úředními pracemi jim přidělenými. Vicepresident, byl-li u konkrétního soudu ustanoven, presidenta zastupoval a „podporoval jej v jeho úkonech“. Presidenti těchto soudů (tj. krajských a zemských) byli zařazeni do VI. hodnostní třídy, šlo-li o větší soud, mohli být zařazeni do V. hodnostní třídy.

Před uplynutím každého roku sestavoval president na následující rok senáty pro výkon soudnictví v občanskoprávních věcech (nalézací senáty, odvolací senáty a senáty pro nesporné věci), senáty pro líčení v trestních věcech a radní komory a ostatní senáty předepsané pro věci soudní správy a pro osobní věci (tzv. personální senáty) a rozhodl, ke kterému senátu či senátům se on sám připojí. Mohl sice ponechat složení senátů nezměněné, ale musel to oznámit vrchnímu soudu. Dále měl rozdělit práce mezi více senátů téhož druhu a jmenovat předsedy senátů a jejich náhradníky, toto jmenování však vyžadovalo souhlas presidenta vrchního zemského soudu. President soudu mohl v průběhu roku změnit složení senátů i rozdělení prací (rozvrh práce) bylo-li toho třeba z důvodů změn v osobním stavu soudu, přetížení některého senátu či pro nějakou trvalou překážku.³³²⁾

Presidenti a vicepresidenti vrchních soudů

Úkoly presidentů vrchních soudů byly jednak obdobné úkolům jiných přednostů soudů, tzn. zejm. výkon dohledu nad všemi osobami, k jejich soudu jmenovanými či ustanovenými (§41 z o s. org.), jednak šlo o úkoly speciální, vyplývající ze speciálního postavení vrchních soudů v oblasti soudní správy a služebního dohledu.³³³⁾

O některých z těchto úkonů rozhodovala též presidia vrchních soudů a tzv. personální senáty.

Presidenta vrchního soudu zastupoval vicepresident, pokud nemohl, zastupoval jej jiný člen sborového soudu podle hodnosti a služebního stáří, nestanovil-li ministr spravedlnosti jinak.

VI.3.3 Další úřední úkony přednostů a presidentů soudů

Jednací řád (nař. min. sprav. z 5. května 1897, č. 112 ř. z.) stanovil podrobnější úpravu povinností všech přednostů a presidentů soudů (§§ 1-6). Podle těchto ustanovení měli přednostové soudů pečovat o to, aby u soudů bylo úřadováno podle zákona a rychle. Práce měli mezi úředníky soudní kanceláře, soudní pomocníky a sluhy (zřízence) rozdělovat rovnoměrně, respektujícíe přitom závazné pokyny presidentů vrchních soudů, pokud takové byly vydány.

³³²⁾ text normy in Hartmann, předpisy, s. 215-220

³³³⁾ Šlo např. o oprávnění vrchních soudů, resp. presidentů navrhnout min. sprav. pomocné úředníky soudcovské ke jmenování samostatnými soudci, přidělovat k jednotlivým soudům ve svém obvodu pomocné úředníky soudcovské (tzv. soudce létací) a oprávnění jmenovat vyšší kancelářské a pomocné úředníky pro soudy ve svém obvodu, oprávnění udělovat souhlas se jmenováním předsedů senátů sborových soudů první stolice, zřizovat zkušební komise pro justiční zkoušky a j.

Výslovně bylo stanoveno, že přednostové soudů jsou ve věcech justiční správy orgány ministra spravedlnosti (§1 j.ř.), jako takoví měli dbát na řádné vedení výkazů o osobním stavu. Podle ust. § 2 j.ř. měli přednostové soudu dbát na to, aby věci stejného druhu byly vyřizovány podle jednotných zásad, byť byly vyřizovány různými osobami. Zde šlo o jednotnost pravidel tzv. formálního úřadování (nikoli o výkon soudcovské rozhodovací činnosti). Ust. §§ 3-6 se týkala pravidel vedení tzv. výkazů o osobním stavu.

Ustanovení § 7 j.ř., jež se týkalo se týkalo všech presidentů sborových soudů (první a druhé stolice), stanovilo některé další zásady pro sestavování senátů. Počet senátů pro jednotlivé agendy měl být stanoven podle zkušeností s množstvím věcí, jež bylo třeba vyřídit, tak, aby před každým senátem mohla probíhat ústní jednání pravidelně dva dny v týdnu. Při obsazování senátů měli přihlížet k odbornosti soudců, zároveň však dbát i na to, aby všichni soudci byli střídavě zaměstnáváni v různých oborech soudnictví, zejména tedy jak ve věcech civilních, tak ve věcech trestních. Předsedy senátů v obchodních věcech však měli být, pokud možno, jmenováni soudci, kteří dříve působili jako samosoudci ve věcech obchodních, předsedy senátů rozhodujících o odvoláních proti rozhodnutím živnostenských soudů měli být, pokud možno, soudci, kteří jako samosoudci dříve rozhodovali spory ze služebních a námezdních smluv, nebo kteří dříve působili jako předsedové živnostenských soudů.³³⁴⁾

V části šesté jednacího řádu, nazvané „*Dozor nad úřadováním soudů*“ byla upravena pravidla pořizování a předkládání výkazů, záznamů a seznamů (§§ 394-408) a výkonu přímého služebního dohledu (§§409-414).

Pravidla pro výkaznictví byla obdobná jako v předchozí právní úpravě, upravená v soudní instrukci (viz výše), ohledně výkonu přímého služebního dohledu bylo stanoveno, že v jeho rámci mají presidenti sborových soudů první i druhé stolice prohlížet spisy podřízených soudů za účelem zjištění „...nepořádků, průtahů nebo nesprávností v úřadování“. Pokud nějaké nedostatky zjistili, měli vydat příkazy a poučení k jejich odstranění.³³⁵⁾

³³⁴⁾ text normy in Hartmann, jednací řády I, s.4-24

³³⁵⁾ Hartmann, jednací řády II, s.1905-2280

VII. NĚKTERÉ DALŠÍ OTÁZKY

VII.1 Některé otázky spojené s činností okresních soudů

VII.1.1 Náplň činnosti soudců okresních soudů a podmínky jejich jmenování

Samosoudci okresních soudů byli jmenováni na návrh předsedy vrchního zemského soudu ministrem spravedlnosti ze soudcovských úředníků k soudcovskému úřadu způsobilých a k určitému soudu jmenovaných (tj. jen z těch soudců pomocných, kteří nebyli tzv. soudci létacími, tj. soudci jmenovanými pro celý obvod vrchního soudu). Byli tedy jmenováni z řad soudních tajemníků (v roce 1908 byl tento titul nahrazen titulem „okresní soudce“) nebo adjunktů (v roce 1908 byl tento titul nahrazen titulem „soudce“). Speciální předpoklad platil pro jmenování samosoudců u okresních soudů v sídle soudu sborového (tedy krajského nebo zemského). U těchto soudů mohl být samosoudcem jmenován pouze soudní tajemník (tj., od roku 1908, okresní soudce) z řad soudců sborového soudu.

Pomocní soudci působili u soudů všech stupňů, kde jim byly svěřovány ty úkony, s nimiž nebylo spojeno rozhodování ve věci samé. U sborových soudů často vedli tzv. radní protokol, čili zápis o jednání senátů a připravovali koncepty rozhodnutí dle pokynů radů těchto soudů. U okresních soudů byla jejich náplň činnosti obdobná, vyjma vedení radních protokolů, které u okresního soudu nepřicházelo v úvahu. Zápisy o jednáních zpravidla nevyhotovovali, to náleželo kancelářským úředníkům a často též auskultantům.

Ustanovením za samosoudce nebo udělením vota u sborových soudů se stal ze soudce pomocného samostatný soudce. Přesun z kategorie pomocného soudce do posice soudce samostatného se zpravidla odehrál až po dlouholeté praxi v posici pomocného soudce, za monarchie tedy zpravidla mezi třicátým až třicátým pátým rokem věku, za republiky, vzhledem k dlouhodobému nedostatku soudců, však již po několika letech praxe.³³⁶⁾

Ustanovením samosoudcem u okresního soudu byl daný soudce automaticky oprávněn k samostatnému rozhodování v trestních věcech, nikoli však ve věcech civilních. Ke vzniku oprávnění k samostatnému rozhodování v civilních věcech bylo třeba speciálního rozhodnutí presidenta vrchního zemského soudu (v němž byl uveden obor působnosti - např. civilní soudnictví sporné, nesporné, exekuční). Byl-li soudce přeložen k jinému soudu, bylo nutno znovu vymezit jeho obor působnosti v civilních věcech novým rozhodnutím presidenta vrchního zemského soudu.

Přísnější podmínky pro výkon civilního soudnictví byly odůvodněny tím, že věci civilní agendy okresních soudů zásadněji zasahovaly do poměrů účastníků řízení. V trestních věcech byl sice ukládán i trest odnětí svobody, okresním soudům však náležela pouze přestupková agenda, maximální sazba tudíž činila šest měsíců. Většinou však byly ukládány mírnější tresty, než trest odnětí svobody. Byl-li uložen trest odnětí svobody, byl často uložen jen

³³⁶⁾ Růžek, A. : Jak pomoci soudnictví (ještě několik myšlenek), Soudcovské listy, roč. 1931, s.187-190

podmíněně, event. jen v trvání několika dnů. Civiální agenda okresních soudů byla pokládána za odpovědnější, což se týkalo zejména řízení v nesporných věcech, které obnášelo jednak rozhodování o významných otázkách týkajících se poměrů nezletilých, jednak rozhodování o značných majetkových hodnotách v rámci projednání dědictví.

Okresní soudce (přednosta okresního soudu) rozděloval práci mezi samosoudce podle zásad upravených v jednacím řádu. Nařídil-li to přednosta, byl povinen samosoudce "podporovati" jiného ze soudců při provádění jeho úkonů (např. písemným přípravným zpracováním nesporných věcí, při podávání výkazů, při zúčtování pokut). Samosoudci se zastupovali vzájemně v pořadí stanoveném presidentem nadřízeného sborového soudu první stolice. Náplň činnosti samosoudce u okresního soudu byla následující :

a) vykonával samostatně práce náležející do oboru jeho působnosti (šlo-li o civilní věci, mohlo se jednat jen o věci z oboru stanoveného shora zmíněným rozhodnutím presidenta vrchního zemského soudu) a jemu přikázané (rozvrhem práce nebo příkazem přednosty), tzn. zejména rozhodoval ve věcech jemu přidělených (§§ 13,14 jed.ř.), b) podepisoval písemná vyhotovení rozhodnutí, jež vydal, vyjma usnesení na uvalení a zrušení vazby, které překládal ke schválení a k podpisu přednostovi soudu (hrozilo-li však nebezpečí prodlení, podepisoval je sám), c) určoval způsob doručování písemností jim vydaných (§ 211 jed.ř.), d) dával povolení, aby třetím osobám byly dány vyhotovení, opisy a výpisy ze soudních spisů ve věcech dosud nevyřízených (§323 jed.ř.), e) byl povinen jednou za měsíc zkontrolovat správnost vedení rejstříků, seznamů a záznamů v jeho oddělení a přesvědčit se, zda nedošlo k průtahům v kancelářské službě, průtahy či "jiné poklesky ve službě kancelářské" byl povinen bez odkladu ohlásit přednostovi soudu. (309 jed.ř.), f) vyhotovoval usnesení o uvalení nebo zrušení vazby, nehrozilo-li nebezpečí z prodlení, musel tato usnesení předložit přednostovi soudu ke schválení - § 13 jed.ř. ³³⁷⁾

Přednostové okresních soudů byli jmenováni jednak z řad soudců s titulem "okresní soudce", jednak z řad soudců s titulem "rada krajského soudu", resp. "rada zemského soudu". Šlo-li o okresní soud v sídle soudu sborového, mohl být přednosta jmenován pouze z řad radů toho sborového soudu, který měl sídlo ve stejném městě, jako daný okresní soud. U jiných okresních soudů pak platilo, že přednostou mohou být jmenováni radové sborových soudů v obvodu příslušného vrchního zemského soudu a to až do dvou třetin celkového počtu přednostů, minimálně jedna třetina míst přednostů okresních soudů v obvodu vrchního zemského soudu musela být obsazena z řad okresních soudců.

Obecný výklad o postavení přednostů byl podán v rámci výkladu o soudní správě a služebním dohledu. Konkrétně náplň činnosti přednostů zahrnovala, vedle rozhodovací činnosti, kterou přednosta vykonával jako soudce, zejména následující úkony :

a) návrhy na změny v obsazení soudu a osobní záležitosti kancelářských úředníků,

³³⁷⁾ Hartmann, Služba, s.69-71

pomocných úředníků a sluhů , b) vytváření rozvrhu práce soudu a záležitosti soudního úřadování (rozdělování prací mezi soudní úředníky, vyhotovování rozvrhu tzv. feriálních prací, předkládání plánu dovolených a prázdninového rozvrhu práce nadřízenému soudu, udělování dovolených, určování osob na tzv. nedělní služby, otázky doručování poštou a obcemi, objednávky kancelářského materiálu), c) záležitosti advokátní a notářské (zejm. uchovávání všeobecných plných mocí, dohled a visitace u notářů, zakročování proti tzv. pokoutníkům), d) vedení rozpočtů a účtů (zejm. účtu o úředním a kancelářském paušálu, o zálohách na útraty trestního soudnictví, vyúčtování cestovních výloh a diet, nákladů na úřední inventář, zúčtování pokut, doručného a plateb svědkům, znalcům a tlumočnickům), e) opatření týkajících se prostor či budovy soudu (platby nájemného, platby účtů za opravy a údržbu), f) některé úkony spojené s vedením pozemkových knih (přednosta je mohl delegovat na některého soudce), g) vedení knihovny soudu, h) některé další úkony (věci berní a poplatkové, kolkové revise)

Tímto přehledem se však náplň činnosti přednosta soudu nevyčerpávala, dále do ní náležely tyto úkony :

h) brání do přísahy soudců a dalších úředních osob příslušného soudu, ch) výkon disciplinární pravomoci nad kancelářskými úředníky, pomocnými úředníky a sluhy (zřízenci), i) vyřizování stížností na úřední osoby působící u soudu, j) stanovení věcí, které vyžadují rychlého vyřízení (zejména v řízení nesporném), k) podepisování usnesení o uvalení a zrušení vazby, l) povolování provedení exekuce v neděli, o svátcích a v noci, m) povolování úředních jednání mimo soud, n) provádění tzv. prohlídek kancelářských oddělení a jejich činnosti, o) přijímání a propouštění tzv. kancelářských pomocníků na denní plat.³³⁸⁾

VII.1.2 Malé okresní soudy a malé soudní okresy

Okresní soudy byly po celé období, jež je předmětem práce, v zásadě malými soudy. Jejich velikost byla podmíněna velikostí soudního okresu (jeden politický okres se skládal ze tří až pěti soudních okresů) a byla dána historicky, tj. tím jak byly soudní okresy v letech 1848-1850 utvářeny. Soudní okresy venkovských soudů vznikaly na půdorysu územních obvodů někdejších vrchnostenských soudů, který sice zcela „nekopírovaly“ ale do značné míry jej respektovaly. Argumentem pro utvoření malých soudních okresů byla především snaha o snadnou dosažitelnost (dopravní dostupnost) okresních soudů v době nedostatečně rozvinuté sítě komunikací a omezených dopravních možností.

Okresní soudy byly v období monarchie obsazeny jedním nebo jen několika samostatnými soudci. Jakkoliv by se zdálo, že s postupujícím vývojem dopravní infrastruktury bude docházet ke zvětšování soudních okresů (a tedy i ke zvětšování okresních soudů), reálný

³³⁸⁾ Hartmann, Služba, s.63-69

vývoj tento předpoklad nepotvrdil. V období republiky dokonce naopak narostl počet malých okresních soudů. Některé z tzv. jednosprežných soudů (obsazených jedním soudcem) nebyly pro nezáměr soudců o umístění u těchto soudů (nalézajících se zpravidla v odlehlých místech), obsazeny dlouhodobě, což znamenalo, že činnost v daném soudním okrese musel zajišťovat (jako zástupce) určený přednosta některého z blízkých okresních soudů, čímž samozřejmě trpěla též jeho vlastní agenda. Vedle toho, že se některé soudy staly malými tím, že ze systemisovaných dvou nebo tří soudcovských míst bylo fakticky obsazeno jen jedno, došlo ke „zmenšení“ okresních soudů též změnou systemizace soudcovských míst u okresních soudů. Tato změna vedla k tomu, že v některých okresech připadal jeden soudce okresního soudu na 15 až 18.000 obyvatel. Předválečný (tedy před rokem 1914) obvyklý počet obyvatel, připadající na jednoho okresního soudce, byl přibližně 9.000.³³⁹⁾

Výše zmíněná tendence byla v přímém rozporu s požadavky některých publikujících soudců na zvětšení soudních okresů, když zdůrazňováno bylo především to, že tzv. malé soudní okresy jsou pozůstatkem opatření o organizaci soudnictví z let 1848-1850. Argumentováno bylo mimo jiné tím, že řada původních důvodů pro malé soudní okresy odpadla, resp. tím, že i politická správa se uskutečňuje ve velkých politických okresech (zahrnujících tři i více okresů soudních). Jednosprežný soud v odlehlém místě byl pro soudce neatraktivní nejen pro svou polohu, ale i z důvodů dalších, spočívajících v nemožnosti dělby některých úkonů mezi několik soudců, které tak musel soudce zabezpečovat sám, prakticky, vyjma dovolené, po všechny neděle (např. stálá pohotovost pro případ nutného ohledání ve věcech trestních).³⁴⁰⁾

Shora zmíněná tendence vynikne při srovnání vývoje počtu malých okresních soudů v roce 1913 a v roce 1929. Okresních soudů obsazených jedním soudcem bylo v roce 1913 jen 10, v roce 1929 však již 42. Okresních soudů obsazených dvěma soudci bylo v roce 1913 jen 68, v roce 1929 již 95. Naproti tomu se v uvedených letech snížil počet soudů obsazených třemi soudci z 60 na 30 a soudů obsazených čtyřmi soudci z 35 na 20. Toto snižování počtů u soudů menších (do tří soudců) však nebylo kompenzováno nárůstem počtu soudů větších, což vyplývá z následujících údajů :počet soudů obsazených pěti soudci se snížil ze 14 v roce 1913 na 7 v roce 1929, počet soudů obsazených šesti soudci z pěti na jeden, soud obsazený sedmi soudci byl sice v roce 1913 jen jeden a v roce 1929 byly tři, ale počet soudů s osmi soudci klesl ze tří na jeden. Počet okresních soudů s více než osmi soudci se zvýšil ze tří v roce 1913 na čtyři v roce 1929.³⁴¹⁾

K otázce malých či velkých soudních okresů zbývá dodat, že po dobu tzv. první republiky zůstala jen otázkou diskutovanou, k žádné změně ve velikosti soudních okresů však nedošlo.

³³⁹⁾ Beutl, J. : K systemisaci soudců na okresech, in Soudcovské listy, roč.1927, s.196-197

³⁴⁰⁾ Beutl, J. : K příčinám justičního úpadku, in Soudcovské listy, roč.1929, s.99-100

³⁴¹⁾ Beutl, J. : K příčinám justičního úpadku, tamtéž, s.100

VII.2 Některé otázky spojené s činností nejvyšších soudů

VII.2.1 Kritika právní úpravy postavení Nejvyššího správního soudu v ČSR

Nová právní úprava týkající se Nejvyššího správního soudu ČSR (zákon č. 3/1918 a doplňující zákon č.4/1918 Sb. z a n.) se stala předmětem značné kritiky. Dle profesorů Hory a Hoetzla bylo přijetí zákona zbytečně překotné a formulace některých ustanovení zákona v důsledku toho nebyla jednoznačná. Tak např. nebylo dle *V.Hory* znění zákona jasné v úpravě složení zvláštního senátu pro řešení kompetenčních konfliktů. Z díky zákona dle něho nebylo patrné, zda je senát šestičlenný nebo sedmičlenný (šest členů + předseda), zda jde o senát stálý či sestavovaný ad hoc, zda předseda musí být jmenován z řad jednoho z nejvyšších soudů či nikoliv a ani to, zda jde o samostatný orgán nebo zvláštní senát působící při jednom z nejvyšších soudů. Prof.*Hoetzel* kritizoval (mimo jiné) nelogičnost v označení jediného správního soudu slovem „nejvyšší“, když toto označení evokuje nesprávnou představu, že tento soud stojí na vrcholu soustavy správních soudů, a poukazoval na to, že rakouský správní soud, jehož kompetence československý soud v zásadě převzal, označení „nejvyšší“ zcela správně ve svém názvu neměl.

Vedle těchto připomínek bylo kritizováno zejména to, že část kompetencí dřívějšího správního soudu (žaloby o veřejnoprávních nárocích proti státu a zemím), nebyla ponechána nejvyššímu správnímu soudu a byla svěřena soudům obecným, v první stolici pak výlučně zemskému soudu v Praze (přenesení kompetencí bylo obsaženo v navazujícím zákoně č.4/1918 Sb.z. a n.). Kritika byla odůvodňována jak teoreticky tak prakticky. Z teoretického hlediska bylo dle Hoetzela i Hory nepřijatelné, aby typická veřejnoprávní agenda byla svěřena obecnému soudu, povolánému k rozhodování o soukromoprávních nárocích. Z praktického hlediska bylo poukazováno na to, že touto agendou byl pověřen již tak přetížený zemský soud v Praze.³⁴²⁾

Autor textu zákona Dr.*Pantůček* sice připouštěl nejasnost některých ustanovení, ale s poukazem na výklad učiněný v kontextu s dalšími právními předpisy dovozoval, že kompetenční senát, jakožto samostatný orgán, je samozřejmě sedmičlenný, přičemž na presidentech nejvyšších soudů, kteří jeho členy z řad soudců svých soudů jmenují, záleží, zda tak budou činit ad hoc nebo na určité období. Ohledně přenesení kompetencí argumentoval tím, že fakticky nejde o rozsáhlou agendu (s čímž *V. Hora* v následné replice nesouhlasil), jakož i tím, že bylo třeba respektovat to, že správní soud je jen soudem kasačním a rozhodování v prvním stupni mu tudíž nenáleží. Obhajoval i slovo „nejvyšší“ v názvu soudu, jímž mělo být „laickému obecnstvu naznačeno, že ... je možno se ho dovolati, když již celý pořad správních instancí byl vyčerpán a že tento soud nalézá právo jako místo poslední“.

³⁴²⁾ Zpráva o přednášce prof.Hory na schůzi právnické jednoty, in *Právník* 1919, s.75-80, 88-94

Současně tím mělo být naznačeno, že správní soud není v hierarchickém pořadí za soudem nejvyšším, nýbrž že stojí vedle něho a je ve věcech právních stejně tak vysokým tribunálem, jako je ve věcech civilních a trestních soud nejvyšší.³⁴³⁾

Hoetzel a Hora ve svých replikách konstatovali, že je Pantůček svými vývody nepřesvědčil, neboť není vhodné psát zákon tak, aby jeho význam bylo nutno složitě vykládat. Setrvali též na svých výhradách týkajících se přenesení části kompetencí na obecné soudy. Ohledně označení soudu Hoetzel sarkasticky poznamenal, že právě laické obecenstvo se hravě dočte, že nejvyšší správní soud je vlastně vyšší než (obyčejný) nejvyšší soud, když u nejvyššího správního soudu je sedm radů zařazeno do IV. hodnostní třídy a u nejvyššího soudu žádný.

Poslední poznámka poukazuje na zárodek jednoho z důvodů jisté žárlivosti soudců nejvyššího soudu na soud správní³⁴⁴⁾

VII. 2.2 Postavení a činnost Nejvyššího soudu ČSR

Otázkám spojeným s činností a s postavením Nejvyššího soudu se pravidelně věnoval rada a posléze senátní president Nejvyššího soudu V. Cícha. V příspěvku uveřejněném v Soudcovských listech v roce 1926 reagoval na kritiku činnosti Nejvyššího soudu z řad poslanců a novinářů. Poslanec Dr. Kafka pochyboval o vědecké úrovni členů nejvyššího soudu a o schopnosti nejvyššího soudu dostát svým úkolům vůbec. Uvedený poslanec jako jeden z námětů pro zlepšení činnosti soudu navrhl jeho přemístění zpět do Prahy.

V. Cícha zaměřil svou pozornost na *podmínky, v nichž soudci nejvyššího soudu pracují* a poukazoval na jejich naprosté přetížení. Aby byla pro nové soudce služba u tohoto soudu přitažlivá, bylo by jim třeba zaručit zařazení do vyšších hodnostních tříd. Dle V. Cíchy se po státním převratu zlepšil postup u soudců u nižších soudů nejméně o jednu hodnostní třídu. Někteří soudci okresních soudů byli jmenováni rady (někdy i vrchními rady), řada soudců u sborových soudů první stolice byla jmenována vrchními rady v šesté (někdy i páté) hodnostní třídě a soudci vrchních soudů byli jako vrchní radové zařazeni vesměs do páté

³⁴³⁾ tamtéž, s. 78

³⁴⁴⁾ Diskusi nad právní úpravou postavení Nejvyššího soudu zahájil V. Hora svou přednáškou na zasedání Jednoty právníké dne 5.12.1918, na přednášku reagovali další účastníci zasedání v lednu 1919. Vedle již zmíněného prof. Hoetzla se polemiky zúčastnili autor zákona a president nejvyššího správního soudu Dr. Pantůček a president nejvyššího soudu Dr. Popelka. Do diskuse, pokračující na dalším zasedání jednoty právníké dne 16.1.1919, se zapojili (ovšem jen s dílčími příspěvky, jejichž obsah jinak obšírný záznam publikovaný v Právniku neuvádí) též senátní president a pozdější první president nejvyššího správního soudu Dr. Hácha a rada nejvyššího soudu Flieder. Text přednášky V. Hory (Poznámky k zákonům ze dne 2. listopadu 1918 č. 3, 4 a 5 sb. o kompetenčních konfliktech a nejvyšším soudě) in Právník 1918, s. 389-398, další průběh polemiky in Právník 1919, s. 75-103

hodnostní třídy. Jen u nejvyššího soudu se postup soudců zastavil, protože jen jejich menší část byla zařazena do čtvrté hodnostní třídy (většina byla zařazena do páté třídy).

Prestižní postavení soudců někdejšího vídeňského nejvyššího soudu vyjadřoval nejen titul dvorního rady (v republice se stali rady nejvyššího soudu, čili jen rady-bez přívlastků- na rozdíl od vrchních radů-t.j. soudců vrchních soudů), ale i úřední oděv (talár), který byl výnosem min.sprav.ze 30.srpna 1924, č.32 věst. sjednocen s úředním oděvem soudců vrchních soudů. Hlavním důvodem, pro který není služba u nejvyššího soudu v Brně přitažlivá pro soudce z Čech a zejména z Prahy, je, dle Cíchy, jeho umístění do Brna, pro něž nebyly jiné než politické důvody. Závěrem Cícha vyslovuje přesvědčení, že pouhé přemístění soudu zpět do Prahy by vyvolalo takový zájem o přidělení k němu, že by žádná jiná lákadla nebyla nutná.³⁴⁵⁾

O složení a činnosti Nejvyššího soudu v roce 1926 V.Cícha v příspěvku z následujícího roku uvádí, že v roce 1926 měl soud celkem 58 členů, včetně presidenta, šesti senátních presidentů, dvaatřiceti radů a dvaceti přidělených zpravodajů. V průběhu roku devět členů odešlo a sedm nových přišlo.

Tzv. nápad nových věcí byl 11.823, z toho bylo 6.922 dovolání ve věcech civilních, 2.702 rekursů ve věcech civilních a 3.347 zmatečných stížností ve věcech trestních, nedodělků z předchozího roku bylo 3.157. Na každého člena soudu tak připadlo 217 skončených věcí za rok (t.j. 18 věcí měsíčně). Byť se průměrný výkon jednoho soudce nemusí na první pohled zdát vysoký, je třeba si dle V.Cíchy uvědomit, že naprostá většina věcí přicházejících k nejvyššímu soudu v sobě skrývá nějakou obtíž, přičemž každý případ je individuální (věci stejnorodé se nevyskytují).

Ohledně vytížení soudců uvádí příklad průměrného rady civilního senátu, který zasedá pravidelně třikrát v týdnu od 8.30 do 13 hod. ve svém senátu, někdy musí zaskakovat v senátu trestním, musí vyřizovat tzv. běžné věci (např. tzv. jednoduché "kverule", jichž docházejí desítky), kromě toho samozřejmě musí studovat věci, v nichž je referentem a vypracovávat návrhy rozhodnutí. Pro takto vytíženého soudce neplatí, dle Cíchy, osmihodinová pracovní doba, ani klid nedělní či sváteční. Ani vysoké pracovní nasazení však, při stále rostoucím počtu věcí, neumožňuje, aby vyřizování nově došlých věcí mohlo být započato dříve, než po deseti měsících.

Jen na okraj Cícha poznamenává, že ani téměř po deseti letech nemá soud vlastní budovu, tudíž má část místností vyhrazenou v justičním paláci a část v jiné budově vzdálené patnáct minut chůze, přičemž neustálé přecházení (nezbytné vzhledem k umístění knihovny a jednacích síní) přináší značné časové ztráty.³⁴⁶⁾

³⁴⁵⁾ Cícha, V. : Nejvyšší soud (podmínky jeho prosperity), Soudcovské listy 1926, s.4-8

³⁴⁶⁾ Cícha, V. : Činnost nejvyššího soudu v roce 1926, Soudcovské listy 1927, s.102-103

VII.2.3 Rivalita mezi Nejvyšším soudem a Nejvyšším správním soudem

Postavení Nejvyššího soudu po deseti letech jeho činnosti rekapituluje *V. Cícha* v Soudcovských listech a dospívá ke konstatování, že byl-li Nejvyšší a kasační soud ve Vídni ztělesněním autority a moci, pak o Nejvyšším soudu v Brně platí, že leckterý nepovolaný kritik, který soudní spis neměl nikdy v ruce "...poučuje s nehoráznou domýšlivostí staré a ve službách spravedlnosti zešedivělé soudce a trhá judikaturu Nejvyššího soudu po tuctech způsobem nikdy nebývalým" Přitom nelze, dle Cíchy, říci že by veškerá judikatura vídeňského soudu byla nezpochybnitelná. Řada jeho rozhodnutí si vzájemně odporovala a některá byla jen zběžně a chabě odůvodněna. Ale, jak dále Cícha poznamenává, "...byl to Nejvyšší soud cizí, obklopený nimbem vznešenosti a nedostupnosti, kdežto nyní máme Nejvyšší soud vlastní, složený také jen z obyčejných lidí a umístěný asi tak, jako nějaký okresní soud" ³⁴⁷⁾

Hledá-li *V. Cícha* odpověď na otázku, co je příznačné pro podmínky, v nichž Nejvyšší soud pracuje, opakuje řadu svých kritických připomínek, uvedených v dřívějších příspěvcích. To platí zejména o kritice přenesení sídla Nejvyššího soudu po roce činnosti z Prahy do Brna spojené s výtkou, že ani po deseti letech činnosti nemá Nejvyšší soud vlastní budovu, takže bylo nutno zřídit jednacím síně z někdejších chodeb a soudce umístit do kanceláří po dvou. Vedle toho však přidává kritické připomínky další, když porovnává postavení Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu.

Nejzřetelnější moment, který Nejvyšší správní soud ve srovnání s Nejvyšším soudem zvýhodňuje, spatřuje v *Cícha* v tom, že Nejvyšší správní soud, tak jako všechny jiné nejvyšší orgány vyjma Nejvyššího soudu, sídlí v Praze. Tím však jeho výhody nekončí. Nejvyšší správní soud má již od vzniku republiky jako tzv. ústřední místo samostatnou kapitolu v ve státním rozpočtu a může tudíž své zájmy hájit přímo u vlády a v parlamentě. Naproti tomu Nejvyšší soud má jen zvláštní titul v rozpočtové kapitole ministerstva spravedlnosti a tak své finanční zájmy nemůže hájit sám, nýbrž jen prostřednictvím ministerstva spravedlnosti.

Dále *V. Cícha* připomíná narušení parity v úpravě postavení soudců obou soudů, která byla před vznikem republiky pravidlem, když část radů Nejvyššího správního soudu byla zákonem č.3/1918 Sb. z. a n. zařazena do čtvrté hodnostní třídy, zatímco radové Nejvyššího soudu byli zákonem č.5/1918 zařazeni do hodnostní třídy páté. Tento nerovný stav byl odstraněn sice relativně záhy (již zákonem č.216/1919 Sb. z. a n.), přesto byly parita požitků porušena např. v roce 1928, kdy byly tzv. vánoční renumerace vypláceny u Nejvyššího správního soudu ve více než dvojnásobné výši než u soudu Nejvyššího. Konečně, jako další důkaz faktického primátu Nejvyššího správního soudu, uvádí *Cícha* zákon č.217/1925 Sb. z. a n., jímž byl Nejvyšší soud zavázán respektovat judikaturu Nejvyššího správního soudu ohledně posouzení soukromoprávního nároku ve smyslu ust. § 105 ústavní listiny. ³⁴⁸⁾

³⁴⁷⁾ Cícha, V.: Deset let Nejvyššího soudu v Brně, Soudcovské listy ročník 1930, s.3

³⁴⁸⁾ Cícha, V.: tamtéž, s.2-4

VII.2. 4 Nejvyšší soud a dohled nad nižšími soudy

Jen na okraj, jako pouhý příklad záměrného oslabení posice Nejvyššího soudu, zmiňuje *V. Cícha* otázku výkonu služebního dohledu nad soudy první a druhé stolice. První zákon o Nejvyšším soudu (č.5/1918) tento dohled svěřil Nejvyššímu soudu (a odňal ministerstvu spravedlnosti), první novelou (zákonem č.216/1919 Sb. z. a n.) bylo právo dohledu Nejvyššímu soudu opět odebráno.³⁴⁹⁾

Podrobněji se otázkou významu úpravy výkonu služebního dohledu v právě zmíněných zákonech o Nejvyšším soudu zabýval rada zemského soudu *K. Krcha*, který zdůraznil, že ustanovením § 12 zákona č.5/1918 Sb. z. a n. byl výkon práva dohledu nad nižšími soudy výslovně odňat ministru spravedlnosti a byl svěřen prvnímu presidentovi Nejvyššího soudu. Ustanovení § 13 zákona č.216/1919, které nahradilo znění předchozího § 12, svěřilo Nejvyššímu soudu pouze oprávnění vytýkat vady v činnosti nižších soudů spočívající jen na vadách řízení před těmito soudy, které nejvyšší soud zjistil při své rozhodovací činnosti. Toto ustanovení však o tom, že výkon služebního dohledu (dozoru) opětovně přísluší ministerstvu, mlčí.

Právo výkonu služebního dohledu (dozoru) svěřoval ministerstvu druhý odstavec § 74 zákona o soudní organizaci (z.č.217/1896 ř.z.). Toto ustanovení bylo dle *K. Krcha* zrušeno ustanovením § 12 zákona č.5/1918, což je zřejmé jak z vyjádření úmyslu zákonodárce v textu tohoto ustanovení, tak rovněž z uplatnění zásady že pozdější zákon ruší zákon předchozí. Výslovné ustanovení o zrušení odstavce 2 § 74 zákona o soudní organizaci není sice v zákoně o Nejvyšším soudu z roku 1918 obsaženo, ale v textu § 12 je výslovně uvedeno: "Dozor nad soudy nižších stolic, jenž doposud byl přikázán ministru spravedlnosti, vykonává president Nejvyššího soudu..." Není-li tento text obsažen v ustanovení § 13 zákona o Nejvyšším soudu z roku 1919 neznámá to, dle *K. Krcha*, že zrušené ustanovení odstavce druhého § 74 zákona o soudní organizaci opět "obživlo".

Byl-li tedy na základě tohoto, dle *K. Krcha* zrušeného, ustanovení vydán výnos ministerstva spravedlnosti ze dne 30.prosince 1920 č.57 o výkonu dohledu, postrádá tento výnos zákonného podkladu. Autor však současně poznamenává, že si je vědom toho, že v praxi bude zřejmě respektováno to, že novela zákona Nejvyšším soudu z roku 1919 ve věci výkonu služebního dohledu (dozoru) fakticky obnovila předchozí stav.³⁵⁰⁾

³⁴⁹⁾ Cícha, V.: Deset let Nejvyššího soudu v Brně, Soudcovské listy ročník 1930, s.3-4

³⁵⁰⁾ K.Krcha : Soudní inspektoři, Soudcovské listy ročník 1921, s.35-36

VII.3 Realisace některých principů výkonu soudní moci

VII.3.1 Laický prvek v trestním soudnictví - poroty

Zavedení porot v trestním soudnictví bylo jedním z požadavků formulovaných politicky aktivními silami v roce 1848. V účasti porot v trestním řízení byla tehdy spatřována jedna ze záruk nezávislého výkonu soudnictví. Zajištění účasti občanského prvku na rozhodování věcí, nebo přesněji, přenechání rozhodování o otázce viny zástupcům lidu (porotě), zejména ve věcech, u nichž přicházel v úvahu zájem výkonné moci na eventuálním ovlivnění rozhodnutí soudu, sice mohlo být (a bylo) pokládáno za žádoucí v revolučním roce 1848 nebo v období obnovení ústavnosti v pobachovském období, ale v době republiky již tento politický moment do značné míry vymizel. Otázka porot se přesouvala do roviny diskuse teoretiků na straně jedné a praktiků (profesionálních soudců) na straně druhé, přičemž do centra pozornosti se dostávala zejména odpověď na otázku, zda správného a spravedlivého rozhodnutí může být dosaženo lépe profesionálními soudci či laiky tvořícími porotu.

Soudní rada *K. Hradecký*, ve stati nazvané příznačně "Justice bez porot", podává informaci o diskusi o reformě porotního soudnictví, která probíhala ve čtvrté sekci třetího sjezdu právnického v Bratislavě v roce 1931. Reprodukují zejména obsah referátu profesora Kallaba, s nímž nesouhlasí. *J.Kallab* totiž obhajoval existenci porotních soudů nikoliv důvody právními (po technické stránce by dle něj pro souzení těžších trestných činů byly vhodnější soudy složené z profesionálů), ale důvody ideologickými. Na laické soudnictví nelze dle J. Kallaba pohlížet jen pod zorným úhlem jeho technické dokonalosti, ale "...je třeba vzít v úvahu zřetel politické, neboť má-li výkon trestní spravedlnosti posilovat důvěru ve stát, musí se tam, kde jde o nejtěžší tresty, díti tak, abychom mohli počítati se souhlasem národa ...jde o to, aby výroky soudní, jimiž se ukládají tresty, neměly pouze sankci a autoritu soudu, nýbrž opíraly se též o souhlas zástupců lidu".

K. Hradecký proti názorům J.Kallaba neargumentuje pouze názory soudců na kvalitu rozhodnutí porotních soudů ("...soudcům z povolání známé jsou dobře chvíle neklidu a obav za porady porotců, aby verdikt jejich nevydal odsouzení toho, jemuž jasně vina nebyla prokázána a jenž chováním svým před porotou zavadával třebas příčinu k nelibosti"), ale též názory veřejného mínění, objevující se v tisku, které si všímají náládovosti porot, jíž dobře dokáží využít někdy žalobci, někdy obhájci. Tvrdí-li se tedy na obhajobu porot, že jsou svědomím lidu, je často právě z veřejného ohlasu některých rozhodnutí zřejmé, že veřejnost rozhodnutí "lidových" soudů neuspokojuje. K. Hradecký poukazuje též na paradoxnost nové právní úpravy souzení politických deliktů, k jejichž souzení původně byly poroty povolány, podle zákona na ochranu republiky, který vytvořil pro tyto delikty speciální soud a působnost porot v těchto deliktech zásadně omezil. ³⁵¹⁾

³⁵¹⁾ Hradecký, K. : Justice bez porot, in Soudcovské listy, roč.1931, s.153-156

Existenci rozporu v názorech na porotní soudy mezi praktiky a teoretiky shledává též K. Oustecký, který důvod příkrého rozporu v hodnocení porot spatřuje ve špatných zkušenostech soudců, nabytých dlouholetou praxí, na straně jedné, a úvahami a názory rázu zásadového, ideálního a politického na straně druhé. Dle Ousteckého jsou sice poroty někdy nespolehlivé a náladové a výsledku pak nespravedlivé, zároveň ale uznává význam psychologického prvku lidového soudnictví, jakož i možnou ochranu v trestních věcech politických před případnou libovůlí orgánů úředních, nabízí proto východisko kompromisní - reformu (navrhuje zejména omezení působnosti porotních sudů na věci tiskové, vyjma urážek na cti, politické a na nejzávažnější trestné činy násilné).³⁵²⁾

J. Bičovský, vzpomínající na svou auskultantskou službu v Chebu v druhé polovině třicátých let, popisuje vztah soudců k porotám jednoduše: "soudci prostě neměli poroty rádi" a nechut k porotám, mezi soudci rozšířenou, dokumentuje názorem soudního rady Zuberera, který porotu označoval jako "orákulum sestavené z dvanácti selských hřbetů", u něhož člověk nikdy neví, na čem se těch dvanáct hlupáků shodne.³⁵³⁾

J. Bičovský dále upozorňuje též na formální nástrahy řízení před porotou spočívající ve značné obtížnosti formulace otázek, jež měla porota zodpovědět (tzv. otázky hlavní, vedlejší a dodatkové). Chybná formulace otázky (t.j. v formulace nevyhovující ustanovení trestního řádu) mohla být totiž důvodem tzv. zmatečnosti a následného zrušení výroku poroty odvolacím (již zcela profesionálním) senátem. Ostatně právě možnost kasace pro zmatečnost byla prý často užívána tehdy, "...když se nadřizenému soudu výrok poroty nezдал..."³⁵⁴⁾

Příkladem důkladného teoretického zdůvodnění přínosnosti porot (současně s přiznáním jejich slabin) může být výklad, který podává F. Storch. V rámci podrobného historického nástinu zohledňuje význam politických důvodů, které vedly k zavedení porot v Rakousku, (a které byly obdobné, jako dříve ve Francii a posléze v Německu) a které spatřuje v prosazení myšlenky svrchovanosti národa, ochrany svobody občanské vyjádřené v rozdělení soudní moci mezi soudce státní a soudce z lidu. Podotýká, že jakkoliv jsou tyto politické důvody pochopitelné (porota jako nástroj ochrany politických práv občanů), nemohou být těmi hlavními, za ty pokládá důvody právní, které existenci porot opodstatňují. Nezávislost laických soudců na vládní moci, významná v dobách společenských otřesů a ustupující do pozadí v dobách klidných, je částečně kompenzována závislostí na veřejném mínění, ve prospěch existence porot však hovoří i další důvody: jednak sama povaha ústavního zřízení vyžaduje, tak jako v jiných oblastech státního života, též účast občanů v soudnictví, jednak účast laického prvku v soudním řízení rozšiřuje ve vědomí o právu ve společnosti.

Za další důvod svědčící ve prospěch porot pokládá Storch obavu z koncentrace příliš velké moci v rukou jednotlivců, obdařených právem volného hodnocení důkazů, neodvolatelných a nesaditelných. Účast laického prvku sama o sobě představuje zvýšení

³⁵²⁾ Oustecký, K.: Reforma porotních soudů, in Soudcovské listy roč. 1920, s. 38-39.

Viz též Zelinka, J.: K otázce porot, SL 1921, s. 192-194 a Beutl, J.: Poroty jsou dosud odůvodněny, SL 1924, s. 46-48

³⁵³⁾ Bičovský, J.: Soudce v taláru i bez taláru, Praha 1994, s. 70

³⁵⁴⁾ Bičovský, tamtéž, s. 71

záruky spravedlivého rozhodnutí, neboť zvláště u těžších zločinů je významné, že nemůže být odsouzen nikdo, o jehož vině nebyl přesvědčen určitý počet svobodných, nezávislých mužů z lidu. Storch uvádí i další argumenty pro a proti, které se někdy vyskytují (jako např., že laičtí soudci jsou přístupnější tomu, aby ocenili individuálnost případu, než soudci profesionální, kteří po rozhodnutí mnoha obdobných případů mají sklon posuzovat věci šablonovitě - naproti tomu právě zkušenost soudce profesionála může být jindy výhodou, umožňující oddělit podstatné od nepodstatného) za podstatné však pokládá, že i když snad lze připustit, že někdy osvobodila porota někoho, koho by profesionální soudci potrestali, nikdy nebylo prokázáno, že by profesionální soudci obecně rozhodovali správněji či spravedlivěji než soudci laičtí.³⁵⁵⁾

Výše naznačené stanovisko předního trestního teoretika pochází sice z jeho práce vydané již v roce 1887, ale zabývá se v zásadě všemi argumenty, které se v diskusi o porotách objevovaly v dobách pozdějších.

VII.3.2 Přísežné (kmetské) soudy - další forma účasti laického prvku v trestním soudnictví

V citované práci se Storch zabývá též rozdíly mezi soudy porotními a tzv. soudy přísežnými (někdy zvanými kmetskými), jež měly tradici v Německu přibližně od padesátých let 19. století.³⁵⁶⁾ Jak soudy porotní, tak soudy přísežné působily ve střední Evropě jen v soudnictví trestním (oproti porotám i v civilních věcech ve Velké Británii). Zatímco u soudů porotních jsou soudci profesionální a soudci laičtí oddělení ve dva samostatné orgány (profesionální tříčlenný senát, který řídí soudní jednání, a dvanáctičlenná laická porota, která jednání sleduje a vyslovuje se jen o otázce viny) a stejně tak je oddělen předmět jejich rozhodování (trest, resp. vina), u soudů přísežných (kmetských) profesionální i laičtí soudci rozhodují společně (jako členové jednoho senátu) o vině i o trestu, přičemž hlas každého z nich má stejnou váhu, laičtí soudci hlasují zpravidla dříve, starší před mladšími.³⁵⁷⁾

V českých zemích se přísežné (kmetské soudy) objevily až v roce 1919, kdy byly zřízeny tzv. *soudy lichevní*, které rozhodovaly v senátech složených z jednoho soudce a 4 přísedících (resp., ve věcech přísněji trestných ve složení 3 soudci, 4 přísedících).³⁵⁸⁾

³⁵⁵⁾ Storch, F. : Řízení trestní rakouské, díl I., s. 21-37

³⁵⁶⁾ Původně rozhodovaly v Německu kmetské soudy v senátech složených z jednoho soudce profesionála a dvou kmetů v menších trestních věcech, od r. 1924 měly německé trestní soudy pro těžší zločiny, nazývané sice porotní, charakter soudů kmetských, neboť 3 soudci profesionálové a 6 porotců rozhodovalo jako jeden orgán o vině i trestu společně. Mířička, A. : Trestní právo procesní, 1932, s.13

³⁵⁷⁾ Z obou těchto forem zapojení veřejnosti do soudnictví dával Storch přednost porotám. Storch, tamtéž, s. 37-39

³⁵⁸⁾ Charakter kmetských soudů měl od r. 1923 též státní soud (dle zák.č.51/1923), od r. 1924 též senáty krajských soudů, pokud rozhodovaly o zločinech utrhání na cti (v senátech složených ze tří profesionálních soudců a dvou přísedících z lidu, čili kmetů) a od r.1931 krajské soudy jako soudy mládeže v řízení dle zákona o trestním soudnictví nad mládeží (v senátech složených ze 2 soudců a 1 přísedícího, resp., šlo-li o věc, v níž by byl jinak příslušný porotní soud, v senátech složených ze 2 soudců a 2 přísedících) Mířička, A. : tamtéž, s.14

Své pochybnosti o důvodnosti takto koncipovaných lichevních soudů vyjádřil na stránkách Soudcovských listů prezident krajského soudu *Šimeček*, když zdůraznil, že obsazení lichevních soudů přísedícími z lidu (vybíraných ze skupin obchodníků a živnostníků, zemědělců, dělníků a osob s pevným platem) nemá v českých zemích žádný předchozí vzor. Přitom výslovně odmítl případné srovnání se soudy živnostenskými, neboť ty byly povolány k rozhodování zcela určitých soukromoprávních sporů, přičemž přísedící senátů živnostenských soudů (po jednom ze zaměstnavatelů a zaměstnanců) náleží právě do skupin, jejichž soukromou při rozhodují. Z obdobných důvodů není, dle jeho názoru, možné s lichevními soudy rozhodčí soudy pojišťoven či jiné rozhodčí soudy.

Hlavním důvodem vyslovených pochybností byla praktická zkušenost autora článku z tříletého fungování lichevních soudů, jejichž přísedící neznali ani relativně stručná ustanovení hmotněprávní (o válečné lichvě), tím méně pak znali ustanovení procesní, jimiž se měli řídit. Na otázku jak se tedy soudí u lichevních soudů si autor odpovídá: "Bud' podle citu, domnění, přičemž přináležitost přísedícího ke skupině, z níž byl vybrán, významný má podíl na rozhodnutí, aneb dává se vše na soudce z povolání, který de facto rozhoduje jako jediný soudce (samosoudce)." Závěrem své úvahy dospívá k závěru, že neshledává závažných důvodů proti tomu, aby i v lichevních věcech rozhodovaly řádné soudy trestní.
359)

VII.3.3 Laický prvek v civilním soudnictví

Účast soudců-laiků na rozhodování soudů se čas od času dostávala do centra pozornosti těch autorů, kteří se zabývali úvahou, zda je účast laiků stále ještě přínosem, či zda přetrvává jen s ohledem na tradici. Tradičním důvodem, jenž býval uváděn ve prospěch účasti laiků v soudním rozhodování soudů vůbec, byla nedůvěra nejširších lidových vrstev k takovým soudům, v nichž nezasedali jejich zástupci. V trestních věcech bylo zavedení porot chápáno dokonce jako jedna ze záruk skutečně nezávislého rozhodování soudů. Obavy lidu, že soud, v němž není zastoupen, rozhodne v jeho neprospěch, byly odůvodňovány odkazem na historickou zkušenost se starými procesními předpisy, s tajným a písemným řízením, jakož i na praxi někdejších vrchnostenských soudů.³⁶⁰⁾

Tyto historické důvody však přestávaly být důvodem pro účast veřejnosti v rozhodovací činnosti, po té, kdy se jednou z hlavních procesních zásad stala zásada veřejnosti. Teoretická zdůvodnění zachování účasti laických soudců v rozhodování přesto poukazují na to, že přetrvávající nedůvěra širokých lidových vrstev k soudům je sama o sobě dostatečným důvodem. Hledají se i další důvody pro účast laických soudců v civilním řízení, jedny z hlavních jsou spatřovány v jejich lidské zkušenosti a odbornosti. Argumentováno bylo tím, že

³⁵⁹⁾ Šimeček : O lidových soudech lichevních, in Soudcovské listy roč.1922, s.3-4

³⁶⁰⁾ Worel, J.O. : Laik jako soudce dle práva rakouského a nejdůležitějších jiných moderních práv, Právník 1901, s.793-811

soudci, zejména soudci mladí, nemají ani dostatek životních zkušeností, ani dostatek odborných znalostí (zejména v oblasti průmyslu a obchodu), tyto jejich nedostatky měly být vyváženy právě účastí laických soudců.³⁶¹⁾

Odborné znalosti laických soudů byly důvodem jejich účasti v tzv. kausálním soudnictví, t.j. v soudnictví ve věcech obchodních a horních. I zde však vznikaly pochybnosti, zda teoretický předpoklad - odborná zdatnost přisedícího - lze v praxi realizovat při značné variabilitě sporů a omezené specialisaci přisedících. Důsledná realizace účasti soudce laika - odborníka s určitou specialisací při rozhodování sporu, jenž by se této specialisace týkal, nebyla možná, neboť v jeden den probíhala řada jednání a měnit složení senátu nebylo přípustné ani z praktických ani z procesně-právních důvodů. Objevovaly se i názory, že nedostatek odborných znalostí soudce-profesionála je vhodnější řešit účastí znalce, s jehož názorem se strany mohou strany mohou seznámit, zatímco odborný názor soudce-laika, kterým tento soudce případně zásadně ovlivní rozhodnutí ve věci, zůstane stranám utajen.³⁶²⁾

Již v roce 1901, v souvislosti s přípravou osnovy nového civilního řízení v Uhrách, se polovina z oslovených presidentů sborových soudů vyjádřila, že přisedící jsou zpravidla pasivní a že vhodné muže pro úřad přisedících téměř nelze nalézt. Ohledně jejich odbornosti sdělili, že většina sporů se týká spedice, pojištění, komisionářství a bankovníctví, ale přisedící, kteří v těchto věcech spolurozhodují, zpravidla náleží k jinému oboru.³⁶³⁾

Přisedící živnostenských (a posléze pracovních) soudů měli mít k předmětu projednávaných sporů vztah daný jejich rolí v pracovním poměru (zaměstnavatelskou, resp. zaměstnaneckou), kromě toho je mělo jejich působení jako přisedících vychovávat k tomu, aby si vážili vzájemných práv, které tvoří základ jejich právních poměrů. Proti činnosti živnostenských soudů se ozývaly výtky z řad podnikatelů, kteří měli pocit, že tyto soudy jsou více nakloněny dělníkům.³⁶⁴⁾

V nejobecnější rovině spočívaly, dle *V.Hory*, nedostatky soudů-profesionálů (jež měly být vyváženy účastí laických přisedících) v tom, že vzhledem k rozvětvenosti a složitosti hospodářského života nemohou všechny životní jevy plně pochopit a vniknout do nich, jakož i to, že jsou praktickému životu příliš vzdáleni a pohlížejí na něj takzvaně od zeleného stolu. Přednosti soudců-laiků byly spatřoval V. Hora v tom, že k nim mají strany důvěru, přibývá ochoty ke smírům, spokojenosti s rozhodnutím a ubývá odvolání proti rozhodnutím. Nedostatkem laických přisedících je jejich závislost na veřejnosti, neschopnost rozeznávat právně důležité okolnosti od nepodstatných a náládovost v rozhodování.

V. Hora zdůrazňoval též vzájemný přínos laických a profesionálních soudů. Soudce-profesionál má díky účasti laických přisedících možnost zjistit, jak na daný problém nahlíží zdravý, pojmy a právními konstrukcemi nezatížený úsudek lidový, soudce-laik nabyde nejen

³⁶¹⁾ Worel : Laik jako soudce dle práva rakouského a nejdůležitějších jiných moderních práv, *Právník* 1901, s.794

³⁶²⁾ Worel, tamtéž, s.803).

³⁶³⁾ Worel, tamtéž, s.803

³⁶⁴⁾ Worel, tamtéž, 806.

znalosti ale i úcty k právu, které pak může šířit ve svém okolí.³⁶⁵⁾

F.Štajgr k předpokládané dělbě práce mezi soudcem a přisedícím dodává, že byť formálně zákon předpokládá, že soudci a přisedící věc projednávají a rozhodují společně, duch zákona je trochu jiný. Podle něho má být hlavním úkolem soudů z povolání péče o důkladné a správné posouzení sporu po právní stránce, naproti tomu přisedící mají více dbát o úplnost skutkové, dějové stránky věci. Proto mají přisedící místo tam, kde mohou uplatnit své odborné zkušenosti, tedy ve sporech, jejichž účastníky jsou lidé téhož povolání a působící v témže prostředí, jako přisedící. Podmínkou úspěšného působení laického soudce je tedy důvěrná znalost prostředí, jehož se spor týká.³⁶⁶⁾

Výše uvedené názory V.Hory a F.Štajgra jsou názory předních teoretiků, názor soudců však byl jiný. F.Štajgr přímo na odmítavé stanovisko soudců k laickým přisedícím poukazuje (uvádí, že nezná žádného soudce, který by účast laických přisedících neodmítal) a zmiňuje vyjádření Nejvyššího soudu, které bylo vypracováno na žádost ministerstva v rámci přípravných prací pro návrh nového civilního soudního řádu. Nejvyšší soud jednak poukázal na praktickou nemožnost zajištění účasti laického soudce u takového sporu, v němž by mohl uplatnit své odborné znalosti. Dále Nejvyšší soud podotkl, že není zcela jisté, že obchod a průmysl je všude v rukou osob, které se těší důvěře také u ostatního obyvatelstva odkázaného v některých věcech rovněž na obchodní soudy. Dále Nejvyšší soud poukázal na to, že odborné znalosti laického soudce mohou naopak vést k tomu, že si přisedící bude osobovat úkol znalce a že tomu podlehne i soudce z povolání.³⁶⁷⁾

Nejpodstatnějším argumentem Nejvyššího soudu pro odmítnutí účasti laických soudců však bylo to, že zjistit správně skutkový děj je zpravidla nejobtížnější, zatímco řešení otázky právní bývá podružné. Navíc se v civilním řízení prakticky nedá oddělit dějová stránka případu od jeho právní stránky a tudíž nemá smysl svěřovat laickým soudcům za úkol, aby dbali jen o objasnění skutkové stránky, když je povinností soudců z povolání dbát obou stránek případu stejně.

Přes odmítavé stanovisko Nejvyššího soudu obě (nepřijatá) osnovy civilního soudního řádu (z let 1931 a 1937) se zachováním laických přisedících počítaly.³⁶⁸⁾

³⁶⁵⁾ Hora, V. Československé civilní právo procesní, díl I., s.65, obdobně též Hora, V. Soudce učený a soudce z lidu, Soudcovské listy 1923, s.25-26

³⁶⁶⁾ Štajgr, F. : Zásady civilního soudního řízení, Praha 1946, s.19-21

³⁶⁷⁾ „Tak se stává, že za zavřenými dveřmi poradní síně podává laický soudce znalecké posudky např. o obchodních zvyklostech, čímž se strany připravují o možnost kontroly, kterou jim přiznává procesní právo při provádění důkazů znalci a, jsou stavěny před hotovou věc“ Štajgr, tamtéž, s.21

³⁶⁸⁾ Štajgr, tamtéž, s.21-22

VII.4 Kolegiální a monokratický princip v soudním rozhodování

VII.4.1 Obecné poznámky

Rámec úvah o tom, zda je vhodnější rozhodování monokratické nebo kolegiální, byl zpravidla vymezován limity předností či nevýhod každého z těchto rozhodovacích principů. *E. Ott* spatřoval přednosti monokratického rozhodování v jeho rychlosti a menší nákladnosti, výhody kolegiálního rozhodování viděl v možnosti všestranného rozvážení rozhodnutí za spolupůsobení více soudců vyměňujících si navzájem důkladné vědomosti, právnický přístup a bohaté zkušenosti.³⁶⁹⁾

V. Hora k těmto postřehům doplnil, že rozhodování ve sboru není samo o sobě zárukou lepšího rozhodnutí, neboť členové senátu mohou být jen průměrní, nebo jeden vynikající může být průměrnými přehlasován, navíc pocit odpovědnosti při účasti více soudců na rozhodování klesá. Ve prospěch sborového rozhodování však, dle *Hory*, v obecné rovině hovoří možnost různého nazírání na věc, vzájemná kontrola, možnost vyvarovat se ukvapenosti, jakož i předpoklad, že to, co jeden soudce případně přehlédl, upozoruje jiný. Přesto *Hora* nepreferuje žádný z obou principů, byť podotýká, že vývoj směřuje k rozšíření samosoudcovství což je opodstatněno jen důvody praktickými, t.j. zejména snahou o úsporu soudcovských sil a o úsporu peněz.³⁷⁰⁾

Podle *F.Štajgra*, který rekapituloval průběžně probíhající diskusi o přednostech samosoudcovského či senátního rozhodování, se ve prospěch samosoudcovství zpravidla uvádělo, že samosoudce věnuje věci zpravidla více pozornosti než jednotliví členové senátu, neboť si je vědom toho, že rozhoduje sám, výlučně pod svým jménem, a zodpovědnost za správnost rozhodnutí tak spočívá výlučně na něm. Ve prospěch samosoudcovství navíc hovoří i větší pružnost, rychlost a menší nákladnost.

I zastánci senátního principu dle *Štajgra* uznávali, že u členů senátu zeslabuje vědomí odpovědnosti sám fakt, že rozhodují ve sboru, navíc mají jednotliví členové senátu tendenci spoléhat jeden na druhého, nesledují pečlivě průběh jednání, důkladně se nepřipravují a důvěřují zpravidla předsedovi nebo referentovi, že se důkladně připravil, ten však zase spoléhá na kontrolu ostatních, která však fakticky neexistuje nebo je nedostatečná, takže v důsledku je výsledek prakticky stejný, jako by rozhodoval samosoudce, neboť o věci není zpravidla dobře informován více než jeden člen senátu.

Zastánci senátního principu však vždy dodávali, že uvedené nedostatky nejsou nedostatky senátního principu samotného, nýbrž jen vadami jeho praktické realizace. Bude-li prováděn výběr soudců tak, aby se jimi nemohli stát lidé podprůměrných kvalit a bude-li soudcům poskytnut dostatek času na přípravu a nebudou-li přetěžováni, jak se to pravidelně děje, vymizí vytýkané nedostatky senátní praxe. Hlavní argument pro samosoudcovství, jeho

³⁶⁹⁾ Ott, cit.dílo, s.46

³⁷⁰⁾ Hora, cit.dílo, s.68-69

hospodárnost, nemůže být důvodem pro preferování samosoudcovství, neboť stát má mít na zřeteli jiné hodnoty, než jen úsporu prostředků. Senát totiž poskytuje vyšší záruku nestrannosti rozhodování, neboť vnější tlaky se obtížněji uplatňují proti sboru soudců, než proti jednotlivci. Senát je též spolehlivějším strážcem tradic ve způsobu rozhodování, takže je u něho větší předpoklad stálosti judikatury než u jednotlivce, jenž má větší sklon k proměnlivosti názorů. Ve prospěch senátu obecně hovoří též to, že záležitosti v senátě jsou důkladněji projednávány, neboť více soudců má více životních zkušeností i odborných znalostí než jednatel, rovněž účastníci řízení a veřejnost mají zpravidla větší důvěru k rozhodnutím sboru než k rozhodnutím jednotlivce. Rozhodování ve sboru je na prospěch i jeho členům, když mladší se mohou u starších poučit jak co do znalostí, tak co do zkušeností, mladší pak mohou přispět větší průbojností a menším sklonem k doktrinářství. Obecným závěrem z výše uvedených úvah by měla být zásada, že samosoudcům by měly být svěřeny jen záležitosti vyžadující rychlé projednání a rozhodnutí, senátům pak všechny ostatní.³⁷¹⁾

Na jiném místě své práce uvádí Štajgr na konkrétních číslech evidentní posun faktického uplatňování obou rozhodovacích principů ve prospěch principu monokratického. V roce 1915 bylo samosoudcovsky rozhodnuto ve 40% sporů, v letech 1925-1927 tento podíl již činil 70%.³⁷²⁾

Po tomto obecném úvodu je na místě podat přehled vývoje složení senátů u sborových soudů.

VII.4.2 Postupný nárůst samosoudcovského rozhodování a snižování počtu soudců v senátech sborových soudů

Původním charakteristickým znakem, jenž z hlediska principu realizace rozhodovací činnosti odlišoval okresní soudy od všech ostatních soudů, byla zásada, že rozhodovací pravomoc byla svěřena samosoudci pouze u okresních soudů. Všechny ostatní soudy rozhodovaly v senátech (odtud jejich souhrnné označení – sborové soudy). Postupně byl tento princip narušen nejprve v některých věcech nesporného řízení v občanskoprávních věcech, následně ve sporných občanskoprávních věcech a nakonec ve věcech trestních.

a) období do r.1855

Okresní soudy rozhodovaly samosoudcovsky, zároveň však v tomto období (a pouze v tomto období) působily též *okresní soudy sborové*, které byly příslušné jen v některých trestních věcech a které rozhodovaly v tříčlenných senátech. *Senáty zemských (krajinských) soudů* byly v civilních věcech zásadně pětičlenné, rozhodovaly-li však v první instanci, byly tříčlenné, v kausálním soudnictví (ve věcech obchodních a horních) byly čtyřčlenné, když

³⁷¹⁾ Štajgr, cit. dílo, s.30-32

Viz též Arnošt, K. : Senát či samosoudce ? SL 1921, s.118-120 a Arnošt, K. : Samosoudci v řízení trestním, SL 1920, s.66-67

³⁷²⁾ Štajgr, cit. dílo, s.40

čtvrtým členem byl odborný přisedící. V trestních věcech v prvním stupni byly senáty tříčlenné, po zrušení porot (t.j. od 15.1852) šestičlenné, pro rozhodování ve druhém stupni pětičlenné. *Senáty vrchních zemských soudů* byly zpravidla pětičlenné, *Nejvyšší soud* zasedal v plném radním shromáždění nebo v památičlenném senátu ve věcech zásadních, ve věcech zákonodárných, některých hrdebních a některých občanskoprávních v senátu jedenáctičlenném, v ostatních věcech v senátu sedmičlenném.³⁷³⁾

b) období 1855 - 1918

Okresní soudy sborové zanikly, ze zemských (krajinských) soudů se staly *soudy krajské (v hlavních městech zemí zemské)* a složení senátů doznalo změn jak ve věcech občanskoprávních, tak ve věcech trestních.

Změny u sborových soudů první stolice v trestních věcech vyplývaly z toho, že trestní řád z roku 1853 byl nahrazen v roce 1873 novým trestním řádem. V letech 1853-1873 rozhodovaly krajské a zemské soudy v trestních věcech v tříčlenných senátech, po r. 1873 rozhodovaly, jako soudy nalézací, v senátech čtyřčlenných nebo šestičlenných (ve věcech s trestem delším než 5 let), veškerá jiná rozhodnutí (vyjma rozhodnutí v nalézacím řízení) činily zemské soudy v trestních věcech v senátech tříčlenných.³⁷⁴⁾

U sborových soudů první stolice v občanskoprávních věcech je třeba rozlišovat období účinnosti soudní instrukce z roku 1853 a období účinnosti nových zákonů procesních od 1.1.1898.³⁷⁵⁾ Do 31.12.1897 rozhodovaly krajské a zemské soudy ve věcech občanskoprávních v pětičlenných senátech jen v některých věcech (např. rozvod či rozluka manželství, prohlášení neplatnosti manželství), v ostatních věcech civilních rozhodovaly v senátech tříčlenných. Složení senátů ve věcech obchodních a horních se nezměnilo (byly čtyřčlenné, jedním z členů byl odborný přisedící). Od 1.1.1898 rozhodovaly krajské a zemské soudy ve všech občanskoprávních věcech, i v senátech obchodních a horních, v senátech tříčlenných, v obchodních a horních senátech složených ze dvou soudců profesionálů a jednoho odborného přisedícího. Nově byla u soudů sborových první stolice (malá) část rozhodovací agendy vyhrazena samosoudcům.³⁷⁶⁾

³⁷³⁾ Šolle, Počátky I, s.117-118, 123-124 a 126

³⁷⁴⁾ Štorch, cit dílo, s.180

³⁷⁵⁾ Období do roku 1897 zpracováno dle právní úpravy in Bělský, s.236-238

Vedle toho však soudní instrukce upravovala plenárních zasedání radních a desetičlenné senáty pro rozhodování o jiných věcech, např. o podávání dobrých zdání.

Období od roku 1898 in Pantůček, s.38-39

³⁷⁶⁾ **Samosoudci u sborových soudů první stolice** v letech 1897-1914 mohli (t.j. do r.1914 záleželo na předsedovi soudu zda tyto věci budou rozhodovány senátně či samosoudcovsky, poté již byly tyto věci samosoudcovské povinné) a od roku 1914 museli vyřizovat podání v umořovacích a knihovních věcech, vydávat platební příkazy v rozkazním řízení, vydávat směnečné platební a zajišťovací příkazy, rozhodovali v řízení o prohlášení za mrtvého, rozhodovali o návrzích na povolení exekuce. Hartmann, jednací řády I, s.27-28

U *vrchních zemských soudů* nedošlo ke změnám ani v trestních, ani v civilních věcech. V těchto věcech, v nichž vrchní soudy rozhodovaly jako soudy odvolací, rozhodovaly po celé toto období zpravidla v pětičlenných senátech.³⁷⁷⁾

U *Nejvyššího soudu* došlo ke změnám v počtu členů senátů ve věcech trestních novelou trestního řádu, přijatou v roce 1907. Do té doby ve věcech kasačních rozhodovaly do r.1907 sedmičlenné senáty, po té již jen pětičlenné. Ve věcech zmatečných stížností rozhodovaly do té doby jedenáctičlenné senáty, po té pětičlenné. Soudní instrukce (z.r.1853) neměla pro složení senátů Nejvyššího soudu vlastní ustanovení a pouze odkazovala na úpravu obsaženou v Nejvyšším rozhodnutí ze 17.května 1842, č.616 a v cis.patentu ze 7.srpna 1850, č.325, dle níž Nejvyšší soud rozhodoval (ve věcech výkonu soudní pravomoci) v zásadě v sedmičlenných senátech, na čemž nic nezměnily ani nové procesní předpisy účinné od 1.1.1898.³⁷⁸⁾

c) období 1918-1938

Změny v civilním soudnictví Snaha zvýšit výkonnost sborových soudů první stolice při přetrvávajícím nedostatku soudů vedla ke značnému rozšíření věcí, v nichž tyto soudy rozhodovaly samosoudcovsky. Samosoudce u sborových soudů první stolice tak rozhodoval spory až do hodnoty předmětu sporu ve výši 20.000 Kč. Tímto opatřením (původně chápaným jako opatření dočasné) byla (pouze z hlediska praktických potřeb) řešena otázka vztahu mezi monokratickým a kolegiálním způsobem rozhodování ve prospěch posilování principu samosoudcovského, aniž by toto zvolené řešení bylo též teoreticky zdůvodněno. Snahou „ušetřit“ kapacitu soudců (čili rovněž jen praktickou potřebou) bylo vedeno snížení počtu soudců zasedajících v senátech vrchních soudů z pěti na tři (k této změně došlo v roce 1936). Senáty Nejvyššího soudu byly složeny z pěti soudců.

Změny v trestním soudnictví. Trestní řád (zák.č.119/1873 ř.z.) byl novelisován již v prosinci roku 1919 a to zejména v těch ustanoveních, které se týkaly složení senátů sborových soudů rozhodujících v trestních věcech. Nově tedy senáty krajských i vrchních soudů byly v trestních věcech pouze tříčlenné. Senáty Nejvyššího soudu byly i v trestních věcech pětičlenné.

Opatřením stálého výboru Národního shromáždění ze dne 4.srpna 1920, č.480 Sb. z. a n., o změně některých ustanovení trestního práva, bylo zavedeno samosoudcovské rozhodování u sborových soudů první stolice i v trestních věcech. Nově tak samosoudce krajského soudu rozhodoval ve věcech, v nichž státní zástupce navrhoval trest odnětí svobody na dobu maximálně šesti měsíců. Toto opatření, prolamující zásadu senátního rozhodování u sborového trestního soudu, bylo původně též (jako obdobná opatření v civilních věcech) chápáno jako provisorní, ale rovněž bylo opakovaně prodlužováno.

³⁷⁷⁾ Štorch, cit. dílo, s.180, Pantůček, cit. dílo, s.44 V některých jiných věcech však vrchní soudy rozhodovaly v plénech, nebo devítičlenných senátech, viz s. 35,37,119 a 132 této práce.

³⁷⁸⁾ Štorch, cit. dílo, s.180, Pantůček, cit. dílo, s.45

VIII. REFLEXE DOBOVÝCH PROBLÉMŮ SOUDNICTVÍ V SOUDCOVSKÉM STAVU

VIII.1 Počty soudců a počty projednávaných věcí

Jako závažný problém byl, zejména pochopitelně v soudcovském stavu, vnímán po r.1918 stále se prohlubující rozpor mezi narůstající agendou a stagnujícím počtem soudců. Doklad reflexe tohoto problému v soudcovském stavu lze nalézt v řadě příspěvků v Soudcovských listech, pro ilustraci uvádím jen několik z nich :

Množství statistických údajů zaznělo na shromáždění soudců, státních zástupců a úředníků ministerstva spravedlnosti 15. června 1929. Porovnávány byly systemisované počty soudců v roce 1913 a v roce 1928 a nárůst agendy celkově, s uvedením příkladů některých soudů. V roce 1913 bylo v Čechách systemisováno 1.089 soudcovských míst a 387 míst justičních čekatelů, v roce 1928 to bylo 1.155 soudcovských míst a 200 míst justičních čekatelů. Na Moravě byl počet systemisovaných míst soudců (čekatelů) v roce 1913 507 (čekatelů 176), v roce 1928 pak 531 (80). Zdůrazněn byl navíc fakt, že zatímco v roce 1913 byla systemisovaná místa též fakticky obsazena, v roce 1928 jich v celé ČSR (tedy včetně Slovenska, pro něž bylo v roce 1913 systemisováno 532 soudcovských míst, v roce 1928 pak 580) bylo neobsazeno 361.

Tento stav byl dáván do kontrastu s vývojem tzv. nápadu (tedy věcí soudům došlých). V procentním vyjádření se nápad věcí ve srovnávaných letech zvýšil o 225 % u civilních sborových soudů v Čechách, o 115 % u civilních sborových soudů na Moravě, o okresních soudů v Čechách se nápad občanskoprávních věcí zvýšil o 50% a na Moravě o 30%. Trestní agenda sborových soudů vzrostla v Čechách o 120%, na Moravě o 90%. Trestní agenda okresních soudů narostla méně, u nalézacího řízení (v přestupkové agendě) se zvýšila jen o 17 % (v Čechách) a o 9% (na Moravě), výraznější byl nárůst v agendě vyhledávání a vyšetřování - o 72 % v Čechách a o 41 % na Moravě.³⁷⁹⁾

Na uvedeném shromáždění bylo též porovnáváno personální obsazení a nápad věcí v uvedených letech u okresního soudu ve Frýdku. V občansko právní agendě bylo v roce 1913 tzv. upomínacích žalob 1.156, v roce 1928 již 2.918, počet civilních žalob se zvýšil z 652 na 1.033, exekucí z 2.137 na 3.415, v trestní agendě se počet přestupkových věcí zvýšil z 1.982 na 2.031, počet vyhledávání pro zločiny a přečiny z 350 na 829 a dožádání z 540 na 814. Okresní soud ve Frýdku náležel k větším okresním soudům, v roce 1913 byl obsazen celkem 22 soudními osobami, z toho bylo 6 soudců, v roce 1928 však již byl obsazen jen 17 soudními osobami, z nichž byli 4 soudci.³⁸⁰⁾

Zajímavé je též srovnání nápadu (civilních věcí) a obsazení (civilního úseku) zemského soudu v Praze v roce 1913 a krajského civilního soudu v Praze roce 1929. Napadlo-li v roce

³⁷⁹⁾ Soudcovské listy, roč.1929, s.122. Obdobné údaje uvádí V. Brožovský in Zatížení soudců a jejich výkonnost ve světle statistiky, Soudcovské listy, roč. 1931, s.6-9

Současně bylo poukazováno na to, že nová platová úprava, jež nahradila dřívější hodnotní třídy platovými třídami, měla na soudce negativní dopad, neboť bylo-li v roce 1913 v hodnotních třídě třídě IV. 12 soudců, pak v příslušné platové třídě odpovídající zrušené IV. hodnotní třídě to bylo v roce 1928 jen 7 soudců, v V. třídě místo 240 jen 62, v VI. třídě místo 486 pouze 157, zato narostl počet míst v nižších třídách - v bývalé VII. třídě ze 487 na 783, v bývalé VIII. z 609 na 1181. V IX. třídě počet klesl z 363 na 153. Zdůrazněno bylo, že bývalé VI. hodnotní třídy tedy fakticky může dosáhnout jen 5% soudců.

1913 jen 847 odvolání (včetně věcí převzatých, t.j. nevyřízených v předchozím roce, 876 odvolání), pak v roce 1929 to již bylo 1.619 odvolání (včetně nevyřízených z předchozího roku pak 1695). Počet rekursů se zvýšil z 1.536 (resp. 1.546 včetně převzatých) na 3.448 (resp. 3.577). Odvolacích ústních jednání se v roce 1913 konalo 675, v roce 1929. Jestliže v roce 1913 působilo u tohoto soudu 9 odvolacích soudců ve třech senátech, připadlo na každého soudce v průměru 97 odvolání a 171 rekursů. V roce 1929 pracovalo 13 odvolacích soudců ve 4 senátech, na každého z nich připadlo průměrně 130 odvolání a 275 rekursů.

Vedle agendy odvolací vyřizoval soud agendu nalézací, V roce 1913 napadlo 3.840 žalob (včetně věcí převzatých 4.697), v roce 1929 napadlo 13.793 (a s resty z minulého roku 19.406) žalob. Kontradiktorních rozsudků bylo v roce 1913 516, v roce 1929 již 1.495. V roce 1913 vykonávalo nalézací agendu 15 soudců v 5 senátech (v té době ještě nebyli zřízení samosoudci), v roce 1929 pak 19 soudců v 6 senátech, když každý ze soudců působil též jako samosoudce. V roce 1913 tedy připadalo na jednoho soudce v průměru 313 věcí k projednání a 34 kontradiktorních rozsudků, v roce 1929 již 1.023 věcí k projednání a 78 kontradiktorních rozsudků.

Konkursů bylo v roce 1913 81 (s převzatými 145), v roce 1929 sice jen 60 (128), přibýlo však 383 vyrovnání (ta v roce 1913 ještě nebyla), zároveň se zvýšil počet exekucí ze 107 na 2.578. Jestliže tyto agendy (konkursy a exekuce) v roce 1913 vykonávali 3 soudci, je zřejmé, že na 2 soudce 1929 připadlo výrazně více práce (úbytek konkursů kompenzovala nově vyrovnání a nárůst exekucí). Přehled agendy by nebyl úplný bez zmínky o agendě knihovní, jež narostla z 11.707 věcí, vyřizovaných 5 referenty, na 45.702 vyřizovaných 8 referenty.³⁸¹⁾

Co bylo příčinou zásadního zvýšení zatížení soudů? Podle *K.Krchy* byl nárůst nápadu způsoben novými zákonnými, ale i hospodářskými a sociálními opatřeními, z nichž nejvíce zatížila soudy agenda vyvolaná pozemkovou reformou (a zní nejvíce otázky tzv. malopachtýřů, rolnických nedílů, záborů a zaknihování), dále nová právní úprava ochrany nájemníků (vyvolaná poválečným nedostatkem bytů), novelisace tiskového práva, dále pak nové zákonodárství na ochranu republiky a o soudnictví nad mládeží.

Příčiny nedostatku soudců (projevující se dlouhodobým neobsazením vysokého počtu systemisovných míst) spatřuje též autor v odchodu starších soudců po převratu na jiná místa (zejm. ve státní správě), jakož i v nutnosti zajistit obsazení soudcovských míst na Slovensku. Nezájem nových uchazečů o soudcovská místa byl dle jeho názoru způsoben neutěšenými platovými poměry a přetížením soudců.³⁸²⁾

³⁸¹⁾ Soudcovské listy, roč.1930, s.141

³⁸²⁾ Krcha, K. : Cesty k nápravě, in Soudcovské listy, roč.1930, s.28-29, poukázat lze ale i na řadu dalších článků téhož autora, např. „Nespokojenost soudců“, SL 1925, s.85-87, „Soudcovská resystemisace“, SL 1930, s.224-228, či „Úleva soudům?“ SL 1921, s.59-60

Obdobně zejména v nedostatečném počtu soudců shledávají důvody přetížení soudů další autoři – např. Brožovský in „Ještě několik slov o zatížení soudů a o cestách k nápravě“, SL 1931, s.28-31, Jakubský in „Reformujte soudy“, SL 1921, s.87-88, Beutl in „K příčinám justičního úpadku“, SL 1929, s.57-58 a 99-100 a 183-185 (a tentýž autor dále v člancích : „Něco o okresních soudech dneška“, SL 1927, s.163-165 a „K systemisaci soudů na okresech“, SL 1927, s.196-198, „K našemu soudcovskému postavení“, SL 1925, s.37-39)

VIII.2 Ženy - soudkyně

Možnosti žen zastávat funkci soudce (ale též např. funkce kancelářských úředníků) byly limitovány nejen právní úpravou, která stanovila jako jeden z obecných předpokladů pro výkon těchto funkcí mužské pohlaví, ale též reálnou možností získat vysokoškolské právnické vzdělání (resp. též, do určité doby, možností získat maturitu). Vzhledem k tomu, že první žena získala vysokoškolské právnické vzdělání až v roce 1923, nebylo již jen z tohoto důvodu možné, aby se do té doby žena soudkyní stala.³⁸³⁾

S přihlédnutím ke stávající zákonné úpravě, která se po r. 1918 nezměnila, byla z hlediska řešení otázky, zda se může žena stát soudcem, podstatná skutečnost, že ústava (z r.1920) jednoznačně deklarovala rovnost pohlaví (§ 105 ústavy, dle kterého se výsady pohlaví, rodu a povolání neuznávají). Na rozpor zákonné a ústavní úpravy sice bylo občas poukazováno, v celku ale panovala shoda v tom, že po přijetí ústavy z r.1920 nelze přihlížet k těm zákonným ustanovením, jež jsou s ústavou v rozporu. Nicméně sama skutečnost, že ministerstvo spravedlnosti rozeslalo v prosinci r.1922 presidiím sborových soudů a soudcovské stavovské organizaci žádost o "dobré zdání" o otázce, zda ženy mají být přijímány do přípravné služby soudcovské, svědčí o určitých rozpacích, které se této souvislosti objevovaly.

Česká zemská jednota soudcovská se k otázce přijímání žen postavila negativně. V diskusi, která se o této otázce vedla na stránkách Soudcovských listů, se mínění rovněž rozcházela. Všichni diskutující se shodovali v tom, že právní překážky pro přijímání žen k přípravné soudcovské službě (a tedy následně ke jmenování soudkyněmi) neexistují, a to vzhledem ke znění ústavy, jež musí mít přednost před zákonem, dále se však již názory diskutujících (presidenta krajského soudu Malého, vicepresidenta krajského soudu a později rady a senátního presidenta Nejvyššího soudu Cichy a rady krajského soudu Krchy) rozcházely.

Rada *Krcha*, který zastával stanovisko kladné, zdůrazňoval, že údajné rozdílné psychologické vlastnosti, které jsou ve sférách citové a morální vyvinuty jinak u žen a jinak u mužů, a které by údajně mohly, v případě žen, ohrožovat správný výkon soudcovského úřadu, nejsou objektivně zjištěny. Jsou-li však mezi vlastnostmi mužů a žen nějaké rozdíly, pak bude možno, dle jeho názoru, pokusit se využít specificky ženských vlastností např. v soudnictví ve věcech mladistvých či ve věcech poručenských (opatrovnických).³⁸⁴⁾

³⁸³⁾ První dívčí gymnasium ve střední Evropě, gymnasium Minerva, začalo působit v září r.1890, prvních 16 dívek, absolventek Minervy, maturovalo v roce 1895 na Akademickém gymnasiu. V téže roce filosofická fakulta přijala 6 absolventek Minervy. Ostatní fakulty začaly přijímat ženy ke studiu postupně, ještě v roce 1895 to byla lékařská fakulta německé university, od r.1897 byly ženy přijímány jako řádné studentky na rakouské filosofické fakulty, od téhož roku též jako mimořádné, resp. od r. 1900 jako řádné, studentky na lékařské fakulty. Na pražské právnické fakultě začaly ženy studovat až od zimního semestru ročníku 1918/1919, první žena, která po čtyřletém studiu získala doktorát práv, byla Anděla Kozáková-Jírová. Štrbáková, S. : Ženy ve vědě od roku 1840, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, dostupné na adrese sonas@usd.cas.cz

³⁸⁴⁾ Krcha, K. : Žena soudcem, in Soudcovské listy, 1923, s.16-16

Zásadně nesouhlasné stanovisko vyjádřil V. Cícha, který předeslal, že tak nečiní z misogynství, nýbrž naopak.³⁸⁵⁾ V dalším textu zdůrazňoval, že výkon funkce soudce klade jak vysoké nároky psychické (a to nejen s ohledem na podstatu rozhodovací činnosti, ale i na její formu-tedy řízení soudního jednání), tak nároky fyzické.³⁸⁶⁾

Vedle pochybností o tom, zda by ženy zvládly náročnost soudcovského úřadu, však autor pokládá za problém též případné mateřství soudkyně a to s ohledem na nutnost zabezpečit náhradu za soudkyni, která by čerpala roční dovolenou. Vyjadřuje pochybnost, zda je taková situace řešitelná, neboť patrně nelze systemisovat na místo ženy soudkyně ještě místo soudce-náhradníka a celoroční zástup ženy jiným soudcem je téměř nemožný. Svou úvahu uzavírá takto: "Kdyby však přes to ženy měly být k úřadu připuštěny, pak nutno žádat skutečnou rovnost. Jestliže stejná práva, tož tedy také stejné povinnosti."³⁸⁷⁾

Stanovisko téměř neutrální, s nepatrně převažujícím příklonem k budoucímu působení žen v soudnictví, zastával pres. Malý, jehož snaha o objektivitu patrně vyvolala oba příspěvky, v časové řadě pozdější, jejichž obsah byl výše reprodukován. V úvodu článku se zabýval jednak prvními případy z Evropy, kdy se ženy staly soudkyněmi (v roce 1922 v Norsku a v Jugoslávii), podrobně rozebíral konflikt zákonné a ústavní úpravy se závěrem, že s ohledem na text ústavy nelze k zákonnému požadavku mužského pohlaví přihlížet, a po té se zabýval srovnáním obecných vlastností mužů a žen. Z tohoto srovnání učinil závěr, že "...pro soudcovský stav žena průměrně vykazuje jakési minus..." neboť pro soudce je zapotřebí "...fysické zdatnosti a silné nervové konstituce". Na druhé straně však poukazyval na to, že mohou-li (některé) ženy vykonávat jistě náročnou práci lékařky, pak, při respektování ústavní zásady rovnosti pohlaví, nelze než souhlasit s tím, aby ženy v soudnictví působily.³⁸⁸⁾

³⁸⁵⁾ Uvádí, že by chtěl ženy "...ušetřiti těch trpkých zklamání, kterých by se v úřadě tak těžkém a přitom nevděčném...dožily..." neboť "...nikoliv aby se rvaly se spodinou lidské společnosti a vystavovaly se útokům lidí rvavých a dravých, nýbrž aby vplétaly nám růže do pozemského žití a jemnou rukou vyrovnávaly nám vrásky, které nám starosti do čela ryjí, jest jejich úkolem." Cícha, V. : Žena soudcem, in Soudcovské listy, s.33-35

³⁸⁶⁾ *Ad nároky psychické* : "V soudní síni pořádek udržeti není lehkou věcí. Platí to zvláště pro přelíčení soudní a zejména u soudů okresních, kde zpravidla není po ruce ani zřízenec ani dozorce vězňů a kde nebezpečí odsouzení svádí žalované k neurvalému vystupování, kde jedná se po většině o nižší třídy obyvatelstva, které se nedovedou dobře ovládati a kde-např.při urážkách na cti-nevraživost a nepřátelství jeví se hlučných výstupech. Také ve věcech civilních narážejí na sebe protichůdné zájmy stran a každý z nás praktiků ví, jak taková bezcenná úzká mez dokáže rozeštvati celou obec.Není tedy divu, že jednací síň jest stálým jevištěm hlučných výstupů, křiků a hádek, někdy i facek a házení krucifixů...Tyto rozčilující výstupy, spojené s množstvím případů, zodpovědností a stálým chvatem kladou na nervy soudce nesmírné požadavky..." takže někdy "...i nejkřivější muž pevných nervů a silného hlasu ztrácí rovnováhu a stává se dráždivým, čímž ovšem svoji situaci nijak nezlepší. Nedovedu si představit, jak by slabá žena, něžnější povahy, v takovém prostředí obstála." *Ad nároky fyzické* : "Také běhání po polích při komisích-zejména v zimě a v krajinách hornatých. a plahočení se po "soudných dnech" kdy musí soudce se zapisovatelem jíti několik hodin pěšky...nepočítám ke zvláštním příjemnostem života soudcovského. Proč chodí se pěšky? protože se nechce /tj. soudní správa nechce - pozn. M.P./ ... na povoz doplácti" Cícha, tamtéž

³⁸⁷⁾ Cícha, tamtéž

³⁸⁸⁾ Malý : Žena - soudce, in Soudcovské listy, s.13-14

VIII.3 Veřejná kritika soudnictví v ČSR a její reflexe v soudcovském stavu

Nad důvody veřejné kritiky soudnictví se v roce 1931 zamýšlel v Soudcovských listech Dr. Bělohlávek. Autor, vrchní soudní rada, zahajuje svou úvahu konstatováním, že činnost soudcovská je daleko více předmětem kritiky, než činnost jiného stavu. Souvisí to jednak s veřejností soudního jednání, jednak s obecným zájmem o sensaci, čili o to, jak bude rozhodnuto ve věci, kterou veřejnost sleduje, zejména týká-li se veřejně známé osoby.

Dále autor poukazuje na množící se nevybíravou kritiku soudců a jejich rozhodnutí v tisku a pozastavuje se nad tím, že ne jeden novinář prohlašuje konkrétní soudce za nezpůsobilé vykonávat svůj úřad, ať již úřad soudce, či dokonce úřad předsedy soudu, přičemž se nerozpakuje pohotově jmenovat osoby, které by úřad předsedy soudu vykonávaly lépe. Zároveň podotýká, že soudci se musí smířit s tím, že jim veřejné mínění nebude nakloněno, či spíše, že bude proti nim. Je tomu tak proto, že veřejnost, účastníci řízení a někdy ani advokáti nedokážou pohlížet na věc neosobně. Každý trestní rozsudek tak rozmnožuje řady osob, které jím byly postiženy, což nemusí být jen odsouzený sám, ale i jeho blízké osoby, nebo "kliky" za ním stojící. V civilních sporných věcech je to pak vždy jen jedna strana, která může uspět, "...ale také ta druhá chce vyhrát a advokát ji ujišťoval, že musí vyhrát, prohraje-li, je tím vinen soudce, který věc špatně ... rozhodl, nerozumí ničemu, nemá žádných zkušeností, lpí na slovíčku zákona a nedovede soudit podle "vyšší" spravedlnosti, kdo ví, není-li podplacený, nebo snad chodí s advokátem druhé strany do stejné hospody atd...." ³⁸⁹⁾ (s.46).

Vedle těchto důvodů, pro které není veřejnost soudcům nakloněna, vidí vrchní soudní rada i důvody obecnější, zejména pak nesprávné chápání pojmu demokracie. *"Pokles vážnosti k soudům a soudcům vůbec jsou dnes všeobecným zjevem povážlivým a to nejen u nás, ale i v jiných státech s demokratickou soustavou. Je to následek poklesu úcty k autoritě, následkem špatně chápaného pojmu demokracie..."* ³⁹⁰⁾

Autor je přesvědčen, že českoslovenští soudci zatím nepropadli majetkové ani politické korupci, ale pokládá za potřebné, aby byly posíleny záruky soudcovské nezávislosti. V první řadě by mělo být již z právní úpravy postavení soudců (včetně úprav platů) zřejmé, že nejde o státní úředníky (ostatně často rozhodují spory, v nichž je stát jednou stranou), ale o soudce, přičemž požadavek, aby byli soudci zbaveni charakteru státních úředníků, by měli soudci sami, dle názoru A.Bělohlávka, podpořit tím, že se úplně zřeknou některých politických práv,

³⁸⁹⁾ A.Bělohlávek, A. : Proč poklesla vážnost k soudům a jak tomu čelit Soudcovské listy, roč. 1931, s.46

³⁹⁰⁾ A dále Bělohlávek pokračuje „...dnes řekne si každý občan : stát, to je lid, to jsme my, to jsem tedy i já a soudce je služebníkem státu, tedy i mým služebníkem,... to bych se na to podíval, však na něho přece platím, aby nesoudil tak, jak já chci.To je běžný názor lidí, zejména na venkově. A což octne-li se před soudcem takovýto demokratický občan, za nímž stojí politicky vlivná strana, aneb je-li dokonce sám politicky vlivný, což neznamená vždy u nás i politicky zralý! Není divu, že nejsou vzácnými i případy, že se soudci přímo i nepřímo hrozí interpelací v parlamentě, zákrokem u poslanců, ministrů apod." (s.46).

např. práva na členství v politické straně. Další důvody poklesu vážnosti soudců vidí A. Bělohlávek jednak v osobách samotných soudců, jednak v kvalitě soudních rozhodnutí. Je sice objektivní skutečností, že zákonodárné sbory chrlí nové právní předpisy, že nedostatečné obsazení soudů a z toho plynoucí nával práce mnohdy téměř vylučují přípravu na jednání, takže se stává, že soudce vyhotoví rozhodnutí bez důkladné přípravy, ale ani poukaz na těžké podmínky nezabavuje soudce povinnosti k řádné přípravě, na níž si soudce čas prostě najít musí.

Nelze přehlížet ani to, že "... i mezi soudci, tak jako v každém jiném stavu, jsou lidé různé kvality a výkonnosti... jsou soudcové dobří a špatní, expeditivní a těžkopádní, jsou mezi nimi lidé špičkové společenské kultury a lidé zcela nespolečenští, podivínští." ³⁹¹⁾ Dále se autor zabývá tím, jaký vliv na vnímání práce soudů má způsob, jakým soudce vede jednání, i to jak je výkonný. ³⁹²⁾

Na vážnost soudů má beze sporu vliv i to, jak vypadá prostředí, v němž se soudní řízení odehrává. Na rozdíl od soudních budov v Německu, Francii či Švýcarsku jsou, dle autora, soudní budovy v českých zemích (zejména na venkově) v žalostném stavu. Za chybu pokládá autor i to, že nejvyšší representant soudnictví, nejvyšší soud, nesídlí v reprezentativní budově hlavního města, ale na periferii Brna. Ostatně umístění soudních budov je problematické i v jiných případech ³⁹³⁾

Svůj příspěvek končí vrchní soudní rada Bělohlávek jednak apelem na soudce, aby svou práci vykonávali bez ohledu na výše zmíněné objektivní limity tak, jak nejlépe dovedou, jednak apelem na zákonodárce a soudní správu, aby neodkládali nezbytné reformy a vytvořily soudcům pro jejich práci odpovídající předpoklady zákonné i materiální.

Na diskusní příspěvek A. Bělohlávka reagoval vrchní soudní rada *Koželoužek* který pokládal za nesporné, že poklesla vážnost soudů a soudců a důvěra v jejich rozhodování, což je patrné v tom, že ti, kteří u soudu neuspěli, hledají vysvětlení zpravidla v různých vlivech

³⁹¹⁾ Bělohlávek, tamtéž, s.65

³⁹²⁾ Uvádí ale i opačný extrém: "Jsou případy, kdy vynese přestupkový soudce za dne 80-100 rozsudků... podle mého názoru však patří takový soudce sám na lavici obžalovaných, neboť je vyloučeno, aby mohl tolik případů projednat, natož pak správně projednat". Bělohlávek, tamtéž, s.66

O tom, že takovýto přístup k přestupkové agendě u okresních soudů nebyl výjimečný, svědčí též vzpomínka J. Bičovského, který popisuje metodu jednoho pražského okresního soudce: „Všechny věci si nařídil na devátou. Obžalované i svědky, ale sám přišel až v deset. Vzal spisy, jeden za druhým, a každému obžalovanému sdělil jednoduše výsledek: odsouzení podmíněně nebo zproštění. V půl jedenácté byl hotov a šel. Kde to před tím bzučelo jak v úle, bylo najednou ticho a auskultantci se potili nad doplňováním protokolů podle svého odhadu a psaním rozsudků... Trvalo to delší dobu, než mu tuto praxi zatrhl.“ Bičovský ale současně poukazuje na důvody, proč k takovým specifickým přístupům docházelo. Nevidí je primárně v pohodlnosti či lenosti soudců, ale v jejich naprostém přetřžení. Bičovský, cit. dílo, s.122-123

³⁹³⁾ "Kdežto v jiných státech jsou justiční budovy umístěny na nejvýznačnějších místech a tvoří zároveň svým architektonickým provedením ozdobu města, umísťujeme my soudní budovy na periferii a dodáváme jim vzhled továren na šablony. Je to jistě dokument, jak se u nás pohlíží na význam soudnictví. Což by bylo v jiném státě možno, prostě proto, aby se vyhovělo aspiracím druhého města, poslati nejvyšší soud z hlavního města na periferii?" Bělohlávek, tamtéž, s.67

politických či osobních, nežádka dokonce v tom, že rozhodnutí bylo ovlivněno úplatkem, což přičítá mentalitě doby, zcela odlišné od mentality doby předválečné. V čem byla předválečná doba jiná ?

"Okresní soudce (přednosta) před válkou byl osobou, k níž se obracelo obecnstvo s důvěrou, jeho slovo platilo, jeho rozhodnutí byla uznávána, jednotlivci se dožadovali jeho rady, vděčně ji přijímali a jí dbali ; byl to pravidelně starší, vážný pán, jenž již svým chováním, jednáním vzbuzoval důvěru a respekt" ³⁹⁴⁾

Nezměnila se však jen doba, ale i personální obsazení okresních soudů, jejichž činnost má na veřejné mínění o soudech značný vliv. Zatímco před válkou bylo pravidlem, že okresní soudce (přednosta) "...srostl s okresem, poznal jeho charakter, názory a potřeby obyvatel, z nichž řadu znal osobně, věděl jací jsou a jak s nimi jednat..." takže často svou autoritou dokázal dovést spor ke smírnému řešení, po válce, v důsledku nedostatku soudců, se soudci u okresních soudů často stávali mladí a nezkušení lidé, se zkrácenou dvouletou přípravnou službou, kteří se často ve svých začátcích ani neměli s kým poradit, neboť řada okresních soudů byla obsazena jen jedním či dvěma soudci.

Přirozené nedostatky mládí ³⁹⁵⁾ a jejich přednosti by přitom mohly být upozaděny, resp. využity, pokud by mladý soudce nezačínal jako samosoudce u soudu okresního, ale jako votant u soudu sborového soudu první stolice, kde by měl možnost seznámit se s rozhodovací praxí, přitom by působil pod vedením zkušeného předsedy, od něhož by získal řadu poznatků i zkušeností. Je třeba zdůraznit, že tato poznámka neměla být novým námětem, nýbrž jen připomínkou předválečné praxe.

Dalším důvodem stability postavení okresních soudců bylo to, že před válkou nebyl nucen okresní soudce usilovat o "povýšení" ke sborovému soudu, neboť i ve své funkci mohl získat plat a mnohdy i titul soudního rady, t.j. docílit tak postavení, v němž svou kariéru končila i většina soudců sborových soudů první stolice. ³⁹⁶⁾

V další části svého příspěvku dává autor některé náměty, které by přispěly efektivnější činnosti soudnictví. Dle jeho názoru není žádný důvod pro to, aby okresní soudy nemohly rozhodovat o všech civilních věcech, neboť majetková hranice ve sporných věcech není tím kritériem, které by dostatečně odlišovalo spory složité od jednoduchých, ostatně i statistická praxe vypovídá o tom, že naprostá většina civilních sporů je rozhodována okresními soudy.

Na příspěvek Dr. Koželoužka reagoval soudní rada *Dr. Růžek*. Ani on nepochybuje o tom,

³⁹⁴⁾ Koželoužek : Jak pomoci soudnictví, Soudcovské listy, roč. 1931, s.151

³⁹⁵⁾ "Mladí soudci nemají vždy potřebné rozvážnosti, klidu při jednání, shovívavosti, dávají se strhnouti k neuváženým výrokům, jež si strany vysvětlují jako neobjektivnost, což má za následek nedůvěru v rozhodování" tamtéž, s.151

³⁹⁶⁾ Koželoužek poukazuje v této souvislosti na systém přidělování nových soudců k soudům ve Švédsku, kdy soudce začíná u soudu druhé stolice, poté je přidělen ke třetí stolici a poté se vrátí buď jako soudní rada do druhé stolice nebo nastoupí jako okresní soudce, přičemž jako okresní soudce získá plat vyšší, než jako rada soudu druhé stolice. Tamtéž, s.152

že vážnost soudů a soudců oproti dřívějším dobám poklesla, má za to, že důvodů, které to způsobily, je celá řada, ale podíl samotných soudců na tomto stavu pokládá za velmi malý.

Hlavní příčinu spatřuje (shodně s A. Bělohlávkem) ve falešném výkladu demokracie a z něho plynoucího nedostatku úcty k autoritám vůbec. Svůj díl viny má též, pro poválečnou dobu příznačný, shon po penězích, jemuž řada lidí propadla, a nedovede si tak představit, že by někdo, kdo navíc není nijak dobře placený, mohl rozhodovat jen podle svého nejlepšího vědomí a svědomí.

Dle názoru A. Růžka vážnost soudů nepozvedá ani rozdílná titulatura užívaná v soudnictví a ve státní správě. Vede to k tomu, že přednosta okresního soudu (není-li, jak je tomu jen v menšině případů, soudním radou) nemůže se svým titulem "okresní soudce" konkurovat přednostům úřadů vykonávajících státní správu na okresní úrovni, kterým zpravidla přísluší titul "vrchní rada".

Pokud jde o působení mladých, začínajících soudců u okresních soudů, uvádí, že je nepochybné, že jejich mládí a nezkušenost k získání autority v očích veřejnosti nepřispívá, a připomíná, že v předválečných dobách začínající soudce působil řadu let jako soudce pomocný, takže samosoudcem se stával až kolem věku třiatřiceti let či později. Pochybuje nicméně, že by příčinou snahy soudců přejít od okresních soudů k soudům sborovým byl platový postup, neboť základní služné zůstává stejné a rozdíl ve funkčním služném nevyváží vyšší náklady na život ve větším městě.³⁹⁷⁾

³⁹⁷⁾ Růžek, A. : Jak pomoci soudnictví (příspěvek k diskusi), Soudcovské listy, roč. 1930, s.222-224
Růžek, A. : Jak pomoci soudnictví (ještě několik myšlenek), SL, roč. 1931s.187-188

VIII.4 Hierarchické uspořádání soudcovského stavu a jeho vnější projevy (služební stejnokroje, úřední roucha, tituly)

Dělení soudců na soudce samostatné a soudce pomocné mělo, vedle důvodů historických, i své věcné opodstatnění. V době monarchie se vyvinula praxe, že do posice samostatného soudce se bylo možno „propracovat“ po pěti až deseti letech činnosti soudce pomocného, což samo o sobě dávalo předpoklad, že soudce jednak získá dostatek praktických znalostí a zkušeností, jednak získá vyšší stupeň lidské „zralosti“. V době republiky se, v důsledku nedostatku soudců, doba působení v posici pomocného soudce výrazně zkrátila, což bylo někdy kritizováno. Pochybnosti o důvodnosti takto odstupňované soudcovské kariery však nevznikaly, což již nelze říci ohledně podmínek dalšího karierního postupu samostatného soudce.

Předmětem kritiky byla zejména skutečnost, že další postup soudce byl zcela v rukou soudní správy. V době republiky byla, jako stále větší rozpaky vzbuzující, vnímána otázka hierarchie soudcovských titulů. Byly-li oslyšeny návrhy soudcovské stavovské organizace na reformu soudcovské titulatury, či dokonce, na zavedení jednotného titulu „soudce“, je třeba říci, že vysvětlení této skutečnosti není jednoduché. Jednotlivé stupně soudcovských titulů byly odvozeny jednak z obsahové náplně jednotlivých soudcovských funkcí³⁹⁸⁾, jednak ze zařazení soudců do tzv. hodnostních tříd. Zrušení hodnostních tříd a následná reforma soudcovské titulatury zrušení hierarchického uspořádání soudcovských titulů nepřinesly jednak proto, že byla respektována zásada nabytých (titulových) práv, jednak proto, že bylo zachováno tradičně vnímané postavení soudce jako soudcovského úředníka. Požadavek na to, aby úprava poměrů soudců vyjadřovala jejich postavení jako reprezentantů samostatné moci soudní byl sice v období republiky čas od času artikulován.³⁹⁹⁾ , nebyl však reflektován.

³⁹⁸⁾ Odvození označení některých soudcovských titulů z obsahové náplně zastávané funkce (např. tituly rada krajského soudu, rada zemského soudu, rada vrchního soudu a dvorní rada-tj. rada nejvyššího soudu) však automaticky neznamenalo, že soudce s některým z uvedených titulů fakticky působil u toho soudu, jak by se z příslušného titulu zdálo. Vzhledem k prestižnímu chápání soudcovských titulů bylo častým jevem „povyšování“ soudců nižších soudů do hodností radů vyšších soudů, aniž by s tímto povýšením bylo též spojeno přeložení k vyššímu soudu. Tak např. v roce 1900 byl rada vrchního zemského soudu pro království České Dr. Blümel jmenován dvorním radou a presidentem krajského soudu v Mostě a radové téhož vrchního zemského soudu J. Klein a F. Wildner obdrželi titul dvorního rady, ale k Nejvyššímu soudu přeloženi nebyli. Právník, roč. 1900, rubrika : Změny ve stavu soudcovském v Čechách a na Moravě, s. 886

³⁹⁹⁾ Např. příspěvek v rubrice „Denník“, Právník, roč. 1920, kde pod názvem „Soudce-státní úředník“, čteme : „...soudcové mají s ostatními státními úředníky společné toliko to, že jsou státem jmenováni a placeni. Ale ve všech ostatních směrech zaujímají proti státním úředníkům postavení zvláštní... , které je odůvodněno úkolem, ..., který mají ... tj. rozhodovati, na čí straně je právo a na čí bezpráví, rozhodovati ... o svobodě, cti, životě, majetku... Toto poslání soudcovského stavu bývalo též příčinou, proč už v nejstarších dobách byly osoby a stavy, jež soudní moc vykonávaly, považovány za nejvznešenější a nejmocnější...“ Právník, roč. 1920, s. 67. Dokončení poznámky na následující straně

Vnějším projevem chápání soudce jako úředníka, jehož postavení se od jiných úředníků liší v zásadě jen co do nezávislosti jeho rozhodovací činnosti, bylo, mimo jiné, to, že soudci, tak jako jiní úředníci, měli (v době monarchie) pro některé služební úkony předepsán služební stejnokroj. V době republiky sice služební stejnokroj již předepsán nebyl, hierarchické upořádání soudcovského stavu však nadále navenek projevovalo v podobě úředního roucha (talárů) a v soudcovských titulech.

Služební stejnokroj soudců

Povinnost soudců nosit služební stejnokroj byla stanovena (v období monarchie) jednak pro případy slavnostní, jednak pro některé služební úkony, byly-li prováděny mimo budovu soudu, např. pro úkony exekuční, pro případy tzv. komisí (místních šetření), pro prohlídky věznic a pro všechny další úkony, kdy bylo ve služebním zájmu nezbytně třeba objevit se ve stejnokroji. Vedle případů, kdy byli soudci uniformu povinni nosit, byly též stanoveny případy, kdy nošení uniformy bylo právem (mimo službu), či kdy bylo vyloučeno (při jednání se stranami v úřední budově – zde bylo předepsáno úřední roucho, tj. talár).⁴⁰⁰⁾

Soudci zařazení do druhé až osmé hodnostní třídy měli vedle služební uniformy též zvláštní uniformu slavnostní (gala uniformu). Slavnostní uniforma byla předepsána při uvítání panovníka a příslušníků císařské rodiny, při služebním představení se, při ohlášených „prohlídkách“ soudu a při návštěvách vysokých hodnostářů.

Služební stejnokroj (uniforma) se skládal z uniformového kabátu, vesty, kalhot, čepice, šavle, opasního řemenu šavlového, uniformového pláště, nákrčníku a rukavic.

Uniformový kabát, plášť, vesta a čepice byly z tmavozeleného sukna, přičemž barva byla jednotná pro všechny rakouské úřady, jednotlivé resorty se odlišovaly barvou výložek, která byla u úředníků resortu spravedlnosti fialová. Příslušnými distinkcemi bylo vyznačeno zařazení do hodnostních tříd. Gala uniforma se od běžné služební uniformy odlišovala jinou podobou uniformového kabátu a kalhot.⁴⁰¹⁾

Úřední roucho

Při úředním jednání se stranami v budově soudu (zejm. při ústním jednání v civilních věcech a při přelíčení v trestních věcech) bylo nošení uniformy vyloučeno, pro tyto případy bylo předepsáno nošení úředního roucha. Úřední roucho se skládalo z taláru a baretu. Talár měl sahat téměř ke kotníkům, nosil se k němu nákrčník z černého lesklého hedvábí a bílá košile. Úřední roucho se lišilo provedením límce a baretu a bylo rozděleno do šesti tříd.

³⁹⁹⁾ Dokončení poznámky z předchozí strany : Senátní president Nejvyššího soudu Dr. Vácha na sjezdu soudců slovanských států v Bratislavě, v roce 1933, požadoval, aby zvláštní postavení soudců jako reprezentantů nezávislé soudní moci našlo svůj výraz ve spolupůsobení tzv. soudcovských senátů (jejichž zřízení navrhoval) při jmenování soudců „...aby nikdo nestal se soudcem bez návrhu a bez souhlasu soudcovského senátu a aby nikdo nebyl dosazen na určité soudcovské místo, kdo by nebyl pro ně soudcovským senátem navržen.“ Právník, roč. 1933, s. 584

⁴⁰⁰⁾ Hartmann, Služba, s. 160

⁴⁰¹⁾ Hartmann, tamtéž, s. 162-165

První třída byla určena jen pro presidenta nejvyššího soudu (límeček z fialového aksamitu s hermelínovým lemováním, 12 cm širokým) druhá třída byla určena pro druhého presidenta a senátní presidenty nejvyššího soudu (límeček z fialového aksamitu s hermelínovým lemováním 6 cm širokým), třetí třída byla předepsána pro dvorní rady nejvyššího soudu (límeček z fialového aksamitu bez hermelínového lemování), čtvrtá třída byla určena pro presidenty vrchních zemských soudů (límeček z černého aksamitu s hermelínovým lemováním 6 cm širokým), pátá třída náležela presidentům krajských a zemských soudů (límeček z černého aksamitu bez hermelínového lemování). Všem ostatním soudcům (včetně odborných soudců-laiků) příslušelo úřední roucho šesté třídy (límeček z talárové látky, jehož spodní okraj byl tvořen 6 cm širokým aksamitovým pruhem, jenž byl lemován fialovým aksamitem).⁴⁰²⁾

V roce 1927 došlo ke změně podoby úředního roucha (nadále se skládalo z taláru a baretu, ale částečně se změnila jejich podoba, talár byl navíc opatřen tzv. pláštěnkou, která byla všita pod límeček a sahala do úrovně předloktí jak na hrudi, tak na zádech), přičemž nová právní úprava pamatovala na to, že soudci mohou být i ženy, které měly k taláru nosit bílou halenku s vázankou z černé hedvábné látky. Nově byly zavedeny jen čtyři třídy úředního roucha, první třída byla stanovena pro všechny soudce okresních a krajských soudů (límeček byl potažen talárovou látkou, pláštěnka byla lemována 7 cm širokým pruhem z fialového sametu), druhá třída byla předepsána pro presidenty krajských soudů a pro soudce vrchních a nejvyšších soudů (pláštěnka byla stejná, jako u talárů první třídy, límeček byl potažen fialovým sametem, u soudců nejvyššího správního senátu byl límeček a lemování pláštěnky ze zeleného sametu). Třetí třída byla určena pro druhé presidenty nejvyšších soudů, presidenty vrchních soudů a pro senátní presidenty nejvyšších soudů (podoba taláru byla stejná jako ve druhé třídě jen s tím rozdílem, že okraj pláštěnky byl lemován 10 cm širokým pruhem z hermelínu nebo z jeho napodobeniny). Čtvrtá třída náležela pouze prvním presidentům nejvyšších soudů, talár se lišil od taláru třetí třídy tím, že celá pláštěnka byla z hermelínu nebo z jeho napodobeniny.⁴⁰³⁾

Návrhy na reformu soudcovské titulatury

Z příspěvků otištěných v Soudcovských listech a v Právnicku je patrné, že většinový názor soudců, zjišťovaný soudcovskou stavovskou organizací (formou dotazníku) již v roce 1919 byl již od počátků republiky neměnný, jeho obsahem byl požadavek na zavedení jednotného titulu soudce (resp., původně v podobě „sudí“).⁴⁰⁴⁾

⁴⁰²⁾ Hartmann, služba, s.56-57

⁴⁰³⁾ vl. nař. č.25/1927 Sb. z. a n., §§ 5-8

⁴⁰⁴⁾ Viz např. příspěvek Z. Tlamicha, příznačně nazvaný : Pro jednotný název soudcovský, (Právník, roč.1919, s. 63-64). Tlamich navrhuje zavedení jednotného titulu „soudce“ nebo „sudí“ a píše : „... takový titul je přece dosti vznešený, aby postačil i soudci nejvyššímu... Žádní radové, jimiž se to hemžilo ve starém Rakousku...Snahou naší budiž vrátiti velikému slovu soudce či slovanskému sudí jeho váhu a význam.“
Dokončení poznámky na následující straně

Úplná jednota v této otázce nicméně nepanovala, někteří soudci (zpravidla z řad soudců vyšších stupňů) navrhovali jen úpravu starých titulů, přičemž zpravidla poukazovali na to, že staré tituly (podobné titulům úředníků správních orgánů) mají tradici a vážnost ve veřejnosti. Objevovaly se i kompromisní návrhy, které spočívaly v odlišení soudců dodatkem k obecnému pojmenování „soudce“, jenž by vyjadřoval, o jakého soudce se jedná (soudce okresního soudu, soudce krajského soudu, atd.)

Zastánci zavedení jednotného titulu soudce argumentovali (oproti zastáncům stávající titulatury) tím, že podoba soudcovských titulů a titulů úřednických způsobuje, že se na soudce hledí jako na specifický druh úředníků, přičemž právě jednoduchý a jednotný titul „...“soudce“ má co nejzřetelněji a pro nejširší veřejnost co nejpatrněji vyzdvihnout funkcionální odlišnost soudcovského stavu od úřednictva administrativního tak, aby každému hned na prvý pohled již z titulu stal se pochopitelným zásadní rozdíl mezi úřadem soudce na jedné a úředníka moci výkonné na druhé straně.“⁴⁰⁵⁾

To, že právě uvedený většinový názor soudců nebyl při zavedení nových úředních titulů soudců zohledněn, bylo již řečeno. Hlavní důvod pro připodobnění nových soudcovských titulů titulům starým, který uváděla i důvodová zpráva k příslušnému zákonu, byl spatřován v důsledném zachování zásady nabytých práv (tedy i práv titulových).

O tom, jak hluboce byla uvnitř soudcovského stavu zakořeněna (přes navenek jednotné volání po jednotném označení soudců) nejen titulová, ale i reálně vnímaná hierarchie, svědčí vzpomínka *J. Bičovského* na pravidla, která při jednání se soudci zachovával (v období republiky) prezident vrchního soudu v Praze.⁴⁰⁶⁾

⁴⁰⁴⁾ Dokončení poznámky z předchozí strany : Obdobně argumentuje Lacina, který nesouhlasí s návrhy (jež se objevily v rámci diskuse o budoucí podobě soudcovských titulů) na zavedení titulů „soudce“, „vyšší soudce“ a „nejvyšší soudce“ a uvádí, že mu není jasné, proč by pouhý votant krajského soudu měl mít titul „vyšší soudce“, když dlouholetý přednosta soudu okresního by byl pouze „soudce“. Titul „nejvyšší soudce“ zase navozuje představu jedince, označení všech soudců nejvyššího soudu tímto titulem pokládá za absurdní. Podotýká, že soudcovská organizace se vyslovila pro jednotný titul soudce. Za možný kompromis on osobně pokládá připojení dodatku obsahujícím označení soudu, u něžž soudce působí, k obecnému označení „soudce“ (tj. soudce okresního soudu, soudce krajského soudu a soudce nejvyššího soudu.) Lacina, S.: Ještě pro jednotný název soudcovský, Právník, roč.1919, s.173-174

⁴⁰⁵⁾ Krcha, K. : Soudcovské tituly, Soudcovské listy, roč.1927, s.177-178

⁴⁰⁶⁾ Bičovský vzpomínal na své přijetí u presidenta krajského soudu v Chebu, kam v polovině třicátých let dvacátého století nastoupil jako auskultant. Formou přijetí byl mile překvapen : „...měl jsem totiž zprávy, jak se vyšší páni chovají k nižším i v justici, a zejména kolovalo povídání o presidentovi vrchního soudu v Praze Hausmannovi. Velice seriózní a ctěný muž, ale měl svůj způsob zacházení s podřízenými. Povstal prý a podal ruku jen presidentovi krajského soudu a jen ten se směl posadit. Nižší kategorie měly odměřeny různé vzdálenosti od psacího stolu, kde mohli páni stát a uctivě se chovat, a takový malý auskultantík, pokud se vůbec dostal před tvář takového Hospodina, musil stát už u dveří.“ Bičovský, J.: Soudce v taláru a bez taláru, Praha 1994, s.50

VIII.5 Omezení některých záruk soudcovské nezávislosti v období republiky

K základním formálním zárukám soudcovské nezávislosti patří zásada neodvolatelnosti (též nesaditelnosti) soudce z jiných než z disciplinárních (a zdravotních) důvodů a zásada nepřeložitelnosti soudce bez jeho souhlasu. O ústavních zárukách těchto zásad a o možnosti jejich dočasného "pozastavení", jakož i o konkrétních případech, kdy se tak stalo, bylo pojednáno na jiném místě. Zároveň bylo konstatováno, že dlouhé trvání "doby soudní organizace" v době republiky se stalo předmětem značné kritiky, zejména z řad soudců. Jaká byla dobová reflexe této problematiky v soudcovském stavu ?

J. Beutl se kriticky vyjadřoval k tomu, že zákonem č.295/1924 Sb.z. a n. byla tzv.doba organizace soudní (t.j. doba, po kterou neplatily zásady nesaditelnosti a nepřeložitelnosti soudců) již potřetí prodloužena a podotkl, že ústava pojem "doba soudní organizace" nevymezuje ani nijak nenaznačuje, jaký stav má být pokládán za dobu soudní organizace. Pokusil se tedy sám o výklad tohoto pojmu a dospěl k závěru, že jím může být stav vyvolaný zásadní reformou celých právních odvětvích, která vyžaduje jiné uspořádání soudní soustavy a zároveň konstatoval, že se o tento stav v ČSR nejednalo a nejedná. Zároveň připouští, že pod uvedený pojem je možno zahrnout též stav mimořádný, vyvolaný vznikem nového státního útvaru, podotýká však, že opakované prodloužování doby nové organizace a její faktická délka činí z výjimky (pro omezení ústavních záruk soudcovské nezávislosti) pravidlo.

Pozastavoval se zároveň nad neschopností státu řešit nutnost obsazení volných soudcovských míst například materiální pobídkou. Nedostatečné materiální zabezpečení soudců bylo podle něho naopak důvodem, že (dle zveřejněných údajů) odcházelo v době nové soudní organizace od soudů kolem osmdesáti soudců a auskultantů ročně. Pochyboval však o opodstatněnosti nového prodloužení doby soudní organizace v roce 1924, když by problém neobsazených soudcovských míst na Slovensku v té době údajně v zásadě vyřešilo (dle publikovaného vyjádření vysokého úředníka ministerstva spravedlnosti, jméno úředníka Beutl neuvádí) 87 dobrovolníků z řad soudců.

Za zcela neodůvodněné pak považuje rozšíření působnosti doby nové soudní organizace na Nejvyšší soud v roce 1924, tedy v době, kdy byl již Nejvyšší soud plně obsazen. Příznačný je jeho povzdech nad tím, že veřejnost nebezpečí, které z daného stavu věci plyne, nevnímá.⁴⁰⁷⁾

K. Krcha spatřoval v suspendování zásadních soudcovských prerogativ po celou dosavadní dobu trvání republiky jen jeden z důvodů soudcovské nespokojenosti (důvody další, jimž se věnuje obšírněji, viděl zejména v přetížení a nedostatečném ohodnocení

⁴⁰⁷⁾ "Neštěstí také jest u nás, že na tuto věc zvykli si lidé, nemající řádného úsudku, divat tak, jakoby nepřesaditelnost soudce byla jakousi výhodou, milostivě mu poskytovanou... /protože neznají závěry nauky/... že nesaditelnost jest dána v zájmu souzeného a ne soudce.", *J. Beutl, J. : K našemu soudcovskému postavení, Soudcovské listy, roč.1925, s.37-39*

soudců), ale upozorňoval na nebezpečí, které z daného stavu vyplývá.⁴⁰⁸⁾ Uvádí sice, že mu není známo, že by byl zákon zneužíván, ale už samotná možnost, že se tak může stát, musí nutně mít vliv na všeobecnou mentalitu soudců.⁴⁰⁹⁾

Krcha se této otázce podrobněji věnoval o rok později. Opětovně se pokoušel vymezit pojem „doba soudní organizace“ a dospěl k závěru, že o nové soudní organizaci lze mluvit jen tehdy, když má dojít ke změnám v soustavě soudů, nebo k jejich novému uspořádání a obsazení, ke změnám jejich obvodů či sídel nebo ke změnám jejich kompetencí. V každém případě však má jít o změny závažné, zásadní a dalekosáhlé, když právě jejich rozsah odůvodňuje opatření tak závažné, jako je suspence záruk soudcovské nezávislosti. Vzhledem k takto nastaveným východiskům nenachází opodstatnění opětovného prodloužení doby soudní organizace (až do dubna 1926).⁴¹⁰⁾

Dále Krcha podotýká, že tento stav trvá od vzniku republiky, což vypovídá o tom, že buďto je smysl a cit pro právní bezpečnost velmi málo vyvinut, nebo je důvěra v soudcovský stav nadměrná a neochvějná, čemuž však nenaspovídá řada žurnalistických výpadů proti soudcům (jejichž některé konkrétní případy uvádí). Upozorňuje na to, že existuje celá řada konkrétních ohrožení soudcovské nezávislosti: příkladmo uvádí špatné materiální poměry soudců a jejich naprostou závislost na soudní správě ve věcech služebního postupu. Tento stav pokládá za neudržitelný⁴¹¹⁾ a volá po jeho nápravě.

Ačkoliv výše zmínění soudci uváděli, že jim nejsou známy případy zneužití doby soudní organizace soudní správou, naznačil rada Nejvyššího soudu *V. Cícha*, že v některých případech soudu mohlo k záměrnému zákroku proti některým soudcům Nejvyššího soudu dojít.⁴¹²⁾

⁴⁰⁸⁾ Tento stav "...udržuje soudce v trapném stavu nejistoty a obav pro budoucno... a skýtá justiční správě účinnou zbraň, kterou je každý neposluha a rebelant vydán zatím na milost a nemilost.", s.86, in Krcha, K.: Nespokojenost soudců, Soudcovské listy, roč.1925, s.85-87

⁴⁰⁹⁾ "... v řadách /soudců/ skutečně se nebyvalou měrou šíří nyní /i z jiných důvodů, v článku zmíněných – pozn. M.P./ tupá resignace a fatalistická beznadějnost, která přirozeně ukáže se v brzkú i v kvalitě soudcovské práce", tamtéž, s.86

⁴¹⁰⁾ "...marně hledáme důvod, proč byl zákon ten vydán...na nějakou zásadní změnu ve struktuře našeho soudnictví se vůbec nepomýšlelo a nepomýšlí, nové soudy se nezřizují a staré neruší...do dnešního dne se nová organizace soudní obmezila na hromadné přemístění většiny počtu soudců z jejich služebních míst na nová působiště...více se nestalo a ani nestane, neboť ... s nuceným pensionováním soudců při jejich nedostatku a nedostatečném přírůstku nových sil... /se snad/... vážně nepočítá", s.23 in Krcha, K.: Organizace soudů a soudcovská neodvislost, Soudcovské listy, roč.1926, s.22-24

⁴¹¹⁾ „Svědčí to o značné dávce lehkomyšlnosti naší veřejnosti a parlamentních zástupců, když za daného stavu věci snáší tak klidně a bezstarostně, že po sedm let největší záruka soudcovské nezávislosti je odstavena a odstraněna bez dostatečných důvodů a když nechá se souditi soudci vystavenými možným nepřipustným vlivům a nečelí sama nebezpečí, že už tak dlouho trvajících nechráněnost soudců může mítí neblahý vliv na jejich povahu a mentalitu“, tamtéž, s.24

⁴¹²⁾ „V zákoně č.295/1924 Sb.z.a n. byla nenadále po šestiletém trvání Nejvyššího soudu, který byl již dávno organizován, rozšířena tzv.doba organizace ... také na Nejvyšší soud, jemuž nebyla dána příležitost, aby se k osnově zákona vyjádřil a jehož někteří členové byli pak skutečně v důsledku tohoto zákona pensionováni.“ Cícha, V.: Deset let Nejvyššího soudu v Brně, Soudcovské listy, roč.1930, s.2

Nezávislost soudců a činnost soudních inspektorů

Jako nepřijatelný způsob zasahování soudní správy do soudcovské nezávislosti byl kritizován též výkon té části služebního dohledu, jenž byl prováděn tzv. soudními inspektory. Obecně sice platila zásada, že tzv. „prohlídky“ soudů, prováděné v rámci výkonu služebního dohledu, nemohou zasahovat do nezávislé rozhodovací činnosti soudů, z publikovaných názorů soudců však vyplývá, že soudci samotní činnost inspektorů chápali jako zásah do svých ústavou zaručených práv. Právní úprava samotná nehovořila o inspektorech, ale o „zmocněncích“ ministerstva spravedlnosti. V praxi však bylo vžité označování těchto úředníků ministerstva spravedlnosti (často se rekrutujících z řad bývalých soudců) jakožto „soudních inspektorů“ a jejich působení bylo vnímáno negativně např. proto, že své zprávy podávali přímo ministerstvu, aniž by o jejich obsahu informovali soudce, jichž se „inspekce“ týkala, nebo alespoň přednosty a presidenty příslušných soudců. Přesto se však informace o jejich zprávách nějakým způsobem dostávaly zpět k soudům a pak bylo s překvapením konstatováno, že faktické provádění inspekcí šlo za zákonný rámec, neboť inspektoři se nezřídka vyjadřovali i ke kvalitě soudcovské rozhodovací činnosti, ba i ke kvalitám soudců samotných.⁴¹³⁾

Oprávnění ministerstva spravedlnosti provádět inspekce u soudů i po přijetí prvního zákona o Nejvyšším soudu ČR (v roce 1918) bylo zpochybňováno, protože tento zákon odebral výkon služebního dohledu ministerstvu a světil ho Nejvyššímu soudu. Nový zákon již po roce tuto novou kompetenci Nejvyššímu soudu odebral, ale zpět ministerstvu ji výslovně nesvětil. Ministerstvo výkon služebního dohledu nadále provádělo s poukazem na ustanovení § 74 zákona o soudní organizaci, nicméně, dle některých názorů, bylo toto ustanovení (byť nikoliv výslovně) zákonem o Nejvyšším soudu z roku 1918 zrušeno. Proto byla zpochybňována existence zákonného podkladu pro vydání výnosu ministerstva spravedlnosti ze 30. prosince 1920, č. 57 Věstníku min. sprav., který upravoval některé otázky služebního dohledu. Ohledně provádění inspekcí u soudů tento výnos sice v některých ustanoveních proklamoval, že soudní inspektor má být rádcem soudců, nikoliv jejich kontrolorem, v jiných ustanoveních výnosu však byl patrný rozpor mezi touto obecnou zásadou a slovním vyjádření pravidel pro provádění inspekce.⁴¹⁴⁾

⁴¹³⁾ „Soudní inspektor stal se karabáčem, který vznášel se nejen nad každým soudcem podřízeným, nýbrž i nad presidenty soudů sborových... Soudní inspektor měl své vlastní direktivy přímo z ministerstva, podával své zprávy též přes hlavy nadřízených presidentů přímo ministerstvu, jeho inspekce rozšířila se na celou soudní agendu, nezastavila se začasť ani před soudcovskou jurisdikcí a zavedla postranní tajnou kvalifikaci (tj. hodnocení – pozn. M.P.) soudců... Ze soudních inspektorů vyvinul se během času nenáviděný typ jakéhosi špicla... a tím si vysvětlíme, proč – a někdy snad i neprávem – objevení se inspektora u soudu vykládáno bylo úmyslem persekučním.“ Krcha, K. : Soudní inspektoři, Soudcovské listy, roč. 1921, s. 5

⁴¹⁴⁾ Ve výnosu bylo např. uvedeno : „Přezkoumávání činnosti soudcovské musí se díti způsobem takovým, aby žádným způsobem samostatnost a neodvislost soudcovského rozhodování nebyla dotčena. Zmocněnec proto nesmí zasahovati do věcí dosud právoplatně neskončených a nesmí vykonávati vliv na soudcovské rozhodování. Věci právoplatně ukončené smí být zkoumány jen po té stránce, zda-li způsob vyřízení odpovídá platným zákonům a nejsou-li v něm průtahy a očividné chyby ve vyřízení, jichž bylo možno řádným použitím zákonů se vyvarovati“. Ustanovení výše uvedeného výnosu citováno dle výše uvedené stati K. Krchy, s. 36.

K. Krcha v citovaném článku poukazoval na skutečnost, že může-li soudní inspektor posuzovat „správnost vyřízení věci“ v souvislosti s „řádným použitím zákonů“, pak je mu fakticky svěřováno právo kritiky soudcovského rozhodování, které přísluší jen nadřízeným instancím (tedy soudům, které rozhodují o opravných prostředcích).⁴¹⁵⁾

VIII. 6 Návrhy na reformu soudnictví v období ČSR

Některé návrhy změn právní úpravy směřující ke zvýšení efektivity soudnictví byly zmíněny na jiných místech této práce, především v oddíle týkajícím se velikosti okresních soudů a soudních okresů a v oddíle pojednávajícím o monokratickém a kolegiálním principu soudního rozhodování. Společným jmenovatelem těchto návrhů, vycházejících především z řad soudců samotných, bylo volání po posílení kompetenci samosoudců u okresních soudů a s tímto požadavkem spjatý návrh na posílení role okresních soudů.

Již v roce 1921 formuluje svou představu o reformě soudnictví *D. Jakubský*. Dle jeho názoru si doba žádá pronikavou reformu soudnictví, protože drobné přesuny kompetencí mezi okresními a sborovými soudy krizi, v níž se soudnictví nachází, nezachrání. Mluví-li o krizi, má na mysli značný nárůst soudní agendy na straně jedné a úbytek soudců na straně druhé, dosavadní změny procesních předpisů pokládá za nedostatečné.⁴¹⁶⁾ Připomíná důvody úzkého vymezení působnosti samosoudců v roce 1850 (tehdy "...se nevědělo, jak se samosoudcové osvědčí..."), a konstatuje, že nyní je na místě uskutečnit zásadu tří civilních instancí tak, že okresní instance - samosoudcovská, by se uplatnila v plném rozsahu v nalézacím (tedy prvostupňovém) řízení, krajská instance - sborová, by byla kompetentní výlučně pro řízení odvolací. Třetí instance - nejvyšší soud, by soustavu tří instancí završoval jako soud revizní. Ponechání podvojnosti první instance pokládá za zbytečné.⁴¹⁷⁾ Logickým závěrem, který z uvedených návrhů vyplývá, je závěr o nadbytečnosti vrchních soudů, jejichž neexistence je podmíněna právě jen dělbou kompetencí první instance mezi soudy okresní a soudy krajské (a zemské).

⁴¹⁵⁾ Krcha, K. : tamtéž, s.36

⁴¹⁶⁾ "Zavedení samosoudců v civilním i trestním řízení u sborových soudů první stolice, snížení počtu votantů, přenesení pozůstalostní agendy na notáře (částečné-pozn.M.P.), zvýšení žalobního punkta u samosoudců ... jsou jen pouhé správký, jimiž se docílí okamžité úlevy, ale celek systematicky nejlepší" s.87 in Jakubský, Reformujte soudy, Soudcovské listy, roč.1921, s.87-88

⁴¹⁷⁾ "...nemá smyslu přikazovat jednu věc samosoudci u okresu, druhou samosoudci u sborového soudu a třetí sborovému soudu samotnému. Proč může rozhodovat samosoudce u okresního soudu ve sporu o rozdělení třeba milionového dědictví, proč může rozhodovat bez omezení výše obnosu ve sporech exekučních a prorogovaných a je vyloučen z rozhodování ze žaloby směnečné, byť by se jednalo o sebemenší obnos?" . Jakubský, tamtéž, s.88.

Toto konstatování platilo v daném okamžiku, posléze bylo rozhodování ve směnečných věcech svěřeno samosoudcům. Autor však, podobně jako jiní kritici nedůslednosti při dělení kompetencí mezi samosoudce a senáty, poukazuje zvolenými příklady na problematičnost snah vést dělicí čáru mezi kompetencí samosoudce a senátu, jde-li o rozhodování v prvním stupni, a navrhuje tudíž svěřit veškeré rozhodování v prvním stupni samosoudci okresního soudu.

Návrhy na přesun veškeré prvostupňové agendy k okresním soudům a s tím související návrhy na zrušení vrchních soudů se v následujících letech opakovaly, z obdobných důvodů, jako Jakubský, je v první polovině dvacátých let učinili též *Arnošt* a *Drápal*.⁴¹⁸⁾

Reformu nejen civilního, ale i trestního soudnictví požadoval *Beck*. Obdobně jako výše zmínění autoři kritizoval limit samosoudcovských věcí v civilních věcech daný cenou předmětu sporu. Zrušení senátního rozhodování v prvním stupni požadoval nejen pro občanskoprávní řízení, ale též pro řízení trestní. Dále navrhoval zásadní zjednodušení vyšetřovacího řízení v trestních věcech tím, že by převážná část dokazování byla prováděna až v hlavním líčení před soudem.⁴¹⁹⁾

K návrhům na svěření rozhodování v prvním stupni výlučně okresním soudům a vyloučení působnosti vrchních soudů v civilním řízení se připojil vrchní soudní rada *Koželoužek*. Poukazoval však na to, že rozhodování o zločinech je nutno ponechat v prvním stupni krajským soudům (u nichž ostatně působí soudy porotní), okresní soudy by rozhodovaly v prvním stupni pouze o přestupcích a o přečinech, takže působnost vrchních soudů jako soudů druhé instance by v trestních věcech musela být zachována.

Své představy o reformě soudnictví promýšlel i za rámec naznačených úvah. Především připomněl, že dosud nebyla důsledně realizována zásada, že samostatný soudce má pouze rozhodovat ve věci samé a pomocný soudce má činit všechny ostatní úkony. Navrhoval, aby samostatným soudcům byly odebrány úkony v řadě nesporných agend, takže pomocným soudcům by byly svěřeny v zásadě všechny věci agendy exekuční, dále vedení pozemkových a železničních knih, jakož i vedení vyhledávání a vyšetřování v trestních věcech.

Poslední sféra jeho úvah o zásadní reformě soudnictví se týkala důsledné realizace zásady, že soudy mají pouze rozhodovat v civilních a trestních věcech a všechny ostatní agendy jim mají být odebrány. Vedení obchodního a společenstevního rejstříku by dle jeho názoru mohlo

⁴¹⁸⁾ *Arnošt, K. : Senát či samosoudce?, Soudcovské listy 1921, s.118-120* Autor polemizoval s názorem ministra spravedlnosti, že kolegiální princip rozhodování lépe ochrání "právní bezpečnost občanstva" slovy : "Ne-li už vždy dříve, tož aspoň za panujících poměrů funkce senátních přisedících nabyla rázu čistě figurálního. K prostudování spisů neb věci se předem pro množství jiné práce a pro spoustu jednání a roků vůbec nedostane, při jednání samém musí dělit svou pozornost mezi věc projednávanou a jiné věci z nedostatku času při tom vyřizované, a je pak při poradě a rozhodování odkázán jen na sdělení předsedovo, event. referentovo", s.120. Protože senátní rozhodování v prvním stupni pokládá z těchto důvodů za ryze formální, připojuje se k Jakubskému s návrhem na svěření veškeré prvostupňové agendy okresním soudům a s návrhem na zrušení vrchních soudů .)

Drápal, F. : Kompetence civilních soudů de lege ferenda, Brtnice u Jihlavy 1924. Drápal navrhoval přesunutí veškeré prvostupňové agendy k okresním soudům, veškeré odvolací agendy ke krajským soudům a zrušení vrchních soudů, které by se tak staly zbytečnými. anotace knihy in *Soudcovské listy*, roč.1925, s.37))

⁴¹⁹⁾ *Beck : Úvaha o úlevě v soudnictví, Soudcovské listy 1922, s.9-10*

být svěřeno obchodním komorám (které ostatně vedou rejstřík ochranných známek) a pozůstalostní řízení by prováděli notáři zcela samostatně (nikoliv jen jako tzv. soudní komisaři). Některé úkony tzv. poručenství by mohly být svěřeny spolkům pečujícím o mládež a soudům by bylo zachováno jen schvalování důležitých úkonů, např. týkajících se jmění. Své úvahy o reformě soudnictví zakončil poukazem na nezbytnost zlepšení materiálního zajištění soudců.⁴²⁰⁾

Z téměř jednotného šiku reformátorů požadujících posílení monokratického principu na úkor kolegiálního se vymykal soudní rada *Růžek*, který jednoznačně uvedl, že se mu vůbec nezamlouvá, že se kolegiální rozhodování postupně odstraňuje. Nesouhlasil ani s navrhovaným úplným převedením prvostupňové agendy v civilních věcech na okresní soudy a zastával názor, že v některých obtížných a náročných věcech je vhodné, aby o nich v prvním stupni rozhodoval senát krajského soudu. Soudní rada *Růžek* nesouhlasil ani s názorem vrchního soudního rady *Koželoužka* ohledně vyvážení některých agend od soudů. Vyslovil pochybnost, zda by se z pohledu veřejných prostředků něco ušetřilo, když je zřejmé, že náklady s těmito agendami spojené vzniknou tak jako tak, eventuálně mohou být ještě vyšší, neboť soudy budou muset řešit opravné prostředky proti rozhodnutím těch orgánů, jimž by ony agendy byly svěřeny, a nezkušenost těchto orgánů bude vyžadovat značné úsilí soudů směřující k nápravě vadných rozhodnutí.⁴²¹⁾

Relativně daleko postoupily představy o změnách v procesních otázkách v souvislosti s přípravou osnovy nové kompetenční normy a nového civilního řádu. *V. Hora* se při přípravě osnovy nového civilního řádu soudního (k jehož přijetí však nedošlo) pokusil sjednotit rakouský a uherský civilní proces, zároveň se pokusil nově upravit některé otázky, jejichž současná právní úprava byla kritizována. V (nerealizovaném) návrhu tak bylo úplně upuštěno od specializovaných horních senátů a navrhováno bylo též téměř úplné zrušení obchodních senátů, jejichž působnost by byla omezena jen na minimální množství případů. V tomto směru tedy autor osnovy respektoval volání praxe po omezení účasti laického prvku v soudním řízení, požadavkům praktiků na zásadní posílení samosoudců na úkor senátů však v návrhu vyhověno nebylo, což se stalo předmětem kritiky. Důvodová zpráva osnovy však poukazovala na údajnou nedůvěru veřejnosti k rozhodování samosoudců. Tomuto tvrzení oponoval *F. Drápal*, který poukazyval na to, že strany samosoudci důvěřují, což je zřejmé např. v manželských sporech, kde nevyužívají možnost projednání věci senátem.⁴²²⁾

Drápal pokládal základní prvek zásadní soudní reformy posílení kompetencí samosoudce a současně posílení kompetencí okresních soudů. Kritisoval stávající dualismus věcné příslušnosti, dělicí kompetence pro rozhodování civilních věcí v prvním stupni mezi okresní a krajské soudy podle relativního kritéria hodnoty sporu, které však nemusí odpovídat faktické obtížnosti sporu.⁴²³⁾

⁴²⁰⁾ *Koželoužek* : Jak pomoci soudnictví, *Soudcovské listy* 1930, s.182-185

⁴²¹⁾ *Růžek*, A : Jak pomoci soudnictví, *Soudcovské listy* 1930, s.222-224

⁴²²⁾ *Drápal*, F. : Osnova civilního procesu, *Právník* 1933, s.137-153 a 174-186

⁴²³⁾ "...často bývá spletitější právnícky i skutkově nepatrná pře, nehledíc k její sociální důležitosti pro chudobného,...než milionový spor, neboť dokládají jej obvykle listiny", *Drápal*, tamtéž, s.148

Poukazoval též na skutečnost, že již podle stávající právní úpravy bylo 75% sporů u krajských soudů rozhodnuto samosoudcovsky, není tedy důvodu nesvěřit samosoudci veškeré nalézací řízení v prvním stupni a přesunout je tudíž k okresním soudům.⁴²⁴⁾ Podle jeho názoru se naopak senát svou podstatou hodí pro řízení opravné (odvolací a dovolací), jehož účelem je kontrola správnosti prvostupňového rozhodnutí. V této souvislosti poukázal na staletou zkušenost Anglie se samosoudcovským rozhodováním v první stolici a zjevné tendence i v kontinentální Evropě, z nichž je patrné posilování samosoudcovského rozhodování v prvním stupni (např. Francie, Belgie, Maďarsko a Německo).⁴²⁵⁾ Zároveň zdůraznil, že se svým názorem není osamocen, ale že jej, mimo dalších autorů, vyslovily i významné společenské instituce.⁴²⁶⁾

Pro posílení monokratického principu v rozhodování soudů hovoří, dle Drápala, též následná úspora přísedících soudců, tzv. votantů, jejichž uvolněná kapacita by byla lépe využitelná jinak.⁴²⁷⁾

Další Drápalovy reformní představy spočívají ve sloučení několika soudních okresů tak, aby se politické okresy územně shodovaly s okresy soudními, vedle dalších návrhů, které se týkaly pravidel soudního řízení, požadoval též zrušení pracovních soudů, které se dle jeho názoru neosvědčily.⁴²⁸⁾

Z uvedeného přehledu názorů na to, které prvky soudnictví vyžadují reformu, je zřejmé, že problémy byly identifikovány již v prvních letech republiky, následně byly diskutovány, dílčími novelami zmírňovány, zásadní reformou však řešeny nebyly.

⁴²⁴⁾ Dle jeho názoru senát nepřináší v nalézacím řízení žádné výhody, neboť "...soudce v první stolici má shromáždit procesní materiál a rozhodnout o něm, k čemuž je vhodný jediný soudce, ne sbor soudců... soudci si nepomáhají při sbírání látky, ale naopak si překážejí, ztěžují a zmnožují práci"., Drápal, tamtéž, s.142

⁴²⁵⁾ Drápal, tamtéž, s.148

⁴²⁶⁾ Návrh na svěření civilního řízení v prvním stupni výlučně okresním soudům byl formulován např. v "dobrém zdání" Ústředny obchodních komor k návrhu jedné z novel civilního soudního řádu z roku 1927 či v dokumentech ze III. sjezdu čs. právníků v roce 1930. Drápal, tamtéž, s.141

⁴²⁷⁾ V této souvislosti uvádí, že specifická forma činnosti (či spíše nečinnosti) votantů při jednáních senátů vedla k tomu, že byli již v Rakousku označováni jako "Beischläfer"(místo "Beisitzer"). Drápal, tamtéž, s.142.

⁴²⁸⁾ Drápal, tamtéž, s.181

IX. SOUDNICTVÍ VE SVĚTLE DOBOVÝCH NÁROKŮ NA VÝKON SOUDNÍ MOCI

IX. 1 Mezníky vývoje soudní soustavy

Soustavu obecných (tzv. řádných) soudů, vykonávající soudnictví civilní i trestní, ustavenou po roce 1848, tvořily soudy okresní a soudy sborové. Ve vývoji nové soudní organizace můžeme vysledovat následující základní etapy : *období přípravy vzniku nové soudní soustavy*, v němž nadále (dočasně, do aktivace nových soudů) působí soudy doby předbřeznové (zejména soudy vrchnostenské a magistrátní). Toto období končí dnem 30.6.1850, neboť od 1.7.1850 se stávají účinnými právní normy nové soudní organizace.

Následuje *krátké období účinnosti nové soudní organizace*, v němž se současně postupně utváří zárodky reformované soudní organizace „bachovského“ období. Z „předbřeznového“ období přežívá jen několik soudních orgánů : zejm. soud nejvyššího maršálka a soudy důchodkové. Již v průběhu roku 1852 probíhají přípravy podstatných změn soudní organizace a v první polovině roku 1855 vstupuje v účinnost „*bachovská soudní reforma*“, jejíž typické prvky jsou v souvislosti s obnovením ústavnosti odstraňovány v několika krocích. Prvním z těchto kroků je *ústavní zákon o moci soudcovské z roku 1867*, druhým je zákon o zřízení okresních soudů z roku následujícího, ukončující činnost smíšených okresních úřadů a odstraňující tak jeden z charakteristických znaků bachovského období (spojení výkonu veřejné správy a soudnictví na okresní úrovni), a druhým krokem je nový trestní řád z roku 1873.

Další významnou etapou je druhá polovina devadesátých let 19. století, v níž se utváří nová, dne 1.ledna 1898 v účinnost vstupující, soustava procesních předpisů, jež se týkají jednak soudní organizace, jednak civilního procesu. V mezidobí, tedy v letech 1867 – 1897, vzniká řada významných článků soudní soustavy : Říšský soud (v roce 1867), živnostenské soudy (v roce 1869), správní soud (v roce 1875), burzovní rozhodčí soudy a jiné. Devadesátá léta jsou obdobím vzniku řady rozhodčích soudů.

Datum 1.1.1898, tedy datum účinnosti nového zákona o soudní organizaci a dalších právních norem (zejm. jurisdikční normy a civilního řádu soudního), je, zejména pro civilní soudnictví, zásadnějším datem, než *datum 28.10.1918*. Obdobně je pro trestní soudnictví podstatnějším datem 1.1.1874, tedy datum účinnosti nového trestního řádu. Vznik republiky je významný tehdy, je-li pozornost věnována soudům veřejného práva. Pro soudy soukromého práva a pro obecné (řádné) trestní soudy není, v důsledku recepce rakouské soudní organizace novým státním útvarem, toto datum samo o sobě zásadním mezníkem. Soudní soustava byly v období republiky jen dotvářena (nově jsou zřízeny Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vznikají dva nové krajské soudy, a nově je organizováno soudnictví v Praze) nikoliv zásadně měněna.

Otázka, která se v souvislosti s vývojem soudní soustavy nabízí, zní : odpovídala organizace soudní soustavy úkolům, s nimiž bylo soudnictví ve sledovaném období konfrontováno ?

Odpověď je vhodné hledat v dobové reflexi problémů soudnictví, o níž bylo pojednáno zejména v předchozí části této práce. Hledáme-li odpověď v takto vymezených mezích,

můžeme konstatovat, že uspořádání soudní soustavy bylo v zásadě vyhovující až do zániku Rakouska-Uherska. Vznik nového státního útvaru a nové poválečné poměry nastolily otázku soudní reformy a jejího rozsahu. Potřeba reformy byla silně vnímána zejména v oblasti vymezení kompetencí jednotlivých stupňů soudní soustavy. Zásadní zásahy do soudní soustavy navrhovány nebyly (snad jen s výjimkou některých návrhů na zrušení vrchních soudů) patrně proto, že soudní soustava tvoří jen organizační rámec, který sice výkon soudní moci do určité míry limituje, z hlediska jeho efektivity jsou však podstatnější otázky jiné.

Z přehledu dobových požadavků na soudní reformu vyplývá, že limity efektivity soudnictví byly spatřovány 1) ve způsobu dělby práce mezi jednotlivými stupni soudní soustavy (tj. zejména v právní úpravě věcné a funkční příslušnosti soudů) a ve způsobu dělby práce mezi samosoudce a senáty, 2) ve velikosti soudních okresů a okresních soudů a v obsazení okresních soudů a 3) ve formálních a materiálních zárukách nezávislosti soudců.

IX. 2 Změny věcné příslušnosti soudů a oslabování senátního principu soudního rozhodování

Sledujeme-li vývoj úpravy věcné příslušnosti soudů jednotlivých stupňů, zjistíme, že problémem, který se nedařilo uspokojivě vyřešit, byla otázka dělby kompetencí mezi okresními soudy a sborovými soudy první stolice při rozhodování v prvním stupni a to konkrétně v řízení ve sporech občanskoprávních (tedy v civilním řízení sporném). Řešení této otázky v nesporném civilním řízení tolik otazníků nevyvolávalo, potřeby doby si průběžně vyžadovaly postupný přesun stále rozsáhlejší části nesporné agendy řešené v prvním stupni od krajských (a zemských) soudů k soudům okresním, legislativa na dobové potřeby reagovala a diskuse se vedla jen o některých detailech právní úpravy. Dělbá kompetencí mezi soudy okresní a krajské (zemské) v trestních věcech nebyla v období monarchie vnímána jako problematičtá, což platilo v zásadě i v období republiky, byť se postupně objevovaly hlasy požadující posílení kompetencí okresních soudů

Hlavní výhodou právní úpravy *věcné příslušnosti v trestních věcech* (ve srovnání s úpravou této otázky v občanském sporném i nesporném řízení) byla její jednoduchost. Zásada, že o přestupcích rozhodují v prvním stupni okresní soudy a o přečinech a zločinech soudy krajské (a zemské) byla natolik „vžitá“, že předmětem reformních návrhů za trvání monarchie nebyla vůbec a za republiky jen v míře velmi omezené. Dlouhodobá nezpochybnitelnost role sborových soudů v prvním stupni trestního řízení byla dána zejména tím, že významná část trestněprávních deliktů náležela před soudy porotní, které působily jen při soudech krajských (a zemských). Teprve pochybnosti o smysluplnosti porot v trestním řízení, které se objevily až za republiky, otevřely prostor pro první úvahy o rozšíření prvostupňové agendy okresních soudů v trestních věcech. I tak však zmíněné návrhy (vycházející zejména z řad soudců) zůstaly jen v rovině teoretických úvah (o nichž bylo pojednáno v předchozí části) a reálný dopad na soudní praxi neměly.

Pro trestní řízení (obdobně jako pro řízení civilní) byl příznačný důraz na kolegiální (senátní) princip rozhodování, okruh věcí, o nichž rozhodoval samosoudce, byl původně

poměrně úzký, tj. vyplýval z principu, že samosoudcovsky rozhodují pouze okresní soudy. Výrazné oslabení kolegiálního principu v rozhodování sborových soudů první stolice bylo reakcí na aktuální dobové potřeby po převratu v roce 1918. Novely trestních předpisů z let 1919 a 1920 (s předpokladem, že jde o opatření dočasné) omezily počty členů senátů krajských (zemských) a vrchních soudů a zavedly samosoudcovské rozhodování v prvním stupni (byť v poměrně malém rozsahu) i u soudů sborových.

Vývoj právní úpravy v občanskoprávních věcech byl složitější, neboť historická „zátěž“ řady specifík rozsáhlé hmotněprávní právní úpravy se odrážela i ve složité a nepřehledné konstrukci kompetenčních norem. Zásadní změnu v úpravě pravidel věcné příslušnosti ve spomém civilním řízení, spočívající v jejich výrazném zjednodušení, představovalo přijetí nové kompetenční normy, účinné od 1.1.1898. Především byla opuštěna komplikovaná úprava rozhodování sborových soudů první instance v "užším" a "širším" okruhu, jejímž důsledkem bylo to, že nahodilá okolnost, zda žalovaný bydlí v sídle soudu sborového či na venkově, rozhodovala o tom, zda byl k rozhodnutí příslušný soud okresní nebo sborový soud první stolice. Cílem bylo nečinit tuto nahodilou okolnost rozhodnou pro řešení otázky příslušnosti mezi zmíněnými soudy a naopak důsledně zavést hledisko objektivní. Záměrem zákonodárce bylo rozdělit působnost okresních soudů a sborových soudů první stolice tak, aby okresní soudy byly příslušné pro věci sice menší hodnoty, zároveň však pro věci, u nichž je žádoucí, aby byly vyřízeny co nejrychleji a v místě, které je účastníkům řízení co nejméně vzdáleno. Logickým důsledkem realizace těchto požadavků byl jednak limit ceny předmětu řízení, jednak zachování malých soudních okresů, které vznikly historicky (na půdorysu někdejších vrchnostenských soudů).

Byla-li nová úprava věcné příslušnosti soudů v civilním řízení, účinná od 1.1.1898, bezesporu jednodušší a již tím kvalitnější, než komplikovaná předchozí právní úprava, ukázala praxe poměrně brzy, že i nové procesní předpisy kladou značné nároky na počty soudců. Důraz na kolegiální princip v rozhodování a jemu odpovídající složení senátů sborových soudů (obsazených pěti a více soudci) vyvolaly střet mezi teoretickými principy, na nichž byly nové procesní předpisy budovány, a praktickými potřebami měnících se poměrů, pro něž byl příznačný trvalý růst soudní agendy. První legislativní reakcí na požadavky doby byl tzv. zákon o soudních úlevách z roku 1914, který přinesl první korekci dominujícího kolegiálního principu rozhodování spočívající v zavedení samosoudcovského rozhodování (zatím značně omezeného) u sborových soudů první stolice.

Vznik nového státního útvaru přinesl další nároky na personální obsazení soudů. Počet soudců dramaticky poklesl jednak v důsledku jejich odchodu (zejména do advokacie) vyvolaného zásadním oslabením jejich materiálního zabezpečení (šlo o důsledky inflace, která znehodnotila platy soudců), jednak vzhledem k nutnosti naplnit stavy soudců na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Poválečná inflace způsobila rovněž dramatický nárůst agendy sborových soudů, protože limit jejich věcné příslušnosti zůstal několik let nominálně stejný, fakticky se však desetkrát až dvanáctkrát snížil (výše inflace byla odhadována, ve srovnání s dobou předválečnou, na více než tisíc procent). Již v roce 1921 byla sice hranice věcné příslušnosti zvýšena na 5.000,- Kč, nicméně toto zvýšení neodpovídalo výši inflace, takže i po tomto zvýšení byla faktická hranice věcné příslušnosti okresních soudů ve srovnání

s předválečným stavem pouze poloviční.⁴²⁹⁾

Akutní nedostatek soudců vedl k dalším novelisacím procesních předpisů (zejm. v letech 1923 a 1936), jež spočívaly zejm. v rozšiřování kompetencí samosoudců a snižování počtů soudců v senátech sborových soudů. Tyto novelisace však měly charakter improvisací, které bez důkladnější přípravy reagovaly (vždy se zpožděním a vždy nedostatečně) na neustálý růst soudní agendy. Stále silněji artikulované požadavky na přesun veškeré prvostupňové agendy k okresním soudům a na zvětšení soudních okresů na úroveň okresů politických nebyly akceptovány dokonce ani v rovině příprav nových procesních předpisů (k jejichž přijetí ostatně stejně nedošlo).

IX. 3 Limity efektivního výkonu soudní moci

Výše pojmenované znaky všech legislativních snah v období republiky, tedy improvisovaný charakter novelisací kompetenčních norem v civilním řízení sporném a (původně jen jako přechodné opatření koncipované) oslabení senátního principu rozhodování v trestním i civilním řízení, neplynuly jen z ideové neujasněnosti opatření, jejichž rychlé přijetí si vynucoval zejména trvalý růst soudní agendy, ale byly podmíněny zejména základním limitem všech přesunů kompetencí mezi soudy okresními a krajskými (zemskými), totiž velikostí soudních okresů a s ním souvisejícího personálního vybavení okresních soudů. Zásadní posílení kompetencí okresních soudů nebylo možné bez posílení jejich personálního obsazení a bez podstatného zvětšení soudních okresů. K takto zásadní změně (čili skutečné reformě) však chyběla nejen tzv. politická vůle, ale patrně zejména finanční prostředky. Přitom bylo možné přepokládat že počáteční výdaje by byly vyváženy úsporami spočívajícími v redukci nákladů na provoz a údržbu velkého množství budov (či pronajatých prostor), v nichž malé okresní soudy působily.

Bylo-li na jiném místě řečeno, že malé soudní okresy vznikly na půdorysu někdejších obvodů vrchnostenských soudů, je třeba toto konstatování upřesnit v tom smyslu, že hranice obvodů někdejších vrchnostenských soudů měly být brány na zřetel (jako jedno z hlavních kritérií) při utváření soudních okresů v letech 1848-1850. Uvedené znamenalo, že takto historicky vzniklé obvody neměly být bez vážných důvodů děleny mezi dva či více soudních okresů, ale naopak, bylo-li to možné, měly být spojovány do jednoho soudního okresu. Výsledkem práce tzv. uvozovacích komisí byl vznik 310 soudních okresů (210 v Čechách a 100 na Moravě a ve Slezsku). Zdá-li se tento počet vysoký (a byl-li za vysoký v době

⁴²⁹⁾ Výší inflace vyvolané válkou a stanovení hranice věcné příslušnosti mezi soudy okresními a sborovými soudy první stolice na částku 5.000,- Kč se zabýval např. rada zemského soudu K. Krcha. Ten vycházel z veřejně publikovaného odhadu ministra Engliše, který ocenil průměrné zdražení zboží po válce na 1200% předválečných cen. Vzhledem k tomu se poválečných 5.000 K rovnalo pouhým 425 K předválečným. Měla-li být zachována přibližně stejná výše hranice věcné příslušnosti, pak by měla činit nikoliv pět, ale nejméně deset tisíc korun (do roku 1921 platila úprava účinná od 1.1.1898, kdy šlo o hranici 500 zl., t.j. 1.000 K) Krcha, K. : Úleva soudům ? Soudcovské listy, ročník 1921, s.59-60

republiky pokládán) je na místě podotknout, že počet někdejších vrchnostenských soudů byl téměř pětinasobný.⁴³⁰⁾

Nová soudní organisace (z let 1848-1850) tedy přinesla zásadní redukci počtu územních obvodů soudů, postupem času se však tato redukce ukázala být již nedostatečnou. Počet soudních okresů se nejen nezmenšoval, nýbrž dokonce mírně narůstal (v roce 1918 již bylo soudních okresů 339).

Předmětem kritiky z řad soudců samotných bylo zejména to, že malé okresní soudy neumožňovaly specializaci soudců okresních soudů na jednotlivé agendy. Procesní právní předpisy sice specializaci přepokládaly, při obsazení okresních soudů zpravidla jen několika soudci (a mnohdy soudcem jediným), však její reálné zajištění nebylo možné. Vedle tohoto nežádoucího efektu snižovala výkon soudnictví i skutečnost, že časově náročná agenda spojená s chodem a údržbou velkého množství budov malých okresních soudů spočívala na bedrech jejich přednostů. Byl-li by počet okresních soudů snížen, odpadla by nutnost výkonu této agendy u významného počtu okresních soudců.

Malé soudní okresy a tudíž i malé okresní soudy se však ukázaly být omezujícím faktorem efektivity soudnictví zejména proto, že jejich „kapacita“ neumožňovala zásadní přesun prvostupňové soudní agendy z krajských soudů na soudy okresní. Vzhledem k reálnému snížení limitu věcné příslušnosti v civilním sporném řízení, tedy ceny předmětu řízení, na polovinu (ve srovnání s předválečným stavem) došlo naopak k tomu, že se významná část civilní sporné agendy přesunula ke krajským soudům. Důsledek se dostavil rychle. Svou agendu nezvládaly v přiměřené době vyřizovat nejen soudy okresní, ale ani soudy sborové.⁴³¹⁾

⁴³⁰⁾ V roce 1848 působilo pouze v Čechách (tj. bez Moravy a Slezska) 983 vrchnostenských samosoudcovských soudů s úplnou civilní jurisdikcí. Vedle těchto soudů působilo dále, jako místní soudy, 217 magistrátů.

⁴³¹⁾ Přetížení soudů v období republiky je zjevné již z pouhého porovnání množství agendy, kterou musely zvládnout (již ve dvacátých letech dvacátého století vzrostl počet projednávaných věcí v některých agendách o více než 200% ve srovnání s předválečným stavem) s počtem soudců, kteří u soudů působili (v prvních poválečných letech výrazně poklesl a po té se jen nepatrně zvýšil).

Tak např. v roce 1912 byl počet systemizovaných soudcovských míst 1.088 v Čechách a 543 na Moravě a ve Slezsku, v roce 1929 činil počet těchto míst v Čechách 1.157 a na Moravě a ve Slezsku 554. Faktické počty soudců byly však jiné, zatímco v roce 1912 přesahovaly počet systemizovaných míst v českých zemích o 150, v roce 1929 nebyly systemizované stavy naplněné, takže fakticky působilo v roce 1929 v českých zemích o 160 soudců méně než v roce 1912. (Počet obyvatel v českých zemích byl ve srovnávaných letech prakticky stejný, kolem 10 a půl milionu). Viz Brožovský, V.: Zatížení soudů a jejich výkonnost ve světle statistiky, SL 1931, s.6-9

Nárůstu „nápadů“ nových věcí soudy sice částečně čelily zvýšeným úsilím (počty skončených věcí rovněž rostly o desítky procent), to ale nestačilo. Bylo-li v roce 1912 pravidlem, že soudy končily kalendářní rok prakticky bez nedodělků, v roce 1929 činily nedodělky až polovinu ročního „nápadu“ civilních věcí a až třetinu trestních věcí. Viz Brožovský, V., tamtéž

Z uvedeného vyplývá, že přetížení tedy byly jak soudy okresní, tak soudy sborové, včetně obou soudů nejvyšších. Žádný z článků soudní soustavy nebyl schopen zvládnout dramatický nárůst soudní agendy, z hlediska nároků na rychlost řízení soudnictví republiky evidentně selhávalo.

IX. 4 Soudci nebo úředníci ?

O právním vymezení postavení soudců bylo pojednáno v třetí části této práce. Pokusíme-li se o srovnání faktického postavení soudců v období monarchie a v období republiky, dojdeme ke zjištění, že v období republiky doznalo řady změn, kupodivu však k horšímu. Podporu tohoto předem vysloveného závěru lze nalézt zejména v řadě příspěvků otištěných v Soudcovských listech. Nelze sice přehlédnout, že šlo o list vydávaný stavovskou organizací soudců (Svazem československých soudců), jehož přispěvateli byli zejména soudci, takže v otázkách týkajících se jich samotných je jistě na místě vážit jejich osobní zainteresovanost, nicméně váhu jejich argumentů výrazně zvyšuje odkaz na dobovou právní úpravu samotnou.

Prvotním východiskem následující úvahy musí být vymezení mantinelů, v nichž se bude pohybovat. Aby bylo srovnáváno srovnatelné, bude limitem předmětu srovnání pouze období konstituční monarchie. Nebude totiž patrně sporu o tom, že v období neoabsolutismu bylo postavení soudců v řadě aspektů horší, než v období republiky. Jakkoliv se toto konstatování může zdát banální, pokládám je za samozřejmé jen s ohledem na předpokládatelné asociace, které samotný pojem absolutismus navozuje. Již v první části této práce však bylo poukázáno na skutečnost, že princip soudcovské nezávislosti byl uznáván i v období neoabsolutismu.⁴³²⁾

Postavení soudců v tomto („bachovském“) období bylo oslabeno zejména pokud se týče právní úpravy jejich disciplinární odpovědnosti. Právní úprava disciplinární odpovědnosti soudců však nemůže být východiskem shora avisovaného srovnání, neboť ve srovnávaných obdobích (tj. v období obnovení ústavnosti a v období republiky) byla stejná. V zásadě shodná (co do obsahu) byla též ústavně-právní úprava nesaditelnosti (či neodvolatelnosti) a nepřeložitelnosti soudců (což je zřejmé z příslušných ustanoveních základního zákona o moci soudcovské z roku 1867 a ústavy z roku 1920), praxe, co do využívání ústavní možnosti dočasně nesaditelnost a nepřeložitelnost soudců zákonem pozastavit, se však lišila.

Zatímco v období konstituční monarchie byly obě základní záruky soudcovské nezávislosti pozastaveny jen na 18 měsíců do nesaditelnosti a na 30 měsíců co do nepřeložitelnosti, tedy na dobu nezbytně nutnou k provedení výrazných zásahů do soudní organizace, jež byly nezbytné v souvislosti se zásadními změnami procesních předpisů v devadesátých letech devatenáctého století, v období republiky se tak stalo na dobu osmi let, přičemž potřeba, která toto opatření vyvolala, nebyla dána přijetím nových procesních předpisů (ty zůstaly bez významných změn), nýbrž neschopností ministerstva spravedlnosti reagovat na nedostatek soudců vyvolaný nezbytností obsadit zejména místa soudců na Slovenska na Podkarpatské Rusi. O tom, jak byla tato situace reflektována v soudcovském stavu bylo pojednáno v předchozí části.

⁴³²⁾ Tím nemá být řečeno, že soudcovská nezávislost byla v Bachovském období fakticky bezpodmínečně respektována. O tom, zda docházelo k excesům, event. k jakým a v jaké míře, jsem v literatuře konkrétní zmínky nenalezl.

Vedle formálních záruk soudcovské nezávislosti existují ovšem též záruky materiální. K nim patří, jak je obecně uznáváno, zejména přiměřený plat. Zhoršené finanční ohodnocení soudců v době republiky oproti stavu za monarchie je jistě třeba chápat v širším kontextu. Pokles reálné výše platů způsobený tím, že jejich nominální zvýšení nepokrylo válečnou a zejména poválečnou inflaci, je jevem společným pro všechny státní zaměstnance, na samotném faktu, že i v tomto aspektu se postavení soudců zhoršilo, se však nic nemění.

Srovnáním faktické realizace základních formálních a materiálních záruk soudcovské nezávislosti se hodnocení vývoje postavení soudců pochopitelně nevyčerpává. Zhoršení postavení soudců v době republiky spatřuji též v poklesu jejich autority ve veřejnosti (o příčinách bylo pojednáno v oddílu VIII.3) a v celkovém zhoršení jejich pracovních podmínek (o nárůstu agendy, nenaplněných stavech soudců a o jejich přetížení bylo pojednáno v oddílech VIII.1 a VIII.6)

Dalším významným aspektem postavení soudce jsou pravidla upravující jeho místo uvnitř soudcovského stavu. Bylo-li pro období monarchie z tohoto hlediska příznačné hierarchické vnitřní uspořádání soudcovského stavu, pak nezbyvá než s jistým překvapením konstatovat, že republika na tomto stavu nic zásadně nezměnila. Zrušení tzv. hodnostních tříd bylo změnou jen kosmetickou, protože soudcovská hierarchie byla zachována v jednotlivých stupních funkčního služného. Jak jinak, než jako projev systému téměř kastovního, lze vnímat mnohastupňové odlišení podoby soudcovských talárů? Pravda, k dílčím posunům za republiky došlo. Počet stupňů, v nichž se podoba talárů lišila, byl snížen ze šesti na čtyři, a byly zrušeny služební stejnokroje.

O tom, že v soudcovském stavu byla většinou pocíťována nepatřičnost vnějšího zdůrazňování významu toho, na kterém stupínku úřednický pojímaného služebního žebříčku se ten který soudce nachází, zřetelně vypovídá poměr, který zaujala stavovská organizace, sdružující většinu soudců, k problematice úředních titulů. Většinový názor soudců však respektován nebyl a nové tituly, zavedené v roce 1928, se tak výrazně podobaly titulům starým.

IX. 5 O vztahu moci výkonné a moci soudní

Všechny právě zmíněné vnější formy úřednický chápané soudcovské kariery (nebo-li, příznačně řečeno, služebního postupu) jsou jen jednou stránkou, v níž se projevuje určitý způsob organizace soudnictví, způsob, který zůstal nejen co do své podstaty, ale i co do řady svých vnějších forem nezměněn po celé období, jež bylo předmětem této práce. Pro tento přístup je příznačné formální deklarování soudnictví jako nezávislé složky státu, nikoliv však reálné akceptování soudnictví jakožto formy organizace soudní moci, jejíž poměr k moci výkonné je zcela rovnocenný.⁴³³⁾

⁴³³⁾ Výše uvedené konstatování by rozhodně nemělo být chápáno jako výsledek ahistorického srovnávání stavu ve sledovaném období se stavem současným. Ostatně, zejména s přihlédnutím k některým posledním novotám v „soudcovském právu“, lze úspěšně pochybovat o tom, že by takové srovnání (např. některých podstatných prvků úpravy postavení soudců) vyznělo ve prospěch současné platné právní úpravy.

Charakteristickým projevem tohoto přístupu je postavení soudce ve vztahu k soudní správě. Soudce je sice nezávislým, ale jen co do své rozhodovací činnosti, veškerý jeho další karierní postup je, tak jako v případě státního úředníka, v rukou státní správy. Ostatně soudce je (tak zní jeho označení) soudcovským úředníkem a na tomto jeho označení není shledáváno (alespoň v období monarchie) nic nepatřičného. Jaké byly důvody tohoto stavu a proč v období republiky nedošlo k zásadním změnám?

Předně je vhodné připomenout, že značná míra shody mezi stavem v období monarchie a stavem v období republiky byla dána samotným faktem převzetí stávající právní úpravy. Toto připomenutí má však svou relevanci jen pro období popřevratové, nijak však nevysvětluje, proč ke změnám nedošlo později. Odpověď na položenou otázku je třeba hledat jednak ve společensko-politických poměrech doby, v níž se nová organizace soudnictví rodila, jednak v poměrech, v nichž dále působila. Kroky výkonné (tj. vládní) moci po roce 1848 nebyly vedeny (jako např. v dobách josefinských) cílevědomým záměrem osvíceného panovníka, nýbrž byly vynucovány politicky aktivními společenskými skupinami. Ústavní rámec, který byl takto konstituován, pak bylo třeba naplnit ústavně konformním zákonným obsahem, požadavek sebevědomé justice však nebyl v té době společensky aktivními silami formulován. V tomto ohledu se situace nezměnila ani po roce 1918, tedy nezměnila se v tom, že takový požadavek nebyl formulován nikým jiným, než právě jen soudcovským stavem, a to ještě ne dostatečně důrazně.

Předběžný závěr, že přístup výkonné (vládní) moci k moci soudní byl v celém sledovaném období (vyjma období neoabsolutismu) v zásadě stejný (resp., ve výše naznačených aspektech, byl v období monarchie dokonce vstřícnější), byl již vysloven výše. Důvod tohoto stavu (či spíše zpětného vývoje) spatřuji v tom, že ambicí výkonné moci v celém sledovaném období nebylo konstituovat soudní moc takovým způsobem, aby postavení moci výkonné a moci soudní bylo rovnocenné. Ambice, kterou výkonná moc (ať již v monarchii, nebo v republice) ohledně atributů postavení soudní moci měla, nikdy nepřesahovala snahu pouze formálně respektovat ústavní rámec, jenž byl soudní moci dán. To, že v realizaci soudcovské nezávislosti dospěla republika co do jejích formálních i materiálních záruk pod standard monarchie, je snad jen náhodným paradoxem. Nebo náhodným není?

Literatura

I.

Komentované texty právních předpisů

Bělský, V. : Soudní řízení civilní – Přehledná sbírka všech zákonů, dvorských i komorních dekretů, císařských a ministerských nařízení, výnosů a patentů, spadajících do oboru soudního řízení civilního, doplněná nejdůležitějšími rozhodnutími nejvyššího soudu, část I., Soustava a zařízení soudů, Praha 1887

Hartmann, A. : Předpisy o soudech, jejich organizaci a soudnictví, Praha 1933

Hartmann, A. : Předpisy o soudech, jejich organizaci a soudnictví. Dodatky ke dni 31.12.1937, Praha 1938

Hartmann, A. : Jednací řády soudů a státních zastupitelství, díl I,II, Praha 1927

Kallab, J., Herrnritt, V. : Trestní řád československý a předpisy jej doplňující, Praha 1931

Nová jurisdikční norma a civilní řád soudní, vydal Bursík a Kohout, Praha (autor a rok vydání neuveden)

Poláček, F., Dušek, J., Lelek, L., Holubec, L., Přichystal, V. : Československé trestní zákony, Praha 1947

Rouček, F., Sedláček, J. a kol. : Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, díl II., Praha 1935

Schrotz, K., Jurášek, S. : Procesní zákony platné v zemi české a moravskoslezské, Praha 1934

Schrotz, K., Jurášek, S. : Změny a doplňky k procesním zákonům, exekučnímu řádu, řádu konkursnímu, vyrovnávacímu a odpůřčímu a soudnímu řízení nespornému, Praha 1938

II.

Adamová, K., Riegrová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Šouša, J. : Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938, Praha 2005

Benda, E. a kol. : Praktický advokát, díly I a II, vydal F. Stmadel a spol. v Praze (rok vydání neuveden)

Bičovský, J. : Soudce v taláru i bez taláru, Praha 1994

Bílý, J.L. : Právní dějiny na území České republiky, Praha 2003

Havelka, F. : Služební právo státních úředníků a zřizenců, Praha 1937

Hartmann, A. : Služba u okresních soudů, Mladá Boleslav 1902

Hora, V. : Rukověť k přednáškám o civilním právu procesním. Nauka o organizaci a příslušnosti soudní, Praha 1920

Hora, V. : Československé civilní právo procesní, díl I., Praha 1926

Janák, J., Hledíková, Z., Dobeš, J. : Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, Praha 2005

Kadlec, K. : Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, Praha 1928

Kapras, J. : Přehled právních dějin zemí české koruny, Praha 1935

Malý, K. : České právo v minulosti, Praha 1995

Malý, K., Sivák, F. : Dějiny státu a práva v Československu, 1. díl - do roku 1918, Praha 1988

- Miřička, A. : Trestní právo procesní, Praha 1932
- Moravec, J. : Mince Františka Josefa I. a Karla I., Praha 1990
- Nečas, J. : Vzorce protokolů, rozsudků a výměrů soudních k řízení spornému i nespornému, Praha 1892
- Ott, E. : Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, díl I., Praha 1897
- Pantůček, F. : Organizace a příslušnost soudní dle nových zákonů procesních, Praha 1897
- Polišenský, J. : Minulost našeho státu v dokumentech, Praha 1971
- Pražák, J. : Rakouské právo správní, díl I., Praha 1905
- Pražák, J. : Rakouské právo veřejné, díl I., Praha 1902
- Rieger, B. : Náš ústavní vývoj od r. 1848, Praha 1898
- Rieger, B. : Říšské dějiny Rakouské (dějiny státního vývoje a veřejného práva), Praha 1912
- Schelleová, I., Schelle, K. a kol. : Soudnictví (historie, současnost, perspektivy), Praha 2004
- Schelle, K. : Organizace československého státu v meziválečném období, Praha 2006
- Sked, A. : Úpadek a pád habsburské říše, Praha 1995
- Skřejpek, M. a kol. : Právní stav a právní profese v minulosti, Praha 2007
- Storch, F. : Řízení trestní rakouské, díl I. Praha 1887
- Šolle, V. : Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích I,II, Sborník archivních prací roč. XVIII, Praha 1968 a roč. XXI, Praha 1971
- Štajgr, F. : Zásady civilního soudního řízení, Praha 1946
- Vaněček, V. : Dějiny státu a práva v Československu, Praha, 1975
- Weyr, F. : Paměti, díl I., Brno 1999

III.

Právník

(časopis věnovaný vědě právní i státní, vydávaný Právníckou Jednotou v Praze)

- Bělohlávek, J. : Devalvace peněz ?, Právník, 1919, s.108-110
- Bohuslav, Dr., Joachim, Dr. : Zpráva o schůzi Právnícké Jednoty konané k přednášce V.Hory "Poznámky k zákonům ze dne 2.listopadu 1918, č.3,4 a 5 o kompetenčních konfliktech a o nejvyšším soudě" dne 5. prosince 1918 a 9. a 16.ledna 1919, Právník 1919, s. 75-103
- Drápal, F. : Osnova civilního procesu, Právník 1933, s.137-153 a 174-186
- Flieder, K. : Další rozličné otázky z nového řízení soudního, Právník 1900, s.679-695
- Flieder, K. : Další rozličné otázky z nového řízení soudního, Právník 1901, s.585-601 a 621-640
- Hartmann, A. : Potřeba soudců pro Slovensko, Právník 1919, s.175-176
- Hora, V. : Na prahu nové doby, Právník 1919, s.1-6
- Chalupa, A. : Nový zákon o ochraně cti a kmetské soudy, Právník 1933, s.548-552
- Lacina : Ještě pro jednotný název soudcovský, Právník 1919, s.173-174

- Lošan, F.: Některé příspěvky o příslušnosti soudů živnostenských, Právník 1901, s. 252-254
- Lošan, F. : O objemu pravomoci nových soudů živnostenských, Právník 1901, s.399-403
- Nečas, J. : Největší záhada řízení trestního, Právník 1901, s.773-775
- rubrika "denník"(autor neuveden) : Nový řád soudcovských zkoušek, Právník 1900, s.785 a 821-822
- rubrika "denník"(autor neuveden) : Nejvyšší soudní a kasační dvůr československý, Právník 1919, s.419
- rubrika "denník"(autor neuveden) : Nový zákon o nejvyšším soudě, Právník 1919, s.202-203
- rubrika "denník"(autor neuveden) : Soudnictví v republice, Právník 1919, s.379-381
- rubrika "denník"(autor neuveden) : Útěk ze služby státní, Právník 1920, s.37 a 69
- rubrika "denník"(autor neuveden) : Soudcové-státní úředníci, Právník 1920, s.66-67
- rubrika "denník"(autor neuveden) : Požadavek jiné úpravy jmenování soudců, Právník 1933, s.584
- rubrika "denník"(autor neuveden) : Zrušení malých okresních soudů, Právník 1933, s.615-616
- Soukup, K. : Několik poznámek o lidových soudech lichevních, Právník 1919, s.414-417
- Soukup, K. : Teror ulice, Právník 1920, s.64-66
- Soukup, K. : Nový lidový lichevní zákon v praxi, Právník 1920, s.32-34
- Stehlíček. : K zavedení měny korunové, Právník, 1901, s.259
- Stuna : K reformě soudnictví, Právník 1919, s.171-173
- Tilsch, E. : O řízení ve věcech manželských, Právník 1900, s.261-281
- Tlamich, Z. : K reformě soudnictví, Právník 1919, s.30-31
- Tlamich, Z. : Pro jednotný název soudcovský, Právník 1919, s.63-64
- Worel, J.O. : Zpráva o přednášce dvorního rady A. Zuckera "O reformě trestního řízení přípravného", Právník 1900, s.-710-713
- Worel, J.O. : Srovnání německého soudního řádu s rakouským v několika hlavních kusech, Právník 1901, s.151-166 a 195-207
- Worel, J.O. : Laik jako soudce dle práva rakouského a nejdůležitějších jiných moderních práv, Právník 1901, s.792-811
- Zelinka, J. : Boj proti lichvě a osnovy nových zákonů, Právník 1919, s.310-322

Soudcovské listy

(časopis vydávaný od r.1920 Svazem československých soudců)

- Arnošt, K. : Samosoudci v řízení trestním, SL 1920, s.66-67
- Arnošt, K. : Senát či samosoudce ? SL 1921, s.118-120
- Beck : Úvaha o úlevě v soudnictví, SL 1922, s.9-10
- Beutl, J. : Poroty jsou dosud odůvodněny, SL 1924, s.46-48

- Beutl, J. : K našemu soudcovskému postavení, SL 1925, s.37-39
- Beutl, J. : Něco o okresních soudech dneška, SL 1927, s.163-165
- Beutl, J. : K systemisaci soudů na okresech, SL 1927, s.196-198
- Beutl, J. : K příčinám justičního úpadku, SL 1929, s.57-58 a 99-100 a 183-185
- Beutl, J. : K poměrům na okresech, SL 1930, s.148-150
- Beutl, J. : Poměry u okresních soudů, SL 1931, s.63-64
- Bělohávek, A. : Proč poklesla vážnost k soudům a jak tomu čelit, SL 1931, s.46-48 a s.64-67
- Brožovský, V. : Zatížení soudů a jejich výkonnost ve světle statistiky, SL 1931, s.6-9
- Brožovský, V. : Ještě několik slov o zatížení soudů a o cestách k nápravě, SL 1931, s.28-31
- Cícha, V. : Žena soudcem, SL 1923, s.33-35
- Cícha, V. : Nejvyšší soud (podmínky jeho prosperity), SL 1926, s.4-8
- Cícha, V. : Činnost nejvyššího soudu v roce, SL 1927, s.102-103
- Cícha, V. : Jak povznést úroveň nejvyššího soudu snadno a rychle, SL 1929, s.56
- Cícha, V. : Všeobecný přehled činnosti nejvyššího soudu za rok 1928, SL 1929, s.76-77
- Cícha, V. : Deset let Nejvyššího soudu v Brně, SL 1930, s.2-4
- Fryc, V. : Poznámka o rozhodčím soudu nemocenské pojišťovny, SL 1930, s.165-167
- Grešl, V. : Reforma řízení bagatelního ? SL 1922, s.102-103
- Grešl, V. : Nový exekuční soud v Praze a exekuce tabulární, SL 1927, s.27-29
- Hausmann, J. : Prvý rok soudnictví podle pojišťovacího zákona, SL 1930, s.106
- Hora, V. : O významu řízení sporu soudcem, SL 1921, s.1-2
- Hora, V. : Soudce učený a soudce z lidu, SL 1923, s.25-26
- Jakubský : Reformujte soudy, SL 1921, s.87-88
- Jehlička, K. : Čeští soudcové na Slovensku, SL 1925, s.87-88
- Kopal, J. : Soudcovská otázka, SL 1920, s.36-37
- Koželoužek : Jak pomoci soudnictví (podnět k diskusi), SL 1930, s.182-183
- Koželoužek : Jak pomoci soudnictví, SL 1931, s.151-152
- Hradecký, K. : Justice bez porot, SL 1931, s.153-156
- Krcha, K. : Soudní inspektoři, SL 1921, s.5-6 a 35-36
- Krcha, K. : Úleva soudům ? SL 1921, s.59-60
- Krcha, K. : Žena soudcem, SL 1923, s.15-16
- Krcha, K. : Nespokojenost soudců, SL 1925, s.85-87
- Krcha, K. : Soudcové a advokacie, SL 1925, s.105-106
- Krcha, K. : Organizace soudů a soudcovská neodvislost, SL 1926, s.22-24
- Krcha, K. : Pohled zpět (jednatelská zpráva Svazu čs. soudců), SL 1927, s.82-84
- Krcha, K. : Soudcovské tituly, SL 1927, s.176-178
- Krcha, K. : Cesty k nápravě, SL 1930, s.28-29
- Krcha, K. : Soudcovská resystemisace, SL 1930, s.224-228

- Krcha, K. : Auskultantské kursy, SL 1931, s.210-211
- Kronberger, Fr. : Radní komora-obžalobný senát, SL 1925, s.18-19 a 34-36
- Krupař, F. : K reformě přípravné služby soudcovské, SL 1931, s.224-225
- Malý : Žena - soudce, SL 1923, s.15
- Nebeský, J. : Osnova zákona o pracovních soudech, SL 1925, s.2-4 a 20-21
- Oustecký, K. : Reforma porotních soudů, SL 1920, s.38-39
- rubrika "různé zprávy"(autor neuveden) : Tak se soudcům nepomůže, SL 1921, s.67
- rubrika "různé zprávy"(autor neuveden) : Nesprávné hodnocení soudců venkovských, SL 1922, s.33-34 a 52-53 a 100-101
- rubrika "různé zprávy"(autor neuveden) : Kancelářští úředníci soudní a soudci, SL 1923, s. 195-196
- rubrika "různé zprávy"(autor neuveden) : Veřejný tisk a soudnictví, SL 1930, s.34
- rubrika "různé zprávy"(autor neuveden) : Nedostatky novely č.130/1930 Sb. z. a n., SL 1930, s.218-222
- rubrika "různé zprávy"(autor neuveden) : Věková hranice soudců v jiných státech, SL 1931, s.35
- rubrika "různé zprávy"(autor neuveden) : O soudcovskou autoritu, SL 1931, s.75
- rubrika "župní odbory" (autor neuveden) : Schůze soudců a státních zástupců v Moravské Ostravě 15.června 1929, SL 1929, s.121-125
- rubrika "různé zprávy"(autor neuveden) : Nedostatek soudců, SL 1931, s.232
- rubrika "různé zprávy"(autor neuveden) : K činnosti soudních inspektorů, SL 1931, s.233
- Růžek, A. : Jak pomoci soudnictví (příspěvek k diskusi), SL 1930, s.222-224
- Růžek, A. : Ještě k otázce, které nesporné věci mají býti u krajských soudů vyřizovány samosoudcem a které senátem, SL 1931, s.26-28
- Růžek, A. : Jak pomoci soudnictví (ještě několik myšlenek), SL 1931, s.187-188
- Říha, J. : Jsou pojišťovací soudy, zřízené podle zákona č.221/24 soudy či úřady správními ? SL 1930, s.197-198
- Schreiber, R. : Proti moci soudcovské, SL 1923, s.82-83
- Schreiber, R. : Soudnictví a exekutiva, SL 1925, s.36-37
- Šimeček : O lidových soudcích lichevních, SL 1922, s.3-5
- Tvrdoň, J. : Stačí dvouletá přípravná služba soudcovská ?, SL 1931, s.208-210
- Tvrdoň, J. : A ještě soudcovští čekatelé, SL 1931, s.225-227
- Zbieranski, J. : Soudce, SL 1923, s.35-36
- Zelinka, J. : Soudcovská ozázka, SL 1921, s.93-94
- Zelinka, J. : Úleva soudům ? SL 1921, s.95
- Zelinka, J. : K otázce porot, SL 1921, s. 192-194